

studii

REVISTĂ DE ISTORIE

DIN SUMAR

ÎNCEPUTUL ACTIVITĂȚII GUVERNULUI DEMOCRAT
(6 MARTIE 1945 — 9 MAI 1945) de B. BĂLTEANU

CONTRADICȚIILE DE CLASĂ ÎN DESFĂȘURAREA
REVOLUȚIEI MUNTENE DIN 1848 de DAN BERINDEI

FRÂMINTĂRI SOCIAL-POLITICE PREMERGĂTOARE
MIȘCĂRII REVOLUTIONARE DIN 1848 ÎN MOLDOVA
de GH. UNGUREANU (Iași)

VALOAREA DOCUMENTARĂ A MEMORIILOR LUI
I. P. LIPRANDI de A. OTETEA

EXPLOATAREA MUNCII COPIILOR ÎN MINELE
STATULUI DIN TRANSILVANIA ÎN A DOUA JUMĂTATE
A SECOLULUI AL XVIII-lea de ILEANA BOZAC (Cluj)

CONTRIBUȚII LA ISTORIA ORGANIZAȚIILOR
MUNCITOREȘTI DE TINERET DIN ROMÂNIA
(1908-1912) de SILVIAN COSTIN

ANUL XI — 1958

3

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÂNE
SUBSECȚIA DE ȘTIINȚE ISTORICE ȘI INSTITUTUL DE ISTORIE DIN BUCUREȘTI

3

ANUL XI
1958

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÂNE
www.dacoromanica.ro

„STUDII“ REVISTĂ DE ISTORIE
APARE DE 6 ORI PE AN

COLEGIUL DE REDACTIE

Acad. P. CONSTANTINESCU-IASI (directorul Colegiului de redacție); EUGEN STĂNESCU (redactor șef adjunct); acad. A. OTETEA; T. BUGNARIU, membru corespondent al Academiei R.P.R.; B. BĂLTEANU; L. BÁNYAI; M. BERZA; B. CÎMPINA; V. CHERESTESIU; V. MACIU; GH. MATEI.

Redacția : București, B-dul Generalissimul Stalin nr. 1
Telefon : 11.50.81

www.dacoromanica.ro

S U M A R

STUDII

B. BĂLTEANU, Începutul activității guvernului democrat (6 martie 1945 — 9 mai 1945)	<u>Pag.</u> 5
---	------------------

110 ANI DE LA REVOLUȚIA DIN 1848

DAN BERINDEI, Contradicțiile de clasă în desfășurarea revoluției muntene din 1848	27
GH. UNGUREANU (Iași), Frământări social-politice premergătoare mișcării revoluționare din 1848 în Moldova	51

NOTE ȘI COMUNICĂRI

A. OTETEA, Valoarea documentară a memorilor lui I. P. Liprandi.	77
---	----

DIN ISTORIA TINERETULUI DIN ȚARA NOASTRĂ

ILEANA BOZAC (Cluj), Exploatarea muncii copiilor în minele statului din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea	93
SILVIAN COSTIN, Contribuții la istoria organizațiilor muncitorești de tineret din România (1908—1912)	111

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Şedința de constituire a noului colegiu de redacție al revistei <i>Studii</i> . — Sesiunea comună a istoricilor români și sovietici. — Sesiunea științifică a cadrelor didactice de la Facultatea de istorie din București din aprilie 1958.	125
--	-----

RECENZII

VÁCLÁW KRÁL, A csehszlovák burzsoázia intervencios háborúja a Magyar Tanácsköztárság ellen 1919-ben, Szlovákiai Szépirodalmi Könyvkiadó. Slovenské vydavatel'stvo Krasnoi Literatúry. 1956, 25 p. (M. Kerlesz) . .	135
A. F. MILLER, Мустафа Паша Байрактар, Moscova-Leningrad, 1947, 504 p. (Al. Vianu)	139
* * * Иоакимовская Летопись. Academia de științe a U.R.S.S., Moscova, 1957, 200 p. (Tr. Ionescu-Nișcov)	142

REVISTA REVISTELOR

Pag.

- * * Studii și materiale de istorie medie, vol. II, Ed. Acad. R.P.R., 1957,
540 p. (Şt. Ștefănescu, H. Chircă) 145

ÎNSEMNĂRI BIBLIOGRAFICE

Istoria României. — I. IONĂȘCU, Lupta vrincenilor pentru apărarea muntișilor de cotorpirea habsburgilor în sec. XVIII, în *Analele Univ. C.I. Parhon*, București, nr. 9/1957, p. 61 — 120 (Şt. O.). — * * * Răscoala țărănilor din 1907 în reg. Ploiești. Acte inedite, Ploiești, 1958, 154 p. (C. Ș.). — S. GOLDENBERG, ing. ST. KOVÁCS, Contribuție la istoria elaborării și prelucrării otelului în Transilvania în perioada evului mediu, în *Metalurgia și construcția de mașini*, nr. 11/1957, p. 2 — 7, nr. 12/1957, p. 13 — 18 (O. V.). — **Istoria U.R.S.S.** * * * Борьба за победу социалистической революции в Молдавии (Сборник статей) (N. C.). — * * * Борьба за власть Советов в Молдавии (Март 1917 — Март 1918 гг.) (Сборник документов и материалов). (N. C.). — **Istorie universală.** — GAS-TONE MANACORDA, Il movimento operaio italiano attraverso i suoi congressi (1853—1892), Ed. Rinascita, Roma, 402 p. (A. I.). — * * * Documents diplomatiques français (1871—1914), I-ère série (1871—1900), Alfred Costes, Paris, 1957, LX + 957 p. (P. S.). — J. BLUM, The Rise of Serfdom in Eastern Europe, The American Historical Review, vol. LVII, 1957, p. 807—836 (D. C.). — **Bizantinologie.** — FRANZ DÖLGER și A. M. SCHNEIDER, Byzanz, A. Franck Verlag, Berna, 1952, 328 p. (Al. D.) — H. DITDEN, Laonikos Chalkokondyles und die Sprache der Rumânen, în *Aus der byzantinistischen Arbeit der Deutschen Demokratischen Republik*, vol. I, Berlin, Akademie Verlag, 1957, p. 93—105 (D. C.). — **Biblioteconomie, muzeografie, științe anexe ale istoriei.** — MARTA ANI-NEANU, Catalogul corespondenței lui V. Alecsandri, Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1957 (D. B.). — * * * Biblioteca Bathyaneum din Alba Iulia, Ed. de stat did. și ped., Buc., 1957, 57 p. + 13 f. (D.B.). — * * * Biblioteca Muzeului Brukenthal din Sibiu, Ed. de stat did. și ped., Buc., 1957, 39 p. + 12 f. (A. I.). — * * * Biblioteca Bethlen din Aiud, Ed. de stat did. și ped., Buc., 1957, p. 48 + 13 f. (A. I.). — * * * Probleme de muzeografie, 1—4 (1955 — 1957), Cluj (C. V.)

150

Mihail Roller

159

S T U D I I

ÎNCEPUTUL ACTIVITĂȚII GUVERNULUI DEMOCRAT (6 martie 1945 — 9 mai 1945)

DE

B. BĂLTEANU

Instaurarea regimului democrat-popular la 6 martie 1945 a constituit o mare victorie a maselor populare conduse de partid. Prin smulgerea puterii din măinile principalelor forțe ale burgheziei și moșierimii s-au creat condițiile pentru desfășurarea mai departe a revoluției populare, începute la 23 August 1944 prin răsturnarea dictaturii militaro-fasciste și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste de către forțele patrioțice, conduse de P.C.R.

Victoria de la 6 martie 1945 permitea folosirea puterii de stat — în care acum rolul hotărîtor aparținea clasei muncitoare — în interesul rezolvării sarcinilor revoluției populare, în scopul adâncirii și consolidării transformărilor revoluționare pentru care lupta poporul nostru.

Dintr-un instrument de frânare și represiune a maselor populare, aparatul de stat a cărui democratizare începuse încă înainte de 6 martie 1945, se transforma tot mai mult într-un instrument de reprimare a activității antipopulare și a sabotajului, desfășurate de forțele reaționare, într-un instrument de satisfacere a cerințelor legitime ale oamenilor muncii.

Masele populare strîns unite în jurul P.C.R. luptaseră și învinseseră în bătălia pentru instaurarea regimului democrat-popular. Partidului Comunist îi revinea sarcina de a conduce și mai departe lupta maselor pentru realizarea și traducerea în viață a programului de transformări revoluționare.

În prima ei etapă, revoluția populară din țara noastră avea un caracter agrar, antifeudal și antiimperialist. În noile condiții, activitatea nouului guvern trebuia să se îndrepte spre rezolvarea sarcinilor imediate ale revoluției noastre populare.

Aceste sarcini puteau fi rezolvate prin mobilizarea maselor populare la înlăturarea tuturor piedicilor ce le stăteau în cale, prin ascuțirea vigilenței maselor populare împotriva tuturor încercărilor de a le distraje de la activitatea folosită de țării și întăririi regimului democrat-popular.

Guvernul democrat, venit la putere în urma luptei maselor populare, conduse de P. C. R. își începe activitatea în condiții grele.

Multe probleme de importanță vitală, ca : mobilizarea tuturor forțelor pentru participarea la războiul antihitlerist, restabilirea ordinii interne, democratizarea vieții politice a țării, refacerea economiei naționale distruse de război și de jaful trupelor hitleriste, ușurarea, în măsura posibilităților, a condițiilor de viață ale maselor populare, toate probleme neglijate în mod conștient de majoritatea reaționară a guvernelor de după 23 August 1944 așteptau să fie rezolvate.

Soluționarea acestor probleme putea fi înfăptuită numai în cadrul îndeplinirii unui program de guvernare, care să cuprindă sarcinile cele mai urgente și mai importante ale guvernului. Acest program exista, deoarece încă la 28 ianuarie 1945 fusese elaborat programul de guvernare al F.N.D., care căpătase adeziunea entuziastă a celor mai largi mase populare.

În prima ședință, care a avut loc în dimineața zilei de 7 martie 1945¹, au fost stabilite cele mai urgente sarcini ale noului guvern. Președintele Consiliului de Miniștri, dr. P. Groza, a arătat că guvernul trebuie, în primul rînd : a) să restabilească ordinea în țară, grav încălcată în urma provocărilor elementelor reaționare ; b) să legifereze reforma agrară, la înfăptuirea căreia trecuseră masele largi țărănești ; c) să ducă o luptă energetică pentru ieftinirea trainului și înghețarea prețurilor ; d) să epureze aparatul de stat de elementele fasciste și colaboraționiste, sanctificând în același timp pe criminalii de război².

În cuvîntul său la acea ședință, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej declarîndu-se de acord cu programul de activitate al guvernului expus de președintele Consiliului de Miniștri s-a ocupat în mod deosebit de problema armatei și de politica externă. Subliniind importanța accordării unei atenții deosebite armatei combatante, reprezentantul partidului a arătat că trebuie făcut totul, ca „armata noastră să simtă întreaga căldură a poporului, întregul sprijin al poporului”³.

Datorită atitudinii guvernelor cu majoritate reaționară dinainte de 6 martie 1945, care vedea în armată un instrument pentru atingerea țelurilor hrăpărețe ale burgheziei și moșierimii și căuta să saboteze participarea țării noastre la războiul antihitlerist, satisfacerea nevoilor trupelor române de pe front era adeseori, cu toate declaratiile fățărnicice ale diferenților demnitari, neglijată în mod conștient.

Partidul Comunist vedea în armata, care lupta alături de Armata Sovietică, împotriva hitlerismului, armata poporului, întruchiparea voinței ferme a maselor populare de a contribui la făurirea unei lumi în care să nu mai fie posibile barbaria fascistă și noi războaie cotropitoare.

Prin reprezentantul său, Partidul Comunist cerea ca efective proaspete, bine echipate și bine îmbrăcate să înlocuiască o parte din trupele noastre, care se aflau de mult timp pe front⁴.

¹ În după amiază aceleiași zile a avut loc o nouă ședință a guvernului.

² Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri, pachet. 2, dos. 8/1945, ședința Consiliului de Miniștri de la 7 martie 1945 (dimineața), f. 4–5.

³ Ibidem, f. 19–20.

⁴ Ibidem, f. 20.

Referindu-se la politica externă pe care trebuia s-o ducă noul guvern, vorbitorul a subliniat că stabilirea unor relații sincere de prietenie cu Uniunea Sovietică va contribui într-o largă măsură la refacerea noastră economică. Aruncînd o privire în viitor, tov. Gh. Gheorghiu-Dej arăta că aceste relații vor crea condițiile pentru încheierea unui tratat de asistență mutuală cu marele stat socialist, ceea ce va constitui garanția securității și independenței noastre naționale¹.

Așadar, Partidul Comunist preconiza prietenia cu Uniunea Sovietică ca o trăsătură fundamentală a politiciei noastre externe, prietenie care trebuia să se întărească din ce în ce mai mult, transformându-se într-o alianță, chezăsie a securității statului nostru.

Arătînd că problema anulării dictatului de la Viena și reîntoarcerea Transilvaniei de nord la patrie constituie un drept al nostru, care nici nu poate fi pus în discuție, tov. Gh. Gheorghiu-Dej accentua că prin politica sa democrată guvernul va satisface cererile populației din întreaga țară, indiferent de naționalitate.

Programul de activitate expus în prima ședință a Consiliului de Miniștri exprima dorința sinceră a forțelor democratice de a canaliza toate energiile pentru rezolvarea problemelor serioase care stăteau în fața țării.

În activitatea sa, guvernul democrat a obținut din primele zile succese importante. Masele populare din țara noastră năzuiau cu ardoare restabilirea administrației românești democratice în ținuturile eliberate de sub ocupația horthystă. Activitatea guvernului cu majoritate reactionară a dovedit că ele nu voiau să mențină ordinea și dimpotrivă, unelteau pentru răsturnarea ei. În legătură cu crimele comise de bandele fasciste „I. Maniu“ în spatele frontului Armatei Sovietice și Române, Comandamentul Armatei Sovietice fusese nevoit, în noiembrie 1944, să ceară evacuarea din nordul Transilvaniei a administrației maniste instaurate acolo de guvernele Sănătescu și Rădescu.

Măsurile luate de Comandamentul Sovietic au restabilit ordinea în spatele frontului și au pus capăt provocărilor fasciste, salvînd populația de noi masacre.

O dată cu instaurarea regimului democrat-popular se creaseră premisele pentru stabilirea administrației românești în Transilvania de nord.

La 8 martie 1945, Guvernul Român s-a adresat printr-o scrisoare Guvernului Sovietic, cu rugămintea de a fi instaurată administrația română în nordul Transilvaniei. Guvernul Român se angaja „să vegheze la apărarea drepturilor naționalităților conlocuitoare și să se inspire în metodele sale de principii de egalitate față de întreaga populație“². El se obliga de asemenea să mențină ordinea în spatele frontului, pentru ca activitatea organelor de deservire a frontului să nu fie cu nimic stîjenită.

¹ Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri, pachet. 2, dosar 8/1945, ședința Consiliului de Miniștri de la 7 martie 1945 (dimineața), f. 21.

² Scînteia, 11 martie 1945, p. 1.

A doua zi, la 9 martie 1945, guvernul român a primit răspuns de la guvernul U.R.S.S. Guvernul Sovietic își dădea consimțământul la stabilirea administrației românești în nordul Transilvaniei, exprimându-și astfel încrederea în Guvernul Român și în dorința lui sinceră de a stabili un regim democrat în toată țara.

Acest mare succes al guvernului a întărit situația tînărului regim democrat-popular și a constituit o lovitură serioasă pentru forțele reacționare.

Devenise și mai clar, că numai o politică democrată și relații de prietenie cu Uniunea Sovietică pot asigura existența și integritatea statului român.

Problema cea mai importantă, care cerea o rezolvare neîntîrziată, era legiferarea reformei agrare.

Masele țărănești, urmînd îndemnul P.C.R., trecuseră pe scară largă încă din februarie 1945 la confiscarea și împărțirea pămîntului moșieresc.

Clasa muncitoare acordase un sprijin mare țărănimii, trimînd la sate sute de echipe care, împreună cu masele țărănești, luau parte activă la infăptuirea acestei reforme.

Confiscarea și împărțirea pămîntului moșieresc aveau loc în conformitate cu prevederile programului de guvernare a F.N.D. Încheierea alianței dintre clasa muncitoare și masele țărănești în cursul infăptuirii acestei reforme constituise premisa cea mai de seamă a instaurării regimului democrat-popular.

Țărănamea trebuia însă să capete siguranță că pămîntul smuls de la moșieri și aparține definitiv, să se convingă că noul regim este un regim care într-adevăr sprijină dorințele ei și că autoritatea de stat consfințește confiscarea pămîntului moșieresc și împroprietărea țărănilor fără pămînt și a celor cu pămînt puțin. Pentru aceasta, era nevoie ca reforma agrară să fie legiferată. Legiferarea reformei agrare, ce fusese infăptuită pînă atunci de jos în sus, contribuia și la atragerea maselor mai înapoiate ale țărănimii la infăptuirea reformei agrare, crea posibilități pentru desăvîrșirea acestei importante transformări revoluționare, întărea alianță dintre clasa muncitoare și masele de bază ale țărănimii.

Totuși, elaborarea decretului-lege al reformei agrare n-a fost un act ușor de infăptuit¹. În afara de reprezentanții partidelor democratice, care făceau parte din F.N.D., în guvernul de concentrare democratică era reprezentat și partidul național-liberal, condus de Gh. Tătărescu.

Spre deosebire de partidul național-liberal al lui Dinu Brătianu, această grupare disidentă se declarase în principiu pentru reforma agrară, cerînd însă amînarea ei pînă la sfîrșitul războiului². De fapt, această declarație era menită să ascundă că Tătărescu și prietenii săi politici erau adversari

¹ Literatura noastră istorică nu reflectă lupta activă care s-a dat în guvern în jurul adoptării acestui decret-lege, mărginindu-se în general la constatarea faptului că una din primele măsuri ale guvernului democrat a fost legiferarea reformei agrare.

² Vezi *Drapelul*, 19 ianuarie 1945, p. 1.

ai exproprierii pământului moșieresc¹. Declarația aceasta evita să lămu rească însă și felul cum își închipuia partidul național-liberal condus de Tătărescu realizarea și caracterul reformei agrare.

Nu este întîmplător faptul că la început Tătărescu s-a ferit de a preciza programul agrar al grupării reprezentate de el. Sub presiunea mișcării revoluționare, în continuă creștere, acest partid a fost nevoit să-și formuleze punctul de vedere în problema reformei agrare, enunțându-l într-o adunare la Ploiești la 25 februarie 1945. Conform acestui punct de vedere, moșierilor urma să li se lase pînă la 150 hectare de pămînt, iar pentru pămîntul expropriat, ei trebuiau să primească o compensație egală cu valoarea lui.

În propunerile enunțate era menținută cererea ca reforma agrară să aibă loc abia după terminarea războiului². Așadar programul agrar al partidului național-liberal prevedea menținerea proprietății moșierești, amânarea infăptuirii reformei agrare, ceea ce trebuia să provoace scăderea avîntului revoluționar de care erau cuprinse masele țărănești și să permită claselor dominante să transforme reforma agrară revoluționară, insistent cerută, într-o măsură de consolidare a regimului burghezo-moșieresc.

Declarîndu-se formal pentru infăptuirea reformei agrare, liberalii lui Tătărescu sperau că vor reuși să facă țărănamea să renunțe la lupta revoluționară pentru pămînt și să aștepte pînă ce clasele exploatatoare vor consimți să i-l dea.

Intrînd în componența guvernului de concentrare democratică, în care clasa muncitoare și partidul ei aveau un rol hotărîtor, gruparea liberală n-a renunțat la intențiile ei de a limita, pe cît posibil, caracterul revoluționar al reformei agrare, a cărei infăptuire nu mai putea fi oprită prin nici un fel de manevre.

În prima ședință a nouului guvern din 7 martie 1945, s-a indicat că la infăptuirea reformei agrare trebuie să fie respectate normele stabilite prin programul de guvernare al F.N.D. Aceasta însemna că pămîntul moșieresc de la 50 ha în sus urma să fie confiscat și împărtit țărănilor fără pămînt sau cu pămînt puțin. Președintele Consiliului de Miniștri a comunicat că Gh. Tătărescu și alții reprezentanți din guvern ai partidului condus de el exprimă dorința ca lotul de pămînt lăsat moșierilor să fie mărit, dar că această dorință nu poate fi satisfăcută³.

Atacurile reprezentanților partidului național-liberal împotriva proiectului de decret-lege pentru reforma agrară au reînceput cu o deosebită vigoare după ce textul proiectului legii a fost expus Consiliului de Miniștri la 12 martie 1945⁴.

Gh. Tătărescu a declarat că în principiu partidul condus de el își dă adeziunea la proiectul prezentat Consiliului de Miniștri. Propunerile

¹ *Drapelul*, 3 februarie 1945, p. 1.

² *Ibidem*, 27 februarie 1945, p. 1.

³ Arhiva Președintiei Consiliului de Miniștri, pachet. 2, dos. 8/1945, f. 33.

⁴ *Ibidem*, pachet. 3, dos. 11/1945, f. 3-4. Din cauza festivităților prilejuite de rein-cadrarea Transilvaniei de nord, discuția în jurul decretului-lege a început abia în ședința de la 19 martie 1945.

și cererile concrete făcute de el au arătat însă că sforțările partidului național-liberal săntăndreptate spre anihilarea caracterului revoluționar al reformei agrare. Acceptarea acestor propuneri, în situația concretă de atunci, trebuia să ducă, în mod inevitabil, la urmări dezastroase pentru țară, la slabirea alianței dintre clasa muncitoare și masele țărănimii.

Şeful partidului național-liberal se declara împotriva principiului confiscației pământului moșieresc, cerind ca moșierii să fie „despăgubiti pentru pământul expropriat de la dînșii”¹. Așadar era atacată însăși baza revoluționară a reformei, principiul confiscației pământului moșieresc și se propunea înlocuirea lui prin principiul despăgubirii moșierilor.

Pentru a masca caracterul net reaționalist al acestei propuneri, Tătărescu declara că sumele necesare pentru despăgubirea moșierilor urmau să fie procurate prin impunerea altor clase înstărite, care trebuiau și ele să se „sacrifice” pentru infăptuirea reformei.

Analiza argumentelor invocate de Gh. Tătărescu în susținerea propunerii sale este extrem de concluzientă pentru înțelegerea întregii activități de mai departe a reprezentanților partidului național-liberal în guvern. Primul și cel mai puternic motiv invocat împotriva confiscației pământului moșieresc era că după război, pentru refacerea economiei naționale, statul român va avea nevoie de credite străine. Pornind de la această teză indiscutabilă pentru el, Gh. Tătărescu căuta să sperie guvernul cu perspectiva de a nu putea căpăta credite, întrucât prestigiul și increderea în țara noastră vor fi puternic zdruncinate dacă se va confisca pământul moșieresc². Această declarație reflectă tendințele partidului național-liberal de a se orienta spre înfeudarea țării față de capitalul monopolist străin, în special față de cel american³.

Conducerea partidului național-liberal ataca și alte principii de bază ale decretului-lege. Caracteristică pentru atitudinea partidului național-liberal și a acelei părți din burghezie pe care el o reprezenta, era poziția față de prevederile proiectului de decret cu privire la crearea unor rezerve de stat, reprezentând 5% din totalul pământului moșieresc confiscat.

Văzind în crearea acestor rezerve o aplicare a principiului etatizării, partidul național-liberal a expus punctul său de vedere, conform căruia rolul statului în refacerea și dezvoltarea economiei naționale trebuie să fie diminuat. De aici era trasă concluzia că formarea rezervelor nu este oportună și necesară.

De fapt această declarație era îndreptată împotriva creșterii rolului statului democrat-popular în economia țării și constituia o încercare de a împiedica intervenția autoritatii de stat în rezolvarea diferitelor probleme economice în favoarea maselor populare.

În legătură cu aceasta, Gh. Tătărescu a expus de fapt speranțele ascunse ale acelei părți a burgheziei, reprezentată de partidul său. Faptul

¹ Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri, dos. 13/1945, f. 6.

² Ibidem, f. 8.

³ Declarația lui Gh. Tătărescu scoată în evidență rolul reaționalist al capitalului monopolist străin în țara noastră, care se baza pe regimul burghezo-moșieresc, sprijinindu-l în rîndul său.

că din programul de guvernare al F.N.D., elaborat la sfîrșitul lunii ianuarie 1945, lipseau punctele privitoare la naționalizarea sistemului bancar și a industriilor de bază¹, era interpretat de Gh. Tătărescu ca o renunțare a forțelor democratice, conduse de Partidul Comunist, la principiul naționalizării în general, de unde el trăgea concluzia că trebuie să se renunțe și la naționalizarea în agricultură².

În felul acesta partidul lui Gh. Tătărescu — acționând dinăuntrul guvernului — făcea front comun cu maniștii și brătieniștii care acționau din afară pentru sabotarea îndeplinirii programului de guvernare democratică³.

Excluderea punctului cu privire la naționalizarea sistemului bancar și a industriilor de bază din programul de guvernare al F.N.D. nu era o dovedă a slăbiciunii forțelor democratice, conduse de partid, ci o dovedă a maturității lor politice, o înțelegere justă a sarcinilor principale ale primei etape a revoluției populare.

Aceasta nu însemna nicidcum renunțarea la principiul naționalizării, după cum avea să o dovedească viitorul.

De altfel, în textul decretului-lege pentru reforma agrară nici nu se vorbea despre naționalizarea vreunei părți a pământului expropriat de la moșieri. În text se prevedea ca o cotă din pământul expropriat să se afle sub administrația statului pentru a se putea constitui ferme-model și școli agricole.

Și alte propunerile ale partidului național-liberal aveau același scop, de a șterbi pe cît posibil caracterul revoluționar al reformei agrare.

Așa, de pildă, Tătărescu declara că nu este de acord ca moșile aparținând soțului și soției să fie considerate o singură entitate expropriabilă. Și aceasta sub pretext că în acest fel ar fi încălcată egalitatea dintre bărbați și femeie. Aceeași poziție era manifestată față de prevederea de a fi unificată și considerată o singură entitate pământul aparținând părinților și copiilor minori⁴.

Este ușor de înțeles că dacă aceste „amendamente” ale liberalilor ar fi fost acceptate, reforma agrară ar fi pierdut caracterul său revoluționar, iar moșierii n-ar fi fost lichidați ca clasă.

Dindu-și seama că propunerile făcute de ei vor fi înțelese în mod just ca o apărare a moșierimii și un atentat grav la interesele țărănimii fără pămînt sau cu pămînt puțin, conducătorii partidului național-liberal afirmau că reducerea posibilităților de improprietărire a maselor țărănești nu reprezintă niciun inconvenient, căci „...trebuie să luăm țărăniminea de la glie și s-o ducem în fabrici — și aceasta nu este o pierdere pentru neamul românesc”⁵.

¹ Vezi în legătură cu această problemă, articolul nostru *Lupta P.C.R. pentru instaurarea regimului democrat-popular*, în *Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.*, nr. 4/1957.

² Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri, pachet. 3, dos. 13/1945, f. 12.

³ Asupra acestei importante probleme vom reveni în viitor.

⁴ Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri, pachet. 3, dos. 13/1945, f. 12 și 13.

⁵ Ibidem, f. 15.

Telul politic al acestor manevre era clar : reprezentanții burgheziei trebuiau să convingă masele populare că forțele democratice, în frunte cu Partidul Comunist, fac anumite promisiuni în perioada cînd luptă pentru cucerirea puterii și renunță la înfăptuirea lor imediat după ce au cucerit puterea de stat. Aceasta ar fi provocat în rîndurile maselor derută și deziluzie, de care sperau să se poată folosi burghezia și moșierimea pentru a răsturna regimul democrat-popular.

Trebuie subliniat că gruparea liberală căuta să submineze caracterul revoluționar al reformei agrare într-un moment care i se părea extrem de favorabil pentru astfel de acțiuni. Guvernul de concentrare democratică se afla la putere numai de două săptămâni, timp în care regimul democrat-popular n-avusese încă timp să se consolideze. Totodată, presiunile cercurilor imperialiste din străinătate se împleteau cu încercările desperate ale reacțiunii interne de a răsturna noul regim. Forțele democratice, conduse de Partidul Comunist, au respins însă toate încercările partidului național-liberal de a schimba caracterul revoluționar al reformei agrare și de a abate revoluția populară de la rezolvarea sarcinilor sale antifeudale.

După cum remarcă tov. Gh. Gheorghiu-Dej la 9 decembrie 1947 — cînd colaborarea cu gruparea liberală a lui Tătărescu intrase în domeniul trecutului — realizările puterii populare au fost obținute fără nici un fel de concesiuni principiale din partea forțelor democratice, ele au fost înfăptuite,,... tocmai prin luptă consecventă și dacă a fost vorba de concesiuni principiale, apoi nu noi am fost aceia care le-am făcut, ci reprezentanții clasei burgoze cu care noi am colaborat un timp”¹.

Una din primele afirmări ale acestei linii ferme adoptate de Partidul Comunist a fost tocmai poziția adoptată în problema elaborării decretului-lege pentru reforma agrară. Această atitudine principală și fermă avea deplina adeziune a maselor țărănești.

Într-adevăr, imediat după 6 martie 1945, confiscarea și împărtirea pămîntului moșieresc continuă într-un ritm accelerat. Mișcarea țărănească se lărgește în județele : Ilfov, Vlașca, Hunedoara, Tutova, Arad, Bacău, Ialomița, Gorj, Teleorman etc.². Attitudinea fermă a majorității democratice a guvernului se împletea cu dorința de a colabora cu minoritatea burgheză, colaborare care permitea concentrarea loviturilor împotriva principalelor forțe ale burgheziei și moșierimii. În elaborarea acestei tactici, Partidul Comunist pornea de la aprecierea că guvernul de concentrare democratică, după cum arată tov. Gh. Gheorghiu-Dej,,... nu este un guvern de scurtă durată și trebuie să asigurăm colaborarea din punct de vedere material și spiritual a forțelor din guvern”³.

În cursul discuției care a urmat după expunerea lui Gh. Tătărescu, reprezentanții din guvern ai partidelor și organizațiilor democratice au dovedit netemeinicia și falsitatea argumentelor folosite de gruparea

¹ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., fond nr. 1, dosar 282, fila 27—28.

² Vezi *Scînteia* din 14, 15, 16, 18, 21, 23 martie 1945.

³ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., fond 2, dos. 3, f. 68.

burgheză. Totodată, acești reprezentanți se declarau de acord cu acele propuneri făcute de național-liberali care nu atacau fondul și caracterul revoluționar al reformei agrare, dind în acest fel dovadă de spirit de colaborare cu toate forțele politice din guvern.

Ministrul comunicațiilor, tov. Gh. Gheorghiu-Dej, și-a exprimat părerea că propunerea cu privire la includerea unui magistrat în comisiile județene de reformă agrară trebuie să fie luată în considerare¹.

Consiliul de Miniștri s-a exprimat categoric împotriva acordării de despăgubiri moșierilor pentru pământul confiscat de la ei².

În alte două chestiuni, de importanță secundară, s-a hotărît să se țină seama de dorințele exprimate de partidul național-liberal³.

În urma discuțiilor avute, guvernul a adoptat decretul-lege care a fost prezentat spre aprobare regelui. Aceasta era un adversar al reformei agrare. El ceruse Președintelui Consiliului de Miniștri să facă „ordine” la sate, adică să opreasca împărțirea pământului moșieresc de către țărani. Prin aceasta, el voia să împingă guvernul pe calea unei „sinucideri politice”, după cum a caracterizat-o dr. Petru Groza. Guvernul a respins însă aceste „propuneri”⁴.

În aceste condiții, monarhia s-a gîndit la salvagardarea proprietăților sale interese, insistînd ca domeniile regale și cele aparținînd membrilor familiei regale să fie exceptate de la reforma agrară. Această prevedere, fără să modifice caracterul revoluționar al reformei agrare, scotea în evidență esența reacționară și anacronismul sistemului monarhic.

Publicarea decretului-lege pentru reforma agrară la 23 martie 1945, n-a pus capăt însă discuțiilor în jurul acestei transformări revoluționare, unele probleme importante fiind rezolvate în ședințele ulterioare ale Consiliului de Miniștri.

În ședința de la 4 aprilie a fost discutat și aprobat de Consiliul de Miniștri regulamentul legii pentru înfăptuirea reformei agrare. Redactarea acestui regulament prezenta o importanță deosebită, fiindcă el urma să interpreteze legea, să tălmăcească unele articole mai însemnate ale ei.

În jurul formulării unui articol, în special, existau discuții. Punctul „f” al articolului 3 din lege prevedea că urmează a fi expropriate proprietățile mai mari de 10 ha pe care proprietarii lor le-au exploatat în alt mod decât în regie proprie. Această prevedere a legii stîrnea o anumită stare de neliniște între acele pături ale țărănimii care aveau proprietăți mai mici de 50 ha, dar nu le exploatau în regie proprie, ci în dijmă. Întrucât nu exista nici un fel de explicație a textului legii, în unele părți ale țării, țărani trecură la confisarea și împărțirea pământurilor unor

¹ Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri, dos. 14/1945, stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 19 martie 1945 (p.m.), f. 44.

² Ibidem, f. 56.

³ Ibidem, f. 56. Aceste probleme erau: conacurile de pe moșii să rămână fostului moșier și propunerea în legătură cu proprietățile aparținînd soțului și soției. În regulamentul cu privire la aplicarea decretului-lege pentru reformă agrară se prevedea că soțul și soția, ambii proprietari de moșii, să poată dispune de 10 ha pămînt mai mult (în total 60 ha). *Scînteia*, 9 aprilie 1945, p. 4.

⁴ Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri, dos. 14/1945. Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri de la 19 martie 1945 (după masă), f. 54.

astfel de proprietari. O asemenea acțiune în situația de atunci nu contribuia la rezolvarea problemelor care stăteau în fața guvernului democrat. Din contră, ea putea aduce prejudicii alianței clasei muncitoare cu masele de bază ale țărănimii, provoca confuzii în rîndurile maselor populare asupra sarcinilor imediate.

Discuția ce s-a desfășurat în jurul acestui punct din textul legii despre reforma agrară este semnificativă și concluzionată pentru punctul de vedere al reprezentanților maselor populare din guvern, în frunte cu P.C.R., și țelurile urmărite de gruparea burgheză.

Declarind că după votarea legii de reformă agrară, el nu se mai interesează, chipurile, de soarta clasei moșierești, Gh. Tătărescu a început să arate că, după părerea lui, este necesar să existe o chiaburime puternică¹.

Așadar reprezentanții grupării național-liberale din guvern, după desființarea moșierimii ca clasă, se orientau în politica lor la sate și mai mult decât înainte spre sprijinirea și întărirea chiaburimii pentru care vedea un pericol de depozitat, în cazul cînd darea în dijmă a pămîntului va fi asimilată cu arenda în bani.

La ședința Consiliului de Miniștri din 4 aprilie 1945, tov. Gh. Gheorghiu-Dej a declarat, în numele Partidului Comunist, că este de acord ca dijma să fie considerată ca o formă de exploatare în regie proprie², ceea ce înseamnă că proprietățile agricole exploatațe pînă acum în dijmă nu aveau să fie confiscate în întregime.

Poziția adoptată de reprezentantul Partidului Comunist în guvern corespunde pe deplin sarcinilor momentului, întărea alianță dintre clasa muncitoare și masele de bază ale țărănimii, contribuind în același timp și la întărirea colaborării în guvern dintre reprezentanții F.N.D. și ai partidului național-liberal. Ea înslea lupta împotriva forțelor principale ale reacțiunii.

În ședința de la 4 aprilie 1945 a fost adoptat noul regulament al legii pentru infăptuirea reformei agrare în care se prevedea că dacă o proprietate mai mare de 10 ha a fost exploatață de proprietar „în alt mod decât în regie proprie în ultimii sapte ani — adică în arendă — aceasta va fi expropriată în întregime dimpreună cu toate bunurile agricole aparținînd aceluui proprietar, în afară de păduri și de vii”³. Aceasta nu însemna însă adoptarea unei atitudini neutre față de exploatarea semifeudală a țărănimii fără de pămînt.

Partidul Comunist și celelalte forțe democratice și-au precizat clar, fără putință de echivoc, ferma lor hotărîre de a nimici formele semifeudale de exploatare a țărănimii.

Într-un comunicat al Ministerului Agriculturii se arăta că, începînd de la data apariției legii și regulamentului pentru infăptuirea reformei agrare, „dijma va fi considerată arendă și asimilată arenzii în bani”⁴.

¹ Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri, dos. 20/925, f. 47.

² Ibidem 20/945, f. 52.

³ Sctnțeia, 9 aprilie 1945, p. 4.

⁴ Ibidem, 23 aprilie 1945, p. 4.

În legătură cu aceasta, Ministerul Agriculturii atrăgea atenția asupra faptului că dijma este o ultimă rămășiță a feudalității.

Această luare de poziție a guvernului reflecta politica lui consecventă de dezrădăcinare a rămășișelor feudale din agricultura țării, și de îngădire a exploatarii maselor țărănești de către chiaburime și foștii moșieri, rămași proprietari ai unor terenuri agricole de 50 ha.

Această poziție contribuia la întărirea și creșterea conștiinței de clasă a proletariatului agricol și a țărănimii săriace.

O importanță capitală pentru succesul reformei agrare și situația economică a țării a prezentat bătălia însămîntărilor din primăvara anului 1945. De cîștigarea acestei bătăliei depindea obținerea unei recolte bogate, care să permită îmbunătățirea condițiilor de trai ale poporului. Subliniind însemnatatea campaniei pentru însămîntări, tov. Gh. Gheorghiu-Dej spunea în ședința Consiliului de Miniștri din 4 aprilie 1945 : „Campania agricolă tebuie privită ca o mare problemă de stat de o mare importanță pentru statul nostru. Soliditatea țării și a acestui guvern depinde de felul cum se va rezolva această problemă¹.

Campania însămîntărilor se desfășura în împrejurări grele. Numărul de unelte agricole era foarte redus, iar o bună parte din cele existente necesita reparații serioase. La aceasta se adăuga sabotajul foștilor moșieri, care doseau inventarul agricol disponibil sau îl deteriorau în mod intentionat. Țărănamea însă n-a fost lăsată singură. La chemarea Partidului Comunist clasa muncitoare a acordat un puternic sprijin în cîștigarea bătăliei însămîntărilor. În mai multe centre din țară au fost organizate numeroase echipe de muncitori, care au plecat la sate pentru a transmite țărănilor unelte în dar din partea clasei muncitoare sau a le repară pe cele existente. Din București au pornit 150 de echipe, care au cutreierat sateli din jurul Capitalei, au reparat numeroase unelte agricole și au dăruit țărănilor 7 tractoare, peste 1 600 pluguri, 480 prășitoare, 3 500 sape.

Muncitorii din Arad au trimis 75 echipe la țară, care au reparat 279 tractoare, 604 pluguri etc. și au făcut donații de unelte în valoare de peste 50 milioane lei.

Din orașul Bacău au fost trimise 12 echipe, care au reparat 13 tractoare și alte unelte și au donat unelte, în valoare de 2 700 000 lei².

Echipe similare au plecat și din Brașov, Ploiești, Craiova, Constanța, Turnu-Severin și alte orașe.

În această importantă campanie, poporul nostru s-a bucurat de mare sprijin din partea Guvernului Sovietic. U.R.S.S. a pus la dispoziția României, în vederea însămîntărilor de primăvară, mașini agricole, tractoare, unelte și o mare cantitate de cereale și cartofi pentru însămîntare³.

Din inițiativa Partidului Comunist, guvernul a adoptat o serie de măsuri pentru epurarea aparatului de stat și pedepsirea criminalilor de război.

¹ Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri, dos. 20/1945, f. 44.

² Sctnțeia, 29 iunie 1945.

³ Ibidem, 8 aprilie 1945, p. 1.

La sfîrșitul lunii martie 1945, a fost adoptat decretul-lege pentru purificarea administrațiilor publice, care prevedea epurarea rapidă a elementelor fasciste din administrație¹.

O altă lege permitea arestarea și judecarea de către o instanță specială a criminalilor de război, care se bucurase să de protecția majorității reacționare a guvernului dinaintă de 6 martie 1945.

Guvernul a desfășurat o serie activitate pentru a încuraja cu toată dragostea armata care lupta pe frontul antihitlerist alături de gloioasa Armată Sovietică. O dată cu reintegrarea în toate drepturile a grupului de ofițeri patrioți care își exprimase dezaprobaarea față de politica reacționară a majorității guvernului Rădescu, au fost îndepărtați din cadrele armatei o serie de ofițeri fasciști.

Un pas important în opera de democratizare a armatei l-a constituit integrarea în cadrele armatei române, la 21 aprilie 1945, a diviziei de voluntari „Tudor Vladimirescu-Debrețin”. Formată pe teritoriul Uniunii Sovietice din foști prizonieri români, care se convinseră că eliberarea și înflorirea patriei pot fi obținute numai în urma zdrobirii definitive a hitlerismului, educată de comuniști, divizia „Tudor Vladimirescu-Debrețin” a înscris numeroase pagini de glorie în istoria participării țării noastre la războiul antihitlerist.

Guvernele cu majoritate reacționară nu s-au interesat de soarta soldaților de pe front, demonstrând și în acest fel ostilitatea lor față de războiul antihitlerist. Guvernul democrat a încurajat inițiativa Confederației Generale a Muncii, care a chemat clasa muncitoare să contribuie în fiecare zi, timp de o săptămână, cu contravaloarea unei ore de lucru pentru sprijinirea frontului².

De același sprijin s-a bucurat și inițiativa „Apărării Patriotice” de a trimite caravane pe front cu daruri ale oamenilor muncii pentru ostași, una din aceste caravane fiind însotită de doi membri ai guvernului. În cadrul caravanelor au fost trimise pe front 100 000 de pachete pentru ostași, 18 biblioteci de campanie, 200 000 de cărți poștale, 2 000 000 de țigări, precum și alte daruri³.

Guvernul democratic a acordat cea mai mare atenție problemei refacerii economiei naționale a țării, sleită cu desăvîrsire în anii regimului fascist și ai războiului antisovietic. „Pentru a continua lupta cu succes — spunea tov. Gh. Gheorghiu-Dej la 8 aprilie 1945 într-o adunare a tehnicienilor din țară — trebuie mobilizate toate puterile economice, toate posibilitățile de producție ale țării, în scopul susținerii frontului și al întăririi moralului în interiorul țării”⁴.

După instaurarea regimului democrat-popular, refacerea economiei naționale devenise problema centrală, de care depindea în cea mai mare măsură întărirea noului regim și posibilitățile de a trece la înfăptuirea

¹ Vezi textul legii în *Monitorul oficial*, din 30 martie 1945, an. CXIII, nr. 74, p. 2433 — 2434 (legea nr. 217 din 29 martie 1945).

² *Schitea*, 18 martie 1945, p. 3.

³ *Buletinul Apărării Patriotice*, seria II, an. I (1945), nr. 2 (15 aprilie) și nr. 3, din 1 mai 1945.

⁴ Gh. Gheorghiu-Dej — *O politică românească de realizări democratice*, Ed. P.C.R., 1946, p. 97.

unor noi transformări revoluționare. Munca uriașă de mobilizare a oamenilor muncii și a tuturor resurselor țării, pentru îndeplinirea acestei sarcini de importanță capitală, revenea clasei muncitoare și forței sale conducătoare, Partidul Comunist. „Refacerea economică – sublinia tov. Gh. Gheorghiu-Dej – reprezintă piatra de încercare a slăbirii sau întăririi poziției partidului nostru”¹. Tocmai din această cauză, forțele reaționare își îndreptau toate eforturile pentru a submina și mai mult economia țării, pentru a crea noi piedici în aprovisionarea frontului antihitlerist, sperînd în acest fel să surpe autoritatea guvernului, să obțină căderea lui și izolare politica a Partidului Comunist. În această privință, ele se foloseau și de împrejurarea că înlăturarea principalelor forțe reaționare de la putere și trecerea puterii în mâinile maselor populare, în frunte cu clasa muncitoare, n-au fost însotite de pierderea de către marea burghezie a puternicelor poziții economice pe care le deținea.

Obiectivele revoluției populare în această perioadă, condițiile concrete în care s-a desfășurat lupta pentru instaurarea regimului democrat-popular în țara noastră, au făcut ca puterea economică propriu-zisă a burgheziei să nu fie atinsă. Forțele reaționare au hotărît să folosească pozițiile cheie din economie, de care dispuneau, pentru a submina tînărul regim democratic.

„Din primul moment, s-a văzut clar că reațiunea care pierduse o bătălie pe teren politic, își va concentra toate forțele și va folosi toate resursele pentru a înfringe guvernul pe plan economic”².

Una din cele mai importante probleme, legată de refacerea economică, era problema transportului feroviar. De refacerea transportului feroviar depindea atât aprovisionarea la timp a unităților de pe front, cât și circulația materiei prime și a mărfurilor în interiorul țării. Ea constituia o condiție absolut indispensabilă pentru ridicarea economiei naționale.

Guvernele cu majoritate reaționară refuzaseră cu încăpăținare să aprobe programul prezentat în acest sens de ministrul comunicațiilor. În ședința din 24 martie 1945 a Consiliului de Miniștri, ministrul comunicațiilor, tov. Gh. Gheorghiu-Dej, a prezentat spre aprobare două proiecte de legi, din care unul cuprindea programul de lucrări în vederea refacerii materialului rulant de la căile ferate și de definitivare a unor construcții feroviare, iar celălalt – finanțarea acestor lucrări.

În expunerea făcută cu această ocazie, ministrul comunicațiilor a arătat că chiar în condițiile de pînă atunci, prin munca entuziasmată a personalului cferist s-a ajuns să se mărească volumul transporturilor noastre³. Această creștere a fost obținută cu prețul unor eforturi și sacrificii neînchipuit de mari⁴.

¹ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului, fond. 2, dos. 3, f. 68.

² Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. IV, p. 37.

³ Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri, dos 16/1945, f. 5.

⁴ În raportul care însoțea decretul-lege pentru deschiderea unui credit extraordinar special, în sumă de 96 701 milioane lei, pe seama regiei autonome C.F.R., din 29 martie 1945, se arăta: „Din cauza distrugerilor provocate prin bombardament sau în timpul retragerii inamicului și din cauza uzurii materialului rulant a liniilor, instalațiilor etc.... C.F.R.

Dată fiind situația economică grea a țării, programul de lucrări alcătuit prevedea numai lucrările ce trebuiau neapărat executate în cursul unui an de zile. Consiliul de Miniștri a aprobat creditele cerute de Ministerul Construcțiilor, în sumă de 96 de miliarde lei.

Deși guvernul democrat le asigura obținerea unor beneficii pentru capitalul investit, marii industriași și bancheri căutau să profite de greutățile mari prin care trecea economia țării pentru a se îmbogăți cît mai mult și pentru a submina puterea democrat-populară. Fortele reacționare au recurs la o tactică nouă, nefolositară pînă atunci de ele. U.G.I.R.-ul, statul major al marilor capitaliști din țară, s-a arătat dintr-o dată foarte îngrijorat de soarta maselor muncitoare și gata să mărească salariile muncitorilor. Scopul era următorul : mărirea salarilor va fi urmată de o creștere și mai mare a prețurilor, ceea ce va provoca, în ultimă instanță, un dezastru al economiei naționale. În acest fel se puteau realiza tezelurile forțelor reacționare : nu numai că marii capitaliști s-ar fi îmbogățit, dar „vina” pentru starea de lucruri se putea atribui guvernului democratic, care ar fi fost declarat incapabil să înfăptuiască sarcinile care îi stăteau în față.

În aceste împrejurări, Partidul Comunist a mobilizat toate forțele democratice ale țării pentru a încinge pe speculanți și sabotori și a contribui la îmbunătățirea situației economice.

Partidul Comunist a arătat că unica soluție rezidă în înghețarea salarilor, concomitent cu înghețarea prețurilor, pentru ca apoi, după ridicarea producției, să se treacă la o politică de coborîre a prețurilor.

Conștiința clasei noastre muncitoare, condusă de Partidul Comunist, a fost destul de puternică, ca să nu se lase ademenită de cursa care i-a fost întinsă de reacțiune.

Partidele reacționare și elementele de dreapta din sînul partidului social-democrat duceau o propagandă de atitare a muncitorilor, căutând să-și creeze popularitatea printr-o politică de demagogie și îndemnînd să ceară majorări de salarii, fără a se ține cont de greutățile economice prin care trecea țara în acele momente.

În același timp, în unele întreprinderi și verigi ale aparatului de stat pătrunseseră un spirit de „independență” mic-burgheză, care trebuia extirpat la timp pentru a nu periclită întărirea regimului democrat-popular și refacerea economiei naționale. Unele forme de acțiune, necesare și folositoare în timpul când se ducea lupta pentru instaurarea noii orînduiri, nu mai erau potrivite pentru perioada de după instaurarea regimului democrat-popular. Mai mult decât atî, nerenușarea la timp la aceste forme de activitate se putea transforma într-o frînă serioasă pentru îndeplinirea programului noului guvern.

Ocupîndu-se de toate aceste probleme, într-o ședință ținută la Comitetul Central al Partidului Comunist din România la 23 aprilie 1945, tov.

au ajuns actualmente să aibă o capacitate de transport numai cca 30% din cea existentă înainte de aprilie 1944. Mai mult încă, această capacitate era în toamna anului trecut mult mai redusă, dar a fost treptat sporită, prin executarea a numeroase lucrări provizorii, care au permis deschiderea pentru circulație a numeroase linii, din care unele de cea mai mare importanță pentru război, cit și pentru viața economică a țării (Teiuș-Cluj-Oradea, Ciceu-Tg. Mureș-Războieni etc.) . . ." (*Monitorul oficial*, partea I, an. CXIII, nr. 74, 30 martie 1945, p. 2441).

Gheorghe Gheorghiu-Dej a subliniat poziția pe care o ocupă partidul în noul regim democrat-popular și marea răspundere care îi revine pentru soarta țării.

„Rolul partidului, țelul lui, se împletește cu însuși viitorul neamului nostru și viitorul țării noastre”¹.

În legătură cu aceasta, tov. Gh. Gheorgiu-Dej a arătat necesitatea de a combate orice manifestări anarchice și ca toți membrii de partid, fără excepție, să respecte o disciplină severă, care să servească de model pentru toți oamenii muncii. Printre problemele de cea mai mare importanță la rezolvarea cărora comuniștii trebuiau să depună toată stăruința, au fost enumerate: infăptuirea reformei agrare și înlăturarea greșelilor săvîrșite în acest domeniu, întărirea autorității de stat și stabilirea ordinei în viața economică a țării².

Pentru a obține rezultatele dorite, Partidul Comunist a inițiat adoptarea unei serii de legi economice, care să îngrädească posibilitățile de îmbogățire ale speculanților pe spinarea maselor populare, să ușureze starea oamenilor muncii, să contribuie la întărirea autorității regimului democrat-popular și să stimuleze redresarea vieții economice a țării.

Scopul urmărit prin elaborarea acestor legi nu era schimbarea relațiilor de producție din economia țării, dar prin faptul că îngrădeau posibilitățile de speculă ale marilor capitaliști și întăreau rolul statului democrat-popular, ele aveau un caracter anticapitalist. Din aceste motive, adoptarea legilor economice a fost târgănătă de reprezentanții partidului național-liberal, care nu voiau să limiteze în niciun fel îmbogățirea burgheziei.

Luînd cuvîntul la discutarea proiectelor de lege în ședința Consiliului de Miniștri de la 18 aprilie 1945, tov. Gh. Gheorghiu-Dej a arătat că aceste legi au un caracter tranzitoriu, menirea lor fiind să scoată la iveală stocurile de mărfuri ascunse și să reglementeze circulația mărfurilor, iar, în al doilea rînd, ele urmăresc să găsească mijloacele necesare stabilirii unui acord relativ între prețuri și salarii³.

Legea pentru reglementarea salariilor și înființarea economatelor era menită să opreasca urcarea continuă și anarchică a salariilor și a prețurilor, care, în ultimă instanță, ar fi fost în folosul claselor exploataatoare. Prin lege era prevăzută o alocatie de scumpele între 12 000 – 20 000 lei, ca un ultim spor pentru salariați, cu începere de la 1 aprilie 1945⁴. În același timp, toate întreprinderile comerciale și industriale, care aveau în serviciul lor în aceeași localitate un număr mai mare de 500 angajați, erau obligate să înființeze în termen de 10 zile economate pentru aprovizionarea salariaților lor cu alimente, îmbrăcăminte etc. Celelalte întreprinderi cu un număr mai mic de muncitori se puteau asocia sau afilia la alte economate.

¹ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., fond. 2, dos. 3, f. 68.

² Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R. fond. 2, dos. 3, f. 70.

³ Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri, dos. 21/1945, f. 29.

⁴ Datorită sabotajului economiei naționale, provocat de marea burghezie și de greutățile prin care trecea țara, guvernul democrat a fost nevoit mai tîrziu să revadă, în repetate rînduri, prețurile și salariile.

Economatele erau obligate să distribuie salariaților articolele în conformitate cu rațiile și după prețurile stabilite de organele de stat.

O altă lege se ocupa de reglementarea regimului prețurilor și circulației mărfurilor¹. Ea hotără normele de stabilire a prețurilor și cele pentru circulația mărfurilor. Controlul circulației mărfurilor era încredințat unor organe speciale ale comisariatului general al prețurilor, în care intrau și reprezentanții sindicatelor. Aceste organe aveau dreptul să controleze marfa de la materia primă întrată în fabrică și pînă la ieșirea ei din întreprindere, dar nu erau în drept să ia măsuri împotriva celor ce încălcău legea, fiind obligate să avizeze organele însarcinate cu reprimarea speculei.

Legea pentru aducerea în circulație a mărfurilor avea menirea să permită scoaterea mărfurilor dosite și intrarea lor în circulație. O altă lege, intitulată Legea pentru reprimarea speculei ilicite și a sabotajului economic, prevedea sanctiuni aspre pentru speculanții și sabotorii economiei naționale.

Ultima lege economică importantă din acea perioadă se ocupa de înființarea organelor de control cetățenesc². Comitetele cetățenești, care se înființaseră din inițiativă populară în perioada luptei pentru instaurarea regimului democrat-popular și jucaseră un rol însemnat în înfrinarea speculei și a sabotajului economic susținut de majoritatea reacționară a guvernelor de atunci, nu mai corespundeau necesităților create de noile condiții ale țării. Unele din aceste comitete, neînînd seama de schimbările esențiale survenite în viața țării noastre, continuau să actioneze în spiritul vechi, ceea ce nu contribuia la întărirea autorității de stat³. Noua lege dizolva comitetele cetățenești, care activaseră în fapt pînă atunci.

Ea prevedea înființarea unor organe de control cetățenesc pe lîngă prefecturile de județ, organe formate din reprezentanții partidelor politice și organizațiilor reprezentate în guvern. Aceste organe urmău să funcționeze după normele stabilite de Ministerul Afacerilor Interne. Prin supunerea lor autorității statului democratic, organele de control cetățenesc devineau un instrument al oamenilor muncii în lupta pentru stabilirea ordinei în viața economică a țării.

Adoptarea acestor legi a demonstrat hotărîrea guvernului de a contribui la normalizarea vieții economice a țării, de a limita exploatarea capitalistă și urmările ei, ușurînd în acest fel traiul oamenilor muncii.

Desigur că legile economice, adoptate de Consiliul de Miniștri, n-au putut schimba tendința capitaliștilor de a obține profituri maximale, după cum n-au putut stîrpi nici dosirea mărfurilor sau pe speculanți. Ele au constituit însă o armă puternică în mâinile clasei muncitoare și au jucat un rol de seamă în activitatea guvernului democrat, îndreptată

¹ Erau prevăzute beneficiile maximale ale producătorilor industriali, încercindu-se în acest fel să se limiteze profiturile enorme ale marilor capitaliști.

² Textele legilor economice enumerate mai sus au fost publicate în *Monitorul oficial*, an. CXIII, 3 mai 1945, nr. 101, p. 3625–3649. Textul lor a apărut și în *Scînteia*, din 10 mai 1945, p. 2, 4 și 5.

³ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., fond. 2, dos. 3, f. 69.

spre stabilizarea și redresarea vieții economice, spre înfrînarea haosului economic, cultivat de marii capitaliști și forțele reacționare din țară și străinătate.

Clasa muncitoare depunea eforturi mari pentru a ridica producția industrială a țării. Muncitorii petroliști au reușit să repună în funcțiune pînă la 1 mai 1945, 75% din instalațiile pentru prelucrarea țățeiului¹. Înfrîngînd sabotajul conducerii minelor, minerii de la Petroșani au ridicat extractia de cărbune².

Succese importante au fost obținute și în industria ușoară. Astfel, fabrica de încăltăminte „Dermata” din Cluj își mărește mai mult decît de două ori producția în comparație cu luna octombrie 1944³, „Tăbăcăria Română” și-a mărit și ea producția cu 100%.

În activitatea sa pentru întărirea regimului democratic, pentru stabilizarea situației economice a țării, guvernul și poporul nostru au primit un mare ajutor din partea Uniunii Sovietice. Respingînd încercările de imixtiune ale cercurilor imperialiste din S.U.A. și Anglia în afacerile interne ale României, sub forma convocării unei conferințe tripartite (U.R.S.S., S.U.A. și Anglia), care să discute o „problemă românească”, inexistentă în realitate, guvernul sovietic a dat o lovitură nimicitoare speranțelor reacționii interne și externe de a provoca răsturnarea guvernului democrat.

În împrejurările grele prin care trecea țara noastră, o importanță covîrșitoare a prezentat încheierea unui acord comercial de schimburi pe timp de un an și a unui acord de colaborare economică între România și Uniunea Sovietică. Industria românească era lipsită de foarte multe materii prime și produse industriale absolut necesare pentru asigurarea producției și creșterea ei ulterioară. Aceste produse nu puteau fi importate din nici o țară îndepărtată, datorită distrugerilor mari în domeniul transportului mondial. De altfel, marile țări imperialiste n-ar fi convenit niciodată să livreze României democrat-populare produse necesare pentru propăsirea economiei ei naționale.

Toate acordurile comerciale încheiate de țara noastră în trecut cu marile puteri erau acorduri între parteneri neegali, care legiferau de fapt exploatarea bogățiilor țării noastre de către monopolurile străine. Pe principii complet diferite se bazau acordurile încheiate la 8 mai 1945, la Moscova, între România și Uniunea Sovietică. Prin acordul comercial, guvernul sovietic se obliga să livreze României materiale extrem de deficitare ca: 25 000 tone oțel semifabricat, 50 000 tone cocs, 6 000 tone fontă, 1 000 tone cupru, 70 000 tone cărbune de piatră etc.⁴, pe care țara noastră nu le putea găsi în altă parte.

¹ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dos. 2694/3, f. 10—11.

² *Sctnțeia*, 12 martie 1945, p. 3,

³ *Ibidem*, 17 martie 1945, p. 3.

⁴ Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri, pachet 3, dos. 25/1945. Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 17 mai 1945, f. 2/2 și 2/3.

Având în vedere situația grea financiară a țării, Uniunea Sovietică a consimțit ca în schimbul produselor importate, România să explice în U.R.S.S. : petrol, material lemnos, greamuri, ciment, care constituiau sortimentul obișnuit al exportului românesc. În acest fel, se crea și un debușeu pentru exportarea mărfurilor noastre, mai ales că schimbul se făcea la prețul mondial din 1945¹.

Pentru a ajuta poporul nostru la înfruntarea greutăților economice, Uniunea Sovietică a acceptat ca o parte din plăți pentru produsele importate de România să fie efectuată sub formă de muncă prin prelucrarea pentru U.R.S.S. a unei cantități de bumbac². Această prevedere a acordului comercial contribuia la lichidarea șomajului din industria noastră textilă, grav lovită prin lipsa de materii prime. Guvernul democratic, primind bumbac din Uniunea Sovietică, a căptătat posibilitatea de a duce o luptă eficace împotriva speculanților și de a aprovigiona satele cu această materie primă la un preț redus. Prin acordul de colaborare economică s-au elaborat principiile de colaborare ale celor două state în cele mai importante sectoare ale economiei noastre naționale, fiind prevăzut un ajutor prețios din partea U.R.S.S. pentru dezvoltarea lor.

Aceste acorduri încheiate pe baza unei perfecte egalități de drepturi, consolidau situația noastră internațională și dădeau o lovitură puternică acelor cercuri care sperau că regimul democrat-popular nu va fi în stare să învingă greutățile economice.

La 9 mai 1945, poporul nostru a sărbătorit, alături de toate popoarele iubitoare de pace, mareața zi a victoriei. După înfăptuirea insurecției populare armate, poporul nostru, condus de partid, a adus o contribuție de seamă la distrugerea hitlerismului. De la 23 August 1944 și pînă la 12 mai 1945, forțele Armatei Romîne au luptat alături de Armatele Sovietice timp de 260 zile, luînd parte la 16 mari bătălii și 367 lupte, în care au fost nimicite sau capturate forțele fasciste care au încercat să se mențină pe teritoriul țării noastre, în Ungaria și în Cehoslovacia.

La sfîrșitul războiului, pe front se aflau 185 567 soldați și ofițeri români. Pierderile suferite de Armata Romînă au însumat 169 822 oameni morți, răniți și dispăruți. În total, Armata Romînă a folosit în războiul antifascist un număr de 355 389 oameni³. Totalul cheltuielilor făcute în cursul războiului antifascist se ridică la cifra de 470 miliarde lei ; pagubele și daunele pricinuite de către armata fascistă Armatei Romîne ridicîndu-se la 48 595 292 012 lei⁴.

Datorită inițiativelor și eforturilor Partidului Comunist, întreaga economie națională a țării a fost pusă în slujba frontului antihitlerist.

Victoria asupra Germaniei hitleriste a fost primită de oamenii muncii din țara noastră cu o bucurie și un entuziasm de nedescris.

¹ Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri, pachet 3, dos. 25/1945, Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 17 mai 1945 f. 3/2.

² Fabricile noastre textile urmău să prelucreze pentru Uniunea Sovietică 20 000 tone de bumbac, primind în schimb o cantitate importantă de bumbac brut.

³ Roumania. Ministry of foreign affairs. Memorandum on the military and economic contributions of Roumania to the war against Germany and Hungary, 1946, p. 13 și 14.

⁴ Arhiva Ministerului de Externe. dos. 261, f. 22 și 27.

Nimicirea completă a statului hitlerist a deschis perspective noi în fața popoarelor eliberate de sub jugul fascist. Pentru poporul nostru, această victorie confirmă justețea drumului pe care el păsise de la 23 August 1944, sub conducerea Partidului Comunist și constituia un imbold pentru noi transformări revoluționare, care să ridice nivelul de trai al maselor, pentru acțiuni care să contribuie la excluderea în viitor a unor noi războaie.

Salutând cu căldură ziua mult așteptată a victoriei, Consiliul de Miniștri a afirmat voința nestrămutată a poporului nostru de a merge continuu pe linia construirii unei vieți noi, pe drumul unor transformări revoluționare¹.

De la instaurarea sa, guvernul democrat, în care rolul hotărîtor aparținea reprezentanților clasei muncitoare, a păsit pe calea înfăptuirii năzuințelor maselor populare.

Ducind o politică principală și fermă, Partidul Comunist a știut să asigure în condiții grele unitatea guvernului, fără a face concesiuni de ordin principal grupării burgheze reprezentate în el. Guvernul a adoptat unele legi economice care aveau obiectiv un caracter anticapitalist și tindeau la reînviorarea și stabilizarea vieții economice a țării.

Organizator și mobilizator al forțelor patriotice în războiul antihitlerist, Partidul Comunist și guvernul democrat au întărit participarea Armatei Române la război, înscriind pagini de glorie în istoria poporului nostru.

Prin politica sa sinceră de prietenie, guvernul democrat a primit din partea Uniunii Sovietice ei un neprecupețit ajutor politic și economic. Bazîndu-se pe învățătura marxist-leninistă, Partidul Comunist din România reușise să antreneze masele populare la rezolvarea unor sarcini extrem de grele. Aplicind cu fermitate și în mod creator învățătura marxist-leninistă, partidul obținuse mari succese în prima fază a activității nouului guvern democrat, a cărui capacitate de acțiune nu numai că nu fusese paralizată, cum sperau forțele reactionare, dar care ieșise întărit și cu un prestigiu crescut în urma realizărilor sale.

Sfîrșitul războiului antifascist găsea țara noastră ferm așezată în rîndul țărilor democratice și iubitoare de pace, cu un guvern hotărît să continue politica de reconstrucție a țării noastre, de ridicare a nivelului de trai al oamenilor muncii, de prietenie cu toate popoarele lumii, de colaborare și prietenie strînsă cu marea Uniune Sovietică și alte țări democratice.

¹ Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri, pachet 3, dos. 24/1945, stenograma ședinței Consiliului de Miniștri de la 9 mai 1945. f. 3 și 4.

НАЧАЛО ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЕМОКРАТИЧЕСКОГО ПРАВИТЕЛЬСТВА (6 МАРТА 1945 — 9 МАЯ 1945)

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Придя к власти в результате борьбы народных масс, руководимых РКП, против реакционных сил, демократическое правительство с самого начала развернуло широкую деятельность за осуществление в стране программы революционных преобразований.

С помощью Советского Союза правительство смогло установить 9 марта 1945 года румынское управление в Северной Трансильвании, освобожденной от гитлеровского ига победоносной Советской Армией и доблестной Румынской Армией.

Сломив сопротивление представленной в правительстве национал-либеральной партии, пытавшейся свести на нет революционный характер аграрной реформы, правительство, в котором рабочий класс играл руководящую роль, издало закон об аграрной реформе. Закон об аграрной реформе носил революционный характер и служил укреплению союза рабочего класса и основных масс крестьянства.

В то время правительство приняло многочисленные меры, стимулирующие промышленное производство и ограничивающие спекуляцию и саботаж крупной буржуазии.

Арест военных преступников и предание их суду способствовали демократизации политической жизни страны.

В этот период большое значение имело заключение торгового договора и договора об экономическом сотрудничестве с Советским Союзом. Эти договоры были заключены на основе полного равноправия и оказали большую помощь в восстановлении румынского народного хозяйства.

Участие Румынии в антигитлеровской войне и деятельность правительства по демократизации страны позволили румынскому народу встретить день 9 мая 1945 года — день Победы — в среде демократических и миролюбивых стран во главе с Советским Союзом.

LES DÉBUTS DE L'ACTIVITÉ DU GOUVERNEMENT DÉMOCRATE (6 mars 1945 — 9 mai 1945)

RÉSUMÉ

Installé au pouvoir par suite de la lutte menée par les masses populaires, dirigées par le Parti Communiste de Roumanie, contre les forces réactionnaires, le gouvernement démocrate a déployé, dès le début, une activité fructueuse aux fins de réaliser le programme de transformations révolutionnaires dans notre patrie.

Le 9 mars 1945, le gouvernement a réussi — avec l'aide de l'Union Soviétique — à instaurer l'administration roumaine dans le Nord de

la Transylvanie, récemment affranchie du joug nazi par la glorieuse armée soviétique luttant côté à côté avec les vaillants soldats roumains.

Brisant l'opposition du parti national libéral qui avait des représentants parmi les membres du Cabinet et cherchait à annuller le caractère révolutionnaire de la réforme agraire, le gouvernement — dans lequel la classe ouvrière avait un rôle prépondérant — légiféra la réforme agraire. Les dispositions du décret-loi de réforme agraire avaient un caractère révolutionnaire et consolidaient l'alliance entre la classe ouvrière et les masses de la paysannerie laborieuse.

En même temps, le gouvernement prit de nombreuses mesures en vue de stimuler la production industrielle et de mettre un frein aux spéculations et aux sabotage auxquels s'adonnait la grande bourgeoisie.

L'arrestation des criminels de guerre et leur envoi en justice contribuèrent à démocratiser la vie politique du pays.

Une importance particulière eut, au cours de cette période, la conclusion d'un traité de commerce et d'un autre, de collaboration économique, avec l'Union Soviétique. Ces traités, conclus sur la base d'une parfaite égalité, apportèrent une aide substantielle à la restauration de l'économie nationale roumaine.

www.dacoromanica.ro

110 ANI DE LA REVOLUȚIA DIN 1848

CONTRADICȚIILE DE CLASĂ
ÎN DESFĂȘURAREA REVOLUȚIEI MUNTENE DIN 1848

DE

DAN BERINDEI

Revoluția din 1848 reprezintă una din cele mai de seamă evenimente ale istoriei patriei noastre. Ea stă la temelia schimbărilor structurale pe care le va trăi România — unită în 1859 — în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Bazele statului național și dezvoltarea societății românești în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea trebuie căutate în frămîntarea zilelor din vara anului 1848 în lupta maselor și în scopurile pe care și le-au propus să le cucerească revoluționarii din țările române.

Dată fiind însemnatatea acestui moment din istoria României și legătura sa strînsă cu evenimentele petrecute în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, scrierile consacrate revoluției din 1848 au fost numeroase în această perioadă. Documente, lucrări memorialistice și mai ales numeroase publicații polemice au dat problemei prima bază de cercetare în anii și în decenile următoare revoluției¹. Mai apoi, în jurul anului 1900 — cu prilejul comemorării a 50 de ani de la evenimentele din 1848 — au apărut șase volume de documente consacrate revoluției, lucrarea mai întinsă a lui C. Colescu-Vartic și cele două monografii mai restrînse ale lui I. G. Bibicescu și S. Albini². Sărbătorirea semicentenarului revoluției a reflectat însă în largă măsură interesele dinastice, ca și cele politice de clică ale partidului liberal din acea vreme. Acesta căuta să se prezinte continuatorul programului revoluționar din 1848 cînd de fapt, între liberalii din 1900 — expoñenti, ca și conservatorii, ai unor interese

¹ Pentru aceste publicații vezi bibliografia din vol. VI al colecției *Anul 1848 în Principatele Române*, Buc., 1910, p. 309—325.

² *Anul 1848 în Principatele Române*, Buc., 1898—1910, vol. I—VI; C. Colescu-Vartic, *1848. Zile revoluționare*, Buc., 1898; <I. G. Bibicescu>, *1848 în România*, Buc., 1898; S. Albini, *1848 în Principatele Române*, Buc., 1910.

Mai vezi și: A. D. Xenopol, *Partidele politice în revoluția din 1848 în Principatele Române*, în *Anal. Acad. Rom.*, Mem. Secț. Ist., Seria II, tom. XXXII (1909—1910).

reacționare — și fruntașii burgheziei radicale din 1848 era o categorică deosebire. De decenii, România se găsea supusă apăsătorului regim burghezo-moșieresc, rezultat la rîndul său din monstruoasa coaliție, care pusește capăt domniei lui Alexandru Ioan Cuza, aducind la cîrma tării dinastia prusacă a Hohenzollernilor. Pe de altă parte, acele pături ale burgheziei încă legate de progres în prima parte a jumătății de secol următoare revoluției își părăsiseră de mult poziția inițială, în condițiile dezvoltării capitalismului. Creșterea și întărirea proletariatului făcuse ca această clasă să poată prelua făclia progresului și dreptății sociale.

Istoriografia anului 1848 din prima jumătate a secolului al XX-lea — după semicentenar — indică neîndoilenic un interes în scădere. În afara unor publicații, care aveau menirea de a prezenta pe primul plan pe unii dintre fruntașii revoluției, care de fapt nu fuseseră principali conducerători, și aceasta, evident, în dauna celorlalți și în special a lui Bălcescu, cu scopul de a folosi intereselor propagandistice ale liberalilor de dinainte și de după primul război mondial, numărul lucrărilor consacrate evenimentului din 1848 sînt relativ reduse. Amintirea revoluției nu convinea burgheziei și mai ales moșierinii, acum cînd forța clasei muncitoare se ridică amenințătoare împotriva exploatației.

După 23 August 1944, situația se schimbă în mod radical. Interesul pentru anul 1848 reapare mai viu ca niciodată și totodată figura luminoasă de patriot democrat-revoluționar a lui Nicolae Bălcescu este pusă la locul ce i se cuvenea, în fruntea revoluției. Se scriu numeroase lucrări referitoare la revoluție, concepute de pe pozițiile științifice ale istoriografiei marxiste.

S-au atacat domenii diferite: problema agrară în revoluție¹, istoria locală a evenimentului², personalitățile dominante³, intelectualii și revoluția⁴, învățămîntul, presa și arta în timpul revoluției⁵, unele

¹ Gh. Georgescu-Buzău, *Aspectul agrar al revoluției din 1848 în Muntenia*, Buc., 1948, ed. a II-a; Gh. Matei, *Revoluția de la 1848 și Jăranimea*, Buc., 1948; Aurel Rîmnicianu, *Tărani în revoluția de la 1848*, Buc., 1948.

² De pildă: C. Pajură, *Aspecte mehedinjenene ale revoluției din 1848*, Turnu-Severin, 1948; N. Simache, *Despre revoluția de la 1848 în Ploiești și jud. Prahova*, Buc., 1948.

³ T. Bugnariu, *Nicolae Bălcescu și problema națională*, în *Studii*, an VI (1953), nr. 2, p. 57–64; Petre Constantinescu-Iași, *Popa Radu Șapcă, un conducerător de frunte al revoluției din 1848*, Buc., 1945; Gh. Georgescu-Buzău, *N. Bălcescu, glinditor de pe poziții materialiste*, în *Viața rominească*, 1954, nr. 3; Idem, *N. Bălcescu*, Buc., 1956; C. I. Gulian, *Gândirea social-politică a lui Nicolae Bălcescu*, Buc., 1954; Virgil Ionescu, *Contribuții la studiul glindirii economice a lui Nicolae Bălcescu*, Buc., 1956; Vasile Maciu și C. Vasilescu, *Ion Ionescu de la Brad, luptătorul revoluționar, glinditorul progresist, introducătorul științei agricole în patria noastră*, în *Studii*, an VII (1954), nr. 3, p. 145–160; N. Popescu-Doreanu, *Nicolae Bălcescu și revoluția de la 1848*, Buc., 1948; M. Roller, *Ana Ipătescu*, Buc., 1946 (altă ediție: 1948); *Studii și referate despre N. Bălcescu*, Buc., 1953, vol. I etc...

⁴ P. Constantinescu-Iași, *Intelectualii și revoluția de la 1848 în Principatele Române*, Buc., 1948.

⁵ Idem, *Trei pictori români în revoluția de la 1848*, în *Studii*, an I, (1948), nr. 3, p. 152–205; N. Deleanu, *Presa anului 1848 și Urmtind în presă revoluția din 1848*, în *Presa noastră*, 1956, nr. 7, p. 21–26; nr. 8, p. 22–23, 26–27; I. Popescu-Cilieni, *Participarea unor profesori olteni la revoluția din 1848*, în *Comunicări și articole de istorie*, Buc., 1955, p. 45–58; Stanciu

momente esențiale ale evenimentului¹, interpretări ale revoluției², un album³, chiar și o scurtă sinteză⁴ etc. Revoluția ne-a apărut într-o nouă lumină și ea a fost repusă la locul de cinstire ce îi se cuvenea.

Revoluția din 1848 n-a fost efectul unei întâmplări, nici acela al unei inițiative aventuroase a unui număr de tineri bonjuriști veniți din Apus, și nici n-a fost impusă de revoluția general europeană. Revoluția din Tara Românească a avut puternice temeuri în însăși realitatea patriei noastre. „Revoluția din iunie — scria Bălcescu lui Alex. C. Golescu-Albul în 1850, — n-a fost inventată, nici fabricată, nici de mine, nici de voi, nici de d-l Eliade, nici de vreun alt revoluționar. Ea nu-i decât dezvoltarea acelei mișcări continuă și providențială începută chiar de la origină, atât în societatea noastră, cît și în toate celelalte societăți. Ea provine mai ales direct din revoluția de la 1821...”⁵. Altă dată, tot el scria că, revoluția română de la 1848 n-a fost un fenomen neîregulat, fără trecut și viitor, fără altă cauză decât voința întâmplătoare a unei minorități”, iai adăuga el — „cauza ei se pierde în zilele veacurilor ...”⁶.

Revoluția munteană din 1848 și-a avut rădăcinile în contradicțiile sociale neconitenit ascuțite de dezvoltarea economică. Creșterea economiei de mărfuri, ca și antrenarea țărilor române în circuitul economic, european, creează o nouă situație, care impunea o radicală schimbare a regimului social-economic. Revoluția a izvorit din neconcordanța dintre dezvoltarea noilor forțe de producție și caracterul vechilor relații de producție feudale, din menținerea puterii în mîinile domnului și ale boierimii, din nesatisfacerea intereselor burgheziei, care și revendica puterea în stat și mai ales din exploatarea nemiloasă a maselor de la orașe și sate. Sintetizând situația de dinainte de revoluție, Nicolae Crețulescu, unul dintre participanți, cu vederi de altfel moderate, scria peste o jumătate de secol de la acest eveniment : „Generațiile actuale nu pot să-și dea seama, în adevăr, de situația țării în epoca de care vorbesc : corupțiunea și immoralitatea administrației și a justiției se exercitau ziua namiza mare ; nimenei nu era sigur de bunul său ; instrucția era disprețuită, ignoranța stăpinea pretutindeni ; presa nu exista și oricine îndrăznea să critique sau să dezaprove actele autoritatilor ... era pus la index, tratat ca revoluționar și exilat”. El mai arăta că „numai vechii boieri ... bucurîndu-se de toate privilegiile, scutîți de toate sarcinile și de toate impozitele ...” vor fi cei „consternați” de izbucnirea impetuoașei mișcări revoluționare⁷.

Stoian, *Despre concepția învățămîntului public în anul 1848*, în *Studii*, an II/(1949), nr. 1 p. 192–205 etc.

¹ De pildă : Gh. Georgescu-Buzău, *Activitatea lui N. Bălcescu pentru pregătirea desfășurării revoluției din 1848*, în *Studii*, an IX (1956), nr. 1, p. 27–50.

² Barbu-Cîmpina, *Critică lui „48”*, în *Viața Românească*, 1948, nr. 2 (iulie), p. 223–233 ; nr. 6 (noiembrie), p. 198–209.

³ 1848 în *Principalele Române. Album*, Buc., 1948.

⁴ M. Roller, *Anul revoluționar 1848*, Buc., 1948.

⁵ N. Bălcescu, *Opere*, Buc., 1952, p. 247.

⁶ Ibidem, Buc., 1953, vol. I, p. 307.

⁷ Anul 1848 în *Principalele Române*, Buc., 1902, vol. I, p. XXXV (reproducere după *L'Indépendance Roumaine*).

Înăbușirea răscoalei din 1821, prima mișcare de mari proporții împotriva îndoitului jug feudal și turcesc, nu a dus la stingerea avântului revoluționar al poporului român din Țara Românească. Dimpotrivă, sub imboldul necontenitei dezvoltări social-economice, dorința de înnoi și necesitatea de a răsturna vechiul regim este în continuă creștere. Formula „regulamentară”, care tindea la o modernizare a feudalismului — sporindu-i însă tocmai virulența în ceea ce privea exploatarea, îndeosebi a țărănimii — nu este acceptată nici de mase, nici de exponenții acestora cu vederi progresiste.

Planurile lui Ioan Cîmpineanu și complotul din 1840 în fruntea căruia se situează Dimitrie Filipescu, mort în închisoare și Nicolae Bălcescu, tînărul și înflăcăratul patriot, societatea secretă „Drepitate-Frăție” din 1843 — în care din nou întîlnim pe Bălcescu alături de Ion Ghica și Tell — planurile comune ale patrioților munteni și moldoveni, necontenitele frămîntări locale din lumea satelor — ca și unele frămîntări orășenești, de pildă cea de la Ploëști din 1831 — sunt etape premergătoare marii mișcări din 1848. Ele sunt verigile lanțului ce unesc anul 1821 cu anul 1848.

Pe tărîm cultural — unde se putea beneficia de o anumită libertate de acțiune — patrioții se strîng în jurul ideii naționale, luptând pe această cale pentru răsturnarea vechiului regim feudal și — ca un ideal ceva mai îndepărtat — pentru unitatea națională. *Societatea literară* întemeiată la Brașov — în fruntea căreia se disting Dinicu Golescu și Heliade Rădulescu — *Filarmonica*, dominată de personalitatea lui Cîmpineanu, *Societatea pentru învățătura poporului român* — înființată în august 1839¹ — ca și *Asociația literară* reorganizată în 1847², sunt tot atîtea căi ocolite prin care se pregătește pe plan ideologic încrîngerea trecutului și triumful progresului.

Revoluția pașoptistă, cerută de însuși stadiul de dezvoltare a societății românești, s-a întemeiat pe o puternică tradiție de luptă revoluționară, pe setea de înnoire și pe neîntreruptă și susținuta acțiune de răsturnare a vechii orînduirii pe care o duce poporul. Revoluția a reflectat necesitățile social-economice și politice proprii țărilor române și îndeosebi Țării Românești, mai dezvoltată decît Moldova.

★ —

Istoriografia burgheză a acordat, deseori, o importanță nejustificată factorului extern în interpretarea și explicarea unora dintre cele mai de seamă momente ale istoriei României. Lupta poporului nostru, jertfele sale, entuziasmul său pentru cauzele cele mai nobile au fost neglijate. În schimb, factorii externi constituau deseori elementul dominant căruia i se acorda întreaga atenție. Nici revoluția din 1848 n-a scăpat de interpretări de acest fel, urmărindu-se să se prezinte poporul nostru străin de evenimentele de o deosebită însemnatate ce au avut loc în vara anului 1848 în Țara Românească. Revoluția — după

¹ Anul 1848 ..., vol I, p. 11.

² Ibidem, p. 44 și urm.

această teză — n-ar fi fost o încununare a luptei revoluționare a poporului nostru, ci doar efectul unui proces de imitație. De pe această poziție neștiințifică, care oglindea însă, în același timp, interesele regimului burghezo-moșieresc, s-a încercat să se înfățișeze poporul român ca depărtat de ideea de revoluție, teză ce convinea pe deplin regimului de asuprare socială al burgheziei și moșierimii.

Prezentarea importantului eveniment din 1848 drept o „revoluție de import” revine în primul rînd junimismului. Programul de la Islaz era calificat de Titu Maiorescu drept „operă de fantezie”¹. Mareea mișcare revoluționară era apreciată ca ruptă de realitățile societății noastre, de pe poziția reacționară a desconsiderării elementelor pozitive ale revoluției și de pe linia „formei fără fond”. Revoluția a fost astfel înfățișată denaturată, ignorându-se adincile ei temeuri interne. Exponent al acestei poziții, Eugen Lovinescu vorbește de o „contagiune” a ideilor revoluționare din Apus, de o revoluție de „imitație”². De altfel, junimistii nu vor fi singurii purtători de cuvînt ai acestei tendințe. Astfel, pentru Nicolae Iorga evenimentele din Tara Românească de la 1848 „nu fură provocate decât (sublinierea noastră — D.B.) de evenimentele din Paris”³. Deși au existat excepții față de această poziție⁴, teza de mai sus — convenind pe deplin burgheziei care părăsise de mult pozițiile revoluției și ale progresului — a dominat prin virulența ei, a înсind asupra revoluției din 1848 o lumină falsă.

Istoriografia marxistă, dezvoltată în ultimul deceniu în țara noastră, a contribuit cu eficiență la justa prezentare a revoluției din 1848. Dezbrăcată de haina străină ce i se atribuise, revoluția a apărut în adevărata ei înfățișare, cu aspectele ei pozitive, dar și cu limitele ei determinate de interesele de clasă mărginită ale burgheziei. Pe drept cuvînt scria Bălcescu că revoluția n-a avut la temeiul ei „mișcarea generală europeană”, el apreciind aceasta drept „ocazia, iar nu cauza revoluției romîne”⁵.

Este drept că în ceea ce privește revoluția, anul 1848 este caracteristic. Avîntul revoluționar al popoarelor europene este copleșitor, zguduind tronurile și vechea societate. „Astăzi — scria însăpmântat în primăvara anului 1848 înveteratul reacționar Metternich — statele sunt ca niște case, care ar fi subminate. Cînd încep a trosni se și năruiesc cu iuțeala fulgerului”⁶.

Elementul extern nu trebuie ignorat, pentru că el a oferit, fără îndoială, prilejul izbucnirii revoluției, deoarece între mișcarea revoluționară din Tara Românească și revoluțiile din celealte state ale Europei a existat o strînsă legătură. Vorbind de „rușinoasa letargie” în care zăcuseră popoarele continentului timp de 33 de ani, Winterhalder arată în

¹ Titu Maiorescu, *Istoria contemporană a României (1866—1900)*, Buc., 1925, p. 41.

² Eugen Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne*, Buc., 1924, vol. I, p. 150.

³ N. Iorga, *Istoria Românilor*, Buc., 1938, vol. IX, p. 146.

⁴ Colescu subliniază, de pildă, caracterul particular al revoluției muntene (C. Colescu-Vartic, *op. cit.*, p. 82, 92), reflectat și în proclamația de la Islaz (*ibidem*, p. 99); iar Albini îsocotește revoluția generală drept un „prilej binevenit” (S. Albini, *op. cit.*, p. 63).

⁵ N. Bălcescu, *Opere*, Buc., 1953, vol. I, p. 307.

⁶ C. Colescu-Vartic, *op. cit.*, p. 45.

Pruncul român că semnalul luptei revoluționare dusă de italieni, francezi și germani „ajunge pînă în România și Moldova și poporul român nu rămîne surd la chemarea libertății”¹. *Prilejul și legăturile nu trebuie însă confundate cu adîncile rădăcini interne.*

Revoluția de la 1848 n-a fost un fenomen de import nici rezultatul grefării artificiale al unor idei aduse din Apus de tinerii bonjuriști. Acest însemnat eveniment, pe temeiul căruia s-a călit statul modern român, a fost consecința unor profunde cauze interne, evenimentele externe ne avînd decît rolul de a înclesni izbucnirea inevitabilă a mișcării revoluționare.

★

Din primele sale începuturi și pînă în tragică zi de 13 septembrie, revoluția din 1848 a avut sprijinul necondiționat și entuziasmat al maselor. „Daco-romanii din principatele turcești — scrisă Marx — au fost cîștigați de spiritul revoluționar, iar revoluția din 1848 a dovedit aceasta cu prisoșință”². Cîțiva ani după 1848, Bălcescu arăta că poporul îmbrățișase „cu focul și energia, care-l caracterizează” cauza revoluției și că „poporul cel de jos mai cu seamă al Bucureștilor și-a împlinit datoria revoluționară și națională”³. Documentele vremii se alătură, demonstrînd cu tărie falsitatea oricărei teze contrare.

Masele au făurit revoluția din 1848. „Comitetul revoluționar — scria Nicolae Bălcescu în 1850 — nu el făcu revoluția, el puse mîna pe ea, o dirijă, o orîndui. El a formulat într-un program sentimentul poporului și îi dădu ideia revoluționară”⁴. Scriind lui Ion Ghica, chiar în timpul revoluției, tot Bălcescu aprecia că „poporul nostru al capitalei, trebuie însă să scii, fără flaterie, că a întrecut pe toate popoarele Europei chiar și pe parisieni”⁵. Un organ al revoluției dă și el în zilele acesteia o caracterizare justă aportului maselor. „Cine a făcut revoluția noastră? — se scrisă în articol — un om sau zece — sau nația romînească? Negreșit că nația, căci 10 și 20 și 100 măcar rebeliști, cu toată activitatea lor, nu ar fi izbutit să răstoarne atîția spioni, atîția cîrmuitori și subt-cîrmuitori, atîția miniștri și un prinț stăpînitor; nu ar fi putut să astupe 6 tunuri și 1000 de pusci obicinuite a se aprinde la comanda căpetenilor...”⁶.

Numărul mare al participanților la evenimentele revoluției relevă caracterul de masă al acesteia. Miile de țărani de la Islaz, marea mișcare populară din București de la 11 iunie — cînd serie un martor ocular „țărani cu orășenii înfrățîți, între răsunete de glasuri detunătoare, înaintără pe ulîtele capitalei către palatul prințului”, mulțimea fiind „nenumărată”⁷ — entuziasmul craiovenilor la 13 iunie (cu prilejul intrării în oraș a gu-

¹ E. Winterhalder, *Desrobirea României*, în *Pruncul român*, apud *Anul 1848*..., vol. I, p. 642.

² K. Marx, *Oeuvres politiques*, Paris, 1927, vol. III, p. 45.

³ N. Bălcescu, *Opere*, Buc., 1953, vol. I, p. 327; vol. II, p. 85, nota 4.

⁴ Scrisoare către Al. C. Golescu-Albu, 4 mart. 1850. N. Bălcescu, *Opere*, Buc., 1952, p. 248.

⁵ Scrisoare din 16 iul. 1848. *Anul 1848*..., vol. II, p. 546.

⁶ *Pruncul român*, nr. 20 din 29 iul. 1848, apud *Anul 1848*..., vol. III, p. 39.

⁷ Scrisoarea lui Fl. Aaron către Barit, 12 iun. 1848. Ibidem, vol. I, p. 543.

vernului provizoriu ales la Islaz), intervenția poporului care împiedică la 14 iunie unelurile mitropolitului și ale boierimii reacționare, arată din primele zile ale revoluției puternica ei bază de mase. Scriind lui Bariț, Aaron Florian îi relata din București la 12 iunie 1848 : „Spiritele în general erau toate înflăcărate și de la o margine a țării pînă la cealaltă toți simțeau trebuința de o prefacere mare în toate, o îmbunătățire radicală în tot corpul șocial”. El adăuga : „În toată întinderea țării circulau proclamații tipărite ce cuprindeau puncturile nouei Constituții. Va să zică : *toată țara era revoluționată*”¹ (sublinierile mele — D.B.).

În săptămînile și lunile ce urmează, situația aceasta se menține, cu toate greșelile și compromisurile repetate ale conducerii revoluției încăpătă în bună măsură pe mîna unor elemente șovăielnice și capitularde — fapt datorat stadiului de dezvoltare a societății, slabii dezvoltări a clasei muncitoare, necesității desfășurării revoluției sub îndrumarea reprezentanților unor pături eterogene ale burgheziei. La adunarea de la Filaret din 15 iunie participă 30 000 de oameni, zeci de mii de oameni salvează revoluția la 19 iunie, zdrobind încercarea contrarevoluționară a colonelor Odobescu și Solomon, pentru ca apoi același lucru să se repete la sfîrșitul lunii, cînd poporul înlătură caimacamia reacționară și asigură revenirea la București a guvernului fugit spre munți.

În iulie, masele se fac prezente, îndeosebi în ultima parte a lunii — ca și la începutul lunii august — prin participarea lor masivă la întruniri de pe Cîmpul Libertății din timpul negocierilor cu Soliman Pașa. Ca și la 11 iunie — cînd țăranii, „fără arme, fără nimic, cu merindea numai în traistă, cu puncturile nouei constituții în mîini, intrără în capitală sub stîndardele lor, strigînd : Dreptate !!”² — la aceste întruniri se remarcă o masivă participare a țărănimii. La 31 iulie, *Pruncul român* anunță că „peste 3, 4 zile, vom avea adunați în capitală 10—12 mii de săteni”³.

La 8 august 40 000 de oameni întîmpină pe Soliman⁴, gest ce nu are semnificația unei supunerî, ci dimpotrivă aceea a unei manifestări hotărîte în favoarea programului revoluției. Mai tîrziu, peste o lună, mii de oameni participă la arderea Regulamentului și a Arhondologiei, pentru ca în zilele intrării turcilor în București numărul cetătenilor — orașeni și țărani — hotărîti să lupte, să întreacă la un moment dat cifra de 100 000⁵.

Nu numai numărul participantilor indică masiva participare a maselor la revoluție, dar și eroismul lor, intervenția lor deplin conștientă. Poporul nu șovăie la 19 și 30 iunie, la 1 iulie sau la 12 și 13 septembrie de a sta cu piepturile goale înaintea puștilor și a tunurilor. Eroismul înflăcăratei Ana Ipătescu, al cofetarului Toma Gheorghiu — care strigă la 19 iunie : „Dacă părinții noștri și oblăduitorii ai patriei sănt arestați, apoi noi, copiii, ce aşteptăm, privind la dînsii . . .”⁶ — al popei Ambrozie,

¹ Scrisoarea lui Fl. Aaron către Bariț, 12 iun. 1848. Ibidem, vol. I. p. 541.

² Ibidem, p. 542—543.

³ *Pruncul român*, nr. 21 din 31 iul. 1848. Ibidem, vol. III, p. 19.

⁴ *Poporul suveran*, nr. 18 din 13 aug. 1848. Ibidem, p. 290.

⁵ C. Colescu-Vartic, *op. cit.*, p. 387.

⁶ *Anul 1848 . . .*, vol. I, p. 708.

poreclit „popa tun”, pentru că primejduindu-și viața smulsese fitilul aprins al unui tun, morții și răniții de la 19 iunie, morții de la 13 septembrie, dovedesc eroismul colectiv al poporului.

Participarea maselor la revoluție mai are însă încă un alt aspect, acela că ele au contribuit la radicalizarea mișcării, neutralizând deseori politica de compromis și șovăeli a unora dintre conducători. La 20 iunie, cu prilejul înmormântării victimelor încercării contrarevoluționare din ziua precedentă, masele se opun frazeologiei împăciutoriste a lui Eliade. Cînd acesta întrebă: „Ertăți fraților pe arrestanții voștri?” i se răspunse: „Ertăți să fie de moarte, iar nu și de pedeapsa cuvenită”, iar „unul din popol se suie pe bâncile pe care stau sicriurile și zice: De se vor lăsa liberi, iar încep a urzi cele ce au făcut; iar se mai varsă sînge și de vom perde cauza sănătății răspunzători către copiii noștri”. Încheind relatarea, *Popolul suveran* arată că „popolul prin mii de guri aprobă cele zise și ceru să se dea în judecată criminalii”¹.

Aceleași tendințe radicale le au masele și mai tîrziu, în iulie, cînd caută să se împotrivească politicii de cesiuni față de turci a majorității guvernului provizoriu, ca și în septembrie cu prilejul arderii Regulamentului Organic — fapt pe care locotenenta domnească și mai ales Eliade îl condamnă² — în zilele cînd turci intră în București și cînd poporul e gata să le reziste, fiind oprit de la aceasta de locotenenta capitulară³.

Anul 1848 s-a caracterizat deci în Tara Romînească printr-o largă, conștientă și deseori eroică participare a maselor la revoluție. Masele au făurit și au apărat revoluția. Tot ele i-au purtat tradiția, luptînd în decenile următoare pentru traducerea în viață a programului revoluționar, ce nu putuse fi sfărîmat prin puterea armelor turcești în zilele lunii septembrie 1848.

Entuziasmul și însuflețirea revoluționară a maselor întîmpină rezistență plină de ură a clasei boierești. Ostilitatea clasei boierești față de revoluție este evidentă. Unele aparențe nu trebuie să înselie. Cei ce participă din rîndul boierimii la revoluție nu reprezintă decît o minoritate înlăuntrul clasei lor. Pe de altă parte, acești boieri participă la revoluție de pe poziții burgheze. De altfel, în proclamația de la Islaz se spune lămurit: „*Vorbele nobil, nobilitate* sunt necunoscute între popolul român. Fapta asemenea e și mai necunoscută; căci nimic n-a fost de moștenire în țara aceasta, nici rang, nici titluri, decât proprietatea și numele familiei. Popolul român decretă dar desființarea tuturor rangurilor titulare ce nu au funcții și al căror nume nu aduc aminte decât niște timpi de barbarie și de servilitate”⁴.

¹ *Popolul suveran*, nr. 3 din 28 iun. 1848, apud *Anul 1848* ..., vol. I, p. 697.

² J. Heliade Radulesco, *Mémoires sur l'histoire de la régénération roumaine ou sur les événements de 1848*, Paris, 1851, p. 291—299.

³ Ibidem, p. 329—330.

⁴ *Anul 1848* ..., vol. I, p. 494. Pentru participarea boierimii la revoluție este deosebit de interesantă constatarea lui Alex. G. Golescu-Negru. Acesta arată într-o scriere a sa mai tîrzie (*De l'abolition du servage dans Principautés Danubiennes*, Paris, 1856, p. 8—10) că din cele 30 familii de mari boieri, numai cîțiva din 7 familii participă la mișcarea (Fili-

Boierii mari, lași, fug din țară în primele zile ale revoluției. În afara hotarelor, uneltesc neconenit pentru doborîrea revoluției. Unii dintre ei rămîn în țară și alături de ceilalți boieri completează împotriva regimului revoluționar. La 14 iunie, boierimea retrogradă încearcă o mișcare contrarevoluționară la Craiova și în aceeași zi boierii bucureșteni caută să profite de abdicarea lui Bibescu, intrigînd cu mitropolitul¹. La 18 și 19 iunie ei sunt „proprietarii” care, intruniți în sala Momolo, uneltesc pe față — „toate patimile se desfrînară în contra amicilor poporului”, remarcă despre intrunire *Gazeta Transilvaniei*² — și în numele căroia Odobescu și Solomon încearcă lovitura lor contra-revoluționară³. Zvonurile despre intervenția țaristă tot ei le propagă, creînd panică, determinînd fuga guvernului și instalînd apoi o efemeră caimacamie reacționară⁴.

La 16 iunie, marele boier reacționar Grigore Ghica scria fratelui său Dimitrie, care într-un timp se arătase aparent favorabil țelurilor revoluționare : „Am avut mare supărare că te-am văzut în adunările acestor nebuni”⁵, iar o corespondență bucureșteană din aceeași zi relata foii românești de la Brașov : „cîțiva aristocrați trufași scuipă foc”⁶.

Caracterizînd uneltirile boierești, *Pruncul român* scria cîteva zile mai tîrziu : „A doua zi după abdicăția și plecarea fostului domn Gheorghe Bibescu începuse aici a se forma nisce partide, nisce cluburi cu scopuri reacționare ; oameni setoși de zavistie, orbiți de pismă, boldiți de un duh infernal, oameni egoiști, cari pe aproapele lor îl privesc ca pe un dobitoc, dar nu ca pe un frate, oameni, în sfîrșit, ce nu merită numele de român se siliră în tot chipul a băga intrigî între cetățeni, a strica unirea și frăția lor, a-i întărîta unii împotriva altora, răspîndind feluri de acuzații minciinoase în protiva guvernului provizoriu”⁷.

Noua ei înfrîngere de la 30 iunie, nu determină boierimea la resemnare. Uneltirile boierilor nu conțină, provocînd o somație a guvernului prin care uneltitorii de pe la moșii erau chemați imperios în capitală⁸. În zilele înfrigurate, în care poporul căuta să sprijine guvernul în apărarea autonomiei țării, radicalizîndu-i chiar politica, boierii strălucesc prin absentă. Ei își arată totala lipsă de patriotism, lăsînd țara în prada intervenției cotropitoare otomane. La 22 iulie, serisoarea lui Soliman Paşa adresată „boierilor și notabililor” — ultimii fiind adăugîți ulterior în adresă — nu este ascultată decît de doi mari boieri, ceilalți refuzînd să participe „de sfială”⁹. Peste două zile, boierul Dimitrie Filișanu, demisiona din funcția de administrator al districtului Dolj, trădîndu-și adevăratale simțaminte

pescu, Crețulescu, Ghica (doar prin Ioan Ghica), Cîmpineanu (prin Ioan Cîmpineanu) Bălăceanu (prin Ioan Bălăceanu, Grădișteanu și Goleșcu).

¹ C. Colescu-Vartic, *op. cit.*, p. 165.

² *Gazeta Transilvaniei*, nr. 52 din 24 iunie 1848, apud *Anul 1848...*, vol. I, p. 700.

³ Ibidem, p. 176—178.

⁴ Ibid.m, p. 212 și urm.

⁵ *Anul 1848...*, vol. I, p. 622.

⁶ *Gazeta Transilvaniei*, nr. 50 din 21 iunie 1848, apud *Anul 1848...*, vol. I, p. 625.

⁷ *Pruncul român*, nr. 4 din 22 iun. 1848. Ibidem..., vol. II, p. 32.

⁸ C. Colescu-Vartic, *op. cit.*, p. 232—233.

⁹ Ibidem, p. 264.

reacționare și nesfiindu-se să vorbească de „tirania despotică”¹, vizînd în acest fel guvernul provizoriu.

Apelurile guvernului și ale locotenentei către boierii fugiți la Brașov, somîndu-i să se întoarcă — la 23 iulie și 30 iulie² — n-au în general succes. În schimb, administratorului de Buzău î se raporta în iulie că boierul Alexandru Ghica nu se sfîise să rostească „vorba insultătoare că a venit vremea crailor, că s-au sculat calicii să întărîte teara”³.

Venirea lui Soliman Pașa în București și recunoașterea locotenentei domnești — fapt datorat puternicului sprijin de mase de care se bucură revoluția — constituie o lovitură pentru boierimdea reacționară. Necontenita și entuziasta prezență a maselor constrînsese pe turci ca, cel puțin pentru un timp, să accepte faptul împlinit. Strînsi la 10 august, boierii săi siliți să iscălească o hîrtie prin care recunoșteau de asemenea starea de fapt⁴; vor avea însă grijă ca din cele 90 de semnături, doar 32 să fie lizibile⁵, și din acestea majoritatea aparțineau tocmai acelor puțini boieri treceți de partea revoluției încă din iunie.

În timp ce Bibescu uneltea din Transilvania împotriva lui Soliman Pașa, cerînd înlocuirea dregătorului turc socotit prea conciliant⁶, ceilalți boieri semnează o petiție prin care cer ocuparea țării și reprimarea revoluției. N-aveau însă curajul de a o spune pe față. Scarlat Ghica scriind fratelui său Dimitrie că toți boierii semnaseră petiția, dar — adăuga el prudent — „să n-o spui la nimeni”⁷. Alții uneltesc pe la moșii⁸, iar unii au îndrăzneala de a trece la acțiuni directe. Atentatul căruia este gata să-i cadă victimă fruntașul revoluționar Const. Romanescu în noaptea de 24 spre 25 august⁹ este una dintre acestea, iar răscularea soldaților la 2 septembrie se datorește tot intrigilor și atâtărilor boierești¹⁰.

Înlocuirea lui Soliman Pașa prin Fuad Effendi bucură pe boieri, care nu știau ce este patriotismul, cunoscînd în schimb bine trădarea. Lagărul turc de la Giurgiu și orașul devin „adevărate roiuri de reacționari”¹¹. Boierii îl însotesc pe Fuad în marșul spre București și ei asistă cu încintare în tabăra de la Cotroceni la agonia revoluției. Unul dintre ei, Constantin Cantacuzino — uitînd că la 11 iunie adresase felicitări scrise și destul de umile tînărului revoluționar Bălcescu¹² — le încununează trădarea, acceptînd funcția de caimacam¹³.

¹ Anul 1848 ..., vol. II, p. 705—706.

² Ibidem, vol. II, p. 693—694; vol. III, p. 53—54.

³ Ibidem, vol. III, p. 97.

⁴ Ibidem, vol. III, p. 300—302.

⁵ C. Colescu-Vartic, *op. cit.*, p. 320.

⁶ Scrisoare a lui Scarlat Ghica către Dim. Ghica, 11 sept. 1848. Anul 1848 ... vol. IV, p. 298.

⁷ Scrisoare din 24 aug. 1848. Ibidem, vol. III, p. 659.

⁸ Raport al subadministratorului Cobici către administrația de Dîmbovița, 15 aug. 1848. Ibidem, vol. III, p. 452—453.

⁹ Pruncul român, nr. 32, din 26 aug. 1848, apud Anul 1848 ..., vol. III, p. 703.

¹⁰ C. Colescu-Vartic, *op. cit.*, p. 367—368.

¹¹ Ibidem, p. 385—386.

¹² Anul revoluționar ..., vol. I, p. 523—524.

¹³ C. Colescu-Vartic, *op. cit.*, p. 397, 408—409.

Atitudinea clasei boierești în marea ei majoritate este clară : dușmană revendicărilor revoluției, ea uneltește, trădează și revine la putere în furgoanele inamicului.

Revoluția din 1848 a urmărit să lichideze feudalismul, servind în primul rînd intereselor burgheziei. Dar, deși revendicările revoluției erau menite a folosi înainte de toate acestei clase, totuși n-au slujit-o toate păturile burgheziei. Clasa burgheză era slabă și unele dintre pătuile ei — tocmai acelea care s-au dovedit șovăielnice și trădătoare — aveau interese comune cu moșierimea. Burghezia industrială era abia la începuturile ei. De aceea, dacă aripa radicală a burgheziei — care cuprindea mici meșteșugari, mici negustori, intelectuali lipsiți de o bază materială și cu vederi legate de progres etc. — a luptat pentru lichidarea pe cale revoluționară a feudalismului, au existat pături burgheze gata de cesiuni și compromis — al căror prototip în guvern a fost Eliade — care prin atitudinea lor șovăitoare au dus în bună măsură la lichidarea revoluției.

Au mai existat elemente ale burgheziei care, în înțelegere directă cu boierimea, s-au opus revoluției, au uneltit împotriva ei și au contribuit la căderea ei. Rapoartele comisarilor de propagandă și ale organelor administrative loiale față de revoluție indică existența unor arendași ca N. Paleologu, frații Zlatescu¹ sau ca cei din Vlașca — care complotind voiau „a suge chiar singele fraților”² — ca frații Stolojan, care „umbă cînd într-un județ, cînd într-altul cu fel de fel de minciuni, defăimînd Constituția pe care a jurat nația”³. Acestor „fii ai păcatului” — cum erau sugestiv numiți de către revoluționari — li se adăugau preoți, care neținînd seama de exemplu lui Popa Șapcă sau de acel al preotului Ambrozie, unelteau împotriva progresului. La 14 august, Stefan Turnavitu raporta de la Pitești că protopopii „nu sunt oamenii secolului”⁴, iar comisarii din Romanați arătau, cam tot pe atunci, că întîlneau unii preoți „demoralizați și nepătrunși de misia lor”⁵.

În a doua parte a lunii august, se descoperă uneltiri contra-revoluționare în Oltenia, la care participă oameni ca Ioan Fîntăneanu, Costache Mărgăritărescu sau Costache Teohari, care apartineau burgheziei și nu boierimii⁶. Tot pe atunci, un Eftimie Nicolau declară într-o cafenea din Pitești „că Constituția și toate cele ce se fac astăzi nu sunt de a se face fericirea obștească”⁷. Uneltirile retrograde, la care iau parte alături de boieri, parte din burghezi și îndeosebi parte din vechile organe administrative locale, determină masiva propunere de schimbări în posturi, pe care

¹ Raportul comisarului Andrei Daniil din Teleorman, 27 iul. 1848, *Anul 1848...*, vol. II, p. 775—776.

² Raportul comisarilor din Vlașca, 28 iul. 1848. Ibidem, vol. III, p. 4.

³ Raportul comisarului C. Pădeanu din Mehedinți, 6 aug. 1848. Ibidem, vol. III, p. 263.

⁴ Ibidem, vol. III, p. 436.

⁵ Raport din 15 aug. 1848. Ibidem, vol. III, p. 456. Tot pentru preoți reacționari : Ibidem, vol. III, p. 277, 283.

⁶ Raport al administrației de Olt către Gh. Magheru, 23 aug. 1848. Ibidem, vol. III, p. 609—610.

⁷ Raport al administrației de Argeș, 17 aug. 1848. Ibidem, vol. III, p. 500—501.

o face Magheru la 9 august¹. În septembrie, Ministerul din Năuntru dojea administrația de Vlașca, pentru că aci proprietării și arendașii „zic către țărani că turcii sunt la spatele lor” și deoarece subadministratorii, ajutoarele lor și chiar secretarul districtului „nu sunt nicidecum oameni ai revoluției, ci din contra sunt fii adevărați ai vechiului regim”²; adrese similare sunt de altfel trimise și în districtele Dîmbovița și Buzău³.

Atitudinea trădătoare a unor pături ale burgheziei, ai căror expo- nenți uneleau alături de boieri, a constituit, de la începutul revoluției și îndeosebi în împrejurările ei critice de la sfîrșit un balast, care a grevat asupra succesului luptei revoluționare și care, influențând păturile șovăitoare ale burgheziei, participante la revoluție, demoralizindu-le, a împiedicat în acțiunea ei aripa stângă, radicală, a burgheziei. Prin șovăirile și chiar trădarea unora dintre păturile burgheziei s-a ajuns la abaterea șuvoiului revoluționar al maselor de pe calea de infăptuiri radicale și de rezistență armată, pe care el se deslânțuise și la care îl îndemnau expo- nenții burgheziei radicale, în frunte cu Bălcescu.

Comentînd, mai tîrziu, în 1851, participarea poporului la revoluție, Bălcescu scria: „Poporul la început o îmbrățișă cu focul și energia, care-l caracterizează; ea îi arăta steaua mîntuirii, care de mult se eclipsase din vederea lui. Dacă el mai tîrziu pierdu din credință, care avea la început într-însa, cauza fu guvernul său. Trebuie s-o mărturisim, fu un guvern slab”⁴ (sublinierea noastră — D.B.).

Conducerea revoluției a fost slabă. Ea nu poate ține pasul cu avîntul revoluționar al maselor. Conciliantă față de reacțiune, conciliantă față de turci, nehotărîtă în măsurile ce le adopta, fugind chiar și atunci cînd primejdia nu era iminentă sau primind cotropirea turcească cu brațele încrucisate, conducerea revoluției — reflectînd eterogenitatea și pozițiile diferitelor pături ale burgheziei — a fost în ansamblul ei deosebit de slabă. Ea acceptă o bună bucată de vreme pe mitropolit — sperjur și trădător — în fruntea ei. Nu rezistă presiunilor turcești și nu acceptă gîndul unei rezistențe armate, deși sprijinul maselor îi era cîștigat. Față de trădătorii Solomon și Odobescu este de o indulgență care frizează ea însăși trădarea.

Caracterizînd slăbiciunea și neputința guvernului, în majoritatea sa gata de cesiuni, *Pruncul român* însemna următoarele: „Noi nu înțelegem cum guvernul, născut din revoluție, are aşa de puțină incredere în maică-sa și în taică-său, adică în revoluție; nu înțelegem cum guvernul, născut din revoluție, nu scie că ceea ce se numia diplomația cabinetelor a pierdut pe Louis Philippe, pe Metternich și chiar pe Vilara, căci și el în felul lui avea diplomația sa; cum el nu scie că diplomația cea adevărată și cea solidă este pentru oricare guvern de a avea incre-

¹ Raport al administrației de Argeș, 17 Aug. 1848. *Anul 1848...* vol. III, p. 300—302.

² Ibidem, vol. IV, p. 549.

³ Ibidem, p. 149—150.

⁴ *Trecutul și prezentul*, în *Opere*, Buc., 1953, vol. I, p. 327.

dere în nația ce guvernă și a lucra ziua în lumina cea mare, în fata lumii întregi, cu dreptatea în gură și cu credința în inimă . . .”¹. C. A. Rosetti, redactorul foii, scria apoi peste cîteva zile lui Ion Ghica : „Nu voesc să acuz pe nimenea, dar am desăvîrșită convicție că dacă acest guvern se compunea de alți oameni țara era scăpată”². Adevărul este că acest guvern reflecta interesele adeseori divergente ale păturilor sociale, care înfăptuise revoluția. Se repeta pe un alt plan situația de la Paris de la începutul anului 1848, pe care o sintetizează astfel Marx : „Guvernul provizoriu care se ridică pe baricadele din februarie, oglindea în compoziția lui, în mod necesar, diferențele partide între care se împărtea victoria. El nu putea fi altceva decât un *compromis al diferențelor clasei*, care răsturnaseră în comun monarhia din iulie, dar care aveau interese antagoniste . . .”³

Spre sfîrșitul lunii august, Vasile Maiorescu observa cu amărăciune că „guvernul își pierde cumpătul din ce în ce mai mult” în fața uneltirilor aristocrate, adăugînd că la Craiova administratorul Aaron Florian „zice că *nu e în stare să spargă și să stîrpească* de tot cluburile reacționare și secrete ale aristocraților”⁴. Peste cîteva zile, tot el scria că „guvernul este foarte amețit”⁵. *Populul suveran*, foaia lui Bălcescu și a lui Bolintineanu, nu putea de asemenea accepta neîertata slăbiciune a guvernului. În zilele de sfîrșit ale lunii iulie, cînd majoritatea conducerii revoluției impusese politica ei de compromis, foaia exclama : „. . . Pentru ce lipsesce formula ‘în numele poporului român’, pentru ce nici unul din secretarii guvernului nu se vede subtinsemenat în publicație? Pentru ce se zice că noile Constituții nu vor avea desăvîrșită putere, pînă nu se vor întări de M.S. Sultanul, de vreme ce țeară, după vechile tractate, are dreptul de a-și da singură legi și a-și face înlăuntru îmbunătățirile ce va găsi de cuviință? Nu cumva tiganii pot să se mai întoarcă în robie? Nu cumva Vilara poate să mai fie vornic, sau Iancu Manu agă? Nu cumva M. Băleanu poate să mai surpe odată statuia Libertății? . . .”⁶

Nicolae Bălcescu și tovarășul său de luptă Alexandru G. Golescu au fost cei mai aprigi susținători ai unei politici energice. Încă de la 22 iunie, Bălcescu scria : „Fiți mai revoluționari că am făcut mari greșeli”⁷. Mai tîrziu, după revoluție, el sintetiza astfel poziția sa : „Revoluția nu trebuie să cadă la împăcăciune cu dușmanii săi; ea trebuie ori să-i învingă, ori să fie învinsă de ei și dacă ar fi căzut, să cadă măcar cu demnitate, cu măreție”⁸. De altfel, Alexandru G. Golescu-Arăpilă era și el pe o poziție apropiată. La 9 iulie 1848 el scria vărului său Ștefan : „Puneti, fraților,

¹ Cum stau trebile noastre? în *Pruncul român*, nr. 21, din 31 iul. 1848, apud *Anul 1848 . . .*, vol. III, p. 50.

² Scrisoare din 30 iul. 1848. Ibidem, vol. III, p. 70.

³ K. Marx, *Luptele de clasă în Franța (1848–1850)*, Ed. P.M.R., Buc., 1948, p.46.

⁴ Scrisoare din 24 aug. 1848 către I. Maiorescu. *Anul 1848 . . .*, vol. III, p. 661–662.

⁵ Scrisoare din 31 aug. 1848 către I. Maiorescu. Ibidem, vol. IV, p. 11.

⁶ Pe Cîmpul Libertății, în *Populul suveran*, nr. 14 din 30 iul. 1848, apud *Anul 1848 . . .*, vol. II, p. 759.

⁷ N. Bălcescu, *Opere*, Buc., 1952, p. 235.

⁸ Scrisoare către Alex. C. Golescu-Albul, 4 mart. 1850. Ibidem, p. 250.

mîna pe acei coconași, care de loc nu se împacă cu ideile cele nove și cari de atîtea ori au complotat în contra fericirii patriei; ce așteptați oare să-i prindeți cu armele în mînă ca să vă determinați a-i aresta?... Într-adevăr, revoluție fără teroare nu se poate face în țările noastre, destul dar cu anachronismuri romantice, destul politica sentimentală”...¹.

Lipsa de unitate din sînul guvernului era o altă deficiență fundamentală a sa, ca și precumpăñirea elementelor șovăielnice și moderate. Deseori, propunerile lui Bălcescu sau ale lui Al. G. Golescu nu erau luate în seamă². Elementele radicale sunt trecute pe planul al doilea încă din primele zile ale revoluției, departamentele și conducerea propriu-zisă a revoluției păstrînd-o elementele în bună măsură necorespunzătoare țelurilor pe care și le propusese că revoluționarii. Bălcescu își va reprosha mai tîrziu slăbi-ciunea pe care o avusese el, ca și ceilâți radicali, de a nu fi pretins posturile-cheie în conducerea revoluției³ și de a fi lăsat aceasta pe mîna unor oameni ca Eliade și Tell, care — după aprecierea lui „n-au avut nici idei, nici inițiative, nici voîntă”⁴.

Dacă Bălcescu și Golescu-Negru stăteau pe pozițiile intransigentei revoluționare și totodată și pe cele ale bunului simț, alții înțelegeau însă să adopte deseori alte atitudini. Potrivit caracterizării lui Bălcescu, pentru Rosetti revoluția era o „tranzacție între rînduiala veche și cea nouă”, iar lui Brătianu — socotit „brouillon” de Bălcescu și care va fi mai tîrziu stilp al regimului burgozo-moșieresc — îi plăcea „agitația pentru agitație”⁵.

În primăvara anului 1849, Bălcescu — în conflict cu ei — scria despre Brătianu și Rosetti: „Ei sunt o clică... tare strîns legată. Ei sunt ambicioși, intrigați peste măsură, indiferenți asupra mijloacelor și tare imprudenți”⁶. Caracterizînd lipsa de unitate a guvernului și diversitatea sa de păreri, Bălcescu observa cu amărcăciune: „N-a fost un guvern de acțiune, ci de discuție”⁷.

Administrația districtelor reflectă în bună măsură în timpul revoluției situația din sînul guvernului provizoriu. Se mențin la conducere numeroase elemente îndoienice sau chiar reaționare, îndeosebi în rîndul subcîrmitorilor adepti ai regimului regulamentar și abuzurilor sale. Comisarii din Vlașca denunțau încă din iunie pe administrator că proteja „creaturile” lui Vilara și ale lui Băleanu⁸. Ceva mai tîrziu, Magheru arată lui Tell reaționismul organelor locale din Oltenia, iar Pleșoianu scria celui dintîi că „prin sate unii subadministratori zic locuitorilor a face jelbi că se mul-

¹ Anul 1848..., vol. II, p. 370—371.

² C. Colescu-Vartic, op. cit., p. 186.

³ Scrisoare către Alex. C. Golescu-Albu, 4 mart. 1850, N. Bălcescu, *Opere*, Buc., 1952, p. 250.

⁴ Ibidem, p. 251.

⁵ Ibidem, p. 251.

⁶ Scrisoare către Alex. G. Golescu, 8 mart. 1849. Ibidem, p. 241. Vezi și scrisoarea lui Alex. Golescu-Albul din aug.—sept. 1850 (G. Fotino, *Boierii Golescu*, Buc., 1939, vol. III, p. 107—108).

⁷ Scrisoare către Alex. C. Golescu-Albul, 4 mart. 1850. N. Bălcescu, *Opere*, Buc., 1952, p. 251.

⁸ Raport din 17 iun. 1848. Anul 1848..., vol. II, p. 565.

țumesc pe Regulament”¹. Această situație motivează circulara Ministerului din Năuntru, care cere administratorilor ca subcîrmuiorii să fie „revoluționari și oameni bine famați”². Totuși peste alte cîteva săptămîni, I. Aricescu, administratorul de Romanați, se întreba de ce se întîrzie cu îndepărtarea din posturi a reacționarilor³. De altfel, situația nu se mărginea numai la provincie, ci ea se remarcă și în unele departamente. *Pruncul român* critică utilizarea în ministerele Justiției și al Cultelor a unor oameni „ce strigau eri: să trăiască *Regulamentul* și strigă astăzi: să trăiască *Constituția*”⁴.

Slăbiciunea și lipsa de unitate, ca și politica de cesiuni a majorității guvernului revoluționar — care oglindeau slăbiciunea clasei burgheze încă nedeplin închegată, eterogenitatea ei, ca și tendințele spre compromis și chiar trădare ale unora dintre păturile ei — a contribuit în mare măsură la înfrângerea mișcării revoluționare declanșată la 9 iunie 1848. Nicolae Bălcescu și A. G. Golescu — elementele cele mai înaintate din conducerea revoluției — au fost împiedicați să-și dea aportul hotărîtor, fiind domnați numericește de elementele șovăielnice și capitularde — stăpîne pe majoritatea guvernului — și lipsiți de sprijinul constant al restului aripei de stînga. Această dominare de către elementele de dreapta și moderate a dus la prăbușirea revoluției.

Una din problemele-cheie ale revoluției din 1848, în strînsă corelație cu problema bazei de masă a revoluției, a fost neîndoicelnic *problema agrară*. Deschizînd lucrările Comisiei Proprietății, Rosetti caracteriza la 8 august această chestiune drept „singurul nor ce a întunecat libertatea noastră”⁵. Eliberarea și improprietărirea țăranilor — articolul 13 al programei Proclamației de la Islaz — reprezenta unul din telurile revoluției menit să împlini necesitățile de bază ale clasei celei mai numeroase a țării. Totodată, această măsură lovea direct în baza materială a feudalismului. De aci înverșunata opoziție a boierilor.

Problema o pusește opoziția încă în primăvara anului 1848, cînd i se înmînase lui Talaat, comisarul Porții, un memoriu, prin care se cerea improprietărirea țăranilor⁶, ori mai apoi, cînd Goleștii încercaseră aplicarea practică a eliberării țărănimii pe unele din moșii lor⁷. În jurul articolului 13 se strînseseră masele țărănești încă de la începutul revoluției, nădăjduind pline de entuziasm în împlinirea dorințelor lor. Bălcescu va scrie

¹ Scrisori din 26 și 29 iul. 1848. Ibidem, vol. II, p. 750—754; vol. II, p. 33.

² Circulară din 6 aug. 1848. Ibidem, vol. III, p. 200—252.

³ Raport către Gh. Magheru, 20 aug. 1848. Ibidem, p. 573.

⁴ *Pruncul român*, nr. 34 din 31 aug. 1848, apud *Anul 1848...*, vol. IV, p. 14—15. În aceași zi Dim. Filîșanu era numit membru într-o comisie! Ibidem, vol. IV, p. 2.

⁵ *Anul 1848...*, vol. III, p. 293.

⁶ C. Colescu-Vartic, *op. cit.*, p. 129.

⁷ E. Winterhalder, *Dezvoltarea României*, în *Pruncul român*, nr. 2 din 17 iunie 1848, apud *Anul 1848...*, vol. I, p. 643.

mai tîrziu că „acest articol formă caracterul deosebit și principal al revoluției de la 1848”¹; iar pentru Golescu-Albul articolul era „esențialul, cel mai însemnat dintre toate, singurul într-adevăr social, național și democrat”².

Articolul 13 își avea însă dușmanii chiar în sinul conducerii revoluției. După însemnările lui Bălcescu — dictate mai tîrziu lui Ion Ghica—Eliade se opusese încă din primăvară, „nevoind să ia moșiiile oamenilor”³. La 13 iunie, guvernul provizoriu de la Islaz dă la Craiova un decret liniștitor pentru proprietari⁴. Peste alte trei zile, guvernul provizoriu dă o proclamație către proprietari, înlăturîndu-se altă versiune, adresată sătenilor, prin care — în așteptarea împroprietăririi — se desființa claca⁵, în timp ce proclamația publicată în *Monitor* amîna realizarea acestui deziderat peste trei luni, ca și împroprietărirea⁶. Se ducea o evidentă politică de menajare a proprietarilor, tergiversîndu-se aplicarea practică a articolului 13.

Aceasta nu va împiedica întrunirea de la Momolo și încercarea contrarevoluționară a lui Odobescu și Solomon în numele proprietății „amenințate”.

Cu toate evidentele uneltiri reacționare, majoritatea guvernului provizoriu continuă politica sa de menajare a proprietarilor de moșii. La 23 iunie apare o nouă publicație prin care se asigură „că nu se va atinge nimic dintr-ale proprietății, pînă nu se va aduna, va chibzui și va hotărî obșteasca Adunare”⁷, și cu două zile mai înainte o publicație ceruse țăranilor să-și îndeplinească datoriile către proprietate, așteptînd liniștiți aplicarea programului revoluției⁸. Politica de menajare dusă de majoritatea conducerii revoluției nu împiedică însă una din foile radicale să publice un articol în care să scrie că „soțietatea are dreptul de expropriație prin despăgubire pentru binele comun”⁹; în timp ce Bălcescu scria lui Golescu-Negră: „Atițați poporul și țăranii”¹⁰.

Politica de tergiversare a majorității conducerii revoluției se remarcă și după noua încercare de răsturnare a revoluției din 29—30 iunie. La 6 iulie, un nou apel cerea țăranilor să lucreze proprietarilor. Totuși, Bălcescu — hotărît susținător al intereselor țăranimii — impune convocarea Comisiei Proprietății, care urma să stabilească bazele viitoarei aplicări practice a articolului 13. Decretul de convocare datează din 9 iulie; el conținea, de altfel, și unele asigurări date proprietarilor¹¹.

¹ N. Bălcescu, *Opere*, Buc., 1953, vol. I, p. 275.

² Scrisoare din aug. sept. 1850. G. Fotino, *op. cit.*, vol. III, p. 108.

³ Gh. Georgescu-Buzău, *Activitatea lui N. Bălcescu pentru pregătirea desfășurării revoluției din 1848*, în *Studii*, an IX (1956), nr. 1, p. 61.

⁴ C. Colescu-Vartic, *op. cit.*, p. 161.

⁵ Vezi scrisoarea lui Bălcescu către Alex. G. Golescu. Gh. Georgescu-Buzău, *O scrisoare inedită a lui N. Bălcescu*, în *Studii*, an II (1949), nr. 4, p. 176—178.

⁶ *Anul 1848 ...* vol. I, p. 619—620.

⁷ Ibidem, p. 673.

⁸ Ibidem, vol. II, p. 7.

⁹ *Pruncul român*, nr. 6 din 26 iun. 1848, apud *Anul 1848 ...*, vol. II, p. 141.

¹⁰ Scrisoare din 25 iun. 1848 Ibidem, vol. II, p. 94.

¹¹ Ibidem, vol. II, p. 359—360.

Începe o campanie mai hotărîtă în favoarea țărănimii. Guvernul dă o proclamație, prin care explica proprietarilor că în sistemul clăcii țărăni nu aveau la dispoziția lor personală decât cîteva săptămâni în fiecare an¹. Tot acum, foaia lui Bălcescu scria limpede: „Țărani sînt o clasă de oameni de care sînt legate toate interesele noastre și această clasă a fost cea mai oropsită, cea mai apăsată, cea mai disprețuită; clasa țărănilor este clasa cea mai numeroasă, este clasa care ne dă pe soldat ca să ne apere averile și stările noastre, care lucrează pămîntul și face să înflorească comerçul...”². Cealaltă foaie radicală — sub influența iluziilor împăciuitoriste ale lui Rosetti — cerea proprietarilor să aibă „inimă și suflet” și să dea țăranielui „un petic de pămînt”³.

În august, în ziua următoare intrării în București a lui Soliman Pașa, încep lucrările Comisiei Proprietății. Alcătuitură din 17 săteni și 17 proprietari — aceștia din urmă vor avea însă grija să saboteze prin absență lor masivă — și prezidată de Alexandru Racovită, cumnatul Goleștilor, comisia lucrează sub îndrumarea pricopută a lui Ion Ionescu de la Brad, apărător al intereselor țărănimii. Discuțiile sunt înverșunate. Reprezentanții proprietarilor se găsesc în fața unor adversari demni și curajoși. Preotul Neagu Benescu — adevărat purtător de cuvînt al țărănilor — vorbește cu dirzenie, înfruntînd pe boieri. La 12 august, reprezentanții proprietarilor sunt siliți să accepte „sfîntirea muncii” și a libertății sătenilor⁴. În schimb, dreptul la împroprietărire întîmpină o opoziție înverșnată, deși proprietarul Robescu recunoaște „trebuința”⁵. Unii din deputații proprietari încearcă să împiedice lucrările Comisiei prin retragerea lor. Lucrările nu se întrerup însă și Ion Ionescu declară că „împroprietărea... clăcașilor este o dreptate, este un cas de interes public” și că „expropriația în folosul binelui public este o necesitate socială”⁶. Cei cîțiva proprietari prezenți în ședința din 16 august sunt siliți să declare că „sînt de părere de a da pămînt prin răscumpărare săteanului”⁷.

Cantitatea de pămînt ce trebuia dată țărănilor duce la o deosebită înverșunare a discuțiilor. Țărani cer între 8 și 16 pogoane — după regiune — și se declară gata a plăti cei 7 200 000 galbeni, prețul despăgubirii⁸. Proprietarii vin cu alte propuneri prin care încearcă eludarea împroprietăririi sau diminuarea ei extremă. Contrapropunerile reacționare ale proprietarilor provoacă vorbe „foarte repezi și infocate”. Un deputat țaran acuză pe proprietari că intenționau să pună din nou sătenilor „jugul la cap”, adăugînd și „fieare la picioare, ca să fim mai rău după cum am fost pînă acum”⁹.

¹ Proclamație din 11 iul. 1848, apud *Anul 1848* ..., vol. II, p. 411—412.

² *Populul suveran*, nr. 5 din 9 iul. 1848. Ibidem, p. 377.

³ De ce mai sunt oamenii nemulțumiți, în *Pruncul român*, nr. 14 din 15 iul. 1848, Ibidem, p. 527.

⁴ *Anul 1848* ..., vol. III, p. 361—370.

⁵ Sedință din 14 aug. 1848. Ibidem, p. 442.

⁶ Sedință din 16 aug. 1848. Ibidem, p. 470, 474.

⁷ Ibidem, p. 473.

⁸ Sedință din 17 aug. 1848. Ibidem, vol. III, p. 491—498.

⁹ Sedință din 18 aug. 1848. Ibidem, vol. III, p. 511—518.

În timp ce Alexandru Golescu-Albul dezvăluia vărului său Arăpilă „pasiunea proprietarilor”, care se opuneau expropierii¹, boierii uneltesc, determinând elementele şovăitoare din fruntea revoluţiei şi în primul rînd pe Eliade la suspendarea lucrărilor Comisiei Proprietăţii.

Politica agrară adoptată de majoritatea conducerii revoluţiei provoacă neîncredereea ţărănimii. „Astăzi — scriau comisarii din Vlaşca la 24 august — ţăranul nu se mai încrudează vorbelor dulci și nu numai că nu vrea să asculte, ba încă privesc pe cei ce i le spun ca pe nisce hoți și tălahari, ce vin să-i răpească copilașii, căci atâtă i-a mai rămas! Si cum poate să se încredă, cind el este tot în lanțuri, cind vede zapciul, care i-a supt sîngele și care a fost complicele arendașilor ce îl jefuiau, astăzi pentru meritele sale este sameș? Cum poate să se încredă, cind vede roate de oștire pe urechile lor, ca să-i silească a robi tot ciocoiului și arendașilor?”²

Elementele radicale din sinul conducerii revoluţiei combat politica agrară a majorităţii acesteia. O zi după suspendarea Comisiei Proprietăţii, *Populul suveran* publică un articol de-a dreptul amenințător pentru proprietari, care se încheie cu următoarea frază pusă în gura unor bâtrâni săteni: „Pînă n-am cruntat topoarele în sîngele lor, nu ne-am pus la cale”³. Peste cîteva zile, un alt articol înfruntă în mod direct pe proprietari: „Sînt numai acei proprietari cauza învrăjbirii lor civile, cari, robi ai desfrinărilor prin sistemul lor de robie, văd a se sparge cercul privilegielor, prin care își asigurase proprietatea lor... Nu, pe acestia nu-i costă nici de cum acea părticică de pămînt cu care se vor ferici frații noștri locuitori de sate, îi costă fericirea chiar acestora, îi costă proprietatea de privilegiuri, proprietatea de posturi și de ranguri, pe care le legau totdeauna ca moștenire puilor lor”⁴.

Tot acum, își publică Bălcescu studiul său *Despre împroprietărirea ţăranilor*⁵; iar Ion Ionescu mai multe articole în *Pruncul român*, în care — ca și Bălcescu — pledează călduros pentru împroprietărire, căutînd să convingă pe proprietari că aceasta era și în folosul lor⁶. Ionescu publică și darea sa de seamă asupra lucrărilor Comisiei Proprietăţii⁷, iar Vasile Boerescu se pronunță și el în *Pruncul român* pentru împroprietărire, declarînd proprietarilor: „Faceți-vă calculul bine, vă rog și veți vedea că dobînda banilor pe acel locșor vă va aduce mai mult folos decît mai nainte, fiind gol și plin de măräcini”⁸.

În ultimele zile ale revoluţiei, locotenenta domnească simte trebuinţa de a da un comunicat liniștitor pentru săteni, probabil la presiunea elemen-

¹ Scrisoare din 18 aug. 1848, apud *Anul 1848...*, vol. III, p. 530, 532.

² Ibidem, vol. III, p. 646.

³ *Cuvînt al unui ţaran către boieri*, în *Populul suveran*, nr. 20, din 20 aug. 1848. Ibidem, p. 582.

⁴ *Populul suveran*, nr. 21 din 23 aug. 1848. Ibidem, p. 623.

⁵ Ibidem, nr. 21—24 din 23 aug. — 3 sept. 1848. Ibidem, p. 626—642.

⁶ *Emancipația clăcașilor*, în *Pruncul român*, nr. 36 și 38 din 4 și 9 sept. 1848. Ibidem, vol. IV, p. 209—210, 281—284.

⁷ *Populul suveran*, nr. 25 din 7 sept. 1848. Ibidem, p. 249—255.

⁸ *Către frații reacționari*, în *Pruncul român*, nr. 34 din 31 aug. 1848. Ibidem, p. 18—21.

telor radicale, în frunte cu Bălcescu. În publicație, emanciparea clăcașilor este declarată „dorință... scumpă... și sacră” și se afirmă că „de la 11 iunie art. 13 al proclamației este consfințit și clăcașii... seuti și liberi de elacă, de iobăgie, de ziua de plug și de carul de lemne, fără de a mai putea nici o silă a-i mai întoarce la aceste îndatoriri asupri-toare”¹.

Această parțială revenire la poziția de la Islaz era însă tardivă. Oștile turcești se apropiau de București, venind să înbăuze revoluția. Mii de tărani vor sta gata să apere regimul de la 9 și 11 iunie, dar realizarea practică a articolului 13 încă de la începutul revoluției i-ar fi dat acesteia o bază de mase cu mult mai puternică. Am fi asistat la o opoziție înverșunată în fața înaintării turcești, la o ridicare generală a satelor, dornice să-și apere noile drepturi, care ar fi radicalizat revoluția și ar fi impus conducerii ei capitularde politica de rezistență armată.

Problema agrară a constituit piatra de încercare pentru conducerea revoluției. „Moderatia” și șovaielile acesteia au dus nu numai la nerezolvarea acestei probleme esențiale pentru înfrângerea forțelor trecutului, dar, în același timp, a limitat baza de mase a revoluției în lumea satelor, slabind prin aceasta puterea și eficiența revoluției.

De participarea maselor în revoluție se mai leagă o problemă fundamentală a revoluției de la 1848, aceea a *rezistenței armate*. Aceasta era necesară atât față de unelturile dinăuntru, cât și față de intervențiile externe; de aceea, ea se impune încă din primele zile ale revoluției. Dintr-un început, divergențele privind rezistență apar clar. Aripa dreaptă a conducerii revoluției și mai ales Eliade se opune politicii pe care o preconiza aripa stîngă, de data aceasta în înțelegere. Pînă la urmă, ca și în problema agrară, majoritatea conducerii își va impune punctul de vedere, împiedicînd o rezistență practică.

Pentru apărarea revoluției se înființează încă de la 14 iunie garda națională, acesteia — organizată la 21 iunie² — i se alătură o gardă mobilă ai cărei membri erau plătiți³. Se face apel la particulari ca să-și vîndă armele gărzii naționale⁴ și se dau ordine comandantului gărzii — Scarlat Crețulescu — de a se îngrijii să fabrice 2000 de lăncii⁵, în timp ce rezerva de arme de la arsenalul oastei era destinată gărzii mobile⁶.

Presă radicală inițiază o campanie de propagandă pentru înscrierea cetătenilor în garda națională⁷. Chiar și la sfîrșitul lunii august, se lansa un nou apel către români, cerîndu-li-se să se înserie în garda națională⁸,

¹ 6 septembrie 1848, *Anul 1848* ... vol. IV, p. 216—217.

² Ibidem, vol. II, p. 13—15.

³ Decret din 21 iun. 1848. Ibidem, p. 11—12.

⁴ Apel din 14 iun. 1848. Ibidem, vol. I, p. 569.

⁵ Ordin din 23 iun. 1848. Ibidem, vol. II, p. 45—46.

⁶ Ordin către Tell din 23 iun. 1848. Ibidem, p. 46.

⁷ Vezi articolele *Ce trebuie să facem?* și *Aideți la guardia națională!* în *Pruncul român*, nr. 3 din 19 și 22 iun. 1848. Ibidem, vol. I, p. 668—670; vol. II, p. 36—37.

⁸ Publicație din 25 aug. 1848. Ibidem, vol. III, p. 671—672.

iar la 3 septembrie se înființează o „societate filogvardistă”¹. Eforturile pentru organizarea gărzii rămîn fără urmări, din pricina politiciei capitularde a majorității conducerii revoluției.

Politica de rezistență preconizată de elementele radicale se lovește de la început de îndărătnicia aripei drepte a conducerii revoluției. În preajma fugii guvernului, la sfîrșitul lunii iunie, radicalii preconizează rezistență, dar nu sănătă ascultați. Ei nu obținuseră ceva mai înainte decât numirea lui Magheru în funcția de „căpitan general al tuturor trupelor neregulate de dorobanți și panduri din România și inspector general al tuturor gărdiilor naționale”², iar în ziua fugii lui Eliade un decret pentru organizarea trupelor de dorobanți și panduri voluntari³. Cîteva zile înainte de retragerea guvernului, Bălcescu cerea „măsuri grabnice și energice spre a organiza o rezistență”, discută problema achiziționării de armie de la Breslau, îndemna la grăbirea înrolărilor în garda mobilă și punea chiar ipoteza unui război de partizani⁴. Punctul său de vedere și cel al celorlalți radicali nu va fi ținut însă în seamă și guvernul nu va accepta politica de rezistență, preferînd fuga spre munte.

În a doua jumătate a lunii iulie, o dată cu presiunile otomane, se pune din nou problema unei rezistente armate. Masele sănătă dispuse să se jertfească. „Poporul încă hotărîse să easă la Călugăreni și să se bată cu turci! ” — scria mai tîrziu Ioan Maiorescu, el adăugînd: „și eu m-am determinat să trimit nevasta și copii la Brașov și să mă duc cu poporul la Călugăreni, asemenea Ștefan Golescu⁵ și altii, ca să murim o moarte glorioasă”⁶. Această atitudine a maselor și a unora dintre fruntașii revoluției — ca și silințele ce le depuneau altii pentru înarmare și organizarea rezistenței⁷ — n-au un rezultat practic. Majoritatea conducerii revoluției acceptă exigențele turcești, angajîndu-se pe o cale de concesiuni, care va duce la slăbirea revoluției și la diminuarea elanului revoluționar al maselor.

Chiar și după adoptarea liniei de compromis față de turci, elementele radicale nu-și închetează lupta. Bălcescu publică înflăcăratură său studiu *Drepturile Românilor către Inalta Poartă*⁸, care se încheie cu următoarele cuvinte: „De vom cădea în această luptă sfintă, să cădem încă bărbătește, astfel cum au trăit părinții noștri; și ca dinșii să strigăm: *mai bine ţcară noastră să se prefacă într-un întins mormînt, numai să rămîne tot țeară*

¹ *Pruncul român*, nr. 39 din 11 sept. 1848, apud *Anul 1848* ..., vol. IV, p. 185—187.

² Decrete din 18 și 21 iun. 1848. *Ibidem*, vol. I, p. 651, vol. II, p. 131.

³ *Ibidem*, vol. II, p. 153—155.

⁴ Scrisoare către Alex. G. Golescu, 25 iunie 1848. *Ibidem*, p. 92—93.

⁵ Acesta combina dorința de luptă cu iluziile negocierii, de aceea Bălcescu îl va acuza că împreună cu fratele său Nicolae și Eliade „au lucrat rău și foarte compromițător” (Scrisoare către Alex. G. Golescu, 5 aug. 1848. *Ibidem*, vol. VI, p. 23).

⁶ Scrisoare către Alex. G. Golescu, 6 sept. 1848. *Ibidem*, vol. IV, p. 227.

⁷ Alex. G. Golescu scrie lui Ștefan Golescu și lui Nicolae Bălcescu, discutînd aceste probleme. „De neapărată trebuieță — scrie el celui dintii la 9 iulie — ar fi să concentrați în București pe toți meșterii fabricanți de pușci și să mai tocniți și de aici din Transilvanie alți meșteri, precum și de la sirbi, ca să înființați o bună fabrică de pușci Grabă multă pentru întocmirea acestei fabrici ...” (*Ibidem*, vol. II, p. 372). Tot despre fabricarea tunurilor și a puștilor scrie el și lui Bălcescu la 19 iulie (*Ibidem*, p. 619—620).

⁸ *Popolul suveran*, nr. 15—16 din 2—6 aug. 1848, apud *Anul 1848* ..., vol. III, p. 175—179.

românilor”¹. Pe aceeași linie, *Pruncul român* scrisese cîteva zile mai înainte : „Ce? nu avem arme? Din Capitală numai într-o singură zi vor ești cel puțin 15 000 de puseci și dacă nu sănă destule, armia ce va veni asupră-ne, în cîteva ceasuri ne va da puscile și tunurile ei și dacă nu sănă destule avem mii de coase...”²

Schimbarea liniei politice a Turciei, refuzul ei de a recunoaște valabil compromisul la care se ajunsese cu Soliman Pașa, duce la o intensificare a străduințelor aripei radicale a revoluției pentru înarmare și rezistență. Alex. Golescu-Albul scrie vărului său Arăpilă, cerîndu-i să intervină la Paris pentru trimiterea a 50 000 de puști³, iar Bălcescu, trimis la Poartă, se reîntoarce grabnic în țară pentru a organiza rezistență. Tot în aceste zile, Boliac scrie în *Popolul suveran* că „libertății nu-i este destul numai muzicile, tobolele, invocațiile și proclamațiile pompoase; îi trebuie hotărîre, statornicie și săngere”⁴. Bălcescu scrisese mai înainte lui Tell de la Constantinopol și-i ceruse să organizeze „semne de împotrivire, oarecare demonstrații armate”, schițîndu-i chiar tactica ce trebuia urmată și declarîndu-i „Pînă acum am umblat cu binele; acum e vremea să schimbăm tactul”⁵.

Din Oltenia, Magheru, ales de conducerea revoluției cap al rezistenței, seria lui C. A. Rosetti, în primele zile ale lunii septembrie : „Curaj, iubite amice, să nu socotim că vom compromite țeara, de vom apăra, ca disperați, drepturile noastre; căci deși martirii suferă, deși cad pînă a nu prinde victoria, cu toate acestea exemplul lor, găsesce totdeauna următori, pînă ce în sfîrșit ideea sau principiul, pentru care s-au scutat, triumfă mai frumos și mai radios”⁶.

Deși ideea unei rezistențe era „foarte populară” chiar și în București și poporul „abia putea fi reținut de mai marii săi”⁷, nu se ajunse la o rezistență armată în capitală. Acesteia i se opun cei trei locotenenti – deși Tell era partizan al rezistenței în Oltenia – și elementele radicale sănătățile să se supună, acceptînd ca poporul să întîmpine pe turci nefnarmat. În acest sens apar apeluri în *Popolul suveran* și în *Pruncul român*⁸.

Nu folosi la nimic „exasperația” poporului, de care vorbește Tell⁹, nici inițiativa îndrăzneață a 14 elevi de la Sf. Sava care se înscriau voluntari la 11 septembrie¹⁰, nici cei 30 000 țăranî strînși în oraș¹¹, nici propunerile pe care masele le fac în mai multe rînduri pentru rezistență armată. Locotenenta nu se putu hotărî să apere revoluția. Eliade fugă din palat,

¹ *Popolul suveran*, nr. 15-16 din 2-6 aug. 1848, apud *Anul 1848...*, vol. III, p. 179.

² Cum slau treburile noastre? în *Pruncul român*, nr. 21 din 31 iul. 1848, *Ibidem*, p. 51.

³ Scrisoare din 18 aug. 1848. *Ibidem*, p. 530.

⁴ *Popolul suveran*, nr. 23 din 30 aug. 1848. *Ibidem*, p. 775.

⁵ Gh. Georgescu-Buzău, N. Bălcescu, Buc., 1956, p. 178–181.

⁶ Scrisoare din 5 sept. 1848. *Ibidem*, vol. IV, p. 211.

⁷ C. Colescu-Vartic, *op. cit.*, p. 376, 387.

⁸ *Popolul suveran*, nr. 26 din 11 sept. 1848 și *Pruncul român*, nr. 39 din 11 sept. 1848, apud *Anul 1848...*, vol. IV, p. 301–303. Vezi și apelul prefectului de poliție I. Brătianu, în același sens (*Ibidem*, p. 316).

⁹ Scrisoare către Ioan Maiorescu, 13–14 sept. 1848. *Ibidem*, p. 346.

¹⁰ *Ibidem*, vol. IV, p. 299–300.

¹¹ Hony către Bastide, 12 sept. 1848. *Ibidem*, p. 312–313.

iar ceilalți doi locotenenti se mulțumesc să aștepte ocuparea orașului. Pe dealul Spirei, compania de pompieri și oșteni munteni au însă o singurăoasă, dar eroică ciocnire cu cotropitorii.

Numai în Oltenia, Magheru încearcă o rezistență efectivă. Bălcescu făcuse să i se trimită cavaleria și artleria din București¹. Magheru, hotărît la rezistență, intemeiat pe două decrete ale locotenentei privind problemele financiare ale organizării taberei militare de pe valea Oltului², ca și pe ordinul de concentrare a voluntarilor și pandurilor din 1 septembrie³, organizase tabăra, decis să lupte. „M-am pătruns că numai făcind o împotrivire — scria el lui Pleșoianu — am putea scăpa onoarea revoluției noastre și viitorul poporului român...”⁴. Bălcescu susține eforturile generalului, trimițîndu-i încurajări prin fratele său Barbu⁵.

A doua zi după ocuparea Bucureștilor, Magheru adresează un apel poporului: „Alergați cu orice aime veți avea... să ne luptăm! și să păstrăm sfintele drepturi ce păgini vor să ni le hrăpească”⁶. La 26 septembrie, tabăra lui Magheru ajunsese să numere 30 000 de oameni. Tânărani alergau din toate părțile, înscriindu-se voluntari. Intervenția demobilizatoare a consulului englez la București prin intermediul secretarului Grant — intervenție ce se înscrisă pe linia politicii britanice de conservare a *statu-quو*-ului în sud-estul Europei și de menținere cu orice chip a „omului bolnav”, chiar cu sacrificarea popoarelor înrobite puterii otomane — face ca Magheru să șovăie și să renunțe la planul său inițial. La 28 septembrie, tabăra este dizolvată și a doua zi generalul trece în Ardeal⁷. Ultima încercare de rezistență încetase. Totuși, lupta poporului nu ia încă sfîrșit. În zilele următoare ocupării Bucureștilor, foștii locotenenti primeau indemnui din partea poporului pentru organizarea rezistenței armate⁸, iar tărâniminea se va împotrivi încă mult timp prin rezistențe locale jugului clăcii pe care înfringerea revoluției îl adusese din nou asupra ei.

Revoluția n-a reușit să-și organizeze propria-i rezistență armată. Silințele depuse de elementele radicale dintre fruntașii ei și mai ales de Bălcescu s-au lovit de politica de compromis a majorității conducerii revoluției. Șovăielile acesteia, meigind pînă de-a dreptul la trădare — fuga lui Eliade — au impiedicat realizarea rezistenței, care chiar învinsă ar fi dat altă întorsătură evenimentelor.

După 110 ani, semnificația revoluției de la 1848 ne apare limpede. Izbuințat în temeiul unor puternice contradicții de clasă, necontenit ascu-

¹ Scrisoare către Alex. C. Golescu-Albul din 4 mart. 1850. N. Bălcescu, *Opere*, Buc., 1952, p. 253.

² Decrete din 30 aug. 1848. *Anul 1848...*, vol. III, p. 747—749.

³ Ibidem, vol. IV, p. 152.

⁴ Scrisoare din 2 sept. 1848. Ibidem, p. 175.

⁵ Vezi scrisoarea lui Barbu Bălcescu către Nicolae Bălcescu, 8 sept. 1848. Ibidem, p. 263—264.

⁶ Ibidem, vol. IV, p. 354—356.

⁷ C. Colescu-Vartic, *op. cit.*, p. 450—456.

⁸ Ibidem, p. 418.

țite prin dezvoltarea capitalismului în sinul modului de producție feudal, acest eveniment a cuprins într-un elan revoluționar și patriotic întreaga țară dornică de înnoire. Ezitările burgheziei, explicate în bună măsură prin neîndestulătoarea dezvoltare a acestei clase, a stînjenit libera desfășurare a elanului maselor. Unele pături ale burgheziei șovăiau, altele se alipiseră reacțiunii boierești; se schița parcă în perspectivă viitoarea coaliție dintre burghezie și moșierime.

Străduințele elementelor mai înaintate, dar în minoritate, din conducederea revoluției n-au putut-o salva, deși ele au avut sprijinul maselor exploatație și al burgheziei radicale. Combativitatea revoluționară a lui Nicolae Bălcescu și a altor cîtorva conducători ai revoluției s-a lovit de șovăielile, de capitularea pe care reprezentanții unora dintre păturile burgheziei — legate prin interes de moșierime — erau gata să o semneze. Teama de mase, de acțiunea revoluționară a acestora, este caracteristică acestor pături burgheze gata de capitulare. Neutilizarea pînă la capăt a elanului revoluționar al maselor este una din cauzele care duc la prăbușirea revoluției. Inexistența unui proletariat, singura clasă consecvent revoluționară, nu poate fi completă prin elementele radicale ale burgheziei, sincere în acel moment față de revoluție, dar lipsite de dîrenția și puterea de sacrificiu a clasei muncitoare.

Lupta poporului și a revoluționarilor devotați n-a fost însă zadarnică. Adăugată în lanțul necontenitelor străduință către progres, ea a dat un impuls viitoarelor cuceriri ale poporului nostru. De aceea, istoriografia noastră are înscrisă între preocupările ei studierea revoluției ce s-a desfășurat în patria noastră acum un veac și mai bine.

www.dacoromanica.ro

FRĂMÎNTĂRI SOCIAL-POLITICE PREMERGĂTOARE MIȘCĂRII REVOLUȚIONARE DIN 1848 ÎN MOLDOVA

DE

GH. UNGUREANU (Iași)

Evenimentele petrecute în Moldova în anul 1848 și urmările lor au fost mai mult cercetate și s-a publicat și un important număr de documente¹.

Frămîntările adânci social-politice petrecute în Moldova după anul 1821², premergătoare, putem afirma chiar pregătitoare ale revoluției, nu au fost cercetate și nici nu s-a făcut o legătură mai substanțială între evenimentele răzlețe care se cunoșteau chiar din puținele documente publicate în diferite colecții sau lucrări, și între ceea ce a urmat în martie 1848.

De asemenea, sintem de părere că o legătură strânsă a existat cu aceleași evenimente petrecute în Tara Românească.

¹ *Anul 1848 în principalele romine*, acte și documente, I—VI, București 1902—1910. *Anul revoluționar 1848 în Moldova*, vol. 1, Ed. de Stat, București, 1950.

² Majoritatea oamenilor pe care îi vom găsi neconenit amestecați în toate evenimentele politice după anul 1821, îi vom întîlni și în 1848. Ei fac parte din boierimea ridicată în timpul domniei lui Ioan Sandu Sturza. Iordache Rîșcanu, tatăl lui Teodor Rîșcanu, merge cu Ioan Sturza la Constantinopole. Sunt ridicăți la ranguri boierești, chiar din 1822, Grigore Carp și Costin Carp, Ioniță Lambrino, Vasile Tuduri, Alecu Aslan, Grigore Carp, Gheorghe Romașcu, Răducanu Copcea, Grigore și Ioan Cuza, Ionică Tăutu, Antohi și Costache Sion, Gherghel Ilie, Leonte Radu, Costache Lipan, Răducanu Botescu. Între anii 1822 și 1825 sunt ridicăți în ranguri inicî de boierie (comiș, serdar, șatrari, paharnici postelnici) peste 350 de persoane (Ar. St. Iași, Tr. 1768, Op. 2018, cond. nr. 8 — Izvodul scutelnicilor pe 1822 — și cond. nr. 12 Izvodul scutelnicilor pe 1825). Doc. P. 48, cond. nr. 2 — Condica boierilor făcute în vremea măriei sale Ioan Sandu Sturza voevod. Primele persoane boierești chiar la Silistra au fost Neculai Bosie — făcut agă — Ștefanache Dăscălescu — căminar — și Iancu Narfile — velcăminar. Domnul motiva boierile cu următoarele cuvinte : „Oriunde fapta cea bună să cinstești și vrednicia să răsplătește, acolo norodul să deșteaptă spre rîvna celor bune”.

Proveniența socială a acestor boieri (slujitori, răzeși, slugi în casele boierilor, negustori) justifică atitudinea lor de mai tîrziu împotriva marii boierimi.

Ionică Tăutu în august 1829 într-o scrisoare din Constantinopole adresată unei persoane din Iași, cu care scrisoare trimitea și un manifest către „frății moldoveni” pentru a fi ales ca domn al Moldovei, arăta că „patriotii” trebuie ca mai înainte „pe supt cumpăt să se unească

Pentru întreaga perioadă, dar mai ales pentru partea de dinainte de 1848, necunoscută încă, Arhivele Statului, atât de bogate, valoroasa colecție de documente și manuscrise adunate la Academia R.P.R., precum și alte colecții, nu și-au spus ultimul cuvînt.

Dacă arhivele instituțiilor din acea vreme s-ar fi păstrat în întregimea lor, împreună cu arhiva personală a lui Mihail Sturza, cercetările s-ar putea face cu mare ușurință și cu rezultate care ar duce la lămurirea completă a problemei.

Pierderile mari de arhive¹, lipsa în cea mai mare parte a arhivelor Palatului Ocîrmuirei² (arhiva cancelariei lui Mihail Sturza) obligă pe cercetători să caute și să lege între ele datele disparate pe carele pot găsi în fonduri arhivistice ce au avut numai atingere cu instituțiile în competență cărora cădeau cercetările privind pricinile *tulburătoare liniștei obștești*, sau acele de *comploturi, răzvrătiri, buntuluiiri și revolte*, cum se numeau atunci aceste manifestări ale unor locuitori împotriva stăpînirii.

În timpul domniei lui Mihail Sturza (1834—1849), în Moldova s-a făcut un oarecare progres în diferite ramuri de activitate publică; în același timp, datorită noilor condiții politice, economice și sociale, au avut loc adânci frămîntări și mișcări în toate păturile sociale.

Întreaga domnie a lui Mihail Sturza, bazată pe Regulamentul Organic, „codicele muncii de clacă... dictat de însiși boierii”³, va produce mari nemulțumiri în sinul țărănimii clăcașe; răzvrătirile, nesuppernele la muncă, fuga de pe moșiile respective în alte sate sau peste hotare, sint semnalate în mai toate satele de pe moșiile boierești⁴.

Țărani liberi din satele răzeșești — ale căror moșii cădeau una după alta acaparate de către boierimea ce întrebuintă cele mai neomenoase procedee apărate de o justiție părtinitoare — vor duce o luptă perma-

pentru persoana ce au a alege” și că scrisoarea și manifestul să fie] arătate „la care din patrioți vei socoti și apoi va rămîne la dînsii...” iar mai departe, „de mă va rîndui carteasă trebuie să steie la ori și care din patrioți”. Printre prietenii patrioți sunt Costache Lipan, Răducanu Botezat, Grigore Carp, Aslan Sion și alții care — și vor păstra această numire de „patrioți” și mai tîrziu, în toate evenimentele politice ce vor urma.

¹ În 1880, arzind la Iași Palatul Ocîrmuirii, au fost distruse în parte arhivele instituțiilor care se găseau acolo; în 1944, a arhiva veche a Poliției Iași.

² Arhiva a fost în cea mai mare parte, ridicată de Mihail Sturza la plecarea sa din țară (1849). Cîteva piese răzlețe se găsesc la Arhivele Statului sau la Academia R.P.R.

³ K. Marx. *Capitalul*, ed. a III-a, 1957, ESPLP., vol. I, p. 261.

⁴ În Arhivele Statului din Iași se găsesc multe dosare privind aceste evenimente. Împotriva țărănilor răzvrători sau „buntușnici” împotriva strămutărilor, se luau cele mai severe măsuri, printre care și acele militare. În 1841 se aşază în mai multe sate „cinuri militare” pentru a supraveghea liniștea. În 1841, ca și în 1840, în ținutul Dorohoiului se aşază militari în satele: Măcărești, Prisăcani și Moreni, Petrești, Zaboloteni, Trifești lui Păun și Săndreni (Art. St. Iași, Tr. 796, Op. 906, dos. 692, f. 7). Soldații așezăți prin sate erau ținuți pe seama locuitorilor. În 1842, 15 militari călări păzeau în satul Cojușca — Dorohoi, „înțină cind va conteni toată îngrăjirea de prîbegirea locuitorilor”. În 1847, 21 locuitori din satul Movila Ruptă — Dorohoi, cu toată paza, au trecut Prutul și a doua zi s-au întors „înarmați cu ciomege și coase și au mai luat și pe alții în putere; vătăvilor lor avea pușcă și nimeni nu a putut face nimic de groază” (Arh. St. Iași, Tr. 1710, dos. 353, f. 47). Vezi și Gh. Untaru *Relațiile dintre stăpînii de pămînt și țărani la începutul secolului al XIX-lea în ținutul Putna, așa după cum rezultă din documente de arhivă locală*, în „Studii și articole de istorie”, București, 1956, I, p. 151. În 1846, țărani din districtul Bacău și din Putna vin în număr mare la Iași ca să arate domnului abuzurile organelor locale (*Anul 1848*, Buc., 1902, I, p. 15—16).

nentă împotriva acaparatorilor, cu mijloacele pe care le aveau printre care intra adeseori și răzvrătirea¹.

Locitorii tîrgurilor, asupriți atât de organele financiare administrative și polițienești ale statului, cît și de proprietarii moșilor pe care erau așezate unele tîrguri, s-au ridicat împotriva acestora, uneori cu multă vehemență².

În anul 1843, sătuî de proteste zădarnice și promisiuni, lucrătorii de la ocnele de sare din Tg. Ocna, în număr de peste 600, incetează lucrul și după ce bat pe funcționarii Cămării Ocnelor, o mare parte dintre ei pornesc la Iași să ceară dreptate de la însuși domnul țării³; acesta însă îi însală cu promisiuni care nu se vor împlini niciodată.

Frâmîntările cuprinseseră însăși clasa stăpîtoare. Înaltul cler era nemulțumit și el de amestecurile directe ale lui Mihail Sturza și ale fiilor lui, beizadelele Dumitru și Grigore, precum și ale boierimii, în administrarea imenselor averi bisericești⁴. Demisia⁵ silită a mitropolitului Veniamin – în 1842 – mări această nemulțumire; la aceasta se mai adaugă și nemulțumirea credincioșilor⁶, care vedea în persoana mitropolitului Veniamin un apărător împotriva abuzurilor nesfîrșite ale administrației lui Sturza.

În ceea ce privește boerimea⁷, „Manolache Drăghici – spune „După suirea pe tron a lui Mihai Sturza, numai un an a ținut

¹ A. I. Vaillant, *La Roumanie*, Paris, 1844, II, p. 401; Félix Colson, *De l'état présent et de l'avenir des principautés de Moldavie et de Valachie*, Paris, 1839, p. 138–139.

² Recesămîntul populației din Moldova în 1845, cît și în general abuzurile făcute de administrația lui Sturza, născuse o nemulțumire generală; la 8 martie 1846 toate corporațiile de meseriași din Iași s-au dedat la tulburări, cerînd domnului anularea abuzurilor comise prin noul recensămînt (catagrafie). Cu toată amenințarea ministrului de interne, mulțimea nu se lasă intimidată, nu se împrăștie, ci se duce la Palat. Domnul este silit să anuleze recensămîntul (*Anul 1848*, I, p. 15).

³ Arh. St. Iași. Tr. 1768, dos. 301: „Neinvoirile cu șavgaîi ocnelor și revoltarea lor, 1843“.

⁴ Arendarea de către fiili lui Sturza și alți boieri a moșilor mînăstirești ale mitropoliei și episcopiei, a cauzat mari nereguli, certuri și invidii; în 1845, din „prescrierea averilor aducătoare de venituri a mitropoliei și episcopiei Roman și Huși“, cît și a unora din mînăstiri, se constată că majoritatea moșilor erau luate în arendă de boieri (*Analele Parlamentare ale României*, XIII, 1, p. 196).

Înființarea Departamentului averilor bisericești și al învățăturii publice în aprilie 1844 condus de către boieri, care urma să dirijeze imensele averi ale clerului, peste persoana mitropolitului și a înaltului cler, a dat naștere la o mare nemulțumire și necurmate neînțelegeri. Înaltul cler vedea o încărcare fătășă a privilegiilor vechi, iar abuzurile boierilor în frunte cu Mihai Sturza și fiil lui în legătură și cu administrațarea averilor bisericești au mărit discordia (*Manual administrativ al principatului Moldovei*, II, 261).

Dezbruirea țiganilor mînăstirești în 1844 produse mari nemulțumiri în sinul clerului, care se vedea depoziat de un vechi privilegiu la care nu putea renunța atât de ușor.

⁵ C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei*, București, 1888, p. 57. *Mémoires du prince Nicolas Soultz*, Vienne, 1899, p. 131.

⁶ Manolache Drăghici, *Istoria Moldovei pe timp de 500 ani*, Iași, 1857, p. 203: „care împregiurări au tras asupra lui vodă și nemulțumirea poporului pînă la clasa cea mai de gios... îngrijindu-se vodă de o tulburare pentru că să întărtase norodul și striga că n-are să-l lase să meargă din scaun“.

⁷ Pentru a cunoaște mai bine cauzele care au determinat frâmîntările social-politice premergătoare anului 1848 în Moldova, este necesar să se știe cît mai bine ce era boerimea din Moldova în această vreme. Spațiul restrîns nu ne permite să dăm decît cîteva date, spuse din lucrarea, în curs de pregătire, asupra categoriilor fiscale din Moldova. În anul 1821,

traiul bun între dînsul cu boierii și în dată au născut vrajba dușmăniei”¹.

Același cronicar ne arată că dușmănia a pornit de la alegerile de deputați pentru noua electivă, „Obșteasca Adunare”, deoarece Mihail Sturza și guvernul său luptau să aibă în această Adunare cît mai puțini opozanți, alegându-se „indivizi mai mult favoritori și supuși guvernului”.

În continuare, cronicarul ne spune că „răspinșii deci din deputație făcind feluri de intrigi între popor, ca să ridice comploturi asupra domnului, din zi în zi se lătea între magnați ura, adăugindu-se pe de o parte cu cei depărtați din slujbe, pe de alta cu candidații rămași fără voturi la toată alegerea de deputat în cît s-au deschis un război politic din cele mai serioase în Moldova”.

În adevăr, afirmațiile cronicarului Drăghici sunt pe de-a-ntregul sprijinate de documentele vremii, din care se constată această luptă politică, mai ales pentru alegerile care au avut loc în anul 1847.

„izvorul”, alcătuit de către Visteria Moldovei ne dă numărul de 529 boieri, începând cu mările logofăt și terminând cu șâtrarul (Arh. St. Iași, Tr. 1768, cond. 8). Un tabel statistic al Vistriei din 1826, ne dă numărul de 888 „boieri cu caftane”. Se înmulțește numărul boierilor cu „cincină” mici de comiși, stolnici, pitari, șâtrari (Art. St. Iași, Doc. P. 143/24). În 1828 erau 992, din care numai în ținutul și orașul Iași 373 (Arh. St. Iași, Tr. 644, op. 708, dos. 560, f. 53). La „cercetarea ”titlurilor de boerie, făcută în 1835, rămân buni 853 boieri, ceilalți fiind găsiți fără documente corespunzătoare, unele din ele chiar plastografiate (Buletin, foaie oficială, III, nr. 28–29). La sfîrșitul domniei lui Sturza (1849) erau 2680 boieri, din care cei mai mulți erau cu ranguri mici: 154 comiși, 184 căminari, 140 paharnici, 352 sardari, 176 cluceri, 342 slugeri, 319 pitari etc ... (N. Suțu, *Notitii statistice asupra Moldovei*, Iași, 1852, p. 54 și Arh. St. Iași, Tr. 1764, op. 2013, Condica de boieri, nr. 5188, I și II). Înmulțirea numărului de boieri după 1835 se datorează hotărîrii domnești din 1835, bazată pe Regulamentul Organic de a se echivala funcțiile publice cu anumite grade de boerie (*Analele Parlamentare*, Buc. 1895, V, II, p. 568 și 624: „Proiect pentru potrivirea rangurilor pe posturi, după principiile Reglementului”). Sunt multe documente care ne arată cum putea ajunge cineva boier în timpul acesta. De ex. la 17 dec. 1821, un om de afaceri al hatmanului Petruște Sturza, îi scrie acestuia că „ducându-se la Sascut după cum îl poruncise, a luat toate lucrurile găsite acolo” și îl roagă pentru „vre un petec de căminărie” pentru el, iar pentru ginerile său „un petec de stolnicie” (Arh. St. Iași, Doc. P. 599/33). După 1835, în afară de funcționari, mai obțin ranguri și oameni de afaceri, fie recomandați de boieri, fie cu bani.

Astfel în boierimea de după 1835 vom găsi, ca proveniență socială, mulți foști răzeși care și pierduseră răzeșia, oameni de casă ai boierilor, paji de la Palatul domnesc și mulți neguțători. Aceștia din urmă își continuă comerțul, însă sunt scuți de dări, fapt care a produs multă incurcătură comisiilor care au lucrat la catalogația din 1845. La 14 iunie 1845, comisia catalogării ținutului Roman cere lămuriri Vistriei cu privire la o serie de neguțători care la catalogația trecută (1838) erau „la rînduiala patentarilor”, iar acum „S-au numit că ar avea decreturi date de cinuri”. Comisia mai arată că unii din ei au dugheni și vînd felurite mărfuri, alții „specularisesc cu deridicata și cu arenzi de moșii”. Comisia întrebă dacă aceștia pot fi scuți de dări căci, deși au cinuri, ei continuă să practice negoț s-ar cuveni ca Visteria să nu rămână de darea lor pagubită”. Visteria răspunde că „boierii cu ranguri nu intră nici într-un fel de dări pentru orice negoț sau meserie, nici urmează a fi înscrisi în catalogație” (Arh. St. Iași, Tr. 1768, op. 2017, dos. 322, f. 19–20).

Costache Teodoru, neguțător de lemn, făcut comis la 1824, cere în 1840 „să fie înaintit în rang potrivit cu familia din care se trage soția, nepoata vornicului Ștefan Catargiu”; M. Sturza îl face spătar (Arh. St. Iași, Tr. 1764, dos. 1183, f. 670).

Paharnicul C. Sion, care cunoștea bine epoca, a scris: „M. Sturza a făcut fețorii de casapi și crîșmari, comiși” (Sion C., *Archondologia Moldovii*, Iași, 1892, p. 155).

¹ Manolache Drăghici, *op. cit.*, p. 202.

Alte pricini de nemulțumire a unor pături ale boerimii erau și măsurile luate de către noul domn și marii boieri din preajma lui în legătură cu banii scutelniciilor, supunerea boierilor la aceleasi pedepse cu oamenii de rînd, ceea ce reprezenta o încălcare a privilegiilor menținute și întărite prin Regulamentul Organic și, în al doilea rînd, îngroșarea rîndurilor boierești cu persoane din „clasul de jos”¹.

Nemulțumirile boierilor sunt arătate pe larg în memoriu lor din 1835²; ei nu puteau suferi să fie domn un fost boier, care fusese mai puțin bogat și care ajuns domn, era mai mare ca ei și le porunceau. „Tous les boyards voulaient être princes; tous étaient égaux, ne voulaient pas se donner un supérieur”, ne spune Mihail Kogălniceanu³.

Félix Colson, care în 1838 a vizitat Moldova și cu ajutorul lui Costache Negruți⁴ a putut cunoaște bine boierimea, scrie că „bărbații nu se gîndesc decit la îmbogățire, femeile să strălucească și tineretul să se amuze”⁵.

Vorbind despre partidele politice din Moldova, același scriitor spune că boierii prin naștere au drepturi administrative și politice, neavind nevoie de studii speciale, și că aceștia foarte ușor sacrifică interesele publice celor private⁶.

Această nemulțumire a boerimii dădu naștere la început unei opozitii care se manifesta din două direcții: una din rîndurile boierimii mari, și a doua din rîndul boierimii mai de jos.

Mihail Sturza a avut în mod deosebit de luptat în toată domnia lui cu această opozitie alcătuită din boieri nemulțumiți de unele reforme ce le făcuse sau pe care dorea să le facă și prin care se încălcau unele privilegii consfințite boierimii prin Regulament.

¹ A. D. Xenopol, *Istoria Românilor în Dacia Traiană*, Iași, 1893, VI, p. 217.

² Uricar VIII, 120–159; paharnicul Costache Sion, unul dintre boierii opozitiei, scrie în memoriu său (Gh. Ungureanu, *Familia Sion*, Iași, 1936, f. 40): „La anul 1835 văzind patrioții că domnul osîndește țara cu ai lui tovarăși, și-au adunat știință de toate a domnului lucrări și au făcut jalobe către puterile suzerane și protectoare în alăturare și de memuaruri, în care jalobe, ca un moldovean dezbrăcat de domnul meu am îscălit și s-au pornit jalobile de la Iași la 9 noiembrie. Domnul simțind de facerea și pornirea jalobilor, la 14 septembrie au surghiunit pe 3 din boieri și anume, pe logofătul Costache Sturza, vîsternicul Alecu Sturza și vîsternicul lordache Ghica Neleanu”. Din corespondența lui Costache Sturza”, de la Ruginăoasa (Arh. St. Iași, Doc. P. 470, nr. 2 și altele), se constată cătă dușmănie personală era între marele boier, logofătul Costache Sturza și domnul Mihail Sturza. La 21 mai 1836, Costache Sturza era încă surghiunit la moșia sa Ruginăoasa. Soția să și scria toate demersurile ce le făcuse și-l îndemna să „ăștepți cu răbdare sfîrșitul acestei farse imperitente pe care ni-o joacă; nu vom fi lăsați capriciilor acestui monstru”. Într-un memoriu din 1849, înainte de abdicare, în care-l califică pe Sturza ca „geniul rău al Moldovei” Costache Sturza arată că a pierdut un proces important pe care-l avea cu Lucia Palade și că a fost necontenit persecutat (Arh. St. Iași, Doc. P. 440/19).

³ M. Kogălniceanu, *Histoire de la Dacie des Valaques transdanubiens et de la Valachie*, Berlin, 1854, p. 411.

⁴ Arh. St. Iași, Doc. P. 470/14, 1838 decembrie 5. Costache Negruți este anunțat din București de venirea la Iași a lui Colson și este rugat „ne ménagez pas vos boyards; donnez lui une loupe ou un microscope pour boire à travers ce vernis qui recouvre toutes choses dans une certaine classe chez vous”.

⁵ Félix Colson, *op. cit.*, p. 77.

⁶ *Ibidem*, p. 78.

Evident, opozitia marii boierimi și a înaltului cler nu reprezenta o mișcare antagonistă, ci urmărea doar înmulțirea unor privilegii pe care Regulamentul Organic nu le-ar fi dat în măsura dorită de marii boieri; de asemenea mai însemna satisfacerea unor ambiții personale, nicidecum o acțiune îndreptată împotriva regimului existent.

Mai tîrziu, o dată cu întoarcerea de la studii, din Franța și Germania, a tinerilor fii de boieri, se născu și o a treia grupă de nemulțumiți¹ care — inspirată de ideile liberale și avind la bază o altă concepție a vieții de stat — ataca cu violentă abuzurile și corupția administrației din timpul lui Sturza și dorea schimbarea întregii organizații reglementare și plecarea domnului.

Pentru a-și atinge țelurile, elementele revoluționare antrenau în lupta lor și pe unii din marii boieri nemulțumiți, capi ai opozitiei².

Scrisoarea către Costache Negruți din 5 decembrie 1838 ne dezvăluie legăturile strînse pe care le avea acest „bărbat strălucit, minuitor al penei românești”³ — cum îl caracterizează Xenopol — cu revoluționarii francezi, cu care el întreținea corespondență în secret. Unul din aceștia îi comunica: „peut-être la politique de l'Europe changera-t-elle enfin, l'heure de la redemption sonnera pour vous”⁴.

În 1838, Negruți este surghiunit la moșie, ca „propagandist al libertății”⁵, pentru articoul dat spre publicare în 1837 la *Albina românească*, articol intitulat *Despre ruinele și ruinările Moldovei*. Numărul 102 al *Albinei românești* din acel an fu oprit de cenzură și se porunci redacției „că asemenea inscrișuri nici trebuie a fi primite la tipografie fără mai înainte a fi trecut prin țenzură”⁶.

Articolul supără peste măsură pe Sturza, care face observații aspre postelnicului Costin Catargiu, secretarul statului, că nu a supraveghiat mai de aproape „prin țenzură articolele căte se tipăresc în *Albina românească*”⁷.

Mihail Sturza poruncește „a face aspră dojană redactorului *Albinei* care au îndrăznit a pune în tipar și *Cuvîntul unui Tânăr Moldovan*, pentru a căruia alcătuitor luând de la numitul redactor încredințare pînă în 24 ceasuri prin anaforă să ne faci cunoscut”.

Asachi face cunoscut că manuscrisul iscalit „un Tânăr moldovan” a fost adus la redacție „în persoană de căminarul Costache Negruță”.

La 3 septembrie 1838 este desființat suplimentul *Albinei românești*, numit *Alăuta românească*, pentru că publicase un articol al lui Mihail Kogălniceanu, despre wist, în care „s-au întrebuințat rostiri necuviincioase” și „pentru necuviincioasa înconderire cuprinsă la nr. 5 din acel supliment în obiectul wistului”⁸. Articolul, semnat K.l.m.n., fusese adus

¹ I. C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul Organic*, București, 1913, p. 551.

² Anul 1848 în principalele române, București, 1902, I, p. 177.

³ A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 226.

⁴ Arh. St. Iași, Doc. P. 470/14.

⁵ I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 623.

⁶ Arh. St. Iași, Tr. 1764, Op. 2013, dos. 1104, f. 1.

⁷ Ibidem, f. 3, ofis nr. 4 din ianuarie 1838. Documentul este redactat în cancelaria domnească.

⁸ Ibidem, f. 28.

la redacție de „adiutantul Mihail Kogălniceanu” — comunica Asachi comisiei cenzurei, la 5 septembrie 1838¹.

În 1839 se descoperă la Iași o „bântă de răvultanți asupra țării, Ionită Popovici cu ai lui”², care ar fi avut — spune raportul Departamentului Justiției din 24 iunie 1839 — „scopos a rădica o rebelie în toată țara, a da foc, a prăda și a ucide oameni”³.

Despre aceasta, Vaillant ne spune: „Conspirația lui Vasile Popovici nu voia nimic mai mult, decât să masacreze toți boierii mari din Moldova”⁴.

În același an se descoperă alt complot: conjurația confederativă a comisului Leonte Radu, care avea de scop ca să răstoarne starea de lucruri în ființă⁵. În complot fuseseră implicate persoane⁶ ale căror nume le vom găsi mereu pomenite în documentele care se referă la faptele ce au tulburat mult liniștea și siguranța abuzivei ocîrmuirii a lui Mihail Sturza.

În 1840, Mihail Sturza, prin ofisul său din 23 august, interzice publicarea mai departe a *Daciei literare*, pentru că „s-au abătut în defăimări și prihănire jignitoare bunelor rînduieli pe care se razimă societatea”⁷.

Văzind că aceste „sumetii” și „întinderea cu condeiul” se repetă, Mihail Sturza reorganizează comisia cenzurei, dându-i strănică poruncă de a priveghea asupra oricăror tipărituri ce se fac în țară, și asupra cărților ce vin de peste hotar. Membrilor comisiei li se atrage luarea aminte ca „prețuind gingășimea însărcinării ce vi se pune, vă veți sîrgui cu toată luarea aminte de a întîmpina tot felul de prilej de displacere jignitoare”⁸.

Măsurile din ce în ce mai severe care se luau prin cenzură de către Ocîrmuire, dovedeau îngrijorarea de care era cuprins guvernul și însuși Mihail Sturza față de această creștere a valului de nemulțumiri manifestată și prin pana scriitorilor.

Din ordinul cu data de 22 aprilie 1840 către Pîrcălăbia Galați, putem constata că totuși aceste măsuri severe erau înfrînte, cărțile venite de peste hotar circulind fără prealabilă aprobare a cenzurii⁹.

În 1843 N. Istrate, Grigore Cuza și Teodor Rîșcanu răspîndiră în Iași manifeste cu provocări incendiare¹⁰.

¹ Arh. St. Iași, Tr. 17C4, Op. 2013, dos. 1104, f. 29.

² Ibidem, Tr. 1052, Op. 1202, dos. 102.

³ Vinovatul principal, Ionită Popovici, fu condamnat „să se poarte prin bătaia darabnilor, cu trupul gol pînă la brîu, uns cu păcură după obiceiul vechi, pe toate ulițile cele mai însămname a orașului și pe la medianuri, bătîndu-se de călău cu harapnicul, rar cînd și cînd cetindu-să a lui fapte și osindă în glas mare, în toate răspintenele, spre pilda și vegherea și altora, după care să să pue în groapa ocnei pe toată viață”. La fel a fost condamnat și Ignat Neculai (dos. cit., f. 129–130). Ionită Popovici fusese unterofițer în Miliție, din 1830; în 1831 „a răsuflat către soldați și unterofițeri scoposul cel avea de a eși cu tovarășii săi la codru. El a fost supus judecății oștenenți și arestat. A fugit de trei ori”.

⁴ A. I. Vaillant, *op. cit.*, p. 401.

⁵ A. D. Xenopol, *Istoria partidelor politice*, București, 1910, p. 193. V. Popovici, *Date noi despre conjurația confederativă din 1839*, în *Studii și Cercetări Științifice*, Iași, 1950.

⁶ A. Sion, C. Negruți, Rosetti, Cuza (I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 510).

⁷ Arh. St. Iași, Tr. 1764, Op. 2013, dos. 1104, f. 31.

⁸ Ibidem, f. 33–34.

⁹ Ibidem, f. 37.

¹⁰ A. Sturza, *Regne de Michel Stourza*, Paris, 1907, p. 347. D. Ciurea, *Moldova sub domnia lui M. Sturza*, Iași, 1947, p. 83.

Mihail Sturza scria lui Daschkoff că la Iași se aruncase manifeste, și că aruncarea manifestelor coincidea totdeauna cu apariția la Iași a cîtorva indivizi din ținutul Vasluiului, cunoscuți pentru turbulență și îndrăzneala lor. Așa se întîmplase și în 1842; culpabilitatea lui Teodor Rîșcanu și a tovarășilor săi era evidentă. În 1843 aruncarea manifestelor a coincis cu prezența la Iași a lui Neculai Canta, Neculai Istrate, Grigore Cuza și Teodor Rîșcanu. Se propune arestarea lor.

Această opoziție a tinerilor boieri, cea mai de temut, o semnala și consulul francez în 1843¹.

Îngrijorarea și frica va cuprinde și mai mult pe Sturza și pe boierii guvernului său cînd în iunie 1843 pătrund în Iași, neputind fi oprîți de dregătorii ținuturilor, șavgașii din rufetul ocnelor, revoltati împotriva exploatarii Cămărcii ocnelor și care porniseră spre Iași să rearcă dreptate².

La grămadă șavgașilor se alăturaseră și alții, iar în Tg.-Ocna întreg rufetul se revoltase și acțiunea găsea răsunet și în satele învecinate.

În același an — 1843 — la Bîrlad este arestat și dat în „cercetare criminală” Ioan Cuza, pentru că rostise amenințări asupra ocîrmuirii³. Aceasta este acuzat că umbila înarmat cu sabie și pistoale. Unde se ducea, batjocorea pe ispravnici și „divaniști”. Fiind în casa unui porușnic ce fusese împușcat, Ioan Cuza, „ieșind afară spune: „Vedeți singele acesta, el peste puțină vreme are să să verse în casa lui Sturza”. Chiar de a doua zi începuse „a răsufla îndestule vorbe defăimătoare asupra ocîrmuirei, și că va împușca pe oricine”.

Un Ștefanache Duca declară la cercetare că acest Cuza „ar fi arătat într-un dulap (scrin) peste 300 fișicuri, zicînd că acestea are să facă o poznă mare, giurîndu-se în tot felul, că va omori și pe dregătorii ținutului și va întreprinde și o revoltă”⁴.

Ioan Cuza va avea mult de suferit prin „grosurile” Isprăvniciei și Armășiei de la Iași, mai ales pentru că „la deosebite fețe ar fi mai rostit și ar fi arătat un scrin plin cu fișicuri⁵, cu scopos de bunt asupra Ocîrmuirei”⁶.

După mult arest el scapă — în ianuarie 1844 — datorită, în parte străduințelor spătarului Grigore Cuza de la Vaslui și a pravilistului Damaschin Bojinca, care invoca insuficiența probelor.

Din cauza asupririlor ce pătinește, îndată ce iese din închisoare, Ion Cuza cere să i se dea pașaport pentru a pleca în Turcia, cu toată familia. Și acum i se pun toate piedicile posibile⁷.

Pe zi ce trece, asistăm la noi și profunde frâmîntări în viața socială a Moldovei.

¹ *Hurmuzachi*, XVII, p. 946—951.

² Gh. Ungureanu, *Rufetul ocnelor din Moldova și revolta șavgașilor din 1843*, în *Studii și materiale de istorie modernă*, Ed. Acad. R.P.R., vol. I. București, 1957, p. 109—137. Arh. St. Iași, Tr. 1786, dos. 301.

³ Arh. St. Iași, Tr. 1756, Op. V/1994, dos. 108: *Cuza Ioan, pentru sumeiile și netcen-viințatele sale purtări*.

⁴ Ibidem, f. 7v.

⁵ „Fișicuri” = incărături pentru pistoale.

⁶ Arh. St. Iași, Tr. 1756, Op. V/1994, dos, 108, f. 3.

⁷ Arh. St. Iași, Tr. 1764 dos. 2102; cererea este din 30 ianuarie 1844.

Sedințele Adunării Obștești se deschiseră mai curînd decît fuseseră hotărîte. Corespondentul din Iași al *Gazetei de Transilvania* putea anunța că „domnește o presimțire că guvernul nostru a hotărît a se folosi de toate mijloacele cîte îi stau prin putință, numai ca să se multămească dreptele, așteptării ale fiilor patriei care nu sînt povătuți de interesuri particulare”¹. În adevăr, Adunarea votă legiuirea emancipației țiganilor mănăstirești și ai statului, care, pe cîtă satisfacție produse în rîndurile timerei boierimi progresiste ce luptase pentru aceasta, cît și, în general, în rîndurile tuturor păturilor de jos ale locuitorilor Moldovei, pe atîta nemulțumire produse în sufletele călugărilor și „duhurilor acele ruginite și vrășmase ai oricărei reforme”².

Boierimea prevedea că în curînd va fi și eliberarea țiganilor reținuți ca robi de către particulari. O consecință directă a dezrobirii țiganilor statului și ai clerului asupra țiganilor robi ai boierilor a fost, în primul rînd, fuga acestora de la stăpînii lor³.

Prin luna aprilie 1844, în Iași au început a se „răspîndi vorbe că adunările generale în principate s-ar amenința” și că această pricina constituia „sujetul obșteștii îngrijiri”⁴.

Lupta se dădea aici între boierii aristocrați din prima treaptă și boierii din a doua și a treia. Boierii mari credeau că prin desființarea acestor adunări ei nu vor mai putea fi controlați în acțiunile lor abuzive.

Nemulțumirea boierilor ținuți era mare și prin faptul că „ei să uluesc a nu putea alege în pace, de reprezentant, chiar pe acel care au cîștigat încrederea lor”⁵.

Boierii mari motivau — spune corespondentul de la Iași al *Gazetei de Transilvania* — că „Români de aici n-ar fi încă ajunși în stare de a se ști folosi cum se cuvine de institute reprezentative”. În locul acestora se propunea de către marea boierime „înființarea unui senat, alcătuit din cei întîi magnați”.

În Galați, problema aceasta se discută aprig, afirmîndu-se că se făcea și un regulament pentru înființarea unui senat în Iași, alcătuit din 17 magnați, pe viață⁶.

În august 1844⁷, vin din străinătate fiii lui Sturza, Dimitrie și Grigore care vor juca un rol important în oeîrmuirea Moldovei, și care prin comportarea lor vor contribui în mod considerabil la mărireia nemulțumirii generale⁸.

¹ *Gazeta de Transilvania*, Brașov, nr. 8/1843, p. 30.

² *Ibidem*, nr. 35/1844 și nr. 69, f. 274.

³ În anul 1845 se constată o intensificare a fugii robilor țigani de la boieri; individual, sau în grupe, țiganii robi părăsesc pe stăpînii lor și se ascund prin alte sate. Mulți dintre ei fiind meseriași „hierari”, găsesc ușor de lucru. Autoritățile dau tot sprijinul „fețelor particulare” în căutarea robilor fugiți.

Reclamațiile boierilor formează un voluminos dosar în arhiva Departamentului din Iauntru al Moldovei (Arh. St. Iași, Tr. 1772, dos. 7082 : „Della robilor particularnicilor fețe ce fug de la stăpînii lor”, 1845, ianuarie 12).

⁴ *Gazeta de Transilvania*, nr. 35/1844, p. 139.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*, p. 143.

⁷ *Ibidem*, nr. 75/1844, p. 299.

⁸ *Mémoires du prince Nicolas Soutzo*, 1798–1871, publiée par Panaioti Rizos, Vienne 1899, p. 139. Dimitrie, fiul cel mai mare, care sub nici un raport nu părea să fi profitat

Iașul din această vreme este descris în felul următor : „Iașul este un teatru curios, decorat cu palaturi și cu bordeie lipite împreună. Actorii lui sănt luxul și sărăcia. Comedia ce se joacă în toată ziua pe scena lui poartă deosebite titluri :

Cine-i mare și și tare, cine-i mic tot nimic ;

Slicul și pălăria, sau idei vechi și idei nouă”¹.

În acest haos produs de o profundă nemulțumire, de abuzuri și nedreptăți flagrante, mărit și de nenorocirea arderii Iașului, cînd autoritățile au dat ajutor numai pentru salvarea caselor boierești², unii din boierii tineri ridică glasul.

La 21 august 1844 este arestat la Iași sârdarul Iancu Corjescu căruia, pe lîngă alte acuzații, i s-a pus în sarcină și faptul că „ar fi îndrăznit să atinge și de Cîrmuire cu cuvinte defăimătoare, zicind între altele, că ar avea a ucide cu parii, de la mic pînă la acel mai mare”³. Ministrul treburilor dinlăuntru, Iordache Ghica, arată „că însuși în prezența lui s-au ieșit din măsuri cu obrăznicie, strigînd ca un turbat, încît am fost silit de l-am dat afară din casă, că și eșise din toate simțirile și datorile lui”.

Corjescu este arestat în „grosul Agiei”, unde stă pînă în noiembrie 1844, „spre pilda și altor de asemenea ce să obrăznicesc și să împotrivesc polițieniștilor măsuri și poruncilor Cîrmuirei”.

În octombrie același an, este arestat și Mihail Kogălniceanu și trimis cu escortă de militari la m-rea Rîșca⁴. *Gazeta de Transilvania* semnalînd știrea, arată că Kogălniceanu „cunoscînd căderile societății sale și s-au aruncat cu totul în o carieră literară de unde lovia vițile și biciuia groasa nemoralitate a multora din compatriotii săi. Era și firesc ca și Kogălniceanu să fie rău văzut de mulți vițioși pseudo-filozofi, pseudo-patrioți”⁵.

Aceeași publicație ne mai dă amănuntul că Kogălniceanu a folosit drept tribună publică pentru convingerile sale politice, procesul tirgovetilor din Botoșani, pe care-i apără împotriva călugărilor greci de la m-rea Popăuți. „Replica rostită la tratația acestui proces în seansa curții domnești, fu întreruptă mai mult decât odată prin aplauzele numerosului public ascultător,” care nemulțumi pe unii; același, rosti la teatru „cuvinte doveditoare de un atentat persoanei măriei sale domnului”⁶. Unii

de lungile sale studii, și irosea timpul cu caii și alte afaceri personale; Grigore, de o fire violentă și întreprinzătoare, era nesătios de a se îmbogăți. În scurt timp a reușit, prin violență și ilegalități, să-și mărească considerabil avereia. Se cunoaște conduită sa împotriva compatriotilor săi în martie 1848 (Suțu, *op. cit.*, f. 139).

¹ V. Alecsandri, *Iașii în 1844*, în *Calendarul pentru poporul românesc* pe anul 1846, p. 111.

² Se zvonise că focul fusese pus de ocîrmuire, ca să ardă cocioabele neestetice.

³ Arh. St. Iași, Tr. 1772, Op. 2020, dos. 5392.

⁴ G. Ungurcanu, *Istoria avocaturii în Moldova*, Iași 1938, I, p. 171. Stă la m-re Rîșca pînă în noiembrie, apoi i se dă voie să se ducă la moșia sa, Hilița, de unde, în decembrie vine la Iași. Este oprit să profeseze avocatura; la 18 mai 1845 i se dă din nou învoieea, „încit (în măsura în care ... — n.n.) va păzi buna cuviință”.

⁵ *Gazeta de Transilvania*, nr. 91/1844, p. 364.

⁶ Ibidem.

boieri, sprijinitori ai politiciei domnului, au cerut surghiunirea lui peste Dunăre.

Încă din ianuarie 1844, Sturza seria lui Nesselrode, printre altele, și de starea de spirit a tinerimii moldovene, arătind că nu va permite extinderea ideilor subversive; el dădea ca exemplu purtarea din ultimul timp a lui Kogălniceanu și Negruți. Sturza spunea că nimeni în Moldova nu este mai interesat în menținerea principiilor conservatoare decât el, în tripla sa calitate de prinț domnitor, de proprietar și tată de familie¹.

La 19 decembrie 1844, Petrace Romășeu, fiul stolnicului Ene Romășeu, a fost arestat la iarmarocul din Vaslui, unde venise să facă cumpărături. Slujitorii Isprăvnicii au tăbărît asupra lui; el s-a apărat cât a putut, dar a trebuit să se predea. Slujitorii l-au tirit ca pe un criminal și l-au închis în arestul public. Un dregător l-a lovit cu palmele. Această arestare pricinui protestul mai multor fii de boieri „împotriva unor asemenea măsuri nelegiuite”².

Este cazul să pomenim, în 1844, și de „întinderea piste cercul îndatoririlor ei mărginite” a *Propășirei* — foaia lui Kogălniceanu, care apărea sub numele *Foaie științifică și literară*; „întinderea” constă din „versuire asupra dizrobirii țiganilor statului și alte asemenea”³. Ofisul domnesc din 17 martie 1844 interzicea acestei publicații să publice altceva decât literatură, și să nu se mai ocupe de „politică sau de lucrările Cîrmuirei din lăuntru”. În caz contrar, ea va fi desființată. La 13 noiembrie 1844 și Costache Negruți este surghiunit la moșia sa, pentru că publicase nuvela *Toderică*⁴.

Împotriva tuturor acestor manifestări, Mihail Sturza ia cele mai severe măsuri. În primul rînd, încredințeaază posturile de incredere oamenilor cu totul devotați pe care se poate bizui. În noiembrie 1844 numi pe fiul său cel mai mare, Dimitrie, în postul de hatman și general inspector al oștirilor din Moldova, în locul vornicului Mavrocordat⁵. Poate că această numire să fi fost grăbită și de nemulțumirile ivite cu prilejul alegerilor de membri ai eforiilor orășenești, cînd, la Iași și Botoșani, avură loc „scene serioase”⁶.

Primele măsuri privind organizarea și întărirea organelor de străjuire a liniștei publice și de reprimare a tulburărilor, au început chiar în luna ianuarie 1845, cînd se trece la „reorganizarea slujitorilor (gens d'armes) din toată țara și la înființarea unui al doilea batalion de milicie”⁷.

¹ A. Sturza, *op. cit.*, p. 352.

² *Gazeta de Transilvania*, 1845, p. 50. Tot aici se publică știrea din Vaslui, că un țigan care a cutesat să bea rămășița de vin din paharul stăpînlui său în sănătatea accluașă, a fost bătut cu biciul, primind 200 lovitură; un clăcaș ce luase cîteva cireșe, a fost bătut de stăpînl moșiei, încît a murit.

³ Arh. St. Iași, Tr. 1764, op. 2013, dos. 1104, f. 41. *Foaie științifică și literară*, Iași 1844, sub redacția lui V. Alecsandri, P. Balș, I. Ghica și M. Kogălniceanu. Suplimentul extraordinar la nr. 5, din 6 februarie 1844, publică proză și versuri în legătură cu dezrobirea țiganilor.

⁴ Filitti, *op. cit.*, p. 544. *Gazeta de Transilvania*, 1844, p. 402.

⁵ Numirea este anunțată și de *Gazeta de Transilvania*, nr. 95 din 1844, p. 379.

⁶ *Ibidem*, p. 382.

⁷ Arh. St. Iași. Tr. 1764, op. 2013, dos. 2003.

Expunerea de motive a necesității acestei organizări cuprinde — printre altele — necesitatea pazei graniței „mai ales cu sosirea primăverii”, adică fuga oamenilor, „siguranța din lăuntru țării, ocrotirea persoanelor și a averilor lor”¹.

Paza trecătorilor (zastave) graniței a fost încredințată miliției ; garnizoanele de la trecătorile obligate trebuiau să trimită lunar, liste de oamenii intrați și ieșiți din țară. La Galați, se raporta imediat ce venea un vapor în port, cu ce persoane și cu ce marfă ; aceleași garnizoane erau obligate să pună în aplicare instrucțiunile cenzurii pentru cărțile de citit ce ar fi fost introduse în Moldova, și să privegheze cu strășnicie asupra armelor și prafului de pușcă².

Noul hatman, prințul Dimitrie Sturza, înțelesă misiunea și se grăbi să întărească mijloacele de reprimare. Se constată că nu erau puști „nici-decum”. Este trimis de urgență la Berlin, colonelul Crupenschi, spre a trata cumpărarea puștilor necesare noului batalion³. Înă la venirea comenzi de puști, se hotărî dregerea celor existente, lucrare care și începu prin înființarea unei „cuznițe a polcului” (fierarie).

Lucrarea cerea urgență și de aceea, la 28 iulie 1845, se hotărăște „să se urmeze lucrarea puștilor cu cea mai mare silință”⁴.

Instruirea cadrelor ofițeresci, în care erau numiți numai fiii de boieri, a stat în centrul preocupărilor militare ale noului hatman⁵. Evenimentele o iau însă înainte ca noul și trufașul hatman să aibă pregătită armata pentru reprimarea tulburărilor.

Știm ce nemultumiri au produs luerările catagrafiei din 1845. La 28 decembrie 1845, un număr de 30 de boieri din ținutul Vasluiului iscălesc o jalbă — scrisă de cunoscutul Teodor Rîșcanu⁶ — prin care cereau anularea lucrărilor comisiunii în ceea ce privește statonnicirea căpătăierilor prin sate. Jaloba purta și semnăturile următoarelor persoane, dintre care pe unele le cunoaștem, iar altele apar acum : Teodor Rîșcanu, redactorul ei, Iordache Roset, Dimitrie Miclescu, Ioniță Sion, Toader Sion, Costache Sion, Grigore Carp, P. Romașcu, I. Romașcu, Tucidide Durmuz. Jalba, îscălită de un număr mare de boieri și prezentată de o delegație de trei — Teodor Rîșcanu, Tucidide Durmuz și Toader Sion — — deși redactată în termeni cuviincioși, nu fu privită cu ochi buni de Sfat, mai ales că se referea mai mult la obștile sătești ; de aici se părea că boierii le luau apărarea. Mihail Sturza fiind plecat, Șfatul găsi cu cale să amine luarea unei hotărâri. La 30 ianuarie 1846, privighetorul ocolului Pereschiv, din ținutul Tutovei, informează Isprăvnicia acestui ținut,

¹ Arh. St. Iași, Tr. 1764, op. 2013, dos. 2003, f. 15 și 118.

² Ibidem, Tr. 1760, dos. 1207.

³ Ibidem, Tr. 1710, dos. 144, f. 17.

⁴ Ibidem, f. 12.

⁵ Ibidem, Tr. 1710, op. 1942, dos. 305, „Acta trimiterii la instituturile corporosului crăesc al cadeților din Prusia a nevrăstnicilor fii de boieri înscrise în Miliție”. Acei trimiși acolo sunt surprinși de evenimentele din 1848. Părinții lor sunt înștiințați că „noi aicea despre întimplările Berlinului nimic am fost pătrunși, în al nostru institut să află toți și umblă după rinduiala de mai înainte și așteaptă pașnică linistire” (f. 259).

⁶ Ibidem, Tr. 1764, op. 2013, dos. 4332, f. 77. Documentul este publicat și de Ghibănescu, înă cu data greșită, de 1843 (Gh. Ghibănescu, *Surete și Izvoade*, X, 476).

„de răscoala ce face dumnealui Iordache Raclîș în cuprinsul acelui ocol, în unire cu cîteva fețe, atrăgîndu-să cu cuvinte atacaristioare și asupra tahtului isprăvnicesc și că după catahristicoasă jefuirii a feliuri de privegheri și alte multe pe lîngă dumnealui Raclîș pînă acum persoane unite sănt d-lui Alecu și Ion Coroi, care voiesc a face învrăjbitoare și donosiri spre dărîmare”¹. Cercetările făcute de către Isprăvnicie și „Departamentul Dinlăuntru” due la descoperirea așa-numitului complot al mai multor persoane, și anume: clucerul Ioan Coroi, slugerul Constantin Dodon, dvoreaninul Costache Cuza, Panaite Panu, Costache Pavli și Iordache Raclîș; toți aceștia erau acuzați „pentru feluri de vorbe cu atingere ce ar fi slobozit împotriva dregătorului și Ocîrmuirei”².

În martie același an, la Iași, au loc amintitele tulburări pricinuite de corporațiile capitalei împotriva abuzurilor comisiilor de recensămînt; țăranii din Bacău și Putna trimit la Iași o delegație de aproape 300 de oameni, ca să protesteze împotriva abuzurilor autoritatîilor.

N-apucase a se liniști lucrurile, cind sosește din nou la Iași delegația boierilor din Vaslui, condusă de Teodor Rîșcanu, a cărui prezență nu era de loc dorită. De data această ei sănt de o îndrăzneală care pune pe gînduri pe marii boieri. Ei au afirmat cu glas tare, în cancelaria celui mai înalt for conducător al Moldovei — Sfatul Ocîrmuitar — că dacă nu li se satisfacere cererea lăsată fără rezolvare atîta timp, „vor veni în măsură de a împotrivi darea birului, lucrarea șoseelor și orice cerere din partea Cîrmuirii”. Au fost dați afară din cancelaria Sfatului, aducîndu-se la cunoștința domnului „asemenea sumețe rostiri care ar duce la scandală și tulburarea liniștei obștești, la care neorînduieți și altădată s-au aflat amestecați”. Se cere, totodată, domnului, să li se dea o pedeapsă exemplară acestora „care nu au respectat nici locul unde se aflau și au îndrăznit cu obrăznicie a cere îndeplinirea mîrșavului lor scopos și să trimătă în ecziil unde înăltîmea sa va găsi de cuviință, deoarece — motiva Sfatul — prin sloboda lor pitrecere în țară, să nu să răspindească asemenea printipii smereduitoare și răsturnătoare pitrecirii obștești”.

Domnul hotărăște arestarea delegației, adică a lui Teodor Rîșcanu, Tucidide Durmuz și Teodor Sion. Dintre aceștia sănt prinși numai spatarul Tucidide Durmuz și paharnicul Teodor Sion; Rîșcanu scapă și fugă la Vaslui. Cei arestați sănt trimiși — la 6 iunie 1846 — cu exortă militară, la cazarma din Galați, unde au fost încarcerati³.

Rîșcanu este adăpostit în noaptea de 5 iunie la via lui N. Istrate, apoi de aici, prin diferite locuri, ascuns de prietenii ca Iorgu Docan, Grigoraș Carp, Grigore Cuza, Iorgu Radu de la Dealul Mare⁴. Ocîrmuirea îi pierde urma.

Acest eveniment îl semnalează și *Gazeta de Transilvania*, care mai arată că s-au dat și ordine pentru prinderea lui Rîșcanu; organele polițienești primîră poruncă „să intre prin orice casă, spre prinderea lui⁵ și cine ar culeza ca să dosiască pe numitul, va cădea întru răspundere”.

¹ Arh. St. Iași, Doc. P. 638/53.

² Ibidem, nr. 54.

³ Arh. St. Iași, Tr. 1710, op. 1942, dos. 288, f. 299.

⁴ Gh. Ghibănescu, *Surete și Izvoade*, X, Iași 1915, p. CXXVI.

⁵ *Buletinul Oficial*, Iași 1846, iunie 9.

În continuare, *Gazeta de Transilvania* arată că „alaltăieri — 8 iunie 1846 — fu depărtat și aga orașului din postul său; asemenea soartă așteaptă și pe alții”¹. Aga orașului era hatmanul Alecu Aslan, persoană bine cunoscută în evenimentele politice ce vor urma și, prin urmare, se poate bănuia că scăparea lui Rîșcanu s-ar datora și acestui prieten ce deținea un post important în capitala țării. Nu degeaba Mihail Sturza avea o puternică gardă de arnăuți.

La 18 martie 1846 mai fusese arestat și maiorul Alecu Costache „pentru sumețe cutezări cu slobozire de arme asupra soldaților orînduiți de Isprăvnicie”. Este condamnat la 2 ani închisoare la m-rea Rîșca².

La 3 mai, după ce căpitanul Dimitrie Vîrnăv atacă, chiar în Palatul Ocîrmuirii, pe consulul elino-crăesc, maiorul Voinescu, este arestat³.

O scrisoare a lui Alex. Ion Cuza din Galați — cu data de 9 iunie 1846 — către prietenul său Iordache Lambrino din Bîrlad, ne dezvăluie unele date deosebit de importante pentru cunoașterea mai bine a acestor evenimente⁴. Cuza anunță pe prietenul său Iordache Lambrino, cu care ne vom mai întâlni, că la Galați au sosit ca deținuți politici, spătarul Tucidide și Teodor Sion, „amîndoi patrioți din Vaslui și prin urmare membri ai asociației patriotice și a căreia secretar este Teodor Rîșcanu, care prin fuga sa a evitat arestarea în această împrejurare, dar care-i așteptat pe curind la Galați, deoarece se zice că printul este plăcuit de indulgența sa față de tulburătorii liniștei publice și că în părinteasca și conservatoarea sa solicitudine caută prin toate mijloacele să mențină (mai ales că în virtutea unui firman a înălțimiei sale pagine, el poate fi mai riguros)”. Cuza termină scrisoarea cu următoarele: „orice moldovean nu poate fi decât pătruns de speranță pentru prosperitatea țării și mindru de a fi moldovean având în vedere mișcările patriotice ale nemulțumiților și bunele garanții ale guvernului; și eu plecind cu inima plină de bucurie pentru fericirea țării mele, mă duc să compar cu aceia a altor țări și să fac panegiricul guvernului nostru”. Pe scrisoare nu uită să scrie: „prietenia mea lui Epureanu”.

Această scrisoare pune evenimentele din 1846 în cu totul altă lumină. Existența unei asociații secrete numită „Asociația Patriotă”, al cărei secretar era Teodor Rîșcanu, întâlnirea atitor nume cunoscute în evenimentele din 1848, Al. I. Cuza, Lambrior, Raclis, Alecu Aslan, Sion, Tucidide, Ion Cuza, Grigore Cuza, Grigore Carp, Dimitrie Miclescu și alții, ne dă posibilitatea să afirmăm că într-adevăr ceva se organiza, se pregătea, pentru înlăturarea, chiar cu violență, a stării de lucruri din Moldova.

Evenimentele din 1846 le vom vedea și mai clar cu prilejul descoperirii „complotului” de la moșia Holmu (Vaslui).

Bănuim că Mihail Sturza cunoștea aceste mișcări și, în consecință, el întărește și mai mult măsurile de siguranță. El va trebui să aibă în posturile de dregători, oameni de credință. Vă începe cu schimbarea ispravnicilor⁵; la 2 martie 1846, aga Dinu Catargiu, ispravnicul ținutului

¹ *Gazeta de Transilvania*, 1846, nr. 52, f. 206.

² Arh. St. Iași, Tr. 1710, dos 288, f. 2.

³ Ibidem, f. 21.

⁴ Arh. St. Buc. A. N. MMDCCLXXIV/1.

⁵ Arhivele Statului Iași, Tr. 1764, op. 2013, dos. 2325/1848.

Neamț, este înlocuit cu „o altă persoană vrednică de acest post, și anume, Dimitrie Miclescu”. La 15 iulie este schimbat pîrcălabul de Galați, în locul lui fiind numit postelnicul Petrache Mavrogheni. Spătarul Alecu Rîșcanu, ispravnicul de Vaslui, frate cu Teodor Rîșcanu, „pentru osebite înpregiurări de vinovătie a urmărilor d-sale este înlocuit, la 21 octombrie 1846, cu aga Grigore Crupenschi. Ispravnicul de Tecuci – al cărui nume nici nu i se spune – este înlocuit cu banul Iancu Tamandi. Vornicul Vasile Roset, dregătorul de la Fălcu, este înlocuit cu aga Costache Teodoru”.

Departamentul din Lăuntru, cu organele în subordine – ispravnicii – țineau strînsă legătură cu armata, în aplicarea măsurilor represive. La fel, Secretariatul de Stat ținea legătură cu organele de execuție¹.

La 16 octombrie 1846, noul hatman al miliției, Dimitrie Sturza, fiul lui Mihail Sturza, scrisă K.K. Agenții din Iași că „un legător de cărti, Mangs, de aice din capitalie, au cutezat a răsufla în ființa dumisale artistului Caufman, vorbe de atac pentru unii din boierii pământeni și pentru însuși gios iscălitul”. Se cerea izgonirea lui peste hotar².

La Bacău, în mai 1846, fiul paharnicului Costache Rugină, anume Vasile, este arestat pentru „năvălire” cu arme încărcate în cancelaria Judecătoriei Bacău³. Raportul Judecătoriei Bacău arată că acesta „au cutezat chiar și asupra Domnului”. La Curtea Principiară – secția criminală – se judeca, în același an, „bontul urmat în pădurea Grozești, a cneazului Alex. Cantacuzino, de către țiganii săi”⁴.

Toate aceste evenimente îl siliră pe Mihail Sturza ca la 17 iunie 1846 să scrie ministrului de externe otoman o alarmantă scrisoare, în care arată că „trei neferi din tagma micilor boieri ai memlechetului Bugdaniei, spătarul Tughidide Dormuz, paharnicul Tudor Sion și Tudor Rîșcanu, prin opozitia lor provoacă tulburări în orice moment, devenind periculoasă pentru liniștea țării”. Mai sus-zisul Tudor Rîșcanu însuși, împreună cu un nefer străin numit Valian, venit cu cîțiva ani mai înainte în Moldova, au desfășurat în interiorul Vilaietului o acțiune foarte primejdioasă de răsvrătire a populației. În vederea liniștei și siguranței, acești rebeli au fost surghiuniți și închiși într-o mănăstire din interiorul țării. Cu toate acestea, partizanii lor au continuat acțiunea de răzvrătire, dezordine și distrugere. „Imediat după sosirea mea la Iași, arăta Sturza mai departe în scrisoarea sa, boierii mai sus indicați prezentându-se la Consiliu, au avut îndrăzneala și neobrăzarea să provoace anumite dez-

¹ La 29 octombrie 1845, Secretariatul de Stat scrisă Hătmănci : „Luîndu-se știință că un franțuz, anume Valian, carile în anii trecuți viind aicea în țară au fost izgoniti, acum ar cerca deosebite chipuri ca să se furișeze iarăși de a intra în Moldova, pe la Galați, să fie oprit (Arh. St. Iași, Tr. 1710, op. 1942, dos. 205, f. 82). La 9 octombrie 1846, „Dejurs-tva Miliției Principatului Moldaviei” trimite Poliției Iași două exemplare din aşezările militare, deoarece „Ocîrnuirea polițienescă din capitalie la multe întimplări întîmpină trebuință a să înțelege și a să înlesni cu trupa militară”.

² Arh. St. Iași, Tr. 1710, dos. 288, f. 76.

³ Ibidem Tr. 1370, op. 1557, dos. 132, f. 1.

⁴ Ibidem, Tr. 1370, op. 1557 dos. 134.

ordini și nemulțamiri. Apoi au plecat în ținutul Vaslui, de unde sînt originari și au instigat populația la neascultare ca să nu mai plătească impozite din ultimul timp. Aceștia, pentru răspindirea ideilor lor, au legătură și cu surghiunișii de dincolo de Dunăre”¹.

În vederea încetării unor astfel de lucruri, a fost emis un firman împăratesc, încă pe la începutul lunii regeb, 1251 (1835).

Mihail Sturza cerea ministrului turc ca să aibă în vedere că „acțiunea acestor boieri nerușinați depășește orice limită, care totodată este dăunătoare și imperiului otoman prin legăturile care le au cei din Galați și Tg. Măcin” și prin urmare cerea să se emită neapărat „un firman pentru controlul și oprirea unor astfel de legături și acțiuni dăunătoare”.

Mihail Sturza arată că acești instigatori vor fi trimiși la Măcin, în partea opusă a portului Galați, și se roagă ca acolo să fie bine păziti și să nu aibă convorbiri între ei.

Între timp se descoperă locul unde stătea ascuns Teodor Rîșcanu. Din ofisul domnesc din 5 octombrie 1846, prin care se ordona șefului poliției — postelnicul Teodor Ghica — să asiste la judecarea arestatului Vasile Mălinescu, aflăm : „Luînd știință că la moșia Holmul din ținutul Vasluiului se făcuse adunătură de rău-cugetători care s-au înarmat cu scop sumet împotriva măsurilor stăpînirii întrebuintate spre arestarea lui Teodor Rîșcanu, s-au trimis comandă ca să prinză pe vinovatii”². Asediul de la moșia Holmul — unde se găseau Teodor Rîșcanu și Vasile Mălinescu, împreună cu cîțiva oameni înarmați, s-a soldat cu prinderea lui Vasile Mălinescu. Fuga lui Rîșcanu este acoperită de Vasile Mălinescu, care strigă că el este Rîșcanu. Cu pistolul în mînă, amenință întreaga comandă de soldați. Trage chiar cu pistolul asupra subofițerului Baltă.

La 6 octombrie 1846, în timp ce Mălinescu zăcea în beciurile poliției din Iași, pentru cornetul Păcuraru și subofițerul Baltă se cerea răsplătirea îndrăzneței „năvâliri a acestora, cu confruntarea primejdiei, nu mai puțin și pentru încurajarea tovarășilor lor”³.

La Iași este arestat și Neculai Istrate, dovedit ca „părtaș cu Rîșcanu”; la Bîrlad este arestat Costache Raclîș, care este adus la cazarma din Iași; la Galați este arestat clucerul Ghiorghiu.

Comisia constituită din șeful poliției din Iași, Teodor Ghica, maiorul Scheleti și căminarul Panaite Idierul, cercetînd dosarele procesului, constată că la moșia Holmu, Toader Rîșcanu a organizat o bandă înarmată, „ademenind și vreo cinci oameni din acel sat Holmu”. El se ascundea la o prisacă de pe acea moșie, cît și la un bordei din pădurea spătarului Grigore Carp. În aceste două locuri au avut dese întîlniri cu căminarul Neculai Istrate din Iași, cu clucerul Ghiorghiu din Galați, Costache Raclîș din Bîrlad și Vasile Mălinescu. Cu acești doi din urmă a confecționat și gloante. Prin mijlocirea acelorași, avea corespondență cu mai multe persoane „spre a le interesa în favorul scopului său”; se adusese

¹ Arh. St. Iași, Tr. 1370, op. 1557, dos. 134 Msse., nr. 1, f. 45. Originalul în limba turcă. S-a folosit traducerea făcută de M. Guboglu.

² Ibidem, Tr. 1052, op. 1202, dos. 91, f. 3.

³ Ibidem, Tr. 1710, op. 1942, dos. 288, f. 59.

praf și plumb ; se cumpărase, prin Costache Raclis, sei și cai de la Birlad ; prin clucerul Ghiorghiu s-au „năimit pentru al său scop și oameni”.

După afirmația comisiei, „adevăratul scop ce au avut Rîșcanul, din însuși ale sale urmări și pregătiri, îndestul se vede că n-au putut fi alta decât o voință de a putea împotrivi pe Ocîrmuire printr-o bandă înajmată, urmare împotriva bunelor rînduieri a liniștei obștești dătătoare de ră pildă și netârgăduit tintind pentru urzirea pe supt cumpăt a unor înperecheri care de nu era întîmpinat de Ocîrmuire, ar fi putut avea cele mai serioase urmări”¹.

Costache Raclis este arătat ca unul care „mai cu samă au lucrat în totul și s-au purtat la multe locuri spre aflarea de partizani și năimirea de oameni”, a fost la Focșani, unde s-a întîlnit cu Poni, și acolo „au răsuflat vorbe cu o îndrăzneală sumeață”.

Neculai Istrate este arestat la cazarma din Galați ; i se dă hîrtie de scris și, în închisoare, scrie o piesă de teatru, „Cornetu” și niște fabule².

La 29 septembrie 1846 se ridică de la casa Rîșcanului 3 slugi, cu o darabă și o trompetă ; se pare că Rîșcanu urmărea și organizarea unui dezașament militar.

Rîșcanu s-a mai ascuns și la vornicul Ioan Epureanu, la Borosești. El era întovărășit pretutindeni de cinci oameni călări, buni pușcași, înarmați cu pistoale și puști. Unul din ei, numit Vădoiu, bun pușcaș, a fost numit căpitan și a fost însărcinat să strîngă și alți oameni „deopotrivă cu el”. Oamenii umblau înarmați, din loc în loc ; apoi, au început a căra oale cu praf, pecetluite, și drugi de plumb și s-a început facerea de gloanțe în tiparele ce le adusese Raclis de la Birlad. Ei făcuseră deja vreo 2–300 fișicuri. Privighetorul ocolului Fundurile, anume Gheorghe Motăș, mergea adesea, de se întîlnea cu Raclis la prisacă. Salvat de la Holmu, Rîșcanu fugă în satul Ripele, la profesorul Banil, franțuzul „ce i-au fost dascăl din copilărie”. Un locuitor de la Holmu declară că Rîșcanu „mai are și un număr de oameni ce mai înainte îi avea vînicieri”. El scapă datorită curajului lui Vasile Mălinescu și a oamenilor săi. Soldații „nu l-au putut vîna fiindcă bantașii lui luîndu-l pe mîini, l-au asvîrlit peste gard și de acolo tîrîndu-l de mîini prin o rîpă mare, la deal, l-au scos în pădure”. Rîșcanu se întîlnea în pădure și cu Neculai, fiul agăi Lascarache Costache. La prisacă mai venise și bătrînul Iordache Mălinescu, apoi spătarul Grigore Cuza, Dumitrache Miclescu. La Focșani avea legătură cu Ioan Poni, Iacob Fătul, serdarul Iorgu Copcea³.

Costache Raclis ținuse la Focșani un discurs „începînd a însira mai multe și sumețe voroave și cu insulte pe toți ocîrmuitorii, precum și pe însuși persoana cîrmuitoare, pînă cînd din asemenea au venit aiesti vorbe și despre înjghebarea unei revoluții”. La satul Borosăști – curtea vornicului Ioan Costache – veneau și alți boieri. La venirea lui Rîșcanu, se spunea că el este Costache Negre.

¹ Arh. St. Iași, Tr. 1052, op. 1202, dos. 4927, f. 2–3.

² Ibidem, Tr. 1710, dos. 288, f. 103.

³ Iorgu Copcea a tipărit la Iași, în 1845, o piesă de teatru, intitulată, *Plete lungi și minte scurta*.

Tudurache Gheorghiu clucerul, declară că pe Cuza, Aslan, Miclescu și Duca din Bîrlad, nu i-a văzut. Ironic, declară că de la Iași, Rîșcanu a cumpărat popușoi de la Costache Negruți. El nu știe decât că era vorba de afaceri. Nici Vasile Mălinescu nu știe prea multe.

La Rîșcanu mai veneau vornicul Epureanu și un oarecare Climente; tot la Holmu a venit și Poni și serdarul Copcea. Poni vorbea despre felul cum a fost maltratat, iar Copcea aducea știrea că nemulțumirile sunt „în parte obștești”.

Serdarul Copcea declară că Raclîș a vorbit la Focșani cu Poni; acesta-i vorbea „despre greutatea și strîmbătățile guvernului de care este asuprită patria; el insultă pe tot românul neînsuflețit de dragostea patriotică, ca prin urmare să-și facă fiilor săi un dulce viitor, să verse puterea aristocraților, să facă pe acei mîndri nobili să geamă sub lovirea răzbunării lor, precum odinioară Franța se găsea teatrul unei asemenea săngeroase scene”. Tot Raclîș a mai spus că „reformarea unei nouă stăpini ar desăvîrși planurile și dorința unor iubitori de patrie”. El se dusese la Focșani „să vadă pe acei ce-l iubesc”¹.

Cînd a fost prins, Vasile Mălinescu era înarmat cu : o pereche de pistoale în turetcile ciubotelor, altă pereche la brîu, și o pușcă cu două țevi. Întrebăt de cînd îl cunoaște pe Rîșcanu, arată că de 5 ani, adică de prin 1842².

În timp ce se judeca acest proces, Rîșcanu era trecut peste granită cu ajutorul lui Ghica de la Comănești; la 3 decembrie 1846 îl găsim înscris în Societatea studenților din Paris ³.

Divanul domnesc, care judecă în ultimă instantă pe Vasile Mălinescu, hotărăște că „întîi să se pedepsească cu pierdere evgheniei și cu defâimare în fața obștei, prin îmbrăcare cu suman și cu citirea faptei în public, iar după aceasta, să fie izgonit din țară peste hotarul Dunării, acolo unde de obicei se izgonesc criminalii de rînd”.

Domnul îl iartă de această pedeapsă și hotărăște ca să fie trimis peste hotar în Bucovina, de unde a venit, fără drept de a se mai întoarce vreodată ⁴.

Ca forme, i s-a făcut pașaport pentru „staturile Americei, prin Austria”. La 14 februarie 1847, Mălinescu trecea în Bucovina, fiind predat

¹ Declarațiile făcute la proces. (Arh. St. Iași, tr. 1052, op. 1202, dos. 4927 și dos. 106/1847), „Rîșcanul Toader cu ai lui comploști pentru sumețele vorbe rostită în presudsia Sfatului Ocirmitor împotriva ocirmuirei și altele nefncuviințate urmări tot împotriva ocirmuirei”.

² Vasile Mălinescu era fiul bătrinului agă Iordache Mălinescu, fost în 1832 secretarul Arhivei Statului din Iași. Acest Iordache Mălinescu a venit cu tatăl său, Neculai Mălinescu, din Bucovina, pe la 1800 și s-a stabilit la Herța. Căsătorindu-se, are ca fiu pe Vasile Mălinescu. În 1824, Iordache Mălinescu îscălea „inginer” (Arh. St. Iași, lit. dos. In, nr. 5, p. 133).

³ Anul 1848, I, 82; despre Rîșcanu ne dă știri și Costache Sion în *Arhodeologie*, p. 299. Aici ni se mai dă știrea că după ieșirea lui Rîșcanu din cancelaria Sfatului Ocirmitor, în iunie 1846 „s-au scos vorba că pînă dimineață, vasluienii au să aducă tot finitul la Iași, să caleze Curtea și să bată pe miniștri pe uliță”. Tot aici : „Aslan noul agă, fiind prieten cu vasluienii, că ei îl făcuseră agă după o puțină revoluție ce făcuse, li-au dat de știre”.

⁴ Arh. St. Iași, tr. 1052, op. 1202, dos. 91, f. 44. Despre T. Rîșcanu vezi Gh. Ghibănescu, *Studiu și documente cu privire la familia Rîșcanu*, Iași, 1915, p. CXXI.

autorităților austriece la carantina Sinăuți. De acolo, se va duce la Paris¹.

Izgoniți din țară, și ajunși la Paris, Teodor Rîșcanu și Vasile Mălinescu luară contact de îndată cu toți români care se găseau acolo. Ei au ținut mereu legătura cu acei rămași în țară. Printre primele adrese trimise comandanților militari ai trecătorilor de la graniță a fost aceea din 29 martie 1848 de a opri intrarea în țară a lui Scarlat Vîrnăv, Teodor Rîșcanu și Vasile Mălinescu².

Problema noilor alegeri din 1847 — cînd se împlineau cinci ani de la alegerile anterioare — a preocupat adînc atât Ocîrmuirea, cît și pe alegători, mai ales pe boierii ținutași. Încă din 1846 boierii ținutași încep să facă cereri pentru a fi „cunoscuți cu legiuîtele drituri țivile și politicești” la ținuturile respective³.

La 9 aprilie 1847 se făcea cunoscut ispravnicilor, prin ofis domnesc, că „cu contenirea lucrărilor Obșteștii Adunări pe anul trecut 1846 împlindu-să legiuîtul termen de 5 ani a mădularilor ce o completa, este de trebuință ca în acest an curgător să se facă noi alegeri”.

Se hotărreste ca alegerile la ținut să se facă la 30 iulie 1847, „cu toată scumpătatea și fără cea mai mică abatere”. Pentru Iași, alegerile se hotărăsc pentru data de 10 august 1847.

Se fac unele schimbări de ispravnici.

¹ Reținem următoarele din declarațiile făcute la cercetări de către Vasile Mălinescu și din dosarul pricinelui : (Arh. St. Iași, tr. 1052, op. 1202, dos. 91).

La moșia Holmu casa lui Rîșcanu era înconjurată de o grădină mare. Vremea era neguroasă, de care a profitat Rîșcanu pentru a se „face nevăzut” prin desimea copacilor din grădină. Mălinescu afirmă că „Teodor Rîșcanu era asigurat cu înălinși pîndari” care l-au avertizat din timp de venirea asediatorilor. Rîșcanu a plecat însoțit „de patru tovarăși înarmăți bine”.

Soldații porniți în urmărire prin zisa grădină „au zărit un oareș-cine care se îndosea prin buruani și strigînd la dînsul să lase armele jos acesta au și întins pușca asupra soldaților și cu îndrăzneala sumeță strigînd că el este Rîșcanul și nime să nu se apropie că dă de tot”. Fiind înconjurat acesta a strigat „care este comandanțul și cînd acesta se arătă” întinse pușca să tragă. Un „unter ofiter” pe nume Baltă a apucat pușca și atunci Mălinescu — căci el era — „cu un pistol ce-l avea în briu l-a slobozit asupra lui Baltă nimerindu-l”. Imobilizat se găsesc asupra lui „încă șase focuri adică o pereche de pistoale în turetcile ciubotelor, alte perechi în briu și o pușcă cu două țevi”.

Mălinescu declară la întrebarea pusă privind ocupația sa că „chipul viețuirii sale au fost mai mult singurătec iubind a se îndeletnici cu cîtitul”. De meserie era inginer „cu care se hrănește”.

Întrebat fiind dacă cunoaște pe Neculai Istrate, pe clucerul Tudorache Gheorghiu din Galați, pe Costache Raclîș, pe aga Grigore Cuza, pe aga Alecu Aslan, pe ținărușul Miclescu ce-i zice și Popescu și pe ținărușul Costache Duca șeazători în Bîrlad, el răspunde că „cunoaște fețele acestea afară de Aslan”.

Cu Istrate se văzuse cînd venise de la Slatina la moșia Holmu. Pe toți li văzuse la moșia Holmu. Mălinescu nu spune nimic în legătură cu discuțiile ce le aveau, iar arma s-ar fi descărcat din greșeală.

² Anul revoluționar 1848, I, Editura de Stat, Buc., 1950, p. 16. Cu toată paza, Teodor Rîșcanu reuși să intre în țară la 1 iulie 1848, prin mijlocirea lui N. Ghica-Comănești. Urmărit, fu silit să fugă la București unde se întîlnu cu Bâlcescu care-i încredință o scrisoare către I. Ghica la Constantinopol (Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, L. CXXXI).

³ Arh. St. Iași, tr. 1339, dos. 99.

Lupta electorală s-a dat cu înversunare¹; la 30 iulie 1847, ispravnicul de Fălcu raportează: „deodată partida celor ocîrmuiți și invitați de d-lor aga Anastasie Panul și boierii Rosătești au propus că instrucțiunile aflate în dosarul Isprăvniciei nu ar fi bune și au înfățișat altele, aduse de d-lui Panul”².

Anastasie Panul, care era și președintele Judecătoriei Fălcu, intervine direct în timpul alegerilor, „făcindu-se căpetenie răzvrătirii și unealtă prăpăditoarelor cugetări”³.

Ocîrmuirea poruncește să fie arestat și să fie trimis la cazarma din Galați, unde să stea arestat, hrana lui fiind „borș și mămăligă”⁴. Tatăl vinovatului este oprit de a veni la Iași. La 15 decembrie 1847 este eliberat; i se permite plecarea la Huși, însă i se interzice Iașul⁵.

La Bacău, alegerile sunt tulburate de hatmanul Alecu Aslan în unire cu spătarul Săndulache Sturza, clucerul Tudorache Codrianu și pitarul Zaharia Moldovanu. El amenință pe unii boieri că „mîine, poimîine, vor fi puși supt roate și sfichiul biciului”⁶.

Tulburătorii sunt excluși de pe liste.

Trebue să amintim și de trimiterea în surghiun, la m-rea Secul, a vornicului Nicolai Ghica — la 6 ianuarie 1847, „pentru oarecare a sale necuvîinți”⁷. Slugerul Vasile Pavel este arestat la 31 mai același an, pentru „atacarisitoare cuvinte cu care s-au întins asupra Isprăvniciei”⁸, iar Gheorghe Șuțu de la Pechea-Covurlui, este surghiunit peste graniță „pentru sumetă împotriviri la lucrările Ocîrmuirei”⁹; serdarul Ioan Corjăscu se găsea din nou arestat și surghiunit la moșia lui, Bazga, tot pentru sumetii¹⁰.

La 5 octombrie 1847, Isprăvnicia Fălcu denunță organelor superioare din Iași, pe boierii „din clasul de jos” căminarul Iordachi Lambrino, clucerul Mihăită Ștefanache și Simion Bontăș, învinuiti „cu răsuflarea a feluri de cuvinte hulitoare chiar asupra domnului stăpînitor, fără vreo cruce sau sfială, atât pe ulițele târgului, cit și a particularnicilor fețe”¹¹.

¹ Consulul Duclos anunță din Iași, la 2 august 1847, că la 11 august (la ținuturi) și la 14 august (la Iași), se vor face alegerile pentru noua Adunare reprezentativă a Moldovei. Lucrurile au fost aranjate dinainte de autoritatea superioară și se asigură că printre aleși nu va fi nici un singur opozant. Mihail Sturza se găsea plecat la Roznov, de unde acum se întorcea pentru alegeri. Același arată în altă scrisoare, că „alegerile au avut loc în districte; ele au fost refăcute la Neamț, Bîrlad, Bacău, și Fălcu, pentru vicii de formă. Peste tot, electorii opozitiei s-au abținut de a lăsa parte, cu excepția Hușului, unde s-a ales un deputat din această parte. Însă, din ordinul printului, va trebui să fie ocupat prin altu. Mine va fi alegerea în Iași; aproape toți electorii opozanți au părăsit orașul” (*Hurmuzachi*, XVIII, 24 și 26).

² Arh. St. Iași, tr. 1710, op. 1242, dos. 352, f. 17.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem, f. 19; la 6 noiembrie 1847 se găsea tot acolo, Beizadea D. Sturza, hatmanul Militsiei, constată că nu are arest sever și poruncește deci, să i se înăsprescă arestul, aceasta cu atât mai mult, cu etă arestul nu dădea nici un semn de pocăință.

⁵ Ibidem, f. 109.

⁶ Ibidem, tr. 1764, op. 2013, dos. 4348, f. 95.

⁷ Ibidem, tr. 1710, op. 1942, dos. 352, f. 2.

⁸ Ibidem, tr. 1764, op. 2013, dos. 4348, f. 90.

⁹ Ibidem, tr. 1710, op. 1942, dos. 333, f. 56.

¹⁰ Ibidem, dos. 352, f. 31.

¹¹ Ibidem, tr. 1764, op. 2013, dos. 4264, f. 1.

Date fiind evenimentele tulburi care se înmulțeau zi de zi, denunțul fu privit cu toată seriozitatea și se începură cercetări de către o comisie de boieri, trimiși din Iași la Bîrlad; printre aceștia era și aga orașului Iași, vornicul Teodor Ghica. Toți învinuitorii au fost arestați și ținuți sub pază tot timpul cercetărilor; de la Iași s-a trimis la Bîrlad, „întru înplinire a oareșcare ginggașă însărcinare”, un ofițer și patru soldați¹.

În fața comisiei, Iordache Lambrino și Bontăș își recunosc „vina” și declară că pe viitor nu se vor mai amesteca „cît de puțin la ceea ce privește de-a Ocîrmuirei”. Din mărturia depusă la clucerul Mihaiță Ștefanache², care se occupa cu posesii și comerțul de vite, *extragem stiri* deosebit de importante privind evenimentele premergătoare anului 1848.

„Încă din iarna trecută (anul 1846) — spune clucerul, am început noi, starea mai de gios a boierilor, a ne aduna pe la casele noastre și a vorovi despre alegerea de deputat, puind la cale a se alege vreunul din noi deputat, ca să capete înaintire”. Ei voiau să alcătuiescă un partid, și să aleagă pe serdarul Iordache Gane, sau pe slugerul Iancu Avramescu. Din spusele clucerului constatăm că boierii de stare mai de jos ajunsese să la convingerea că nu pot reuși singuri, ci trebuie să se alăture vreunui boier mare, „cu caracter și fără nici un fel de împregiurare care să-l silească a cere ajutorul Curtii”. Pentru ținutul acela era hatmanul Roznovanu. Clucerul Ștefanache se hotărête a vota — „a da glasul” — vornicului Alecu Sturza, deoarece și acesta „avea partidă”. Ei nu sînt încă hotărîti. La intruirile lor se arată că hatmanul Roznovanu are „partidă piste una sută glasuri”. În partida lui era și Manolache Costache, Ion Neculce, spătarul Iorgu Radu, Iordache Gane și alții.

În sfîrșit, se hotărête alegerea lui Roznovanu, pentru că el „nu are și se pleca la întărirea proiectelor de legi ce ar fi a să da la obiceinuita Obștească Adunare, în sesiile anilor acestor cinci zicînd că are și da Proiecturi, precum pentru *dizrobirea țiganilor boerești, a să pune hîrtie garbovoae* (hîrtie timbru), *se festru pe moșii, sau dare și întărirea tuturor hrisoavelor slobozite pînă acum de domnitor*”.

Pe lîngă aceasta, ei se mai adunau și se sfătuiau, în casele lui Iorgu Radu și Epureanu, ca să facă o jalobă domnitorului, pentru a se anula noile alegeri. La această acțiune participă mai mulți, printre care și Răducanu Roset, Costache Săcară și Costache Cuza. Se pregătea și un memoriu pe care trebuia să-l trimită Curtilor Rusiei și Turciei. Memorul era redactat în franțuzește de Răducanu Roset la Căluți. Roznovanu cumpăra „glasurile” cu bani. Memorul scris în limba franceză urma să fie luat de Roznovanu — care trebuia să plece la Paris — și, de la poșta din Cernăuți, să-l expedieze.

Pe cînd se cercetau acestea, intervine un nou denunț privind pe Iordache Lambrino, Ștefanache Raclîș și Iordache Raclîș; cercetarea este deferită aceleiași comisiei, ajutată acum și de vornicul Iordache Pruncu și banul Iancu Iamandi, ispravnicul ținutului Tecuci. La 3 noiembrie cei trei sunt eliberați, „ridicîndu-se caraolele, fiind opriți însă a mai putea

¹ Arh. St. Iași tr. 1710, op. 1942, dos. 352, f. 31 și 37.

² Ibidem, tr. 1764, op. 2013, dos. 4264, f. 12.

participa la alegerile de deputat". Astfel, Sturza își îndepărta unul cîte unul, pe toți adversarii din corpul electoral.

Pe lîngă aceste frămîntări, care îngrijorau Ocîrmuirea, mai erau și alte probleme care priveau în special țărâniminea, pătura ce avea cel mai mult de suferit de pe urma abuzurilor întregului aparat de stat. Dacă în mare măsură se cunoaște această latură privind marii dregători, să ne coborîm puțin la acei tirani ai poporului, numiți privighetori de ocoale, față de care au fost puține preocupări pînă acum, deși ei erau în directă legătură cu poporul de prin sate și care, la exploatarea celor mari, o adăugau și pe aceea a lor.

Un dosar din 1847¹ ne dezvăluie cîteva din faptele acestor asupratori. Privighetorul ocolului Racovei, ținutul Vasluiului, „jăfuiă locitorii cu feliuri de chipuri, toată pîinea o lucrează cu dînșii, încit s-au îngrozit a să mai jălui”.

Locitorii satului Gorița, din Vaslui, se jăluesc că sunt asupriți peste măsură la lucrări publice de privighetorul ocolului. Un om pe care nu-l ajuta puterea să bată la niște şarampoi, este silit la muncă de către privighetor, „bătîndu-l cu un ciomag ca pe un cîine lăsîndu-l mai mort”; pe locitorii din sate ce mergeau cu carele la Iași, „spre a-și cîstiga banii birului”, privighetorul îi bate și le ia banii. Privighetorul ocolului Siret bate oamenii cu biciul sau îi leagă în „heră”; altul, de la ocolul Nicorești, silește oamenii de „lucrează la casa sa”. Exemple sunt multe. Toate aceste pricinuiau o mare nemulțumire printre țărani, și, adăugîndu-se la celelalte, îi făcea să fugă în alte ținuturi, sau peste hotare sau să se răzvrătească împotriva proprietarilor sau arendașilor de moșii².

Siliți de toate aceste evenimente tulburătoare, boierii și domnul vor trebui să se ocupe de rezolvarea unor probleme privind țărâniminea, tot așa după cum sub presiunea maselor orașenești, în 1846, s-a anulat recensămîntul și s-a hotărît facerea altuia. Prima problemă arzătoare pe care au fost siliți să o ia în discuție, a fost aceea a „datorilor de bani a locitorilor pe la posesori și alte fețe”³. Toți dregătorii arătau că „locitorii săteni din pricina nemulțamirilor ce au de la proprietarii și posesorii moșilor făcînd datorii în satele lor, prîbegesc pe aiurea, ba încă și piste hotar, spre a scăpa de asemenea suferință, cu care urmări rămîn ceilalți, încărcați cu birul către hazne și celelalte îndatoriri obștești”⁴. Cercetările care se fac duc la constatarea că posesorii asupreau pe țărani, „lăsîndu-i de istov săraci”. Posesorii dădeau locitorilor pe credit popușoi, cherestea și alte produse necesare lor mai ales la vreme de lipsă, socotîndu-le în bani și obligații în muncă; locitorii neputînd plăti la timp, procentelete creșteau. Uneori locitorii erau constrînsi să plătească, prin mijloace barbare. La această constringere participau și autoritățile de stat alături de proprietarii, posesorii și orîndarii. Socotelile nu se țineau cu exactitate, locitorii fiind încărcați. Pentru neachitarea datorilor, li se vindeau vitele și lucrurile casnice.

¹ Arh. St. Iași, tr. 1772, dos. 2358.

² Ibidem, tr. 1772, dos. din anul 1847, nr. 12365, 12366, 12367.

³ Ibidem, dos. 11989.

⁴ Ibidem, tr. 1588, op. 1818, dos. 1363, f. 57.

Spre a se putea cunoaște situația exactă, Departamentul Dinlăuntru a făcut o statistică a datorilor, cu care ocazie s-a putut constata că acestea se ridicau la milioane de lei. În ținutul Bacău, în 1846, datoria se ridică la 653 167 lei; în 1847 locitorii se mai împrumută cu suma de 446 836 lei; reușind să plătească în 1846 și 1847 suma de 513 381 lei, mai rămâne de plată la sfîrșitul anului 1847 încă suma de 588 622 lei¹. Împrumutul se făcuse în cea mai mare parte în popușoi.

La Fălcu, cei 10 722 capi de familie erau datori cu 483 678 lei în anul 1846; în 1847 mai făcuseră împrumuturi de 622 554 lei; din acești bani plătesc abia 202 043, aşa că la sfîrșitul anului 1847 mai rămîn datori cu încă 904 189 lei.

Locitorii ținutului Iași, la sfîrșitul anului 1847, aveau datorii de 702 302 lei.

Pină în 1848 nu se luase încă nici o măsură hotărîtoare, afară de aceea că la execuție să nu li se mai vindă vitele în perioada muncii.

În toată Moldova se constată multe strămutări ale locitorilor, atât „încuvîntate”, cît și „neîncuvîntate”².

Jalbele pentru asupriri, nesupunerile la muncă³, răzvrătirile⁴, sînt des pomenite de documentele acestor vremi. Printre locitorii izgoniți din satele lor în alte ținuturi, ca răzvrători, sînt și doi țărani din satul *Holmul, ținutul Vasluiului, anume Vasile Știrbu și Toader Găinaru „earii au întovărăsit purtarea lui Teodor Rîșcanu”*; ei sunt mai întîi bătuți la față locului⁵.

În măsura în care tulburările se înmulțeau, iar nemulțumirile se manifestau prin vorbe și fapte împotriva Ocișmuirii, în aceeași măsură se urgentează întărirea organelor de represiune. S-au arătat înainte unele aspecte ale acestei preocupări; vom mai arăta și altele, cerute de înmulțirea evenimentelor ce impuneau acest lucru.

Dacă pentru armată se făcuseră unele îmbunătățiri, ea totuși trebuia întărită și cu elemente de artillerie. Astfel încă din 1846 se trimisese în Rusia o comandă, cu locotenentul Liubotratici „spre învățarea acestei arme”. La 17 ianuarie 1847⁶ domnul încuvînteașă propunerea hatmanului D. Sturza pentru înființarea, pe lîngă Miliție, a unei baterii de artillerie cu 6 tunuri. Se cere urgentarea înființării acestei arme. Nu era timp de așteptat pentru stăpinire; în Europa fierbea revoluția; comanda de tunuri nu sosea; nu se găsea nici praf de pușcă. Soluția era să se pună în funcție singurul tun ce se găsea la Iași, acela dăruit în 1834 de ruși, din trofeelete luate de la turci; dar se constată că acesta nu avea încărcă-

¹ Arh. St. Iași, tr. 1722, op. 2020, dos. 11118.

² Ibidem, tr. 1352, op. 1535, dos. 714, 731, 739, și altele.

³ Ibidem, tr. 1772, dos. 12385/1847; locitorii moșiei Tirpești cu posesorul, pentru nesupunere la muncă; dos. 11971 din 1847 locitorii satului Corni; la fel dosarele 11141, 11109, 11162, 11974, 12090, 12391, 13180, 44249, 44184 pe anul 1847.

⁴ Ibidem, tr. 1352, op. 1535, dos. 512; „Pentru depărtarea locitorilor ce se dovedesc răzvrători și tulburători linișteți”; dos. 221; „Pentru izgonirea locitorilor de pe unile moșii ce să dovedesc răzvrători și tulburători linișteți”.

⁵ Ibidem, dos. 512, f. 1.

⁶ Ibidem, tr. 1710, op. 1942, dos. 326: *Acta tunurilor și finarea bateriei de artillerie*.

tură. La 11 martie 1848 se cere grabnic la Galați, să se trimită încarcăturile tunului; încarcături nu se găsesc însă, aşa că la întimplările din 29 martie, tunul a folosit mai mult ca sperietoare.

La 20 august 1847 se primeau de la Viena 197 puști de infanterie, vechi, din armele de la 1828, cu „amnarele prea moi la călitură”. La 17 martie 1847 se scrie fabricantului, cerindu-se trimiterea urgentă a armamentului; acesta răspunde că mai avea gata 216 puști, însă „nimine n-au vrut să primească expediția prin Galitia de frică”; aștepta deschiderea plutirii vapoarelor; dar cînd aceasta se deschide, „au izbucnit și tulburările aice”. Abia la 30 martie le expediază.

La 28 septembrie 1847 se comandă de la Berlin — fabrica de efecte militare Reizer — coifuri. La 18 martie 1848 se comandă urgent de la Berlin — fabrica Linke — 212 coifuri de infanterie. Din cauza „vremilor tulburate”¹ expediția acestora întîrzie.

În Iași, mișcarea a izbucnit mai degrabă decît se așteptau ocîrmuiitorii. Adunarea de la Hotel Petersburg, ce era în casele răposatului vornic Grigore Ghica², în ziua de 27 martie 1848 l-a avertizat pe Mihail Sturza că a sosit momentul; și, dacă pînă la acea dată el nu reușise să înarmeză milizia cu arme și tunuri, *de astă dată* au întărit-o cu bani și alcool³.

În ziua de 28 martie 1848 Mihail Sturza inspectează armata; cu acest prilej „spre semn de a noastră mulțămire pentru silința cătră slujbă a cinurilor de gios, am hărăzit a li să da de la noi cîte 2 sorocoveti de soldat și cîte 3 sorocoveti de unter ofițer”. Cornetului Lazăr de la escadron i se dau 1000 lei. Se fac și înaintări în rangurile de jos⁴.

Isprava pe care au făcut-o în seara zilei de 29 martie 1848 soldații și ofițerii beți și încărcați de promisiuni, se cunoaște. Ordinul de zi nr. 5 din 30 martie 1848 arată mulțumirea domnului pentru bravura miliției. Se hărăzesc iarăși bani, de data aceasta și stab-ofițerilor; locotenentul Codreanu „ce au fost cu cavaleria” primește 24 galbeni, proporcicul Goldbach „ce au fost cu tunul la înfrînarea tulburătorilor” 20 galbeni și jumătate, iar preotul militar Lazăr, ce fusese de asemenea la asediul casei lui Mavrocordat, primește 30 galbeni. În total după reprimare, se împart 1350 galbeni. Arnăuții care „au alergat înarmați spre a da Miliției agiotoriu, arătind că sunt gata cu necruțarea vieții, a-i desveli credința la prilejul ce s-ar ivi”, sunt răsplătiți cu bani.

În inchisori vom găsi numele cunoscute, ale acelora care nu fuseseră dinainte surghiuniti peste granită: Al. I. Cuza, Manolache Epureanu, Ion Cuza, Răducanu Roset, Mitică Rosetti, Dimitrie Miclescu, Teodor Sion, Lambrior, Ștefan Dunca, Gh. Sion, Zaharia Moldovanu, Iorgu Radu, C. Negruți, Ioan Poni, Iancu Corjescu, Grigore Cuza și alții.

¹ Arh. St. Iași, tr. 1710, op. 1942, dos. 275, f. 169.

² Cumpărate de bancherul Mihai Daniil care închiriașe o parte unui hotelier, la etaj era o sală mare, căreia i se zicea Sala tronului, iar în jur alte încăperi.

³ Gh. Sion, *Suvenire contemporane*; vezi și în Gh. Ungureanu, *Familia Sion*, Iași 1936, p. 140 „Soldații, de eri stau în cazarmă. Astăzi pe la miazăzi (28 martie) le-a dat vin și răchiu de au băut cit au putut”.

⁴ Arh. St. Iași, tr. 1710, dos. 386, f. 91.

Numele acestora, la care se vor adăuga Mihail Kogălniceanu, Alecu Russo, V. Mălinescu, Anastase Panu, Costache Negri, V. Alecsandri, le vom găsi permanent prezente și mai departe în evenimentele social-politice care vor urma, deoarece, cu toată represiunea dezlănțuită, mișcarea revoluționară din Moldova nu-a fost îնăbușită definitiv¹.

Evenimentele social-politice din Moldova, anterioare anului 1848, sunt strîns legate de acest an revoluționar. Participanții la mișcarea din 1848 sunt în majoritatea lor luptătorii arestați și surghiuniți din perioada amintită.

Reformele discutate în adunările lor — dezrobirea țiganilor boierești, impozitul pe moșii, deci știrbirea privilegiului boierilor de a nu plăti nici un impozit — au devenit realitate după 1848.

Existența, în 1846, a Asociației Patriote, al cărei secretar era cunoscutul — încă din 1842 — Teodor Rîșcanu, înseamnă că lupta dusă înapoi de 1848 a avut și un caracter organizat.

Manifestările culturale din această vreme au fost mijloace eficace de exprimare a luptei împotriva tuturor retelelor de care suferea Moldova.

Numirea unui țăran, cel mai bun pușcaș, căpitân peste pușcași, sarcina de a duce și pe alții, înarmarea, fabricarea unui *stoc de cartușe*, cumpărarea de cai și de șei, găsirea la locuința lui Rîșcanu a tobelor și a unei trîmbiți, ne face să afirmăm că asistăm la începutul creării unei forțe armate care urma să contribuie la îndeplinirea scopurilor mișcării.

Faptul că acești țărani salvează cu eroism pe secretarul Asociației, faptul că Vasile Mălinescu își expune viața, derulând pe asediatorii militari cu scopul de a salva pe secretarul Asociației, ne duce la afirmația că între acești oameni era o strînsă legătură.

Lipsa acestor conducători ai Asociației Patriote în timpul evenimentelor din martie 1848, — ei se aflau surghiuniți peste graniță — a avut serioase repercusiuni asupra mișcării revoluționare moldovene, atât pe plan ideologic, cât și organizatoric.

Măsurile de siguranță luate de către Mihail Sturza și boierii care ocupau dregătorii, prin întărirea organelor de reprimare, începînd chiar cu anul 1844 cînd printul Dimitrie Sturza a fost numit mare hatman și inspector general al Miliției, nu sint întîmplătoare. Frica de care erau cuprinși în fața atitudinii amenințătoare a poporului, a nemulțumirilor generale și a mișcărilor cu caracter revoluționar, i-a silit să urgenteze la maximum aceste pregătiri. Faptul că Mihail Sturza, la 17 iunie 1846, în scrisoarea sa către Ministerul de Externe otoman arată că „Teodor Rîșcanu împreună cu străinul Valian (Vaillant) au desfășurat în țară o acțiune foarte primejdiosă de rezvrătire a populației și că deși surghiuniți, partizanii lor au continuat acțiunea de răzvrătire, dezordine și distrugere”, ne face să ne gîndim că tulburările orășenești din Iași, din martie 1846 și acele țărănești din același an, nu au fost străine de acțiunea acestora. De asemenea, evenimentele dinainte de 1848 din Moldova nu sunt străine nici de evenimentele

¹ V. Popovici, *op. cit.*, p. 444.

din Tara Românească din aceeași vreme, mai ales cunoscind drumurile făcute de Bălcescu la Mînjina și Iași. Ei aveau legături și cu surghiuniții de dincolo de Dunăre, pentru care Sturza cerea un firmān spre închetarea unor astfel de lucruri, mai ales că acțiunea acestor tulburători „nerușinăți”

cum îi numește Sturza — depășea orice limită și este — spune Sturza dăunătoare și imperiului otoman, prin legăturile ce le au acei din Galați și Tg. Măcin.

Dacă în martie 1848 mișcarea din Moldova a putut fi înfrîntă cu forțele și mijloacele organizate de Sturza și fiii săi, aceasta se datorește și faptului că i-a lipsit forța și sprijinul maselor de orășeni și țărani.

Cu toată represiunea însă, mișcarea revoluționară se va desvolta mai departe.

N O T E S I C O M U N I C Ă R I

VALOAREA DOCUMENTARĂ A MEMORIILOR LUI I. P. LIPRANDI

DE

ACAD. A. OTETEA

Sub titlul „O lucrare inedită despre mișcarea revoluționară de la 1821 din țările române”, Al. Vianu și S. Iancovici au publicat, în numărul 1 al acestei reviste, un articol asupra manuscriselor locotenent-colonelului I. P. Liprandi, „șeful serviciului de informații și contra informații al diviziei a XVI-a de infanterie cu sediul la Chișinău”. Institutul de istorie al Academiei R.P.R. a obținut prin bunăvoie direcției Arhivei istorice centrale din Leningrad fotocopiile manuscriselor privitoare la răscoala din 1821, și colectivul însărcinat cu strîngerea materialului referitor la această răscoală, colectiv din care fac parte și Al. Vianu și S. Iancovici, a pregătit lucrarea lui Liprandi pentru tipar.

În prezentarea pe care au făcut-o prin articolul lor, autorii și-au însusit o seamă din aprecierile și concluziile lui Liprandi și pe baza lor au pus din nou în discuție unele din problemele fundamentale în primul rînd geneza și desfășurarea mișcării din 1821, caracterul antiotoman și antifeudal al răscoalei, poziția diferitelor clase și raporturile lor cu Tudor și în sfîrșit atitudinea acestuia față de eteriști și negocierile sale cu turci. Astfel, ei au adoptat părerea lui Liprandi că Tudor n-a aflat „despre Eterie decît la 25 februarie 1821”, că boierii care l-au însărcinat pe Tudor să provoace răscoala în Oltenia, „deși erau inițiați sau în curent cu treburile Eteriei”, „au acționat independent de Eterie, uimîrind ca prin această mișcare separată să scape de concurența fanariotă”; Tudor Vladimirescu n-a fost eterist și de la prima zi a răscoalei și pînă la sfîrșitul său tragic, s-a menținut pe poziția de a lupta pentru înlăturarea fanariotilor, îngădirea abuzurilor și arbitrarului” (p. 71). Aceste teze ale lui Al. Vianu și S. Iancovici prezintă însă o dificultate: e legămîntul lui Tudor cu Eteria, pe care noi l-am descoperit în Arhivele Statului din Budapesta și l-am datat din prima jumătate a lunii ianuarie 1821. Al. Vianu și S. Ian-

vici rezolvă dificultatea afirmând că legămîntul „nu este un legămînt fată de Eterie, ci un acord militar încheiat între niște căpitani de oști, într-un moment cînd criza de încredere dintre ei a ajuns la culme, adică la 18 mai 1821. Data stabilită de noi nu ar fi decit rezultatul „unei analize nu îndestul de critice” (p. 88), și autorii conchid că lucrarea lui I. P. Liprandi deschide „o nouă perspectivă mișcării revoluționare românești din 1821 și legăturilor ei cu acțiunea Eteriei”, care „permite o explicație organică a întregii mișcări” și „astfel contradicțiile de astă dată sunt înlăturate”.

Nu e vorba deci de o simplă prezentare obiectivă a tezelor lui Liprandi. Exponentii săi și le însușesc și, pe baza lor, susțin că pot da o nouă explicație, de astă dată adevărată și „organică” a întregii mișcări. Fiind vorba de o răsturnare de poziții atât de radicală, problema trebuie discutată serios și valoarea documentară a memoriorilor lui Liprandi stabilită în mod critic, pentru a feri cercetătorii mai puțin experți de a se angaja într-o discuție fără ieșire.

Memoriile lui Liprandi sunt foarte importante, dar ele, ca toate memoriile, nu pot fi utilizate fără a fi sever analizate și confruntate cu sursele contemporane evenimentelor relatate. După înseși constatăriile lui Al. Vianu și S. Iancovici, ele au fost redactate în anii 1828–1830 și au fost completate cu note dintre care cele mai multe datează din anii 1842–1847, iar ultimele chiar din 1864–1868.

Sursele informației sale sunt de valoare foarte inegală. Unele știri se intemeiază pe observații personale, datind chiar de la începutul răscoalei; cele mai multe provin de la persoane care au participat sau au fost martore la evenimentele relatate. Mărturiile lor au fost însă culese cu mulți ani după săvîrșirea evenimentelor. Astfel și Liprandi, și informatorii săi, dintre care unii, ca frații Macedonschi, erau chiar agenții lui, au transformat în mod natural și inevitabil amintirile lor pentru a le potrivi cu rezultatele, care nu puteau fi prevăzute în momentul cînd s-au produs evenimentele — fără să vorbim de tendința lui Liprandi de a arunca un vîl asupra rolului politicii țărîste în mișcarea eteristă. Astfel, Liprandi nu atribuie dezavuării țărului, amintită doar în treacăt, influență pe care a avut-o asupra mersului evenimentelor și asupra atitudinii lui Tudor. Această încercare, pentru lămurirea căreia Liprandi aduce o seamă de dovezi noi și veridice, explică conflictul lui Tudor cu eteriștii și îndeosebi cu cel mai consecvent și mai ferm partizan al lor, cu Iordache Olimpiotul.

Trecînd sub tăcere efectele dezavuării țărului, Liprandi a fost redus să explice evenimentele prin ambiții și intrigi personale și prin neîncrederea dintre șefii mișcării eteriste: ostilitate veche, încă din 1818, între Tudor și Iordache, rivalitate între Tudor și Sava, suspiciune între Ipsilanti, pe de o parte, și Tudor și Sava, pe de alta etc.

Iată un exemplu caracteristic și pentru valoarea informației lui Liprandi și pentru modul în care e utilizat de comentatorii săi. Al. Vianu și S. Iancovici ne informează, pe baza mărturiei lui Liprandi, că la 24 februarie 1821, detașamentul lui Iordache, trimis de la București

să reprime mișcarea lui Tudor, a atacat trupele lui Dimitrie Macedonschi. Apoi reproduc acest pasaj din Liprandi :

„A doua zi seara 25 februarie, Iordache a primit de la Bimbașa Sava o scrisoare din București, prin care i se făcea cunoscută sosirea la Iași a prințului Ipsilanti.

Iordache a început în aceeași noapte tratative cu Tudor, care abia atunci sosise de la Țințăreni de la Motru ... Aici, pentru prima oară, Iordache a făcut cunoscută lui Tudor răscoala eteriștilor și intenția lor, căutând prin toate mijloacele să-l convingă să colaboreze cu ei, fără să-i dea cătușii de puțin să înțeleagă că el Iordache era deja implicat în această taină. El a întîmpinat din partea lui Tudor o impotrivire netă cu privire la o atare unire a forțelor lui cu eteriștii care urmăreau un scop total opus. Atunci șiretul Iordache și-a luat angajamentul să acționeze de comun acord cu Tudor. I-a jurat credință și, în urma hotărârii luate la o consfătuire comună, a plecat îndată la București pentru a reține acolo pe boieri pînă la sosirea lui Tudor și pentru a comunica lui Ipsilanti că acesta să nu ocupe Țara Romînească. Iordache a împrumutat de la Tudor și de la Macedonschi bani pe poliță pentru a înrola oameni și a căutat totodată, prin toate mijloacele, să îndemne pe Tudor la jaf; în adevăr, numai din acest moment, Vladimirescu, și-a permis unele violențe în favoarea sa”. (Caietul B. f. 27 – 28).

Din acest pasaj, Al. Vianu și S. Iancovici trag mai întîi concluzia că abia la 25 februarie „a aflat Tudor despre Eterie”. Or, Liprandi susține cu totul altceva, anume că Iordache, informat prin Sava de sosirea lui Alexandru Ipsilante la Iași, a căutat să-l convingă pe Tudor să-și unească forțele cu acelea ale lui Ipsilanti. Sub forma aceasta, informația e verosimilă. Ea cadrează perfect cu toată acțiunea lui Iordache în mișcarea eteristă și cu tendințele de independentă pe care, în urma creșterii „Adunării” sale, a început să le manifeste Tudor. Dar scena n-a putut avea loc la 25 februarie. Curierul extraordinar, trimis la Constantinopol de Al. Ipsilanti, îndată după sosirea sa la Iași, pentru a-și informa rudele să fugă înainte ca turcii să afle de acțiunea sa, n-a sosit la București decât la 25 februarie. Chiar presupunând că curierul lui Ipsilanti a sosit la București dimineață, e puțin probabil ca Pini să fi făcut imediat cunoscută știrea și că Sava să fi putut trimite știrea încă în aceeași zi lui Iordache.

În depeșa sa către baronul de Stroganov, din 25 februarie, care însoteste pachetul lui Ipsilanti, Pini adaugă : „Dacă pînă miine această știre se răspîndește la București, va fi cu siguranță o revoluție în toată forma, și eu mă voi vedea poate silit să părăsesc orașul”.

Dar chiar admitînd că Pini l-a informat imediat pe Sava, curierul acestuia nu putea ajunge, în nici un caz, în seara aceleiași zile la Țințăreni, la aproape 300 km de București. Data de 25 februarie, la care Tudor „ar fi aflat despre Eterie”, trebuie deci respinsă.

Liprandi adaugă apoi că Iordache s-a ferit cu acest prilej să-i dea lui Tudor „să înțeleagă că el (Iordache) era deja implicat în această taină”. Ce înseamnă aceasta? Că Tudor nu știa că Iordache era eterist? Dar Tudor a fost inițiat în Eterie de Iordache, și vom dovedi mai jos că legămintul lui față de Eterie a avut în adevăr loc în prima jumătate

a lui ianuarie 1821. Mai mult, succesorul lui Pini, M. Minciaky, după o minuțioasă cercetare a arhivei consulatului, a afirmat în 1823 că „Tudor primea ordinele Eteriei prin Iordache”.

Dacă acestea erau raporturile dintre Tudor și Iordache, cel puțin pînă la dezavuarea țarului, ce temei se poate pune pe afirmația extraordinară a lui Liprandi că Iordache a jurat credință lui Tudor și a plecat la București pentru a reține acolo pe boieri pînă la sosirea lui Tudor și pentru a comunica lui Ipsilanti să nu ocupe Țara Românească. De altfel, Liprandi adaugă el însuși mai tîrziu că Iordache a scris lui Ipsilanti, care era în drum spre București, să se grăbească a ocupa orașul înainte de sosirea lui Tudor „care și-a călcat făgăduiala și șovăie”.

În adevăr, Iordache s-a dus la Mizil întru întîmpinarea lui Ipsilanti și s-a dovedit pînă la urmă cel mai fidel și mai devotat membru al Eteriei. Apoi, se poate admite ca el să fi căutat, la 25 februarie, „prin toate mijloacele să îndemne pe Tudor la jaf”, adică la destrămarea premeditată a ostirii sale, cînd se știe cu cîtă severitate a reprimat Tudor orice act de această natură, consecvent cu declarația de la Padeș, care interzicea partizanilor săi să se atingă, „măcar cu un grăunt de binele sau de casa vreunui neguțător, orășan sau țăran sau de al vreunei [alt] locuitor”. Jertfirea averii rău agonisite a tiranilor boieri, care nu se vor alătura mișcării, avea să se facă nu anarhic, prin inițiativele particulare, ci organizat prin hotărîrea comandanțului, dovedă atitudinea lui Tudor față de cazul de la Benești, cînd a pedepsit cu moartea pe arnăuții prădalnici. Numai așa a putut Tudor să mențină în armata sa o disciplină care forma un contrast izbitor cu anarhia din cetele eteriste.

O altă afirmație surprinzătoare a lui Liprandi e că Leventis, dragomanul consulatului rus din București, cel mai activ membru al Eteriei, aflat ca și Al. Ipsilanti și Rizo Narulos, de la Iordache izbucnirea răscoalei în Oltenia. E admisibil ca Leventis, care a fost unul din principalii organizatori ai Eteriei din București, care a luat parte directă la toate pregătirile mișcării și era în corespondență directă cu Al. Ipsilanti, să fi ignorat plecarea lui Tudor din București, cînd arnăuții din garda domnească, cu care Tudor a plecat în Oltenia, au fost luați din detașamentul comandat de Iordache?

O altă idee ciudată a lui Liprandi e că boierii care aderaseră la Eterie – printre ei era și Grigore Brîncoveanu, pentru a cărui „minte chibzuită” Liprandi avea o deosebită considerație – erau de mai înainte convinși de insuccesul mișcării și nu voiau decât „să profite de nenorocirile care trebuiau negreșit să lovească pe eteriști și care erau pregătite întrucîtva în chip viclean chiar de boierii care nutreau speranțe de a trage foloase pentru dînșii din aceasta”.

Avem în aceste considerații dovada neîndoelnică că Liprandi în memoriile sale adoptă opinia boierilor care, după eșecul mișcării, au pretins că acțiunea lui Tudor Vladimirescu n-a urmărit decât planul să înlocuiască stăpînirea fanarioșilor cu aceea a domnilor pămînteni și să pună capăt exploatarii economice și fiscale legate de regimul fanariot. Numirea domnilor pămînteni venea să dea o aparență de justificare acestei teze.

Liprandi, ca și boierii și istoricii care au adoptat această teză, nu făcea decât să ia rezultatul drept cauza inițială a mișcării.

Or, mișcarea lui Tudor nu se putea mulțumi cu înlocuirea unor exploataitori la fel de rapaci ca și domnii greci. Mișcarea lui Tudor voia desființarea relațiilor feudale și răsturnarea stăpînirii otomane care le apăra și le agrava. Adevărul e că, atât timp cât au putut spera în interventia Rusiei, și Tudor și boierii eteriști au rămas credincioși Eteriei. Unii boieri, refugiați în Ardeal după dezavuarea țarului, s-au întors la București determinați de aceeași nădejde.

Primul dragoman al consulatului general rus din București, Kotov, care a rămas la București după plecarea lui Pini la Sibiu, confirmă această stare de spirit. Iată ce scrie el la 7 aprilie 1821 consulului Pini : „Poporul român nu pare încă convins că întreprinderea acestui general [Al. Ipsilanti] nu e autorizată de Rusia și că trupele ruse nu vor intra curând în Tara Românească”. El își intemeiază convingerea pe următorul rationament : un ofițer care a dobîndit prin serviciile sale gradul de general și se bucură de o considerație deosebită în Rusia, care, în sfîrșit, în timpul lungii sale petreceri la Chișinău, se ocupa public de realizarea planului său, n-ar fi putut îndrăzni nici măcar să conceapă asemenea plan, dacă n-ar fi avut nădejdea intemeiată de a fi ajutat generos de Rusia. Aceste considerații și trecerea neîntreruptă a unui număr considerabil de greci din Rusia, „au exaltat spiritul locuitorilor de diferite stări din Principate și le-a insuflat nădejdea de a-și vedea patria eliberată de sub jugul Tiranului”.

O altă idee a lui Liprandi, susținută și de Naum Rîmniceanu și de Scarlat Dăscălescu, care a dat loc la concluzii greșite cu privire la legăturile lui Tudor cu Eteria, e aceea că eteriștii au ascuns lui Tudor scopul adevărat al mișcării lor.

Părerea aceasta își are originea în înșinuările și în aerele de mister din care eteriștii au făcut un mijloc de propagandă. Încă înainte de alegerea lui Alexandru Ipsilanti ca epítrop general, Eteria avea o conducere colectivă, ai cărei membri nu erau cunoscuți decât de puțini inițiați. În afară de aceasta, se lăsa să se înțeleagă că ar fi existat și un „epítrop general”, pe care unii îl identificau cu Capodistria, alții chiar cu țarul Alexandru I. Cum toată acțiunea Eteriei se baza pe sprijinul Rusiei, tot ce putea întări credința în acest sprijin servea cauza Eteriei.

Al. Ipsilanti a făcut sistem din acest mijloc de propagandă. Într-o scrisoare din 24 octombrie 1820, adresată „generalissimilor” săi din București, lui Iordache Olimpiotul și lui Bimbașa Sava, prin care le dă ordin ca, la 14 noiembrie, să pună în aplicare cele stabilité, adică să răstoarne cîrmuirea, să arresteze pe domn și să constituie un guvern provizoriu, format din boieri pămînteni, Al. Ipsilanti adaugă : „Aceste planuri sănt cunoscute numai de D-stră doi și de mine, deci păstrați secretul pînă la ultimul moment al executării. Sînteti inteligenți și prudenti și vă puteți ușor da seama că, dacă poate cineva să știe și alte lucruri mai secrete, acela săint eu și cînd ne vom întîlni ... le veți afla”.

Secretarul lui Ipsilanti, Gh. Lassanis, a împins sistemul pînă la cinism. Membrii Eteriei de la Iași aveau încă din ianuarie 1821 cunoștință de o proclamație care anunța că „ceasul se apropie”. Întrebat asupra

sensului acestor cuvinte, Lassanis mărturisește lui Ipsilanti că a răspus : „Pentru acele părți care sunt organizate le-am spus adevărul, iar pentru părțile care nu sunt organizate am inventat și le-am spus unele lucruri. Ei au rămas mulțumiți, spunând că : ‘Acum da, suntem hotărîți să ne sacrificăm.. Să nu vă pară rău, altfel nu se poate iepurele. Aici nu are trecere așa-zisul ‘nu știu’, fiindcă ei ar lăsa totul baltă. Astfel, cind am venit, i-am găsit pe toți amăriți. Este necesară zicala lui Aristide : *Oamenii doresc să fie înselați!* Așa dar să-i înșelăm, dar totdeauna fără paguba lor”.

Fără îndoială, Tudor Vladimirescu n-a avut de unde să cunoască toate subtilitățile șefilor eteriști. Dar fondul chestiunii l-a cunoscut de la început. El știa, cum avea să-o declare el însuși pandurilor după cazul de la Benești : „Nu de la mine singur am ridicat armele, ci în înțelegere cu mai marii noștri ... Pornirea aceasta este din porunca țarului Alexandru al Rusiei și privește nu numai mintuirea noastră, ci a întregului neam creștinesc ... Noi vom înlesni prințului Ipsilanti trecerea peste Dunăre ca să meargă spre mintuirea patriei sale. Rușii ne vor ajuta ca să cuprindem cetățile turcești de pe marginea Dunării ... și apoi ne vor lăsa a ne cîrmui singuri cu legile noastre”.

Evident, prin legile noastre, Tudor nu înțelegea păstrarea vechii stări de lucruri, ci instaurarea unei ordini noi, întemeiate pe noi relații de producție, mai înaintate, care să pună capăt orînduirii feudale.

Acesta era și fondul programului Eteriei și pe acest program s-au angajat în acțiune și Tudor și boierii, atât timp cât au fost încredințați de intervenția Rusiei. A presupune cu Liprandi, că Tudor și boierii eteriști ar fi urmărit, înainte de dezavuarea țarului, nu scopul de a răsturna stăpînirea otomană și a cuceri independența țării, ci nenorocirea eteriștilor pentru a trage folos pentru dînșii, înseamnă a încurca din nou totul și a semăna numai confuzie.

Trebuie oare să tragem din toate constatării concluzia că memoriile lui Liprandi sunt lipsite de valoare? Nicidcum. Informațiile lui cu privire la intrarea lui Al. Ipsilanti în Iași, la relațiile acestuia cu Mihai Suțu și cu boierii sunt de prima mină și perfect credibile. Interesantă e afirmația că pasajul din proclamația în care Ipsilanti asigura locuitorii Moldovei împotriva unei incursiuni a turcilor, „căci o putere strănică e gata să pedepsească îndrăzneala lor”, a fost adăugată la Iași, evident pentru a liniști opinia publică. Trebuie reținută și informația că Tudor a fost introdus la viitorii săi mandatari – Grigore Brîncoveanu, Grigore Ghica și Barbu Văcărescu – de episcopul Ilarion. Afirmația că Tudor ar fi cerut lui C. Samurcaș, trimis de comitetul de ocîrmuire în Oltenia să potolească mișcarea insurecțională, capul lui Gh. Filipescu, al tuturor membrilor familiei Belu, al vornicului Const. Bălăceanu, al mitropolitului Dionisie Lupu și al altor boieri, se găsește și în rapoartele consulare ruse. Astfel se confirmă și tradiția orală care atribuie lui Tudor explozii ca acestea : „De-oî trăi, voi face douăsprezece perechi de opinci din pielea a doisprezece veliți din Divan”, sau : „Îi voi scurta de-o palmă pe căi săint boieri divaniți; îi voi umplea apoi cu paie și-i voi trimite plocon din partea țării la curțile împărațești, unde or să fie negreșit puși la Muzeu, căci acolo e locul lor, lîngă hiarele sălbatece”. Severitatea lui Liprandi

față de eteriști, îndeosebi față de Al. Ipsilanti, Iordache Olimpiotul, frații Macedonschi și Hagi Prodan, se manifestă cu deosebită tărzie cu prilejul ridicării și uciderii lui Tudor. Acuzațiile de trădare care i s-au adus „erau numai o născocire criminală a căpitanului Iordache”. „Astfel — adaugă Liprandi — printr-o trădare [alui Iordache, Ipsilanti, Macedonschi și Hagi Prodan] și-a încheiat Tudor viața, fără nici o cercetare și fără nici o umbră de forme legale. Chiar dacă ar fi avut intenția să lupte împotriva eteriștilor, în asemenea caz nu trebuia oare să se procedeze cu el aşa cum se procedează de obicei cu prizonierii?!”.

Informațiile amănunțite și precise cu privire la ridicarea și uciderea lui Tudor se întemeiază pe declarațiile arnăuților lui Caravia și pe aceleia ale doctorului Charles Barot care se afla atunci în tabăra lui Al. Ipsilanti, la Tîrgoviște. Ele sunt de reținut.

În sprijinul relațiunii lui Liprandi, vin precauțiunile prin care dușmanii lui Tudor au căutat să-și ascundă intențiile și să înșele masa pandurilor : toți au declarat că lui Tudor nu i se va întâmpla nimic și că îl due în față Divanului țării care s-ar fi aflat la Tîrgoviște. După ce au hotărît moartea comandanțului lor, Dimitrie Macedonschi și Hagi Prodan au dat lui Iordache în seris asigurarea că lui Tudor nu i se va întâmpla nimic la Golești, iar Iordache s-a angajat tot în seris față de ei că-l va preda pe Tudor teafăr Divanului. Așa capătă consistență și zvonul răspândit de Al. Ipsilanti, după uciderea lui Tudor, că acesta ar fi plecat în Rusia.

Pe lîngă aceste stiri demne de crezămînt, Liprandi ridică o seamă de probleme a căror cercetare duce la o mai bună cunoaștere a mișcării din 1821. Astfel, el confirmă inducțiunea noastră că atât arzul către Poartă, cât și proclamația de la Padiș au fost redactate la București, înainte de începutul răscoalei ; că Grigore Brîncoveanu „stia de răscoala grecilor încă din 1820”, că marii boieri aderaseră la Eterie, că Grigore Brîncoveanu, Barbu Văcărescu, Scarlat Grădișteanu și Alecu Filipescu-Vulpe au tratat cu Dimitrie Macedonschi încă din iunie 1820, că în decembrie 1820 Grigore Brîncoveanu, Grigore Ghica și Barbu Văcărescu au propus lui Tudor să ridice pe panduri și adaugă preciziunea de mare importanță, că „Tudor a consimțit, dar numai cu condiția ca ei să-i dea un act scris, prin care să fie împuernicit să provoace răscoală”; că boierii i-au dat, pe lîngă actul cerut, promisiunea să-i trimită ulterior un alt act, iscălit de toți boierii. Acest act, iscălit de 77 boieri, i-a fost înmînat lui Tudor la Ciorogîrla, de către Dinicu Golescu. Interesante amănunte cu privire la misiunea lui Pavel Macedonschi, care lipise la București, în noaptea de 21—22 ianuarie, proclamația lui Tudor Vladimirescu, și mai ales asupra întrevederii lui Tudor cu Al. Ipsilanti și asupra negocierilor lui cu turci.

Deosebit de bogate și de precise sunt informațiile cu privire la negocierile lui Tudor cu serascherul din Silistra, informații pe care Liprandi le detinea direct de la Nuri-agă, emisarul pașei din Silistra. Aceste date concordă în general cu acelea ale lui Thomas Gordon.

Negocierile cu turci, duse la început prin mijlocirea boierilor ocîrmuitori, deci oficial, au fost întrerupte la sfîrșitul lui aprilie, în urma refuzului Portii de a trata mai înainte ca rebelii să fi depus armele.

Dar după ruperea negocierilor oficiale, Tudor a continuat tratativele pe cont propriu cu pașii serhaturilor, în primul rînd cu pașa din Silistra. După Liprandi, turcii au cerut, ca preț al înțelegerei, capul lui Ispilanti, și Ilarion ar fi insistat ca Tudor să accepte. Propunerea turcilor ar fi fost discutată chiar și cu Dimitrie Macedonschi, care ar fi socotit necesar, ca mai întii să fie nimiciți „prin violenie Iordache și Sava”, ceea ce e absurd, dat fiind rolul pe care l-a jucat Dimitrie Macedonschi în arestarea lui Tudor.

Negocierile au continuat pînă ce turcii au ajuns la Dudești. Faptul că Tudor a putut, în seara zilei de 15 mai, să-și ridice tabăra „chiar sub ochii turcilor” ar dovedi că a ajuns la înțelegere cu ei. Semnificativ e și faptul că turcii, fără să fi întîmpinat vreo rezistență, au făcut nouă zile de la Călărași la București. După Liprandi, turcii ar fi promis să înceapă, imediat după nimicirea eteriștilor, tratative cu Tudor și cu Divanul țării, „pentru a introduce în Principate un nou așezămînt, mai ales în favoarea sătenilor”. Iacovenco confirmă versiunea, arătînd că pașa din Giurgiu a asigurat pe Tudor că „Sultanul a dispus a desrădăcina abuzurile din Tara Romînească și a lua în seamă toate dreptele sale cereri”, în schimbul cooperării lui Tudor la izgonirea lui Ispilanti din țară. Evident, acestea nu erau decît amăgiri.

Thomas Gordon afirmă că pașa din Silistra s-a servit în negocierile sale cu Tudor de C. Negri, caimacamul lui Scarlat Callimachi, despre care știm acum că era eterist, ca și Callimachi de altfel. Informați, probabil de Negri, eteriștii au trimis un detașament care a prins la Fălăstoaca doi curieri, unul ture și altul român, care purtau corespondență între Tudor și pașa din Silistra. Depeșele confiscate au fost trimise la Tîrgoviște lui Ispilanti care a ordonat lui Iordache să urmărească mișcările lui Tudor.

Evenimentele acestea sunt povestite și de Liprandi, dar cu unele amănunte deosebite. Liprandi nu vorbește de prinderea corespondenței lui Tudor și de rolul lui C. Negri. De aceea el presupune că N. Ispilanti, Iordache și Farmache, care i-au ieșit înainte la Golești, își făceau încă iluzii asupra intențiilor lui Tudor și au căutat să-l convingă să-și unească forțele cu ale lor. Tudor a rămas neclintit și n-a consumat decît să încheie o înțelegere cu ei „prin care se angajau reciproc, ca, în cazul unui atac din partea turcilor împotriva unuia dintre ei, să se ajute unul pe altul”. Înțelegerea a fost apoi sărbătorită printr-un ospăt. Cu toate acestea, adaugă Liprandi, Tudor era hotărît să nu lupte împotriva turcilor, ci să se retragă în Oltenia și să aștepte acolo sfîrșitul acțiunii.

Pe baza mărturiei lui Liprandi și „în lumina datelor din arhivele din Budapesta, care completează datele de mai sus” (de unde au cunoscut ei datele din arhivele din Budapesta, care încă nu s-au tipărit ?), Al. Vianu și S. Ianeovici conchid că acordul de la Golești este «acela denumit de A. Oțetea „Legămîntul lui Tudor Vladimirescu [cu Eteria]» și datat de noi la începutul răscoalei.

Problema astfel pusă este de importanță covîrșitoare, atât pentru aprecierea întregii acțiuni a lui Tudor Vladimirescu și a mișcării conduse de el, cât și pentru relațiile sale cu Eteria.

Dacă Tudor n-a poinit la luptă în înțelegere cu Eteria, se neagă caracterul antiotoman al mișcării și toată răscoala se reduce la o intrigă

boierească. Se pierde, în același timp, din vedere acțiunea și forța interventiei maselor populare, care au văzut în Tudor un „chivernisitor pentru binele și folosul tuturor”, adică un conducător în lupta lor pentru „pămînt și slobozenie”. Împotriva acestei interpretări, care este de acord cu toate documentele cele mai sigure și cu însăși desfășurarea evenimentelor, autorii caută să demonstreze că actul de la Golești este primul „legămînt” al lui Tudor cu Eteria, că Tudor n-a fost eterist, și că acțiunea lui n-a pornit în cadrul Eteriei și n-a urmărit independența țării de sub stăpînirea otomană, ci, aşa cum pretinde Lipiandi, a fost o intrigă boierească pentru înlăturarea domniei fanariote. Teza noastră, căreia totuși autorii îi dau la începutul articolului lor, cea mai completă adeziune, se află deci complet răsturnată.

Noi am stabilit data „Legămîntului lui Tudor Vladimirescu față de Eterie”, în prima jumătate a lunii ianuarie 1821, pe baza mărturiei generalului Schustekh, comandantul suprem al trupelor austriice cu sediul la Sibiu. Legămîntul ni s-a păstrat, în traducere germană, ca anexă la raportul generalului Schustekh către contele Gh. Bánffy, guvernatorul Transilvaniei, din 16 iunie. Schustekh însoteste actul cu observația: „În același timp, anexez copia acordului, prin care Tudor s-a asociat, încă la începutul insurecției, cu eteriștii în vederea scopului final”. Titlul legămîntului cuprinde de altfel aceeași idee: „Traducerea acordului încheiat, în limba română, între persoanele subsemnate *pentru promovarea (zur Beförderung) acțiunii revoluționare în Tara Românească*”. *Beförderung* înseamnă favorizare, înlesnire, sprijinire a unei acțiuni plănuite sau începute. Termenul este incompatibil cu ideea aplanației unui conflict, cu acela de la Golești.

Afirmația lui Schustekh se intemeia, fără îndoială, pe indicațiile corespondenților săi din Tara Românească. În calitatea sa de comandant al forțelor armate austriice din Transilvania, el a urmărit de aproape mișcarea insurecțională din Tara Românească și a luat, împreună cu autoritățile civile, măsurile necesare pentru a o împiedica să se răspîndească și în Transilvania. El primea rapoarte regulate de la personalul Agenției austriice din București, de la consulul de la Iași, Iosif Raab, care se refugiase la Cernăuți, și de la starostii din provincie.

Legămîntul și o serisoare datată din Pitești, 24 mai/5 iunie 1821 și semnată de Iordache, Farmache, Hagi Prodan și Dim. Macedonschi, traduse în limba germană și transcrise de aceeași mînă, au ajuns la Sibiu în același timp și au fost amîndouă anexate la raportul lui Schustekh din 5/16 iunie. Al. Vianu și S. Iancovici conchid de aici, că ambele acte au fost trimise la 24 mai de la Pitești și că legămîntul publicat de noi ar fi acordul de la Golești din 18 mai.

Nu este mai natural să presupunem că personalul agenției, în special Udritzki, care a fost amestecat în toate negocierile, și-a procurat copiile actelor după uciderea lui Tudor și că, după ce le-a tradus la agenție, le-a expediat lui Schustekh?

Dar iată o probă materială, suficientă să infirme toată teoria lui Al. Vianu și S. Iancovici: Legămîntul lui Tudor este semnat de Tudor, de Iordache și de Farmache și întărit de „arhimandritul Veniamin”, iar acordul

de la Golești, după însăși mărturia lui Liprandi, a fost semnat, „pe de o parte de Tudor, D. Macedonschi și Hagi Prodan, iar pe de alta, de prințul N. Ipsilanti, de căpitanul Iordache Olimpiotul și de Ioan Farmache” (caietul W, fol. 106). Se mai poate susține identitatea celor două acte, semnate de persoane deosebite?

În afară de aceasta, Thomas Gordon, care a publicat în 1832 „O istorie a revoluției grecești”¹, bazată pe informații directe (el era curier al ambasadei engleze de la Constantinopol în timpul mișcării eteriste) și pe acte originale, cum o dovedesc documentele publicate în apendicele vol. I, dă o descriere mai precisă și mai veridică despre evenimentele de la Golești. El spune că, după prinderea corespondenței lui Tudor cu pașa din Silistra, eteriștii urziseră o conspirație în armata lui Tudor. „Principaliii lui ofițeri, Hagi Prodan, Macedonschi și mai mulți căpitanii de panduri erau inițiați în complot, dar pînă atunci n-au putut să-i dea lovitura, deoarece Vladimirescu era deosebit de vigilent și pedepsise cu moartea, în mod sumar, pe unii dintre partizanii săi, a căror credință o suspecta”.

Cînd, în drum spre Pitești, Tudor a ajuns cu cetele sale la Golești, aflat că podul peste Argeș este păzit de trupele lui Iordache, întărîte de 400 de oameni sub comanda lui Nicolae Ipsilanti, venit de la Cîmpulung; Tudor i-a trimis lui Iordache cuvînt să-i lase trecerea liberă. Iordache i-a răspuns, cerîndu-i să se opreasă în ziua aceea, 18/30 mai, fiindcă avea de gînd să-l viziteze a doua zi dimineață. „În adevăr, continuă Gordon, în ziua de 31 mai, el s-a prezentat, însotit de 50 de arnăuți, dintre cei mai viteji, în tabăra lui Tudor și, după complimentele obișnuite, a cerut să fie convocați toți căpitanii, căci avea să facă în prezența lor o comunicare importantă. De îndată ce s-au adunat, Iordache a arătat un acord (*agreement*), scris între el și Theodor, redactat în limba română, semnat la 27 decembrie și atestat de secretarul consulului general. Actul stipula că Vladimirescu va fi credincios Eteriei, că va provoca o răscoală în Oltenia, în care scop Iordache avea să-i furnizeze soldați, dar, pentru a adormi bănuielile turcilor, și pentru a preveni intervenția lor imediată, răscoală trebuie să apară îndreptată nu împotriva sultanului, ci împotriva domnilor fanarioți și a boierilor mari; și, în sfîrșit, el [Tudor] nu trebuia să ia nici o măsură fără participarea lui Iordache și să nu pedepsească pe nici unul din partizanii săi fără o cercetare regulată. După ce a citit hîrtia, articol cu articol, accentuînd în chip deosebit ultimul paragraf, Iordache, adresîndu-se adunării, a spus: ‘După acestea, mai puteți răbdă ca unii din voi să fie zilnic jertfiți tiraniei lui.’”

La aceasta, Hagi Prodan, Macedonschi și mai mulți căpitanii de panduri, intrați în complot, au răspuns că nu vor mai asculta un conducător atât de singeros (*so sanguinary a leader*), că ei credeau să fie judecat de legea marțială și că doresc să servească sub Olimpiotul.

Tudor a încercat să le trezească simpatia și era gata să tragă sabia, dar glasul lui a fost acoperit de strigătul: „Afară cu ticălosul!”. Iordache poruncî să fie dezarmat și legat de arnăuții din escorta sa, îl duse la Pitești, de unde Nicolae Ipsilanti l-a condus sub pază strănică la Tîrgoviște.

¹ Thomas Gordon, *History of the Greek Revolution*, 2 vol., Edinburgh-London, 1832.

Iordache Olimpiotul s-a prevalat deci de un acord prealabil prin care Tudor jurase să respecte legea Eteriei și în caz de abatere acceptase să fie judecat de legea marțială (*The martial law*). În adevăr, art. 6 al Legămintului spune: „Nimeni dintre noi să nu cuteze a se abate oricât de puțin de la punctele de mai sus sau a le călca, fiindcă acela se va expune să fie deferit tribunalelor politice, militare și ecclaziastice, amintirea lui va fi ștearsă din lista membrilor națiunii, averea lui va fi confiscată și va fi afurisit să aibă soarta lui Iuda”.

Or, după însăși afirmația lui Al. Vianu și S. Iancovici, întrevederea de la Golești avea ca scop: „Semnatarii să se ajute unii pe alții, să nu mai existe nici o bănuială reciprocă, să se lupte împotriva dușmanului comun”.

Dacă Tudor nu era legat de nici o încovoiială anterioară, dacă n-a existat nici un acord între el și Eterie, care să-i fi impus obligația de a face front comun cu eteriștii împotriva dușmanului comun, turcii, ce sens avea bănuiala și cu ce drept îi cerea scoorteală Iordache?

De altfel, Al. Vianu și S. Iancovici reproduc din Liprandi un pasaj dintr-o scrisoare din 7 martie, prin care Iordache îl îndeamnă pe Al. Ipsilanti „să se grăbească să ocupe Bucureștiul înainte de sosirea lui Tudor, care și-a călcat făgăduiala și şovăie” (p. 84). De altfel, Liprandi relatează că și Macedonschi i-a reproșat lui Tudor la Golești „că și-a călcat jurămîntul și angajamentul scris, care exista între ei, potrivit căruia nu putea să facă nimic fără celălalt”. Deci și Liprandi știa că a existat între Tudor și Eterie un legămint anterior. Dar iată o probă și mai concludentă. În scrisoarea sa din 23 februarie 1821, în care-l rugă pe Pini să trimită pachetul destinat lui Stroganov printr-un curier extraordinar, încît să ajungă la Constantinopol înainte de orice altă știre despre sosirea sa la Iași și să permită fruntașilor greci să se salveze de furia turcilor, Ipsilanti adaugă: „Eu trimit un curier M. Sale Împăratului, iar printul Suțu și boierii de aici [de la Iași] îl trimit o cerere spre a-l ruga să facă ca trupele sale să intre în Moldova. D-ta ai face foarte bine să răspindești această știre printre boieri. *Ai lucra astfel în interesul Rusiei fără a fi cîtuși de puțin compromis* [Pe marginea acestor cuvinte: *Foarte secret!*]. Nu lua nici o măsură împotriva lui Vladimirescu și spune totdeauna că nu știi nimic din ce fac eu”.

Pentru ca Ipsilanti să poarte astfel grija lui Tudor Vladimirescu, acesta trebuie să fie fost membru al Eteriei înainte de 23 februarie 1821. Și inițierea în Eterie se făcea pe baza unui angajament scris, întărit prin jurămînt. Afirmația lui Al. Vianu și S. Iancovici că Tudor a aflat abia la 25 februarie de Eterie, ca și data de 18 mai propusă de ei pentru semnarea legămintului, cade deci.

Acordul de la Golești n-a avut nimic din caracterul solemn și precis al „Legămintului”. A fost o simplă încercare de acomodare, de împăcare, între doi foști aliați, ale căror drumuri s-au despărțit, în mod iremediabil. De altfel, Liprandi însuși nu se îndoiește că, semnându-l de nevoie, „Tudor avea cu totul altă intenție”. El era hotărît să nu lupte cu turcii – împotrivă, singurul mijloc de a crăta țara de grozăviile unei ocupării turcești era de a se împăca cu turcii și de a-i face să creadă că, aşa cum susținuse

totdeauna, acțiunea lui n-a fost îndreptată decât împotriva domnilor fanarioși și a boierilor mari și n-a urmărit decât stîrpirea abuzurilor.

1º Deosebirea radicală între acordul de la Golești și „Legămîntul lui Tudor față de Eterie” reiese și mai puternic din analiza conținutului lor. Mai întii, tonul legămîntului nu este acela al unui act încheiat între două căpetenii de oști, care se aflau „pe picior de război”. Tudor a intrat în Eterie nu ca subordonat, ci ca aliat. El nu s-a comportat niciodată față de Al. Ipsilanti ca inferior în rang, ci ca un comandant independent care înțelege să coopereze cu grecii pentru răsturnarea stăpînirii turcești, dar care, în același timp, nu uita niciodată că „se află cu sabia lui în patria sa”.

În aceste condiții, legămîntul nu prevede nici o măsură menită să înlăture neîncrederea. Dimpotrivă, semnatarii — Tudor, Iordache și Farnache — se obligă că „în caz că unuia dintre noi i s-ar întîmpla (doamne ferește !) vreo nenorocire, să-i sară numai decât în ajutor și să contribuie din toată inima să-l scape sau să-l ferească de nenorocire”. Evident, nu aceasta era starea de spirit a lui Tudor și Iordache la Golești. Într-o scrisoare, datată din Pitești la 23 mai, imediat după uciderea lui Tudor, Iordache scria unui necunoscut : „Văd că-mi scrii cu privire la slugerul Theodor. Frate, un jurămînt e o chestiune gravă, și minia divină pedepsește totdeauna violarea lui... Frate, știți că noi l-am susținut și totdeauna l-am favorizat și ocrotit. Cum s-a putut ca un om care a primit atîtea servicii să fie atît de nerecunoscător față de binefăcătorul său ?” (Th. Gordon, *op. cit.*, p. 139—140).

Și în această scrizoare se invocă un angajament, pecetluit prin jurămînt, exact ca în legămîntul nostru. Putea fi încheiat acest angajament la Golești, călcat și sanctiionat în aceeași zi ?

2º Legămîntul nu vorbește de o simplă împăcare, ci de un *Bund*, care în limba germană înseamnă ligă, alianță, „o formă de asociere întemeiată pe un sentiment de iubire, ură și însuflețire. În *Bund* domnesc prietenie și spirit de sacrificiu mutual”, exact cum spune și art. 2 al legămîntului : „Unindu-ne pentru realizarea fericită a planului nostru greu de înfăptuit, ne-am hotărît să încordăm toate puterile noastre trupești și sufletești și să facem tot ce stă în puterile noastre pentru atingerea scopului propus și pentru aceasta să nu jertfim numai averea, onoarea, armele și tot ce va fi necesar îscusinței (*zu den Kunstgriffen*) unor astfel de întreprinderi, ci și scumpa noastră viață pînă la ultima picătură de sînge”.

Conținutul acestui articol este întărit și precizat de art. 4 : „Întrucît această alianță sacră a noastră (*dieser unsere heilige Bund*) tinde în esență să ridice strălucirea credinței și este obligatorie *pe toată durata acțiunii noastre pînă la realizarea desăvîrșită a operei începute*”, iar scopul acestei acțiuni era, după art. 1, „ca prin puterea armelor noastre să ne eliberăm de sub jugul apăsător al barbarilor”.

Pe aceste angajamente s-a întemeiat Iordache pentru a-i cere socoteală lui Tudor și pentru a-l ridica din mijlocul taberei lui.

3º Art. 4 al legămîntului mai vorbește de hotărîri care, pentru a fi valabile, trebuiau luate „în urma unei înțelegeri și deliberări comune a tuturor membrilor asociației întruniți în ședință”. Al. Vianu și

S. Iancovici cred că „această prevedere nu era posibilă în ianuarie, fiindcă nu urmau să plece toți semnatarii în Oltenia”. Ea era posibilă la Golești, unde ostile erau „în poziție de război” și unde Iordache s-a prezentat la consfătuire însotit de „50 de arnăuți dintre cei mai viteji ai săi”. În al doilea rînd, nu este vorba în acest articol de prezența la consfătuire a celor trei semnatari ai „Legământului”, ei de deliberarea în comun „a tuturor membrilor asociației” (*aller versammelten Bundesglieder*), deci a tuturor membrilor Eteriei de la București, cum s-a întîmplat efectiv înainte de pornirea acțiunii.

4º Legământul a fost încheiat în prezență și cu binecuvîntarea arhimandritului Veniamin, de care nu vorbește nici o mărturie a evenimentelor de la Golești, și a fost întărit de secretarul consulatului general al Rusiei la București, care în momentul întîmplărilor de la Golești se afla la Sibiu, refugiat cu Pini încă din luna martie. Apoi, cum am arătat, semnatarii înțelegerii de la Golești sunt cu totul alții decât aceia ai legământului.

5º În sfîrșit, legământul mai conține un art. 3, despre care Al. Vianu și S. Iancovici nu pomenesc nimic. El sună așa :

„Pentru a mări numărul nostru și pentru a cîștiga prin acțiuni destoinice, o mulțime de aderenți (*uns einen starken Anhang zu verschaffen*), fiecare dintre noi trebuie să fie volnic a urmări și a ordona, după împrejurări, ceea ce i se pare că ar contribui la binele general al acestui acord (*Bund*), întărit cu jurămînt, adică să fie autorizat să se prefacă a provoca tulburări, a stîrni temeri interne și externe și a se folosi de toate şiretlicurile care pot duce la atingerea scopului nostru comun... *ersey befugt sich zu verstellen. Unruhen zu stiften in – und auswärtige Besorgnisse zu erregen und sich Überhaupt aller möglichen List zu badieren, die er zur Erreichung dieser gemeinsamen Absicht dienlich findet*”.

În starea de război în care se aflau cele două tabere la Golești nici Tudor, nici Iordache-Farmache nu puteau avea, după Al. Vianu și S. Iancovici, o dorință mai fierbinte decât aceea de a întări ceata adversarului său și de a-i recunoaște dreptul „de a urmări și a ordona ceea ce i se pare că ar contribui la binele general al acestui acord întărit prin jurămînt!”.

Dar ceea ce este mai straniu, este partea a doua a acestui articol care autoriza pe semnatari „să se prefacă a provoca tulburări și a stîrni temeri înăuntru și în afara”. În momentul în care am publicat Legământul lui Tudor nu puteam sănui sensul și importanța acestei stipulații. Abia actele cunoscute după aceea ne-au dat cheia care dezleagă înțelesul tainic al acestui pasaj și rostul adevărat al Eteriei.

Oricine a pătruns în amănuntele mișcării eteriste știe că țarul Alexandru I era la curent cu toate planurile Eteriei, a încurajat-o și a subvenționat-o. Capodistria, care era sufletul întregii mișcări, era ministrul și sfetnicul cel mai influent al țarului. Baronul de Stroganov, ambasador la Constantinopol, era inițiat în toate secretele, iar personalul consulatelor ruse din Imperiul Otoman era compus în cea mai mare parte

din greci, agenți infocați ai Eteriei. Pentru a pregăti pornirea mișcării în toate provinciile Turciei, un membru al ambasadei de la Constantinopol, Daschkov, a întreprins în vara anului 1821, un turneu la toate consulatele din Orient, sub pretextul reorganizării consulatelor. În sfîrșit, epitetul general al Eteriei, Alexandru Ipsilanti era general în armata rusă și aghiotant al țarului.

Și totuși, cînd a izbucnit răscoala, toți, în frunte cu țarul Alexandru I și cu Capodistria, au fost consternați. Stroganov a dezavuat mișcarea spontan, fără să aștepte instrucțiunile guvernului său, și țarul l-a felicitat pentru exactitatea cu care i-a interpretat sentimentele. Țarul a condamnat apoi în termenii cei mai categorici mișcarea lui Tudor și acțiunea lui Al. Ipsilanti.

Spontaneitatea și unanimitatea cu care factorii responsabili ai politicii țariste au reacționat în momentul critic, fără să se fi putut consulta, a deconcertat pe toți istoricii Eteriei. Explicația cu care contemporanii s-au mulțumit, și care a fost adoptată și de istoricii de mai tîrziu, a fost că eteriștii au dezlănțuit mișcarea la un moment nepotrivit, cînd țarul și Capodistria se aflau la Laibach, sub influența lui Metternich. Este posibil ca o mare putere ca Rusia să fie redusă astfel la remorca Austriei?

Cheia misterului se află în declarațiile ignorate sau nesocotite ale unora dintre exponenții autorizați ai politicii țariste. Pini a vorbit în legătură cu mișcarea eteristă de o *situatie irreparabilă*, iar Capodistria, într-o serisoare din iulie 1821, către fostul mitropolit al Ungro-Vlahiei, Ignatie, confidentul său, care trăia retras la Pisa, a arătat limpede că Rusia nu putea interveni în favoarea eteriștilor decât dacă s-ar fi creat în Imperiul Otoman o situație imperioasă și ireparabilă. Cu alte cuvinte, țarul Alexandru I nu putea interveni decât „dacă ar fi silită de o *necesitate imperioasă*, de o *necessitate irezistibilă*”¹. Atunci țarul Alexandru I ar fi intervenit nu în postura de sprijinitor al unei mișcări revoluționare, cît ca restaurator al ordinii, investit cu această misiune chiar de Sfânta Alianță, după cum Austria a fost investită de congresul de la Laibach cu misiunea de a înăbuși mișcarea revoluționară din Italia. Legal investită de celealte puteri sau solicitată chiar de Poartă, ca în 1833, Rusia ar fi putut să ridice atunci problema soartei popoarelor creștine din Imperiul Otoman.

Or, Alexandru Ipsilanti n-a înțeles că țarul autoocrat nu se putea pune în fruntea unei mișcări revoluționare și a făcut totul pentru a com-

¹ Arhiva centrală din Moscova, fond III/83, fol. 103 : „La Russie a improuvé la révolution ; et la révolution a éclaté de manière à ce que la Russie ne pouvoit et ne devoit ni se taire, ni la sanctionner. Peut-elle s'occuper de ses conséquences dans le but de les faire prospérer ? Elle ne le peut assurément que lorsqu'elle y sera forcée par une *impérieuse nécessité*, par une *nécessité irrésistible*.

Cette nécessité sera *impérieuse et irrésistible* lorsqu'il sera prouvé qu'il n'est plus possible de ramener en Turquie, par les moyens du gouvernement turc, un état de choses compatible avec le maintien de la paix.

En plaçant ainsi la question, ce ne sera plus pour favoriser l'insurrection qu'on combattrra les Turcs. On les combattra pour faire terminer le désordre que la Porte provoque en suivant, contre les chrétiens, un système de destruction et de sang”. (Sublinierile sunt ale autorului).

promite Rusia și a paraliza acțiunea diplomației ei în favoarea victimelor furiei deslănțuite a turcilor. De aceea, pe cît de mult a apreciat diplomația rusă prudența și înțelepciunea lui Tudor Vladimirescu, pe atât de sever a condamnat „nebunia” lui Al. Ipsilonanti. Iată ce scrie Stroganov lui Nesselrode, la 10/22 aprilie 1821 :

„În proclamațiile sale, Vladimirescu vorbește de suveranitatea Sultanului și se declară exclusiv îndreptătorul năpăstuirilor pe care Țara Românească le-a suferit din partea administrației nedrepte a boierilor uniti cu domnii.

Ipsilonanti, dimpotrivă, printr-o imprudență fatală care a compromis națiunea întreagă și a întins un văl de doliu asupra Constantinopolului, a dat semnalul unui război de religie și a jurat să moară sau să exterminate tiranii care au asuprit Grecia de patru secole. Poarta, speriată în cel mai înalt grad de această întreprindere, a profitat de ea pentru a inflăcăra fanatismul turcilor”.

Obligații ca acelea cuprinse în art. 3 puteau avea vreun sens după aceste evenimente și după ce turcii au intrat în țările române ?

Dar, mi s-ar putea răspunde că chiar admîșind că acțiunea lui Tudor a pornit din inițiativa și în cadrul Eteriei, el a urmărit scopuri deosebite de ale Eteriei. Această teză a fost susținută și de contemporani și de unii istorici. În parte, este și versiunea lui Al. Vianu și S. Iancovici. Niciodată nu rezistă faptelor. Chiar și după dezavuarea țarului, atât timp cât a putut spera că provocările turcilor și încălcarea teritoriului țării vor determina intervenția Rusiei, Tudor s-a abținut de la orice act de ostilitate față de eteriști. Iată ce scrie Pini ministrului de externe, Nesselrode, la 3 aprilie :

„Cei doi șefi ai insurgentilor au împlintat fiecare de partea sa drapele diferite și păreau sau făceau să pară că sunt de opinie deosebită și minăți de interese contrare. Vladimirescu pretinde mai ales — după cite se spune — să nu participe la nici unul din proiectele prințului Ipsilonanti, căruia nu-i îngăduie decât o trecere — lui și armatei lui, pe teritoriul român. El persistă să declare că nu urmărește alt scop decât să garanteze pe compatriotii săi împotriva năpăstuirilor săvîrșite pînă acum de domni și de boieri, fără să pretindă a sustrage patria sa de sub stăpînirea otomană. Astfel pentru a da un aer de verosimilitate sentimentelor ce manifestă, Vladimirescu, afînd că Ipsilonanti se apropia de București, s-a retras cu ai săi la Cotroceni, mă nastire situată la o jumătate de leghe de această capitală.

„Eu sunt cu atât mai mult înclinat să cred puțin probabilă o deosebire de opinie între șefii insurgentilor, cu cît printre ei domnește o intimitate constantă. Pretinsa lor disensiune îmi pare prin urmare o șiretenie inventată pentru a face Poarta să creadă că vor sfîrși prin a se distrugе unii pe alții și, întîrziind prin aceasta un atac din partea turcilor, să cîștige timp și să-și organizeze, în acest interval, armata”.

În măsură să cunoască fondul lucrurilor, nu credem că Pini ar fi putut serie ministrului său altceva decât ceea ce știa că e adevărul.

În concluzie, socotim că relațiile lui Liprandi sunt foarte importante, că ele conțin o serie de știri prețioase, care permit să pătrundem mai adinc în cunoașterea evenimentelor din 1821, dar ele trebuie utilizate cu discernămînt și prudentă, fiindcă unele sunt tendențioase, iar altele provin din surse incerte sau gresit informate.

Data fiind preocuparea sistematică de a arunca un văl asupra legăturilor politicii tariste cu eteriștii și de a sustine punctul de vedere al boierilor de după înfrângerea mișcării, Liprandi nu putea admite nici caracterul antiotoman, nici caracterul antifeudal al mișcării lui Tudor Vladimirescu. De aceea, însemnările lui, afară de unele fraze generale asupra arbitra-rului și stoarcerile domnilor greci, uniti cu boierii, nu conțin nimic din care să se vadă ura țăranilor, care „alergau orbi” în oastea lui Tudor, la luptă împotriva boierilor și unelțelor lor. Marea mișcare țărănească pentru pămînt și slobozene, adică lupta împotriva stăpînirii turcești și exploata-tării feudale, care constituie resortul acțiunii lui Tudor, n-a trezit nici un ecou în povestirea lui Liprandi. Aceasta este principala lipsă a însemnărilor lui, și din acest punct de vedere trebuie apreciate știrile, în atîtea alte pri-vinți interesante, pe care ni le-a lăsat.

Iar în ceea ce privește „Legămîntul lui Tudor Vladimirescu față de Eterie” data pe care am fixat-o la începutul mișcării insurecționale, rămîne ferm stabilită, aşa cum am arătat noi. În ipoteza lui Al. Vianu și S. Iancovici, acțiunea lui Tudor Vladimirescu rămîne ininteligibilă, în contradicție cu cele mai sigure dovezi documentare și susceptibilă de a ne cufunda din nou în confuzie și mister.

DIN ISTORIA TINERETULUI DIN ȚARA NOASTRĂ

EXPLOATAREA MUNCII COPIILOR
ÎN MINELE STATULUI DIN TRANSILVANIA
ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-lea
DE
ILEANA BOZAC (Cluj)

Viața de miner în secolul al XVIII-lea este legată de ideea imunităților și a privilegiilor ; se credea în general că, față de țăran, minerul avea o situație mai bună.

Tărânimile din Transilvania are de îndeplinit în secolul al XVIII-lea obligații grele și numeroase, atât față de feudali, cât și față de fise : robotă, dijme, cens (în bani sau daturi în natură) și diferite taxe. La aceste obligații generale se mai adaugă altele speciale : contribuții extraordinare, cum era aceea pentru întreținerea funcționarilor publici, sau taxele militare și încartirurile de trupe ce provocau nemulțumiri adânci.

Teoretic, locuitorii Munților Apuseni beneficiază de imunitățile și privilegiile obținute în cursul vremii în calitate de mineri. Dar de fapt, s-a ajuns să li se pretindă și lor îndeplinirea obligațiilor amintite, sporite în mod abuziv. Subliniem cazul din 1789, cînd se decide oficial ca minerii ce nu se ocupau cu agricultura să fie scuțiți de plata dijmelor din produse agricole¹, dovedă că pînă la acea dată li se pretindea.

Alături de obligațiile generale și taxele față de fise, majorate, exploatarea minelor aduce cu sine, pentru locuitorii Munților Apuseni, paralel, și o sporire a obligațiilor speciale, legate de minerit : tăiatul lemnelor, arsul cărbunilor și mai ales cărăușiiile. Astfel, în contul robotei sporite oficial la 208 zile de muncă gratuită pe an, locuitorii de pe domeniul Zlatnei au prestat într-un singur an (1777) circa 19 475 de transporturi (minereu, cărbuni, lemn) la care au lucrat din greu 400 de oameni ; pe lîngă acestea, cărăușii au mai prestat vreo 3 000 de zile de robotă cu brațele².

¹ „Befreiung von Naturalien Abgaben (für die) Bergleute die kein Feldbau betreiben” Arh. Stat. Cluj, M.I.O.A., doc. 615/1789.

² St. Pascu, *Războiul țăranilor din 1784*, București, 1957, p. 14.

Agricultura, creșterea vitelor, vînzarea obiectelor confectionate din lemn, mineritul, constituiau mijloace minime de trai față de lipsurile și mizeria ce se accentuează spre sfîrșitul veacului, chiar fără să fi intervenit și motive hotărîtoare locale, cum au fost războiul țărănesc din 1784–85 și foamea cea mare de după aceea.

Agricultura și creșterea vitelor aduceau prea puțin venit, mai ales în regiunile împădurite; defrișarea a fost interzisă (1741).

Pămîntul pentru semănături era puțin și slab, ajungind neîndestulător datorită înmulțirii populației, care determină fărîmitarea sesilor întregi. Numărul acestora scade în decurs de 50 de ani la mai puțin de jumătate, sporind numărul jumătăților și sferturilor de sesie, și al locuitorilor lipsiți cu totul de sesie. Pe la 1782, din cei 7 890 capi de familie din domeniul Zlatnei numai 4 653 aveau pămînt, iar restul de 3 872 aveau cel mult o casă¹.

Islazurile pentru păsunatul vitelor nu erau suficiente, păsunatul fiind oprit în pădurile luate de fisc. De aceea, vitele trebuiau duse la păscut, uneori la distanțe apreciabile, plătindu-se taxe pentru păsunatul lor.

Unii își cîștigau traiul din vînzarea obiectelor de lemn (ciubere, sindrilă etc.); dar și lemnul trebuiau să-l cumpere acum, la fel ca și lemnele de construcții de care aveau nevoie.

Mulți se ocupau cu mineritul, din vremi străvechi, dar statul a reușit să achiziționeze cele mai multe mine particulare. Țărani încă renunță în să să caute aurul și pe cont propriu, acolo unde puteau să-l găsească. Faptul îl semnalează o descriere a Transilvaniei din 1789², precum și alte dovezi contemporane. Dar minereul pe care-l recoltau țărani era preschimbat la oficiul de schimb pe un preț oficial derisoriu. Și foarte adeseori erau înselăți la schimb de către „gozarii” — oficiali sau nu — ce colindau satele să-l adune la intervale scurte, profitînd de lipsurile în care se zbăteau țărani.

Statul încuraja, prin recompense chiar, găsirea de noi filoane metalifere. Dar atunci cînd pămîntul în care se găsea minereul era potrivit pentru o exploatare oficială, el era luat de la țărani.

Spre sfîrșitul veacului al XVIII-lea se accentuează folosirea muncii salariale, mai rentabilă acum pentru stat. Mulți locuitori ai Muntîilor Apuseni se angajează ca salariați la lucrul minelor: „obștea locuitorilor din Certeje e alcătuită aproape numai din mineri săraci, ce se hrănesc din lucru aspru al mineritului” recunoaște un înalt slujbaș al statului din 1784³. Salariile erau însă atât de mici, că nu le ajungeau pentru traiul familiei. Minerii se pling adeseori și încearcă — zadarnic — să protesteze împotriva numeroaselor rețineri ce li se făceau, cerînd salarii mai mari. Spre sfîrșitul veacului valoarea banului scade și traiul se scumpește simțitor; cu toate acestea au fost cazuri cînd plata muncitorilor în loc să fie

¹ Date după Tóth Z., *Mișcări țărănești în Munții Apuseni pînă la 1848*, 1955.

² „... bauen die Walachen viele unregelmässige Gruben nach Gold und in Körösanya unterhalten auch eine Goldwäscherei am Flusse Körösch”. Michael Lebrecht, *Versuch einer Erdbeschreibung des Grossfürstenthums Siebenbürgen*, Hermannstadt, 1789; ed. a II-a, 1804, p. 39, 53.

³ Arh. Stat. Cluj, fond. Zlatna, doc. 194/1784.

urcată, scădea. Astfel, spălătorii de aur se plâng la 1800 că pentru o anumită cantitate (un den.) de aur spălat, pentru care li se plătea înainte 15 creițari, acum nu li se mai plătește decât 5 creițari¹, deci abia a treia parte. În aceste condiții, membrii majori ai familiei nu reușeau, cu toată strădania, să agonisească cele necesare pentru familie. Munca acestora nu ajungea. De aceea, copiii nevîrstnici sunt nevoiți să contribuie, alături de aceștia, la munca pentru subsistență.

În regiunea Munților Apuseni contribuția copiilor la muncile din mine devine din ce în ce mai mare. Ei lucrează și la mină, pe lîngă ajutorul pe care-l dau familiei : la păzitul vitelor, la gospodărie, sau la lucrul cîmpului (la cules etc.).

Datele culese din documente și izvoare contemporane ne arată numărul mare al copiilor ce lucrau la mine — dintr-un singur sat peste 200 de copii ; ele ne spun vîrsta la care aceștia încep să lucreze — 6—7 ani ; și ne lasă să întrezărim condițiile neomenești în care lucrau.

Lucrul copiilor la mine sau la lucrări auxiliare mineritului nu era întîmplător ; el ajunsese o necesitate — neomenească dar reală în veacul al XVIII-lea — pentru familie, impusă de sărăcia locuitorilor, mai apăsatătoare aici ca în alte părți.

Copiii lucrau ca să ajute tatălui, sporind venitul acestuia pentru întreținerea întregii familii. O conscripție din Baia Sprie din 1771 amintește numeroși mineri ce lucrau împreună cu cîte doi-trei copii ai lor². Multă copii însă ajung să fie angajați ca salariați ei însăși la întreprinderile miniere, contribuind cu propriul lor cîștig la întreținerea familiei. Tatăl dorea, desigur, să-și inițieze urmașul (deși nu la o vîrstă așa fragedă de 6—7 ani), în tainele propriei meserii, să-l obișnuiască cu lucrul minelor. În această privință statul avea tot interesul să asigure o bună pregătire tehnică viitorilor mineri, pentru ca profiturile sale să crească și mai mult ; în acest scop, a dispus înființarea a numeroase școli în satele miniere, a căror frecventare era obligatorie, fiind impusă cu toată strășnicia.

Un raport din 1786 notează textual : „se știe că atît aici (la Săcărîmb), cît și la celealte întreprinderi miniere, cei mai mulți copii (de școală) sunt ai minerilor, și că ei sunt întrebuintați încă din copilărie să lucreze, parte în mine, parte la spălat și desnoroit minereul, atît din lipsuri personale, cît și pentru a ușura întreținerea (Unterhalt) părinților lor ce cîștigă salarii atît de mici (geringe Löhne) ; și din amîndouă motivele, ei nu pot fi înlăturăți de la lucru”³.

¹ Arh. Stat. Cluj, fond. Zlatna, doc. M. T. 1069/1800.

² Mich. Tivadar de 50 ani lucrează cu 3 copii : de 10, 12, 14 ani. Altul de 38 de ani, cu 2 copii de 11 și 13 ani etc. Arh. Stat. Cluj, fond. Zlatna, doc. 202/1771, citat de Al. Neamțu, *Aspecte din lupta minerilor din Baia Sprie* (mss.).

³ Arh. Stat. Cluj, fond. Zlatna, doc. 819-14062/82—1786.

Copiii, prin agilitatea lor, puteau îndeplini mai spornic anumite lucrări, puteau intra în galerii mai strîmte și reclamau în același timp și o salarizare mult mai mică decât lucrătorii maturi, iar noile mașini pentru extragerea și prelucrarea minereului permiteau înlocuirea adulților prin copii la anumite operațiuni.

Numeroase dovezi contemporane amintesc participarea copiilor la munca minieră, începînd cu izvoarele narrative, descrieri de călători pînă la actele și rapoartele oficiale din acea vreme. Ele se referă mai mult la minele statului. Despre minele particulare ale feudalilor încă ne lipsesc datele.

Mineralogul Born a remarcat prezența copiilor la lucrul minelor în 1774, cînd a vizitat domeniul minier din Munții Apuseni. Iată cum prezintă el repartizarea lucrului la o mină de aur particulară: „Tatăl lucrează în galeria sa, în mină, fiul cară cu un cal, la steam, minereul obținut și femeia se îngrijește (versehen) de steam. După o vreme ploioasă copiii adună nisipul și noroiul cărat de apă jos, în vale, îl aduc la steam-puri unde se mai scoate din el aur”¹.

Plîngerii sau jalbe, ca aceleia ale obștei spălătorilor de aur din Pianul Romîn² sau ale obștei minerilor din Băița³ se referă și la copiii angajați la lucru, nedreptățîți la plată.

Despre copiii angajați să lucreze la minele statului ne vorbesc mai mult actele oficiale ale vremii, întocmite de Administrațiile minelor, de angajații acestora și mai ales de autoritățile școlilor de stat.

State de plată sau tabele cu personalul angajat la minele respective ne arată numărul copiilor ce lucrau la mine, uneori impresionant de mare, cum a fost de exemplu în Săcărîmb, în 1774⁴, sau adrese dovedind măsurile luate de slujbași de la mine — unii încredințați și cu supravegherea școlilor — care se străduiau să mențină pe copii la munca minelor, fără a-i sustrage însă de la instruirea, impusă obligatoriu prin școală. Sînt multe adrese în acest sens, asemenea celei din Baia de Arîș, din 1788⁵.

Date prețioase găsim și în multe rapoarte școlare din acea vreme. În ele se dă adeseori ca motiv al absenței copiilor de la școală munca în mine (die Grubenarbeit): în Săcărîmb majoritatea copiilor nu au frecventat școala deloc fiind împiedicați de lucrul minier, motivează un raport școlar din 1783 — 1784⁶. Faptul se repetă an de an. În 1786 „acei școlari care vor avea de îndeplinit lucru la mine, vor fi obligați să meargă o jumătate de zi la lucrul minelor, și o jumătate de zi la școală”⁷, obli-

¹ I. Born, *Briefe über Mineralogische Gegenstände auf seiner Reise durch das Temeschwarer Banat, Siebenbürgen, ober und nieder Hungarn*, Frankfurt și Leipzig, 1774, p. 185.

² Arh. Stat. Cluj, fond. Zlatna, doc. 200/1782.

³ Ibidem, doc. M. T. 2762/1803.

⁴ Ibidem, doc. 998/1774.

⁵ Ibidem, doc. 912/1786 OBA.

⁶ „durch Grubenarbeit ... verhindert werden”, raport școlar pe pătrarul I al anului 1783 — 1784; doc. 230 în dosarul 267/1784.

⁷ „Jene Schüller welche ins künftige der Grubenarbeit vorzustehen haben würden, werden halben Tag zur Grubenarbeit und halben Tag zur Schule ... zu gehen angehalten” — raport școlar pe anul 1786 — 1787; — doc nr. 449/1787.

gatie impusă și peste doi ani, în 1788¹. Rapoartele școlare amintesc și alte localități cu exploatare miniere importante, unde copiii lipsesc de la școlile înființate anume pentru ei, fiind nevoiți să meargă la lucrul minier²; în raportul școlar general din 1787 alături de Săcărîmb e amintit și Certeje și Băița.

În Băița, copiii care n-au mers de loc la școală în 1784 au fost cei mai mulți la lucrul minier³, iar alții, în același an, au mers numai din cînd în cînd la școală din același motiv⁴, spun două rapoarte școlare.

În Certeje, copiii au mers la lucrul minelor din cauza sărăciei; de aceea nu s-au dus la școală, notează un alt raport școlar din 1785⁵.

La Săcărîmb, Băița și Certeje erau minele de aur și de argint cele mai intens exploataate în acea vreme, de aceea s-a pretins în aşa de mare măsură și contribuția copiilor. Cînd rapoartele școlare amintesc doar că elevii au lipsit, fiind la lucru (*zur Arbeit*), cum a fost în Săcărîmb în 1787⁶, sau în Certeje în același an⁷, și în anul următor 1788⁸, e de presupus că ei lucrau la mine.

Copiii din Săcărîmb sunt în permanență obligați, fie să învețe, fie să lucreze, recunoaște inspectorul școlar superior Schlauf (în 1803)⁹, dar tot el admite că accentul principal se pune pe lucru minelor, îndeplinit în orele de dimineată rezervîndu-se pentru orele de repetiție doar serile.

La minele de fier din Ghelar, cînd începe să se încalzească vremea, copiii sunt trimiși de părinți la lucru în mină¹⁰, menționează o adresă trimisă administrației minelor; în Rodna, „cei mai mulți copii (de școală) sunt folosiți la lucrul minelor”¹¹.

Munca îndeplinită de copii era variată. Ei erau utilizați mai ales acolo unde se cerea o atenție sporită, îmbinată cu agilitate.

Minele erau iluminate la sfîrșitul veacului al XVIII-lea cu seu. O mină mai mare, cum era aceea din Săcărîmb, avea un angajat special care se îngrijea de iluminatul minei, de obicei un copil, numit în statele de plată *Leuchter Jung*¹².

¹ Raport școlar pe 1/2 an 1787–1788, doc. nr. 1199/1788.

² „zur Bergarbeit abgingen”. Arh. Stat. Cluj, f. Zlatna, doc. 637/1787.

³ „... meistens in den Bergarbeiten ausgeblieben” – Arh. Stat. Cluj, f. Zlatna, doc. 1066/1784 – rap. pe pătrar 3.

⁴ „wegen der Grubenarbeit nur dann und wann erschienen” – raport pe pătrar 2. Arh. Stat. Cluj, f. Zlatna, doc. 688, în dos. 604/1784.

⁵ „wegen Armuth sind in die Gruben Arbeit gegangen” – doc. 1217/1785.

⁶ „wegen der über Tags verrichtete Arbeit ausgeblieben” – raport școlar – doc. F. N. din 9 mai 1787 (pe pătrarul 2).

⁷ „Zur Arbeit ausgetreten” – doc. 52/1787.

⁸ „... aus Armuth gehen auf die Arbeit” – Arh. Stat. Cluj, f. Zlatna, doc. 3587/1788.

⁹ „Die Jugend wird immerfort, entweder zum lernen, oder arbeiten angehalten” – raportul insp. școlar Schlauf din 14 oct. 1803.

¹⁰ Arh. Stat. Cluj, f. Zlatna, doc. 642 din 15 aprilie 1785.

¹¹ „die meisten Kinder zur Grubenarbeit verwendet werden” – raportul inspectorului școlar din 2 nov. 1799, discutat în ședința a 49-a din 1799, punctul 3.

¹² Arh. Stat. Cluj, fond Zlatna, doc. 998 din 1774.

Minereul desprins trebuia ales înainte de a fi scos din mină, operație îndeplinită în mare măsură de copii, numiți în statele de plată ale minei de la Săcărîmb în 1774¹ sau 1804, *Sauberjungen*. Părintii „i trimit (pe copii) în mine la ales” minereul (zum scheiden in den Gruben)² se plinge învățătorul Wolfram în 1785, motivind lipsa lor de la școală.

Căratul minereului afară din mină, pînă la șteampurile care-l măcinau, era încredințat de asemenea copiilor după ce tot ei îl încărcau de cele mai multe ori în cărucioarele cu care era transportat. Judele domenal Vizkeleti, în ancheta făcută prin satele românești din domeniul Zlatnei cu scopul de a înființa școli românești în 1788, constată că e greu de îndeplinit aceasta, deoarece vara copiii sănt folosiți la transportarea minereului din mină la șteampuri, cu ajutorul cailor de povară, iar alții sănt folosiți ca stompari³.

Categoria cea mai numeroasă de copii angajați la lucrul minelor erau copiii ce culegeau minereu, aşa-numiții *Klauber-Jung* sau *Klaub Kinder*, numire sub care și întîlnim în statele de plată și în alte acte oficiale din acea vreme. O parte din minereul zdrobit în șteampuri era cărat de ploi în jos, unde trebuia căutat și adunat din nămolul și din nisipul din vale, apoi trebuia cărat din nou la șteamp. Era o muncă migăloasă anevoieasă și obositore, căci trebuiau să stea permanent aplecați. Această muncă era îndeplinită exclusiv de copii și era prost plătită.

O altă operație încredințată copiilor era spălatul și desnoroitul minereului (*Waschwerk und Schlemmungs Arbeit*), care chiar ea cerea și impunea folosirea muncii copiilor, cum raporteaază un slujbaș al minelor din Săcărîmb, Daniel Castellano (în același timp și supraveghetor al școlii din localitate), în 1784⁴. De aceea mulți copii erau angajați și-o îndeplinească, fapt notat în mai multe rapoarte școlare din același an sau din anul următor, având ca scop justificarea absențelor copiilor de la școală⁵.

La spălatul minereului copiii îndeplineau patru operațiuni⁶: cei mai mulți erau folosiți la ridicarea sitelor prin care se alegea minereul zdrobit (*bei Abhebung von Sieben*); alții erau repartizați ca ajutoare pe lîngă muncitorii maturi ce așezau sitele (*bei den Siebsetzern*). Unele state de plată amintesc pe acești *Siebsetzern* la un loc cu *Klauberjungen*⁷.

¹ Arh. Stat. Cluj, fond. Zlatna, doc. 998 din 1774.

² Ibidem, doc. nr. 642 din 15 aprilie 1785.

³ „... proles suas aestivali tempore (siquidem eosdem) partim ad lapidum minera- lium cum equis cliteralibus e fodinis ad stompas fiendam devotionem applicare; partim vero stomparios constituere necessitarentur”. Arh. Stat. Cluj, fond. Zlatna, doc. F. N. din 29 oct. 1788.

⁴ „Die Waschwerk samt Schlemmungs Manipulation selbsten dergleichen [Schul] Kinder erforder“ — Raport școlar pe pătrarul I, 1 febr. — 30 aprilie 1784. Arh. Stat. Cluj, fond. Zlatna, doc. 606 din dosarul 604 din 1784.

⁵ „Die dermahlen operirende Waschwerke wo solche (Kinder) angestellet sind verhindern die der Schulle bey zu wohnen“. Raport școlar pe pătrarul 3, Săcărîmb. Arh. Stat. Cluj, fond. Zlatna, doc. 1235/1785 ; sau raportul școlar pe pătrarul 3, 1784, doc. 1009/1784.

⁶ Al. Neamțu, *Inovatori români în tehnica minieră din Transilvania în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea*, în *Studii*, 1957, X, 2, anexa V, p. 120—121.

⁷ Tabelul personalului de la minele din Băișa, 1774, Arh. Stat. Cluj, fond. Zlatna, doc. 998/1774.

Citiva supravegheau jgheabul de seurgere de la mașina de spălat minereul (*bei den Rinnwerk*), lucru îndeplinit numai de copii. Un copil se îngrijea de al 5-lea grătar (*Reibgutter*)¹ pe care se freca minereul, primiele 4 grătare fiind încredințate la oameni maturi. Muncă mai grea decât altele, dacă ținem seama de salariile mai mari ce se plăteau pentru ea, muncă suprimată însă cu totul la noile mașini de spălat minereul, inventate la sfîrșitul veacului.

Între muncile îndeplinite de copii pentru mine trebuie amintit și ajutorul pe care-l dădeau părintilor lor la diferitele lucrări auxiliare, cum era cărăușia. Oficial se declara (1785) — și țăraniii recunosc — că la robotele manuale au fost trimiși în cea mai mare parte numai copii sau oameni bătrâni și slabii².

Ei contribuiau și la construirea drumurilor, muncă grea, cum a fost la drumul pentru ocnele de sare din Maramureș, care trecea peste munte, și unde, în unele locuri, trebuia să se sape la o adâncime de 4 stînjeni, iar alteori să se înalte terenul tot atât de mult³.

Munca grea îndeplinită de copii la mine ne-ar putea îndreptăti să deducem că e vorba de copii mai mari, de adolescenți de cel puțin 12—15 ani. Maiales că adeseori se folosește și termenul german de „Jungen”, ce poate fi tradus cu „băieți” dar și cu „tineri”. Realitatea e însă alta, confirmată de aceleași documente. Mizeria și lipsurile îl sileau să se angajeze la lucru greu al minelor încă din frageda copilărie, chiar de la vîrstă de 6—7 ani. Lucrările mai grele cu mai multă răspundere erau încredințate copiilor mai mari. La Baia Sprie se amintesc mineri ce începeau să lucreze în mine de la vîrstă de 9, 10—14 ani, unul ajungînd să lucreze timp de 66 ani, de la 11 ani pînă la vîrstă de 77 ani⁴.

Majoritatea copiilor angajați la exploataările minelor din Munții Apuseni, despre care e vorba în cele de față, erau însă mai mici, adeseori școlari. Mulți lipseau de la școală ca să lucreze la mine, și se știe că școlarizarea era impusă tuturor copiilor între 6 și 12 ani. Statisticile școlare din domeniul minier ne dau liste precise ale copiilor de școală cu vîrstă respectivă, în care figurează surprinzător de puțini copii peste 10 ani. Faptul ar putea fi explicat și prin numărul mare al băieților ce sporeau rîndurile celor fugiți în alte comitate în căutarea iluzoriei a unui trai mai omeneșc. Între cei fugiți în 1788 din domeniul de jos al Zlathei în comitatele Alba și Hunedoara figurează 314 băieți, iar din domeniul de sus, în același an, au fugit în diferite comitate un număr de 920 băieți⁵.

Rapoartele școlare ce amintesc copii angajați la lucrul minelor se referă, cu mici excepții, la copii sub zece ani.

¹ Corect: *Reibgitter* — Cf. dicționarul tehnic al lui Pech Antal din 1878.

² Tóth Z., *op. cit.*, p. 140, nota 2.

³ St. Pascu, *Aspecte din situația și lupta maselor populare din Maramureș în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea*, în *Studiile*, X, 2, 1957, p. 131.

⁴ Arh. Stat. Cluj, fond. oraș. Baia Sprie, doc. 201/1771 — cf. Al. Neamțu, *mss.*

⁵ Tóth Z., *op. cit.*, p. 141, nota 2 și 3.

Nu e izolat faptul menționat în jalba spălătorilor de aur din Pianul Romîn care se pling de nedreptățirea copiilor lor ce încep să lucreze la spălat aur încă de la vîrstă de șapte ani obișnuindu-se de la acea vîrstă fragedă cu lucrul părintilor¹.

Timpul prestat de copii la munca minelor era inegal. Cei ce ajutau părintilor lucrau cînd, și cît puteau, fără vreun control sau evidență, dar și fără măsură.

Cei angajați aveau un program de muncă precis stabilit și controlat, mai ales aceia ce lucrau cu șutul.

Erau copii ce lucrau înainte de masă, alții după masă, iar unii dintre ei ziau întreagă după cum dovedesc rapoartele școlare și adresele citate.

S-a ajuns și la exagerări impresionante, cum a fost după foametea cea mare în 1788, la Băița : inspectorul școlar raportează că copiii nu vin la școală, fiindcă, din cauza scumpelei mari, copiii mai săraci trebuie să facă șuturi duble în mină pentru a obține o plată mai mare². Fie că n-a înțeles, fie că nu le putea ușura el însuși viața, inspectorul trebuind să asigure și frecvența școlară de care răspundea, propune ca „... acei copii cari din cauza sărăciei trebuie să facă șuturi duble să cerceteze școala cel puțin de trei ori pe săptămînă pentru învățarea celor de lipsă”³.

Încadrați în categoria celor ce lucrau la mine, copiii erau retribuiți după același sistem, dar aveau de îndurat aceeași serie de nedreptăți, exagerate adeseori, fiind mai fără apărare.

Sistemul mai vechi era de a se plăti minerilor pentru durata timpului de muncă prestat, avînd ca unitate de timp șutul (de la germ. Schicht), fixat oficial la 12 ore la anumite lucrări. Durata era scurtată sau adeseori prelungită, după natura lucrului, după anotimp, sau după bunul plac al supraveghetorilor. O adresă din 1788 vorbește de introducerea șuturilor de la 16 pînă la 17 ore⁴.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea s-a introdus tot mai mult sistemul de muncă în acord (*Gedingarbeit*), plătindu-se cantitatea lucrului prestat, socotită după cantitatea de minereu excavat (înîndu-se seama și de duritatea rocii), sau după conținutul de metal pe care-l avea minereul.

Copiii angajați să lucreze la mine cu șutul sunt amintiți adeseori, atât în cele citate pînă acum, cît și în statele de plată ale minelor respective.

Probabil că timpul de muncă pentru copil era stabilit la un număr mai mic de ore, dar nu întotdeauna. La mașinile nou introduse pentru spălatul minereului de la minele din Săcărîmb ziua de lucru era fixată în

¹ „Proles nostrae a septimo aetatis anno, dum sufficieno pluvia habetur, in canalibus, e fodinis a nobis elaborandis, profluentibus, jam aurum lavare incipiunt, et per acquisitionem aliquot quadrantum denariorum auri iam in illam tenera aetate ad auriloturam animantur, nobis ab aliquo tempore retulerunt ...”. Arh. Stat. Cluj, fond. Zlatna, doc. 200/1782.

² „Weilen, wergen der grossen Teuerung, die armeren Kinder auf der Grube doppelte Schichten um einen mehreren Lohn zu erhalten machen müssen ...”. Arh. Stat. Cluj, fond. Zlatna, doc. 1231/1788.

³ „Man hat für gut befunden das jene Kinder welche aus Armuth doppelte Schichten machen müssen, vöchentlich 3 mal wenigstens, zu erlehrgung deren nothwendigkeiten, die Schull frequentiren sollen”. Ibidem.

⁴ „Einführung 16 bis 17 stündigen Schichten”. Administrația minelor din Hunedoara. Arh. Stat. Cluj, fond. Zlatna, doc. M. I. 8 – 2383/1788.

statele de plată la șuturi zilnice de cîte 12 ore, fără să se facă deosebire între adulți și numeroși copii angajați¹.

Copiii ce alegeau și culegeau minereul cărat de ploi de la ștampurile din Săcărîmb (*Klauber kinder*) au lucrat numai cu șutul pînă în anul 1744. În acest an se încearcă introducerea noului sistem, de a-i plăti după cantitatea de minereu adunat (nach denen aufbringenden Erzten bezahlen werden). În raportul trimis Administrației superioare a minelor, administratorul minelor din Săcărîmb, Castellano, discută avantajele celor două sisteme aplicate la munca îndeplinită de copii. El nu recomandă plata după cantitatea, în volum, sau în greutate, a minereului cules, spunînd că nu e un sistem avantajos, deoarece diversitatea minereurilor și o bună separare a lor de pietrișul nevaloros cere o sîrguință și o atenție deosebite, ce nu pot fi respectate întocmai cînd e vorba de o cantitate anumită, astfel că o bună parte a minereului s-ar pierde. El găsește mult mai avantajos sistemul de plată după timpul de muncă (nach denen Schichten)².

Răspunsul din Sibiu sosește în aceeași lună. Se recunoaște că nu ar fi avantajos pentru întreprindere dacă s-ar plăti celor 199 *Klauber kinder* pentru o anumită cantitate sau după măsură (Maas) de minereu adus, fără să se țină seama de conținutul minereului cules cum a raportat și administratorul. Se remarcă totuși că ar fi mult mai economic (wirtschaftlicher) și mai folositor (nützlicher), dacă s-ar plăti după *Rimpel Maas* sau după greutate, ținînd seama de conținutul de aur al lotului de argint. Nu se recomandă plata după unitatea de timp lucrat (șut) deoarece se obțin rezultate prea mici, iar supravegherea permanentă, necesară, e aproape imposibilă.

Pentru a se putea alege sistemul de plată cel mai avantajos pentru întreprindere, se propune și se și poruncește să se facă o încercare amănuntită și temeinică cu amîndouă felurile de salarizare, timp de două sau trei luni și comparîndu-le să se aleagă apoi cea mai aducătoare de venituri (fürträchtlichste) pentru întreprindere.

În încheiere, ca o sugestie, se mai spune că „atîta e sigur că după ultimul sistem (adică după cantitatea de minereu) nu e niciodată pericolul pe care primul sistem (șut) îl aduce întotdeauna, de îngrijorare că plata celor 199 de *Klaub Kinder* să nu poată fi recuperată”³. Din discu-

¹ Al. Neamțu. *Inovatori , Anexa V.*

² „..... Endlichen in Anschung, der Klauber Kinder zu erstaltenden Ausserung, ob selbe nach denen Schichten oder aufbringen den Erzten bezahlet werden, kommt gehorsamst anzuführen, dass deren Zahlung nach denen Schichten in 6 xr. Tägl. bestehe aus der hauptsachlichen Ursach, weilen allhier eine Bezahlung nach einen gewissen Maass oder Gewicht nicht vorteilhaft ist, maassen die Verschiedenheit deren Erzten und deren gute Absonderung von dem Tauben gestein gute Nachsicht, und Emsigkeit erfordert, welche man, wenn es auf eine bestimmte Cvantite ankömen nicht allerdings beobachtete; folksam dasjenige in dem Gehalt der Erzeigung verlorenen gienge. Was man an einer grösseren Cvantite gewinnen würde....” Arh. Stat. Cluj, fond. Zlatna, doc. 998/1774.

³ „... es würde noch wirtschaftlicher und nutzlicher seyn wenn sie nach dem Rimpel Maas, oder Gewicht, nach dem Verhältniss des Gold halts vom lothi Silber nicht aber auf Schichten : womit immer wenig ausgerichtet, und die beständig erforderliche Aufsicht fast, unmöglich wird/Ihren Lohn empfingen. Man hat somit verordnet somit andurch nach beydertheiligen arth durch 2, oder 3 Monat eine getreue und verlässliche Probe zu machen, um aus dem Zusameninhalt derensalben dass dem Werk fürträchtlichste zu wählen”; Arh. Stat. Cluj, fond. Zlatna, doc. 998/1774.

țiile privitoare la cele două sisteme de plată apare și în cazul copiilor evidentă strădania fiscului de a obține cu cheltuieli minime un maximum de cîștig. Ea se aplică nu numai la copiii ce culegeau minereul, ci la toate celelalte categorii.

Încercarea de a schimba sistemul de salarizare se încadrează între măsurile generale de atunci și ea nu privea numai copiii. În cazul copiilor ce culegeau minereul (*Klaubkinder*) există însă și un motiv special: supravegherea lor era nespus de grea și costisitoare. În urmă cu doi ani, în 1771, la minele din Săcărîmb erau angajați 12 supraveghetori (*Aufseher*) pentru personalul de la întreprinderea de spălat minereu și copiii ce culegeau minereu în număr de 331¹.

Salariul plătit copiilor era mai mic decît al adulților, proporțional cu felul de muncă îndeplinit, cu timpul de muncă prestat și mai ales cu productivitatea muncii lor.

Diferența dintre salariul plătit copiilor și salariul adulților era astfel uneori mai mare, alteori mai mică; rareori aceste salarii ajungeau aproape egale.

La construirea drumurilor pentru ocnele de sare din Maramureș, lucrătorii maturi primeau cîte 10 creițari pe zi, iar copiii între 3–10 creițari. Pentru cheltuielile de drum se plătea oamenilor mari cîte 2 creițari, iar copiilor numai cîte un creițar².

În bilanțul minelor din Săcărîmb, din august 1800, copiii erau plătiți la mașinile de spălat minereu cu 6–8 creițari pentru șutul zilnic de 12 ore, față de 10–18 creițari cît se plătea adulților³, pentru alte lucrări, desigur; *Leuchterjung* primea 1 RM săptămînal.

La aceleași mine, copiii ce adunau minereul risipit de ape, la șteampuri (*Klaubkinder*) primeau, în 1774, 6 creițari pe zi, lucrînd cu șutul⁴.

Mulți copii cum erau aceia ai spălătorilor de aur din Pianul Român, ce lucrau alături de părintii lor, erau plătiți după cantitatea de aur adunat.

Autoritățile miniere trătau pe copiii angajați la fel cu ceilalți muncitori: le impuneau o anumită durată sau cantitate de lucru, îi treceau în statele de plată alături de maturi, le plăteau salariile la aceleasi scadente, le dădeau avansuri de cereale din magaziile oficiale, în contul salariului, și le făceau aceleasi rețineri din salar. Copiii erau însă mai expuși să îndure abuzurile slujbașilor necorecți.

Nemulțumirile minerilor maturi ce primeau adeseori neregulat salariul, făcîndu-li-se rețineri multe pentru diferitele avansuri luate, sau plătindu-li-se chiar cu o întîrziere de una sau două luni, aveau să le îndure și copiii. S-au găsit chiar motive să li se rețină unora definitiv salariul întreg.

Astfel, minerii din Băița se plîng (în 1803), între altele, că salariile copiilor lor ce lucrează la mina principală au fost reținute în întregime

¹ Arh. Stat. Cluj, fond. Zlatna, doc. 669/1771, anexa 1/11.

² St. Pascu, *op. cit.*, p.131.

³ Al. Neamțu, *Inovatori* ..., p. 120–121.

⁴ Arh. Stat. Cluj, fond. Zlatna, doc. 998/1774.

(ganz inne gehalten worden seyen) în contul bucatelor ce s-au dat părinților lor¹.

Cazul ajunge la forurile superioare din Sibiu și desigur pare că n-a fost singurul. El se rezolvă în felul următor: Administrația minelor e îndrumată să repartizeze și copiilor ce lucrează la mină o cantitate de bucate, socotită după necesități, însă în același timp părinților să le dea în aceeași măsură, proporțional, mai puțin, aşa încât, bucatele (Frucht) tinerilor lucrători să se rețină din salariul respectivului salariat (das eigentlichem Empfängers abgezogen). Și de acest lucru să fie înștiințată obștea minerilor².

Hotărîrile luate nu se aplicau întotdeauna corect, depinzînd în multe cazuri de înțelegerea și de corectitudinea slujbașului încredințat cu execuțarea lor.

Uneori, slujbașii nu-și mai pierdeau vremea cu cîntărirea și preluarea cantitatîilor mici de metal prețios adus de copii, ceea ce provoca nemulțumiri. Astfel, spălătorii de aur din Pianul Român înaintează în 1782 o plingere, ce a ajuns să fie dezbatută la Sibiu. Plingerea e semnată, în afara de spălătorii de aur, și de judele sătesc și de șase jurați. Ei cer ca aurul spălat, adus de copiii lor, să le fie preluat și plătit, chiar cînd e o cantitate mică, fiind pentru copii o încurajare foarte folositoare (nützlich) să se ocupe (üben) de timpuriu cu spălatul aurului. Protestează împotriva slujbașului de la spălătoria de aur, Nyers, care nu voia să preia de la copiii lor aurul adunat, decît atunci cînd era predat în toată cantitatea prescrisă.

Procedeul lui Nyers a nemulțumit și autoritățile, nu numai pe părinți. O bună parte din aurul cules astfel se pierdea pentru fisc, iar copiii pierdeau elanul și interesul să-l mai adune. De aceea, rezoluția consiliului din Sibiu trimisă administrației superioare a minelor din Zlatna prevede să pretindă lui Nyers să preia fără nici o impotrivire aurul adunat de copii, chiar dacă ar cîntări numai 1/8 dem., și să-și procure neîntîrziat greutățile mici necesare cîntărit³.

Nemulțumirile pentru felul cum erau plătiți copiii ce lucrau la mine sunt arareori înregistrate în actele oficiale. Poate nici nu erau exprimate cu atîta curaj. Copiii contau deocamdată doar prin munca lor, dar nu alcătuiau o categorie aparte, compactă. Ei lucrau alături de muncitorii maturi, cu excepția celor de la cules și spălat minereul, cum s-a văzut.

¹ „... die Löhne ihrer beim Hauptwerke arbeitenden Kinder auf Abschlag der ihren Eltern verabfolgten Früchten ganz inne gehalten worden seyen . . . ” Arh. Stat, Cluj, fond. Zlatna, doc. M.T. 2762/1803.

² „... wird ihr, k. R. Verwaltung zur Richtschnur hiemit vorgeschrieben, dass der arbeitenden Jugend ebenfalls auf ihren Namen die Frucht nach den angemessenen Bedarf verabfolget, dagegen aber den Eltern in eben dem Masse weniger hieran ausgefolget, mithin auch die Frucht der Jungen Arbeiter von dem Lohne des eigentlichen Empfängers abgezogen, und diese Veranlassung der Bergleutgemeinde bekannt gemacht werden solle ...”. Arh. Stat. Cluj, fond. Zlatna, doc. M. T. 2762/1803.

³ Arh. Stat. Cluj, fond. Zlatna, doc. 200/1782.

Numărul copiilor angajați la lucrul minelor poate fi găsit în documentele amintite.

La mina principală din Săcărîmb erau angajați în 1774 un număr de 199 de copii la cules minereul (*Klauberkinder*), mai mult decât îndoială categoriei de muncitori imediat următoare (de 90) — un slujbaș fiind însărcinat numai cu supravegherea lor. Mai erau acolo încă și alți copii al căror număr exact nu-l putem cunoaște, fiind treceți în numărul total al celor ce îndeplineau operația respectivă : cei ce alegeau minereul (*Sauberjungen und Anschläger*) ; aceștia erau în număr de 75 ; cei ce împingeau cărucioarele cu minereu (*Hundstösser*) 74 ; cei ce spălau minereu, schimbau sitele și ajutoarele lor (Schlemmer, Siebsetzer und Mitgehülfen) 58 ; și unul încredințat cu luminatul minei (*Leuchterjung*). Statele de plată (Lohnzettel) din Săcărîmb din 1804 ne dău cifra de 33 *Sauberjungen* din totalul personalului de 345 de angajați¹. Probabil că în 1774, numărul lor să fi fost tot cam atâtă.

La mina din Băița, în același an (1774, octombrie) figurau în personalul minei 30 de copii ce alegeau minereul (*Sauberjung*) — a doua categorie, în ce privește numărul de angajați — șase copii ce culegeau minereu sau schimbau sitele (*Siebsetzer und Klauberjung*), fără să putem preciza căți erau copii dintre cei 37 căruși de minereu (*Hundstösser*), repartizați în patru categorii².

La o altă mină, tot atunci, din totalul de 39 angajați (muncitori și personal de supraveghere), erau patru copii ce alegeau minereul, patru copii ce spălau minereu, și nu știm căți din cei 11 ce împingeau cărucioarele cu minereu afară din galeriile minei³.

Rapoartele școlare ne dau și ele cifre grăitoare, arătând un număr masiv de copii între 6—12 ani ce lucrează la mine.

Pentru domeniul Zlatnei locul principal îl deține și în evidență rapoartelor școlare Săcărîmbul, cu minele de aur ale căror lucrări solicitau mai mult decât altele contribuția copiilor.

În anul școlar 1783 — 1784, din cei 145 elevi, 100 nu merg la școală de loc⁴. În anul următor (1784) în lunile când se lucra mai intens la spălatul și desnoroitul minereului (pătrarul III), din cei 145 elevi, abia 18 frecventează școala regulat și 123 de loc⁵, din cauza acestor lucrări la mine, deși în lunile de iarnă (1. II — 30. IV) frecvența fusese mai bună, venind regulat la școală 39 elevi din cei 145, 26 mai rar, și 80 n-au venit de loc, lucrând la mină⁶.

În 1785 în lunile de vară (pătrarul III) se revine la situația din anul precedent : din 145 elevi abia 12 vin regulat, 35 numai din când în când, iar 98 de loc⁷, fiind angajați la spălatul minereului.

¹ Arh. Stat. Cluj, fond. Zlatna, doc. M.T. 1821/1804 (Cf. Al. Neamțu, *mss.*).

² Arh. Stat. Cluj, fond. Zlatna, doc. 998/1774.

³ Personal stand des kays, königl. Gewerks Facsebajen Maria Hilf Stollner Berg Bau Pro Mense 8-bri 1779. Arh. Stat. Cluj, fond. Zlatna, doc. 998/1774.

⁴ Arh. Stat. Cluj, fond. Zlatna, doc. 267/1784.

⁵ Ibidem, doc. 979/1784.

⁶ Ibidem, doc. dosar 604/1784.

⁷ Raportul școlar, doc. 1235/1785.

Raportul școlar pe 1/2 an, 1787 – 1788, arată că din 142 elevi, 45 frecventează regulat școala, 82 mai rar, și 15 de loc. Nu se spune însă în ce categorie au fost trecuți aceia ce lucrau o jumătate de zi la mine, amintiți în raport deosebit de cei ce lucrau ziua întreagă, și erau obligați să frecvențeze școala seara de la ora 5 la 7¹.

La Băița, în 1784, din 31 elevi abia 14 vin regulat la școală, din cauza lucrului la mine (*Grubenarbeit*)², și, în pătrarul III numai 10³. În 1787 numărul elevilor a sporit simțitor la 79 – dar nu și frecvența, ce se menține slabă⁴.

O frecvență mai bună se înregistrează la Certeje în aceeași yreme dar se menționează în rapoartele școlare că lucrul la mine i-a împiedicat pe mulți să meargă la școală.

La sfîrșitul veacului al XVIII-lea numărul copiilor angajați la lucrul minier sporește mult, determinat, între altele, și de dezvoltarea tehnică ce permitea reducerea numărului brațelor de muncă și înlocuirea mulțor lucrători adulți prin copii.

Bilanțul minelor din Săcărîmb pe anul 1800⁵ ne dă date precise în această privință.

La spălatul minereului cu mină se foloseau 21 de muncitori dintre care 11 erau copii. La mașina perfectionată, inventată de Muntian Ursu, numărul muncitorilor a fost redus la șapte, dintre care numai trei erau lucrători maturi, ceilalți patru fiind copii⁶. Administratorul minelor (Franzenau) relevă cu satisfacție avantajele noilor mașini, datorită căror se obține minereu mai mult, mai curat, cu osteneală mai puțină, reclamând doar munca unui singur copil (Knab) care să curete sitele și să le umple din nou⁷.

Se poate constata o fluctuație periodică a numărului copiilor ce lucrau la mine, în funcție de anotimp, determinată însă și de natura lucrului. Vara, lucrau mai mulți copii decât iarna, numărul lor sporind în special la lucrările dinafara minelor⁸.

Proveniența socială a acestor copii e greu de stabilit din lipsa unor date precise. Oarecare deducții s-ar putea face pe baza statisticilor școlare.

Acolo unde aproape toti copiii din localitate erau angajați la lucrul minelor, cum a fost de pildă la Săcărîmb⁹, se poate presupune că alături de copiii țăranilor săraci și ai jelerilor lucrau și copii de-ai slujbașilor-

¹ Arh. Stat. Cluj, fond. Zlatna, doc. 1199/1788.

² Ibidem, dosarul 604/1784.

³ Ibidem doc. 1066, dos. 974/1784.

⁴ Ibidem, doc. 637/1787.

⁵ Al. Neamțu, *Inovatori . . .*, p. 120–121.

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem, p. 119.

⁸ Rapoartele școlare ne dau date: La Băița, în tabelul personalului angajat la mine, în luna mai 1771, figurează 16 Sauber Jungsen, număr ce sporește la 26, în iulie. Arh. Stat. Cluj, fond. Zlatna, doc. 669, anexa 11/8, 1771.

⁹ În anul 1774 figurează un număr aproximativ de 250–280 copii angajați la minele din Săcărîmb. Tabelele nominale ale tuturor copiilor capabili de a merge la școală ne dau următoarele cifre: români 178 (98 băieți + 81 fete) în anul 1784, și germani 128 (băieți și fete), în anul 1787.

inferiori. În general, tabloul lor reflecta, probabil, pe acela al lucrătorilor maturi.

Nu e exclusă nici posibilitatea ca în această muncă să fi fost utilizate și fete. O sugerează atât cifrele citate, cât și împrejurarea că aci era o situație mai avansată din punct de vedere cultural. La școlile înființate de stat în satele miniere — în interesul mineritului — fetele nu lipsesc niciodată din evidența școlarilor, deși numărul lor e mult mai mic decât al băieților.

Cererea excesiv de mare de brațe de muncă pentru minele din Săcărîmb mai explică, probabil, și prezența unui număr mare de copii peste 10 ani în lista școlarilor români. Dintr-un total de 97 de băieți între 6—14 ani, 62 sunt peste 10 ani, în vreme ce în alte părți era tocmai invers¹.

Datele citate pînă acum se referă la copiii angajați și salariați dar nu și la aceia ce lucrau fără forme oficiale, fără norme stabilite, copii ce lucrau pe apucate ajutând părintilor lor. Numărul lor nu-l vom cunoaște, dar trebuie să admitem că au trebuit să fie mai mulți chiar decât ceilalți.

Condițiile de muncă în care erau obligați să lucreze acești copii se apropiau de acelea în care lucrau copiii în industria engleză la începutul veacului 'următor, inumane și acelea.

Rezistența lor fizică era minimă din cauza lipsurilor și a mizeriei de acasă. Erau slab alimentați, lipsindu-le adeseori cu totul hrana substanțială, pe care o cerea efortul fizic.

Lipsurile erau provocate de obligațiile prea mari, de ani cu recoltă slabă (pentru cei cu puțin pămînt), și de salariile mici grevate de datorii din cauza avansurilor — anticipate tot pentru hrană. Aceeași mizerie făcea să le lipsească și îmbrăcămîntea strict necesară. Mulți copii nu mergeau la școală, din cauza lipsei oricărui fel de îmbrăcămînt, spun multe rapoarte școlare din acea vreme. Cei ce lucrau la mine din cauza sărăciei nu puteau fi mult mai bine echipați. Iar lucrul le uza prea repede și ceea ce aveau. Tabloul prezentat sumar de mineralogul Born, poate fi zugrăvit cu totul altfel chiar fără prea multă imaginea. Era, desigur, un convoi de copii palizi și triști, îmbrăcați în zdrențe, adeseori ude de ploaie sau de apă ce se scurgea din nisipul prețios, scotocit din nămolul cărat de ploi în vale. Umblau desculți, în noroiul rece, cu spinarea firavă încovoiată sub greutate, osindîți să stea îndoîți atîtea ceasuri la rînd. Si nu-i părăsea nici spaimă, devenită prea ades realitate, că truda de o zi le-a fost zadarnică, lipsind fărîma de minereu prețios care să împlinească greutatea cerută de slujbașul fiscului.

Condițiile neigienice și lipsa măsurilor de protecție din mine nu prea sunt notate în adresele oficiale de atunci, dar le cunoaștem. Știm că minele erau luminate cu lumînări de seu, al căror fum și gaze se adăugau

¹ De exemplu în Bistra, din cifra totală de 482 copii români de școală, numai 21 erau peste 10 ani, iar în Baia de Arieș, din 111 abia 15, în anul 1788.

acelora produse de explozibilul întrebuințat la desprinderea minereului din stincă. După o explozie, fumul și praful nu se risipeau repede.

Zorul fiscului și al minerilor de a scoate cît mai mult minereu — mai ales cînd erau plătiți după cantitate — făcea să se negligeze adeseori cele mai elementare măsuri de prevedere. Galeriile nu erau sprijinite îndestul cu bîrne sau chiar dacă acestea existau, ajungeau să putrezească de multe ori înainte de a fi înlocuite și se prăbușeau adeseori îngropind de vii pe cei din mină. Gazele otrăvitoare adunate în galeriile adînci și fumul explozibilului întrebuințat, provocau asfixierea multora din cei ce lucrau acolo, nefiind luate măsuri pentru ventilarea suficientă a minelor.

Frecvența accidentelor mortale ne-o dovedește în special numărul mare al văduvelor de mineri din acea vreme, care cereau, sau obținuseră pensie din lada frăției minerilor (Bruderlaade). Minerii accidentați nu se prea întilnesc printre pensionari.

Accidente se întîmplau mereu și chiar dacă nu erau mortale, erau cu atît mai tragic : oameni schilotiți de explozii și de dărâmături sau orbiti de aceleasi explozii, precum și de fumul greu, încăcirosi și de pulberea fină ce persista multă vreme în aer. Sînt și cazuri, amintite sporadic în documentele vremii, cînd unii — prea puțini — căutau să obțină ajutor medical sau material. Cei mai mulți ajungeau în cele din urmă să îngroașe rîndurile acelor nenorociți ce-și țineau viața de azi pe mîine, prin cerșit.

Asistența medicală pentru mineri era inexistentă.

Neajunsurile, nenorocirile și accidentele pomenite de documentele contemporane se referă la minerii maturi ; copiii nu sunt amintiți de loc. Dar copiii au trebuit să suferă mult mai mult, fiind mai puțin rezistenți, mai expuși și din cauza fizicului lor nedezvoltat.

Despre felul cum se făcea supravegherea, și tratamentul la care erau supuși copiii nu avem nici o informație documentară. Ni-l putem închipui însă.

Din cele expuse pînă aici e greu de tras alte concluzii decît aceleace se impun la fiecare pagină.

Contribuția copiilor la lucrul minelor a fost importantă. Ea a avut în bună parte rezultatul ce se aștepta : a obișnuit din copilărie pe viitorii mineri cu lucrul la mine și a sporit simțitor veniturile statului aflat în criză financiară — în schimbul unor cheltuieli reduse.

Independent de vîrstă lor, copiii erau însă obligați la un program de lucru mai încărcat chiar decît adulții. Lucrătorii maturi după ce-și terminau „portia” de lucru erau liberi să dispună de restul timpului. Copiii nu. Ei erau siliți să meargă și la școală după aceea, obligativitatea frecvențării școlilor înființate de fisc în satele miniere fiind impusă în această vreme cu toată strășnicia în scopul educării copiilor în spiritul unei supunerii resemnate. Pedepsele pentru cei ce nu respectau această obligație erau grave, și se aplicau părintilor : erau pedepse corporale, încisoare și chiar concedierea de la lucru. Copiii ce lucrau la mine o jumătate de zi trebuiau deci să meargă la școală cealaltă jumătate de zi. Erau însă mulți aceia ce lucrau ziua întreagă — fie că lucrau șuturi

duble, fie că un singur șut era de 12 ore, cum s-a văzut. Aceştia erau obligați să meargă la școală seara de la 5 la 7, iar învățătorii erau obligați și supravegheati să tie aceste ore suplimentare¹. Ne putem imagina ce progrese puteau face la învățătură niște copii rupti de oboseala lucrului greu de o zi, osteneți și de drumul pînă la școală — erau sate de munte cu case risipite — flăminzi, și picotind de somn.

Statul n-a înțeles să renunțe la nici una din cele două măsuri ce se contraziceau net: n-a renunțat la obligativitatea instrucției, pentru că ea trebuia să asigure și realizarea unor scopuri social-politice, la fel de importante, cu acelea economice, iar contribuția copiilor la munca în mine se impunea progresiv cu ritmul exploatarii minelor respective.

Întrebuintarea muncii copiilor la mine se intensifică spre sfîrșitul veacului al XVIII-lea, determinată în mare măsură de dezvoltarea relațiilor capitaliste. Între acestea trebuie subliniată dezvoltarea tehnicii, care permite în mare măsură înlocuirea muncitorilor maturi prin copii. Interesul statului, dublat de acela al acționarilor tot mai numerosi, scontînd o majorare a veniturilor, reclamă sporirea numărului de copii angajați la lucru minelor, mai ales că ei prezentau pentru stat avantajul unor cheltuieli reduse. Setea de cîștig a făcut să fie angajați aproape toți copiii din Săcărîmb, într-o vreme când (abia cu trei ani înainte) minele de acolo au plătit — într-un singur an (1770) — acționarilor 8, 10, pînă la 20 000 guldeni, după ce s-au scăzut toate cheltuielile, și unde o singură mină a produs în anii precedenți mai mult decît 4 000 000 fl. aur și argint². Dar beneficiarii acestor venituri uriașe n-au îmbunătățit cu nimic condițiile de muncă ale copiilor ce lucrau acolo. Marii acționari (din Praga și Viena) nici nu au răspuns la apelul — trimis fiecărui în martie 1787 — ca să contribuie la echiparea copiilor lipsiți total de îmbrăcăminte³.

Sporul numărului de copii angajați la mine a fost determinat și de anumite împrejurări speciale, din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea. Deși nevoia de brațe de muncă creștea mereu, numărul minerilor a fost mult diminuat de evenimentele anilor 1784 — 1785, și de deportările în Banat, consecință a lor. Minele și instalațiile distruse în acei ani trebuiau refăcute, iar producția minieră trebuia să crească. La accentuarea mizeriei existente s-a adăugat foamea cumplită ce a urmat. Toate acestea au contribuit la creșterea numărului de copii ce lucrau la mine.

¹ „... ist die Verfügung an Einteilung getroffen worden, dass jene Kinder so zur früh Schicht anfaharen, Nachmittag — Jene aber so Nachmittag zur Gruben Arbeit gehen, früh durch die gewöhnliche Stunden in die Schule kommen — Jene hingegen so bey Wasch oder Schlemm Häusern den ganzen Tag arbeiten, Nachmittag von 5 bis 7 Uhr eine 2. stündige Repetitions Lehre erhalten werden. Wie somit diese Einleitung sowohl in Boicza als zu Offenbanya ebenfalls sogleich zu treffen anbefohlen wird”. Arh. Stat. Cluj, fond. Zlatna, doc. 819—14062/82 din 1786.

„... die bey der Berg und Jütten Tag Arbeit befindliche Schulfähige Kinder Nachmittag von 5 bis 7 Uhr eine 2 stündige Repetitions-Lehre erhalten ; „, der hiesige Normal Lehrer wird hievon verständiget (und) bei Verfassung des künftigen Schul Raports über dieses befolg in der gehörigen Colon Verbesserungen die gehorsamste Anzeige gemacht werden”. Arh. Stat. Cluj, fond. Zlatna, doc. 912/1786, OBA.

² Datele din : Mih. Lebrecht, *op. cit.*, p. 24.

³ Arh. Stat. Cluj, fond. Zlatna, doc. 564/1787.

Folosirea muncii copiilor — în formele arătate mai sus — în minele statului, prin greutatea specifică pe care o prezenta, este un aspect caracteristic pentru procesul de descompunere al raporturilor feudale de producție pe teritoriul Transilvaniei. Întensificarea exploatarii muncii copiilor în întreprinderile miniere, legată de începutul dezvoltării industriale, este semnul apariției unor noi relații de producție, cele capitaliste. Acestea deci apar și se dezvoltă în țara noastră, ca și în alte țări, sub una din formele cele mai odioase de exploatare.

www.dacoromanica.ro

CONTRIBUȚII LA ISTORIA ORGANIZAȚIILOR MUNCITOREȘTI DE TINERET DIN ROMÂNIA (1908-1912)

DE

SILVIAN COSTIN

Articolul de față își propune să contureze condițiile în care s-a încheiat și, îndeosebi, s-a dezvoltat mișcarea tineretului muncitoresc din România în anii 1908—1912, și să scoată în evidență unele din momentele și aspectele principale ale luptei elementelor revoluționare din mișcarea tineretului muncitoresc-socialist împotriva conceptiilor oportuniste.

La începutul secolului al XX-lea se constată că din forța totală utilizată în industria română protejată — care se ridică în 1910 la circa 70 000 cai putere — numai 4 200 erau utilizați în industria metalurgică, în timp ce în cea alimentară erau utilizați circa 25 000 cai putere, iar în cea de prelucrare a lemnului circa 12 000 cai putere. De asemenea, din totalul de 82 000 de muncitori care lucrau în industria protejată (excepțind pe cea extractivă) numai circa 12 000 munceau în industria metalurgică.

Această dezvoltare specifică țării noastre este caracterizată și prin faptul că, deși numărul muncitorilor din marea industrie a crescut în perioada 1901—1915 în proporție de 100% — de la circa 60 000 la circa 125 000 — numărul marilor întreprinderi era destul de redus, atât la începutul acestei perioade, cât și la sfîrșitul ei. Industria alimentară, textilă, de prelucrare a lemnului etc., care se dezvoltau cu precădere, permiteau concentrări mici de muncitori, mărind astfel gradul de exploatare și scăzind posibilitatea unirii forțelor revoluționare.

Această exploatare înrăutățea în mod direct condițiile de viață în care trăiau muncitorii, condiții ce devineau și mai grele atunci cînd era vorba de muncitoarele și muncitorii tineri din marea și mica industrie..

Înlocuirea muncii bărbăților cu aceea a femeilor, tinerilor și copiilor a fost o sursă deosebit de avantajoasă pentru noi profituri. Prevederile legale care reglementau utilizarea tinerilor și minorilor în industrie nu erau respectate, începind cu întreprinderile statului, în văzul și aprobarea tacită a tuturor organelor competente¹. În schimb, se făcea uz de dispoziția din Legea Missir, care spunea că elevul (ucenicol) fugit să fie adus înapoi de autorități (poliție, jandarmi) la cererea corporației.

Statul care a legiferat legea meseriilor utiliza la Pirotehnia din București copii de la 10 ani², iar la stabilimentul de sortare și împachetare a țufunului de pe lîngă plantațiile sale de tutun, 50 de fetișe între 7 și 10 ani³.

Situația era similară la întreprinderile particulare. Este semnificativă în acest sens o fotografie reprezentând copiii care munceau la fabrica de cherestea de la Tișița. Publicată în ziarul *România Muncitoare*, fotografia avea următoarea explicație: „Vîitorii cetățeni și apărători ai patriei, robii din Congo-ul român de la Tișița, în etate de 7—15 ani, care ridică scînduri de 50 kg”⁴. Că acești copii aveau aparență unor fantome și semănau cu bătrinii de 50 de ani, aceasta nu intra în preocupările patronilor, corporației și statului⁵.

În alte unități industriale sau meșteșugărești, lucrul de la ora 4 dimineață pînă noaptea la ora 12—1, era ceva normal. Aceasta se întimpla și în București, și la Tulcea, și la Huși. Ucenici care din cauza muncii istovitoare și a subnutriției adormeau în picioare, s-au întîlnit în multe ateliere.

În fabricile și atelierele care necesitau o calificare scăzută (industria alimentară, forestieră, textilă etc.), tinerii și femeile formau majoritatea muncitorilor.

Astfel, la „Societatea anonimă română-italiană a industriilor textile” din Iași, mareala majoritate a personalului era compusă din copii și tineret între 12 și 16 ani. La fabrica de tîmplărie Ganea din București, lucrau peste 75 de tineri între 12 și 16 ani⁶.

¹ Printre alte prevederi care erau „uitate”, trebuie menționate, de pildă, cele ale Legii meseriilor, din 1902 (cunoscută sub numele de Legea Missir), care preciza că : a. Copiii pînă la 12 ani nu pot intra ca ucenici (cu unele excepții); b. În meseriile vătămătoare nu pot lucra decît copiii peste 14 ani. În ceea ce privește timpul de muncă al copiilor, legea spunea : copiii pînă la 14 ani lucrează 8 ore; copiii între 14 și 16 ani lucrează 10 ore, inclusiv orele de la școală de meserii; copiii pînă la 16 ani nu au voie să lucreze după ora 8 seara.

² *România Muncitoare*, nr. 107, din decembrie 1913, p. 3.

³ *Ibidem*, nr. 11, din 30 ianuarie 1914, p. 2.

⁴ *Ibidem*, nr. 45, din 13 iunie 1913, p. 1.

⁵ Copii de 7 ani lucrau și la fabrica de conserve „Coroana” din Ploiești, la carierele de piatră de la Turcoaia (Tulcea); copii sub 10 ani lucrau la fabricile de saci, de oale, de teracotă, de cartonaje și chiar la fabricile metalurgice (*România muncitoare*, nr. 109 din 24 decembrie 1913, p. 2). La exploatarea din Comănești a Societății Anonime Romîne pentru exploatarea lemnului (fostă Göetz) copiii erau întrebuițați la rînde și circulare, fiind obligați să lucreze și noaptea (*România muncitoare*, nr. 77 din 10 octombrie 1913, p. 1). La una din fabricile de dopuri din Galați lucrau fete începînd de la vîrstă de 11 ani. Condițiile de muncă erau ingrozitoare, majoritatea primind cîte 50 de bani pentru o muncă de 14—15 ore pe zi (*România muncitoare*, din 11 martie 1907).

⁶ *Focăia înăru'ui*, din 2 iunie 1912.

În orașul Huși, la mijlocul anului 1911, nu erau decât vreo 7—8 muncitori timiplari vîrstnici și cam tot atiți fierari, restul muncitorilor fiind format din tineri ucenici angajați cîte 5—8 la un patron, pe cîte 4—5 ani¹.

Situația aceasta era răspîndită pe tot cuprinsul țării. Raportul de doi lucrători la 10 ucenici, de un lucrător la 15 ucenici, era destul de frecvent, iar atelierele care lucrau numai cu tineri ucenici nu erau o rareitate în multe din orașele României (București, Tulcea etc.).

Pentru a completa tabloul situației în care se găseau tinerii muncitori din fabrici, săt necesare cîteva exemple privind condițiile de dormit, precum și așa-zisul timp liber ce le rămînea.

Exemplul cel mai tipic este acela al tinerilor muncitori de la fabrica de timplărie Ganea din București. Presa timpului descrie în felul următor condițiile locative și alimentare ale acestora : „În două camere, pe pereții cărora curge apă din abundență, într-o mizerie de nedescris (aceasta din cauză că nu li se dă timp să facă curătenie), dorm îngheșuiti cîte 50 în paturi mari, având drept saltele o rogojină plină de paraziți. Tot ce e mai propice pentru boală, și, în ultimul timp, hrana pregătită cu alimente alterate trebuie să dea energie tinerilor muncitori”².

Pentru a învăța o meserie, ucenicul era obligat să stea la un patron 4—5 ani și cîteodată chiar mai mult. Această situație a înlesnit înlocuirea pe scară întinsă a muncitorilor vîrstnici cu tineri muncitori care, pe lîngă că erau foarte prost plătiți, făceau mult mai multe munci suplimentare decât un muncitor în vîrstă.

Nici tinerii muncitori din comerț nu aveau o situație mai bună. Aici, munca istovitoare, în picioare, de la 7 dimineață pînă la 10 noaptea, era ceva frecvent. Nerespectarea repausului dumînical nu făcea decât să adinească această exploatare, care avea însă aici o formă specifică. Cu toate că amenzile erau utilizate cu dănicie și în fabrici și în ateliere, în domeniul comerțului ele se aplicau cu predilecție.

Școlile industriale și profesionale organizate de stat reprezentau pentru fabricanți, și în special pentru patronii atelierelor meșteșugărești, o sursă de forță de muncă aproape gratuită. Obligați fiind să facă un an practică, absolvenții acestor școli reprezentau o forță de muncă suplimentară sigură, ieftină și mai ales permanentă. Dar aceasta n-ar fi însemnat prea mult, dacă nu s-ar fi „practicat”, cu acești tineri muncitori practicanți, un adevărat trafic³.

La toate aceste condiții de cruntă exploatare, se adaugă regimul arbitrar, la care erau supuși îndeosebi tinerii muncitori.

¹ *România muncitoare*, nr. 39, din 20 iulie 1911, p. 4.

² Darea de seamă a unei inspecții a corporației, făcută la o fabrică de trăsuri din Iași, arată : „Abia au putut oamenii să intre (adică membrii comisiei de inspecție S.C.) aşa te izbea putoarea de la ușa podului ce servea de dormitor ... Înăuntru o murdărie imundă. Nu se mai cunoștea stofa din care erau făcute fețele de perini, saltele sau plapuma. Toate păreau niște piei vechi și unsuroase ... (*România muncitoare*, nr. 98, din 14 decembrie 1912, p. 4).

³ Este caracteristic, de pildă, cazul unui inginer, care anunța pe directorii diferitelor, școli că are nevoie de practicanți pentru unitatea la care lucra. În realitate, el nu lucra nicăieri, iar pe tinerii muncitori îi „închiria” la diferite fabrici și ateliere.

Ziarul *România muncitoare* relata numeroase cazuri de bătaie¹.

Mult zel depuneau organele corporațiilor în apărarea intereselor patronale, mai ales cînd era vorba de situația tinerilor muncitori. În loc să vegheze la respectarea mult ciuntitelor „drepturi” ale acestora, corporațiile le desconsiderau total².

Nici poliția și nici jandarmeria nu se lăsau mai prejos. Aducerea cu forță la muncă a ucenicilor fugiți era o treabă absolut obișnuită a poliției și mai ales a jandarmeriei³.

Demascind atitudinea autorităților față de tinerii muncitori care le cereau protecția împotriva patronilor, ziarul *România muncitoare* scria : „Atunci cînd elevii se duc să ceară protecția autorităților, ei sunt arestați și împiedicați de a mîncă, li se aplică lovitură cu vîna de bou, și se aruncă pe fluierele picioarelor anumite suluri de lemn, li se smulge din cap atîtea fire de păr căti ani au, sint amenințați cu pușcăria și li se predă un curs gratuit asupra vocabularului polițienesc”⁴.

În cazurile în care încălcările de către patroni a legilor erau deosebit de flagrante și cînd traiul tinerilor muncitori sau al copiilor devinea atât de insuportabil încît trecea peste orice limită omenească, poliția, jandarmeria, corporațiile, primăriile și patronii se uneau mai strîns împotriva celor care luptau pentru înlăturarea acestor barbarii⁵.

¹ Multă vreme s-a discutat, la sfîrșitul anului 1909, despre barbaria patronului cizmar C. Gheorghiu din Calea Văcărești 88. Bănuind că unul din ucenici i-a furat un ceas, ce-i lipsea de cîteva zile (și care-i fusese luat în cu totul alte împrejurări) a încuiat ușa prăvăliei și l-a bătut pînă l-a lăsat în nesimîire. Atras de tipetele ucenicului, sergentul din post a venit cu comisarul de serviciu și au constatat că ucenicul era „legat de mîini și de picioare cu niște Irînghii groase, iar pentru ca chinul să fie și mai mare, sălbaticul patron a pus între legături scînduri ... ; după ce ucenicul a căzut în nesimîire, l-a uns trupul cu spîr, presărindu-i rănilor cu sare” (*România muncitoare*, din 10 septembrie, p. 4, și din 24 septembrie 1909, p. 2). Astfel de cazuri erau relatate în mai toate ziarele vremii. Situația tinerilor muncitori ajunsî la disperare (în special a acelora din atelierele meșteșugărești și din industriile care necesitau o calificare scăzută) a ajuns publică, ziarele menționînd deseori tentative de sinucidere. De pildă, ucenicul Ștefan Botezatu, nemaiputînd suferi maltratările din atelierul de cizmărie al lui Vasile Gheorghiu din Galați, „fugi acasă la el. Intr-una din zilele cînd credea că vor veni să-l ridice jandarmii, sărmânul copil, de frică, se sinucise în fața părintilor săi îngrozit” (*România muncitoare*, nr. 40, din 29 mai 1913, p. 4).

² Sprijinind pe patroni, organele corporației declarau oficial patronilor „să-i muncească pe ucenici cît poftesc că nu-i va controla nimenei” (*România muncitoare*, nr. 92 din 12 august 1914, p. 3). Mai mult chiar, cînd ucenicii se prezenta la corporație cu revendicările lor — aşa cum s-a întîmplat cu tinerii muncitori de la un atelier de caroserie din București — „corporația, făcînd o anchetă la patroni, a scos tot pe ucenici vinovați și i-a admonestat fiindcă au declarat grevă” (*România muncitoare*, nr. 45 din 13 iunie 1913, p. 3). De asemenea, cazuri deosebit de frecvente sunt acelea în care corporația nici nu ancheta plingerile tinerilor muncitori, ci pur și simplu îi alunga.

³ Unii comisari, vrînd să-și dovedească zoul, țineau fără nici un motiv pe tinerii muncitori nopti întregi arestați, cum s-a întîmplat de pildă la Galați (*România muncitoare*, nr. 25, din 26 august 1907, p. 3) sau îi băteau chiar în fața patronilor pînă îi lăsau în nesimîire (*România muncitoare*, nr. 59, din 24 septembrie 1909, p. 3, și nr. 44, din 9 iunie 1913, p. 3). Văzînd că serviciile ei sunt deosebit de apreciate, poliția a început să devină și traficantă de ucenici, înlesnind patronilor angajarea acestora.

⁴ *România muncitoare*, nr. 24 din 4 martie 1914, p.3.

⁵ O adevărată coaliție s-a format, de pildă, împotriva sindicatului de la Turcoaia, care s-a ridicat împotriva folosirii copiilor de 7 ani la carierele de piatră (*România muncitoare*, din 24 decembrie 1913, p. 4.)

Manifestul cercului „România muncitoare” din 1906, tipărit cu prilejul „Expoziției generale” și intitulat atât de expresiv *40 de ani de sărăcie, robie și rușine*, oglindea în cîteva cuvinte, toată această crințenă exploatare a tineretului muncitoresc: „Povestea acelei fete care, după ce a muncit de la vîrstă de 9 ani pînă la 28, a strîns 50 lei economie și a murit mioapă și ofticoasă, lăsind o mamă văduvă cu trei copii – povestea aceasta este a tuturor lucrătoarelor aproape”.

Crunta exploatare a tineretului muncitoresc, răspîndirea ideilor socialiste de către cercurile „România muncitoare”, și de către unele sindicate – au dus la trezirea conștiinței de clasă a unor categorii tot mai largi de tineri muncitori.

Curentul revoluționar din sinul mișcării muncitorești s-a manifestat mai puternic cu prilejul răscoalelor țărănești din 1907. Nenumărați au fost tinerii muncitori îmbrăcați în haine militare, care, urmînd îndemnul și exemplul elementelor revoluționare din mișcarea muncitorească, au refuzat să tragă în țărani¹.

În iulie 1907, într-un articol de fond al ziarului *România muncitoare*, și-a găsit expresia atitudinea curentului revoluționar ce de abia se infiripa: „... Dacă guvernantii noștri imită procedeele zbirilor... în lupta lor contra proletariului din Rusia, de ce adică muncitorimea din România n-ar ști să imite și dînsa pe muncitorii din Rusia în mijloacele de a răspunde samavolnicilor și terorizărilor căzăceaști”. Era un îndemn fătis de a porni la lupta împotriva regimului burghezo-moșieresc.

În acest timp au avut loc în țara noastră o serie de manifestări, care dovedeau creșterea conștiinței de clasă a tineretului muncitoresc. Printre acestea se remarcă, îndeosebi, greva din 1907 a celor 27 de tineri muncitoare – în vîrstă pînă la 18 ani – de la fabrica de dopuri Morițson din Galați².

La Turnu-Severin au avut loc în aceeași perioadă mișcări revendicative ale muncitorilor vîrstnici, la care participau și numeroși tineri muncitori. Printre aceștia se remarcă tînărul strungar Gheorghe Păunescu³.

¹ Din cei 58 de soldați ce au refuzat să tragă în țărani, în satul Ștefănești-Vlașca, și care au fost condamnați la muncă silnică pe viață, mai mult de jumătate erau tineri.

² Motivul care a determinat-o a fost mutarea de către patron a unora dintre tinerele muncitoare la o muncă mai puțin remunerată, sub motiv că frecventea zborul „România muncitoare” și îndeamnă pe celelalte să formeze un sindicat. Tinerele fete au refuzat să fie mutate. Patronul le-a amenințat că le concediază. În fața acestei amenințări, cele 27 de fete s-au solidarizat și s-au dus la cercul „România muncitoare”, de unde au trimis la patron o delegație, care să ceară:

- limitarea zilei de muncă la 10 ore
- suprimarea muncii în acord și a bătăii
- ridicarea salariului cu 20%
- recunoașterea sindicatului.

Datorită atitudinii hotărîte a tinerelor muncitoare, greva a fost încununată de succes (*România muncitoare*, nr. 2 din 11 martie 1907, p. 7).

³ Născut în comuna Salcia, județul Mehedinți, dintr-o familie de muncitori ceferiști (tatăl său era acar), Gheorghe Păunescu a cunoscut de mic atât mizeria, cât și exploatarea

În condițiile ascuțirii contradicțiilor de clasă, care creaseră o stare de spirit revoluționar și în rîndurile muncitoarelor și muncitorilor tineri, are loc formarea „Uniunii Socialiste” (iunie 1907). Răspîndirea tot mai largă și mai puternică a suflului revoluționar în rîndurile tineretului muncitoresc pune în fața mișcării muncitorești sarcina creării unei organizații a tineretului muncitoresc, care să coordoneze și să organizeze lupta împotriva burgheziei.

Statutul Uniunii Socialiste votat la Congresul din iulie 1907 prevedea că „pentru răspîndirea ideilor socialiste, comitetele locale, ca și Comitetul Central pot avea organizații speciale pentru muncitorii tineri altele pentru femeile muncitoare”¹.

Totodată, Congresul hotărăște trimiterea lui Alecu Constantinescu — devenit mai tîrziu membru al Partidului Comunist din România — ca delegat la Congresul Internațional Socialiste, care a avut loc la Stuttgart.

La Congresul de la Stuttgart, s-a votat, pe lîngă alte rezoluții, și *Rezoluția cu privire la militarism și probleme internationale*, în care conducătorii oportuniști ai Internaționalei a II-a fuseseră obligați de Congres să introducă teza revoluționară propusă de Lenin și sprijinită de Rosa Luxemburg, care prevedea că: „tineretul muncitoresc să fie crescut și educat în spiritul socialismului și înfrățirii popoarelor, să se trezească și să se cultive în mod sistematic conștiința de clasă a acestuia”².

Tinind seama că și în țara noastră se contura tot mai puternic lupta curentului revoluționar al mișcării muncitorești, împotriva conducătorilor oportuniști, era firesc ca și față de o problemă atât de importantă cum era aceea a organizării tineretului, să existe atitudini diferite.

Trebuie subliniat în această privință, că unii reprezentanți ai curentului revoluționar au apreciat în mod just, încă la începutul anului 1907, starea de spirit revoluționar ce cuprinsese tineretul muncitoresc din România. Ei considerau ca o sarcină deosebită educarea lui în spiritul antimilitarismului și preconizau o organizație revoluționară a tineretului muncitoresc, a cărei primă sarcină să fie de a insufla acestuia ideea: „Soldați, voi nu veți mai trage în frâții voștri muncitori”³, ideea solidarității de clasă în vederea luptei revoluționare intransigente.

În lupta pentru înjghebarea și întărirea organizației tineretului proletar, era nevoie de încrederea și sprijinul muncitorimii vîrstnice; sprijinul dat de aceasta tineretului însemna, în fond, un ajutor față de însăși clasa muncitoare.

nemiloasă. La 13 ani se angajează ucenic strungar în Turnu-Severin, unde vine în contact cu ideile socialiste. El trimite articole privitoare la mișcarea din Turnu-Severin primei serii a *României muncitoare* (1902). Anul 1905 îl găsește tîrnăr calificat, la Șantierele navale din T. Severin, unde participă la două mari greve ale muncitorilor; la greva din august 1905, el se găsește printre conducători. Puțin timp după aceea, însă, la 22 februarie 1907, s-a stîns de tuberculoză (*Calendarul muncii*, 1909).

¹ *Calendarul muncii*, 1909.

² *Viitorul social*, an. I, nr. 2 din septembrie 1907.

³ *România muncitoare*, nr. 51 din 19–25 februarie 1907, p. 2.

Pozitia elementelor revoluționare față de sarcinile organizației de tineret, ca și indicațiile leniniste incluse în *Rezoluția Congresului de la Stuttgart a Internaționalei a II-a*, au grăbit organizarea tineretului muncitoresc.

Și astfel, născute din necesitatea luptei hotărîte împotriva exploatarii crîncene, în legătură directă cu avîntul mișcării muncitoresc din țara noastră din anii 1905—1907, au luat ființă în februarie 1908 primele cercuri ale tineretului muncitoresc.

Prima știre care ne-a parvenit despre închegarea unei organizații a tineretului muncitoresc este aceea publicată în *România muncitoare* din 6 aprilie 1908, din care reiese că la 3 februarie 1908 s-a înființat la București primul germene al organizațiilor de tineret muncitoresc din România — Cercul cultural al ucenicilor.

Deoarece însă, conduceerea mișcării noastre muncitoresc nu avea o concepție clară asupra rolului și sarcinilor organizației de tineret, era firesc ca, în sînul acestei organizații, în primii săi ani de activitate, să se manifeste o serie de scăderi politice, ideologice și organizatorice.

În pofida acestui fapt, însăși crearea unor organizații care să mobilizeze eforturile tineretului muncitoresc într-un fel sau altul, a fost de o deosebită însemnatate. Închegarea acestei organizații, lupta de opinii ce s-a desfășurat în cadrul ei în legătură cu formele de activitate, specifice aceluia moment din istoria mișcării muncitoresc din țara noastră, marchează o etapă importantă în lupta pentru formarea conștiinței de clasă a tinerilor proletari din România.

Cu toate acestea, influența concepțiilor oportuniste asupra rolului organizațiilor de tineret muncitoresc s-a făcut imediat simțită. Încă în *România muncitoare* din 6 aprilie 1908, în care se anunță crearea primului cerc cultural al ucenicilor din București, se preciza că el era, de fapt, o „școală pentru ucenici”, în care aceștia „vor căpăta cunoștințele necesare pentru a executa meseria în condiții mai bune. În același timp li se dau cunoștințe asupra soartei lucrătorilor și datoriilor lor”. În felul acesta se contura, într-o anumită măsură, intenția de a ține tineretul muncitoresc ceva mai departe de luptele sociale.

Caracterul necombativ al Cercului cultural a fost sezisat și criticat de elementele revoluționare. Ca o manifestare embrionară a sezisării și criticării caracterului necombativ al Cercului cultural, se poate socoti și articolul *Organizarea tinerimii muncitoare*, publicat în *România muncitoare* la numai două luni de la înființarea Cercului — în aprilie 1908 și care — deși conținea încă unele idei confuze — spunea că: „... în aceste organizații trebuie să se arate că tînărul luat în cazarmă pentru a-și face datoria (?) [de a apăra pe cei bogăți] nu trebuie să devină în nici un caz trădătorul fraților, călăul părintilor lui”.

Din acest articol reiese necesitatea existenței unei organizații de tineri capabili să țină arma în mînă, și că această armă trebuie folosită nu împotriva proprietății clasei, ci împotriva burgheriei. Acest articol sublinia că tineretul muncitoresc — și, implicit, organizația sa — poate și trebui să pună sub semnul întrebării însăși „datoria” de a apăra pe cei bogăți;

că tineretul proletar trebuie să aibă o organizație de clasă care să-l educe și să-l mobilizeze la luptă contra burgheziei.

Mergind pe linia preocupării și interesului deosebit față de problema organizației tineretului, pe care o aveau reprezentanții curentului revoluționar din mișcarea muncitorească, trebuie subliniat că la prima serată literară a cercului, care a avut loc duminică 24 august 1908, despre sarcinile organizației a vorbit Alecu Constantinescu.

Conducerea cercului a publicat în ziarul *România muncitoare*, în iulie 1909, un apel adresat organizațiilor locale sindicale și ale Uniunii socialiste. Apariția acestui apel oglindește, fără îndoială, nemulțumirea muncitorilor, în special a tineretului muncitoresc, față de lipsa de combativitate revoluționară a Cercului cultural al uceniciilor din București, și, deci, neparticiparea activă și masivă la activitatea acestuia.

Apelul indică în mod precis tuturor organizațiilor mișcării muncitorești, în ce fel trebuie înțeleasă sarcina organizării tineretului : „Singurul mijloc este de a face Cercuri culturale (subliniat în original — S. C.) de ucenici, cît și (sublinierea noastră — S.C.), din tineri lucrători, în care se vor arăta folosurile culturii cît și ale organizării”... „că mîntuirea lor (a tinerilor muncitori. — S. C.) stă în CULTURĂ”¹ (subliniat în original).

Concepții confuze își puneau astfel pecetea și pe actul de naștere al organizațiilor de tineret, reducind sarcina organizațiilor de tineret la aceea de a „deprinde cu nevoie culturii și educării”² pe tinerii muncitori ; se încerca transformarea organizației într-un instrument al împăcării între clase, al ruperii tineretului de luptă de clasă.

Situindu-se pe aceste poziții, unii dintre conducătorii „Cercurilor” duceau pur și simplu o politică liberal-burgheză față de lupta curajoasă, dusă chiar de membrii cercului, împotriva exploatației burghezo-mișcăriști. Astfel, cu prilejul unei greve a 31 tineri muncitori de la Șantierele navale din Turnu-Severin, ce a avut loc în mai 1909, greviștii au fost duși și lăsați în sediul sindicatului, care era și sediul cercului, unde „au început să citească și să se cultive pentru a deveni buni luptători pentru ziua de mîine”³.

Rezistența ce a existat însă de la început împotriva concepției oportuniste, asupra sarcinilor și scopului noii organizații, s-a manifestat mai puternic în jurul unei probleme specifice pentru tinerii muncitori care formau cercul din București. Această problemă a fost aceea a vîrstei pe care trebuiau să aibă membrii cercului. În jurul ei s-a dat prima bătălie între conducătorii oportuniști pe de o parte și elementele revoluționare din mișcarea muncitorească, pe de altă parte, ce nu voiau să se închege o organizație de copii care urma să fie ținută departe de lupta contra burgheziei.

La 27 septembrie 1909 a avut loc ședința *Cercului cultural al uceniciilor* (C.C.U.) din București, care trebuia să hotărască două lucruri :

¹ *România muncitoare*, nr. 41, din 23 iulie 1909, p. 2.

² *Ibidem*, nr. 13, din 16 aprilie, 1909, p. 1.

³ *Ibidem*, nr. 29, din 14 mai 1909.

transformarea Cercului cultural al ucenicilor în *Cercul tineretului muncitor* (C.T.M.) și să voteze statutul Cercului tineretului muncitor întocmit de conducerea Uniunii socialiste.

La ședintă au avut loc discuții deosebit de aprinse asupra punctului privitor la vîrsta maximă, ce era prevăzută de statut la 18 ani. Participanții la discuții au arătat cu fapte și dovezi necesitatea de a se primi tineri pînă la 20 de ani. Conducerea Uniunii socialiste a trebuit să cedeze și să renunțe, momentan, la dorința de a transforma Cercul tineretului muncitor într-o organizație de copii.

În ciuda concepției unora dintre organizatorii cercurilor, și care, de fapt, îndepărta pe tinerii muncitori de la „formele” de activitate ale organizației, trebuie să subliniem că o activitate mai intensă s-a desfășurat, tocmai în marile centre ale mișcării muncitorești, unde exploatarea era mai crîncenă și unde curentul revoluționar din mișcarea muncitorească și-a pus pecetea sa asupra activității cercurilor — împotriva dorinței unora dintre conducătorii oportuniști ai acestora — și anume la București, Galați, Ploiești, Brăila etc.

Ca urmare a tot mai aseuitei exploatarii, au loc acțiuni ale tineretului muncitoresc în vederea îmbunătățirii situației lui economice. Multe din ele sunt, în același timp, forme incipiente ale luptei politice, luptă ce antrenează din ce în ce mai mult masele tineretului muncitoresc.

Acțiuni ale tineretului muncitoresc au loc atât în fabrici, cît și în multe din marile ateliere meșteșugărești. În acestea din urmă, însă, lupta împotriva exploatarii capătă uneori un caracter individualist, de obținere a dreptății „de unul singur”. Ea se datorează, fără îndoială, unei slabe conștiințe de clasă și unei combativități scăzute.

O serie de acțiuni greviste ale tinerilor muncitori au loc mai ales în fabricile din București¹.

Tot în această perioadă, în iulie 1910, a avut loc în orașul Ploiești o acțiune de mai mare amploare a tineretului muncitoresc. Aceasta a avut loc la fabrica „Meteor”². Greva a avut un larg răsunet. „Orașul Ploiești

¹ În afară de acelea ale tinerilor muncitori de la fabrica metalurgică E. Bart din str. Izvoran (*România muncitoare*, nr. 41, din 29 iulie 1910, p. 3), a celor de la fabrica din str. Artelor, nr. 1 (*România muncitoare*, nr. 47 din 19 august 1910, p. 4), care au avut loc la mijlocul anului 1910, remarcăm grevele tinerilor muncitori de la fabrica de mobilă din Obor a lui Marin Ganea. Mai ales aici, acțiunea tinerilor a fost deosebit de energetică. Pentru prima dată, cei 40 de ucenici au declarat grevă în octombrie 1910. După multe discuții, fabricantul Ganea a admis cererile ucenicilor. Dar aceasta numai pe hirtie. Situația lor, nu numai că nu s-a îmbunătățit, ci a devenit și mai insuportabilă. La începutul lunii mai 1912, patronul a încercat să le rețină, conform prevederilor noii legi a meserilor, cîte 10 bani pentru asigurare, din cei 50 de bani pe care tinerii muncitori îi primeau pe săptămînă. În fața acestei situații, cei 60 de tineri muncitori au intrat în grevă, obținind de astă dată realizarea unora dintre revendicări.

Acțiunile revendicative ale tinerilor muncitori de la fabrica de mobile Ganea s-au bucurat de sprijinul și atenția lui I. C. Frimu și Alecu Constantinescu (*România muncitoare*, nr. 34, din 4 iulie 1910, p. 3).

² La fabrica „Meteor” din Ploiești, tinerii muncitori erau obligați să facă, prin rotație, curățenie în fabrică, dumineca. Într-o zi, inginerul șef a bătut și a dat afară din

seria ziarul *România muncitoare* — unul din centrele importante de activitate industrială din țara noastră, a devenit teatrul unor mărețe manifestări din partea muncitorimii organizate, sătulă de a mai purta jugul exploatarii capitaliste.

Referindu-se la efectele acestei acțiuni, se subliniază că „muncitorii de la fabrica «Orion»... au lăsat timp de două săptămâni în seama stăpînilor ca să conducă mașinile”¹.

Aceste acțiuni ilustrează puternic spiritul revoluționar care începe să pătrundă în rîndurile tinerilor muncitori și să-și pună din ce în ce mai mult amprenta asupra activității cercurilor „Tineretului muncitor”.

O dată cu febrila activitate industrială ce avea loc în vederea pregătirii războiului, condițiile de trai ale tinerilor muncitori deveniseră și mai grele. Repausul dumînical era sistematic suspendat, iar salariile mici, amenziile mari, lipsa de hrana și îmbrăcăminte au împins pe tinerii muncitori — între 1911 și 1914 — la încă multe și puternice acțiuni greviste².

atelier pe unul din tinerii muncitori sub motivul că acesta n-ar fi venit să facă curătenie, deși nu era rîndul lui. Dar condecorarea s-a produs mai ales în urma faptului că tînărul muncitor a avut curajul să răspundă inginerului că „era duminecă și că deci se putea odihni” (*România muncitoare*, nr. 34, din 4 iulie 1910, p. 3). Tinerii muncitori au vrut să declare grevă de solidaritate. În fața unei asemenea acțiuni, atitudinea unor elemente cinstite, combative, din rîndurile tinerelui muncitoresc, ce făceau parte din Comitetul Cercului din Ploiești, nu a fost, evident, conformă cu indicațiile conducerii din București. În fața refuzului unora dintre conducerii secțiunii locale a P. S. D. de a susține greva tinerilor muncitori, „Comitetul (Cercului. — S.C.) a proclamat singur greva prima grevă sub auspiciile C.T.M.” (*România muncitoare*, nr. 34 din 4 iulie 1910, p. 3.). Atunci a intervenit „justiția”. Spectacolul aducerii acestor tineri muncitori, îmbrăcați aproape în zdrențe, la parchet, pe străzile Ploieștiului, a trezit indignarea și revoltă celorlalți tineri muncitori și a muncitorilor vîrstnici de la fabricile din localitate. La acțiunile diversioniste ale patronilor, toți cei 40 de tineri muncitori au răspuns cu o solidaritate care a pus pe ginduri chiar poliția. Au refuzat să fie luați cîte zece la interogatori, cerînd să fie aduși toți la un loc. Au respins „oferta” patronilor, care î-au împărțit în două grupe, spunîndu-le că una va fi primită la lucru și cealaltă nu, declarînd că dacă intră la lucru, atunci intră toți (inclusiv cel condecorat) și numai cu salariile-mărite și asigurarea respectării demnității lor de muncitori.

Atitudinea lor dirză a trezit un val de simpatie în rîndurile muncitorilor. Cu toate că tinerii de la fabricile „Orion” și „Româno-Americană” au fost impiedicați să intre în grevă de solidaritate de către unii conduceri ai Secțiunii locale a P.S.D., tinerii muncitori de la fabrica „Orion” au declarat totuși grevă. Muncitorii vîrstnici i-au sprijinit, intrînd și ei în grevă.

Cu toate că au fost „plini de admirație” (*România muncitoare*, nr. 33, din 1 iulie 1910), față de acțiunile tinerilor muncitori din Ploiești, unii conduceri ai Cercului din București nu s-au sfîrtit să aprobe acțiunea de impiedicare a extinderii grevei și la ceilalți tineri muncitori de la fabricile din Ploiești. De asemenea, ei au „recomandat” tinerilor din București „să nu declare grevă prea ușor, deoarece solidaritatea e greu de încheiat” (*România muncitoare*, nr. 33 din 1 iulie 1910).

¹ *România muncitoare*, nr. 33 din 1 iulie 1910.

² Astfel au fost cele de la fabrica de trăsuri Covaci din Ploiești (*România muncitoare*, nr. 54, din 15 septembrie 1911, p. 4), de la fabrica de cherestea Chiriac din Obor, București (*România muncitoare*, nr. 46 din 14 iunie 1912, p. 3), precum și la unele ateliere de cizmărie și pielărie din București (*România muncitoare*, nr. 54 din 15 iulie 1912, p. 3) și T. Măgurele (*România muncitoare*, nr. 45 din 13 iunie 1913, p. 3), la uzinele Vulcan (*România muncitoare*, nr. 60, din 15 august 1913, p. 4) și Wolff (*România muncitoare*, nr. 90, din 7 august 1914, p. 3), din București, la Haug și Lemaitre (*România muncitoare*, nr. 90, din 7 august, 1914, p. 3).

Toate aceste acțiuni oglindesc o creștere a conștiinței de clasă a tineretului muncitoresc, ca și a unora din membrii cercurilor „Tineretului muncitor”, care își manifestă într-un mod din ce în ce mai viu participarea la lupta contra exploatarii.

În această perioadă trebuie să subliniem atenția pe care elementele revoluționare din conducerea cercurilor „Tineretului muncitor” au dat-o tinerilor muncitori metalurgiști, tăbăcari etc. Totodată, trebuie menționată încercarea de a cîștiga elevii. Subliniind că nu trebuie să existe considerații deosebite între munca manuală și cea intelectuală, căci „una fără celală nu poate ființă”¹, un apel publicat în *Foaia Tânărului* cheamă pe elevi să se alăture tineretului muncitoresc și să citească și alte cărți decât acelea care li se dau în școală — „fabrica care tinde să-i facă după calapodul unor anumite interese”². De asemenea, cu prilejul participării elevilor la greva muncitorilor din Brăila, din iunie 1910, un articol din *România muncitoare* cheamă pe „frații noștri din școli să se alăture de fiii muncii”.

Împotriva poziției oportuniste a unora dintre conducătorii C.T.M., față de interesele economice și politice ale tineretului muncitoresc, s-a ridicat un val de împotrivire, care s-a manifestat în mod concret prin acțiuni, campanii, întruniri și mitinguri împotriva legii meserilor, pentru respectarea repausului duminal, împotriva barbariilor patronale, pentru solidaritatea activă față de greviști și față de cei supuși maltratărilor.

Tocmai în legătură cu aceste fapte au avut loc la Congresul P.S.D. din 1910, ciocniri de păreri în legătură cu viitorul organizației de tineret și al relațiilor acesteia cu P.S.D. Proiectul Statutului General al P.S.D., publicat în preajma Congresului de către conducerea oportunistă a mișcării muncitorești, prevedea la art. 9 că : „Deosebit de cluburi, ca organizații centrale, tovarășii vor mai putea forma cercuri, de studii, de propagandă, cercuri pentru tineret, organizații femeiești etc., care vor face parte din partid”³ (sublinierea noastră. — S. C.).

La dezbatările Congresului, unul din reprezentanții curentului revoluționar — Dumitru Marinescu — s-a ridicat împotriva acestei prevederi și a obținut să se indice ca respectivele cercuri să nu facă parte din partid, ci să fie numai „afiliate la partid”⁴.

Fără îndoială că nici această concepție nu era justă, și nici nu se putea ajunge, atunci, la o concepție justă, ținând seama că poziția curentului revoluționar din Partidul social-democrat nu era puternică, nu numai din punctul de vedere al capacitatii de luptă, dar mai ales din punctul de vedere al pregăririi teoretice. Reprezentanții curentului revoluționar nu puteau să se ridice pînă la conștiința necesității independenței organizatorice a organizației de tineret, pentru că ei încă nu ajunseseră atunci la conștiința necesității existenței unui partid proletar de clasă, care să îndrumă din punct de vedere ideologic și politic toate celelalte organizații de masă ale clasei muncitoare. Ei nu-și dădeau încă seama că „fără independență

¹ *România muncitoare*, din 24 iunie, 1910, p. 4.

² *Foaia Tânărului*, nr. 3, din iunie 1910.

³ *România muncitoare*, nr. 96, din 24 ianuarie 1910.

⁴ *Ibidem*.

completă (organizatorică — *S.C.*) tineretul nu va putea nici să formeze din rîndurile sale buni socialisti, nici să se pregătească pentru a duce socialismul înainte”¹ și nu va deveni deci un reazim al luptei clasei muncitoare².

Pînă în 1912—1913, rolul coordonator al cercurilor și l-a asumat, în mod firesc, Comitetul Cercului din București. În 1912, Congresul P.S.D. hotărâște „unificarea cercurilor”. Aceasta însă nu trebuia să se facă prin crearea unei organizații a tineretului pe întreaga țară, ci numai prin crearea unui comitet central al Mișcării Tineretului Muncitoresc (M.T.M.) care să se „îngrijească” de Cercurile din provincie.

În realitate, însă, Comitetul Cercului din București își va păstra și după 1912 rolul său de coordonator în Mișcarea Tineretului Muncitoresc.

Pentru ca subordonarea organizatorică și politică a organizației de tineret față de partidul socialist să fie deplină, Congresul din 1912 însărcinează Comitetul executiv al P.S.D. „să aleagă un C.C. care să îngrijească de Mișcarea Tineretului Muncitoresc din România”³. Mai mult chiar, de la început, partidul social-democrat a însărcinat Sindicatelor cu sprijinirea organizației Mișcării Tineretului Muncitoresc. Congresul a obligat pe fiecare sindicalist să contribuie la Casa Cercurilor „Tineretului Muncitor”, cu o cotă de cel puțin trei lei lunar. În localitățile unde nu era format un asemenea cerc, suma urma să fie vîrsată la Comisia Locală a sindicatelor în vederea formării eventuale a unui cerc pentru tineretul muncitor⁴. Că acest sprijin era, în majoritatea orașelor, doar pe hîrtie, ne-o dovedesc bilanțurile Cercurilor „Tineretului Muncitor” și mai ales al Cercurilor din Brăila — în care plata „subvenției” era cea mai frecventă și care, totuși, rareori depășea pe lună 15 lei (adică „subvenția” era vîrsată de 3—4 sindicate din circa 12—15 căre erau atunci la Brăila⁵).

Este foarte adevărat că, în dorința de a atrage pe tinerii muncitori în cercuri, conducătorii mișcării Tineretului Muncitoresc au inițiat unele acțiuni cultural-educative sau chiar „politice”, care însă n-au reușit să atragă masele de tineri muncitori. Drept model de activități culturale „politice” ale M.T.M. se pot considera acțiunile anchetelor cu privire la

¹ Lenin și Stalin despre construcția de partid, E.S.P.L.P., 1953, vol. II, p. 669.

² Poate fi menționată și poziția de mai tîrziu a P.S.D. față de legăturile cu mișcarea tineretului. O circulară trimisă de C.E. al P.S.D. comitetului cercurilor „Tineretului Muncitor”, delegațiilor Secțiunilor P.S.D. și Comisiilor Locale ale Sindicatului, în 1916, arată clar că „scopul final al C.T.M. e acelaș cu al partidului din care ele fac parte integrantă” (sublinierea noastră. — *S.C.*), că Cercurile și Secțiunile sunt în fond „organele aceluiași partid” (subliniat de noi. — *S.C.*) (*Foaia înălțării*, nr. 67 din iulie 1915, p. 4).

³ România muncitoare, nr. 56, din 26 august 1912, p. 4.

⁴ Ibidem, din 8 iulie 1912.

⁵ Poziția aceasta de a trata organizația de tineret „școala mișcării noastre”, cum le plăcea să numească conducătorii oportuniști ai P.S.D. — ca pe un copil orfan, incapabil de muncă și mai ales de luptă și cărtia fi arunci 3 lei pe lună ca să aibă din ce să se întrețină, a fost definitiv concretizată în Statutul P.S.D. votat la Congresul din 6—8 aprilie, 1914 și modificat la Congresul din octombrie 1915 (art. 33), care prevedea că „Cercurile tineretului n-au voie să întreprindă acțiuni politice în afară de cele întreprinse de Secțiunea locală (a P.S.D. — *S.C.*)”.

situată tinerilor și a strângerii de adrese de la tinerii muncitori simpatizanți pentru a li se trimite ziarul *Foaia Tânărului* și alte materiale de agitație și propagandă¹.

Dar în același timp, așa cum s-a arătat și pînă acum, trebuie să subliniem că împotriva acestor concepții și a unor astfel de „activități” se ridică masa membrilor cercurilor „Tineretului muncitor”, pe măsură ce creștea conștiința lor de clasă.

Astfel, încă în preajma așa-zisei „unificări” ce a avut loc în 1912, atitudinea elementelor revoluționare, față de problemele vitale ale organizației de tineret a scos la iveală o serie de manifestări deosebit de importante pentru situația de atunci.

De pildă, într-un articol din *România muncitoare*, se arăta în legătură cu sarcinile organizației de tineret, că „Cultura socialistă trebuie să pregătească înainte de toate pe Tânărul muncitor pentru lupta de clasă”².

Mai departe, articolul se situează pe o poziție relativ justă în alte probleme vitale pentru organizația de tineret. Se ia atitudine împotriva subordonării organizatorice a organizației de tineret față de organizațiile P.S.D. De asemenea, se arată ineficacitatea totală a organizațiilor pur culturale, care nu reușesc să canalizeze energia revoluționară a tineretului muncitoresc.

„Tineretul muncitor vrea să hotărască și să lupte singur (cuvîntul «singur» este în sensul de a nu mai depinde din punct de vedere organizatoric de P.S.D. — S.C.). Dacă s-ar reduce organizațiile tineretului numai la cercuri culturale care să fie conduse de tovarăși mai în vîrstă, atunci ele pierd toată puterea de atracție pentru tinerii muncitori”³.

Referindu-se la mijloacele strict culturale de educație, pe care le utilizau organizațiile tineretului, articolul ia poziție împotriva politiciei care urmărea numai „de a pregăti” pe tinerii muncitori pentru lupta împotriva burgheziei, fără a utiliza, în însăși această luptă, uriașele rezerve de energie revoluționară ale tineretului.

¹ Acțiunea anchetelor constă în strîngerea, pe baza unui formular ce cuprindea circa 35 de probleme, a datelor în legătură cu condițiile de viață ale tinerilor muncitori. Aceste anchete trebuiau să aibă drept scop final întocmirea unui memoriu către parlament, în care să se ceară îmbunătățirea acestor condiții. Ne putem închipui ce ușor era de răspuns la o asemenea anchetă, dacă avem în vedere numărul enorm de analfabeți din rândurile tinerilor muncitori.

Acțiunea adreselor constă în a antrena pe membrii C.T.M. în desemnarea unor tineri muncitori care ar putea intra în mișcare și ale căror adrese să fie trimise la Comitetul Central pentru a li se trimite *Foaia Tânărului* sau alte materiale tipărite de Comitetul Central, în scopul atragerii lor în mișcare. Acțiunile, deși lățurănice, neesentiale, ar fi fost utile în alte condiții. În condițiile de atunci, obiective și subiective, ele erau sortite eșecului. Acest lucru este recunoscut de către însăși conducătorii M.T.M. „... toate stăruințele depuse de Comitetul Central ca să se facă cercetările asupra vieții tineretului prin foile de anchetă, că și rugămintile făcute ... ca să se strângă adrese, spre a se trimite apoi publicațiile noastre, n-au nici pînă acum vrreun rezultat. Tinerii ... nu le-au pus în lucru, fiindcă probabil nu le consideră activitate.

Care să fie pricina?

Socotim că e un anumit sistem de a se lucra ... de cel mai retrograd conservatorism. Acest sistem ... este vorbăria”. (*Foaia Tânărului*, nr. 2, iunie 1914. p. 2–3).

² *România muncitoare*, din 6 și 9 mai 1912.

³ *Ibidem*.

„Nu trebuie să ne mărginim numai la pregătirea pentru luptă pînă cînd tînărul muncitor prin educația pur culturală ar fi gata pregătit și înarmat pentru luptă.

Lupta singură este plină de învățături, ea este de multe ori un mijloc mai bun de educație decît toată propaganda prin presă și broșuri...“. (sublinierea noastră — S.C.).

Aceste fapte ilustrează existența unei conștiințe crescîndă despre necesitatea vitală a unei organizații de clasă a tineretului muncitoresc, pusă în slujba intereselor de clasă ale proletariatului din România.

Primele cercuri ale tineretului muncitoresc au marcat un pas înainte pe linia organizării clasei muncitoare. Ele însă nu au putut canaliza întreaga energie revoluționară a tineretului, datorită influențelor concepțiilor oportuniste.

În ciuda influențelor ideologiei și politicii oportuniste și reformiste a apărut și s-a manifestat în sinul Mișcării Tineretului Muncitoresc un curent revoluționar al elementelor combative, devoteate cauzei clasei muncitoare.

Poziția elementelor revoluționare nu era, însă, totdeauna clară, consecventă, și mai ales nu avea o platformă ideologică și politică comună. Dar, însuși faptul existenței unui curent revoluționar care a dus o luptă continuă împotriva oportunismului dovedește că în sinul cercurilor „Tineretului Muncitor”, ca și în masele largi ale tineretului muncitoresc din România, existau energii revoluționare, pe care numai politica și ideologia reformistă și oportunistă le zăgăzuiau.

Aceste energii au fost trezite în perioada avîntului revoluționar care a luat naștere în urma victoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. În aceste condiții, masele cele mai conștiente ale tineretului au purtat mai departe și au ridicat tot mai sus steagul luptelor duse de curentul revoluționar și de masele de tineri muncitori cinstiți din cercurile „Tineretului Muncitor” și din „Mișcarea Tineretului Muncitoresc” împotriva oportunismului și reformismului. Cele de mai sus au contribuit ca, după crearea partidului marxist-leninist al clasei muncitoare — în 1921 — acesta să poată transforma vechea Uniune a Tineretului Socialist în Uniunea Tineretului Comunist — vîăstarul și rezerva partidului revoluționar al clasei muncitoare din România.

V I A T A S T I I N T I F I C A

ŞEDINȚA DE CONSTITUIRE A NOULUI COLEGIU DE REDACȚIE AL REVISTEI *STUDII*

Date fiind serioasele greșeli de orientare științifică și ideologică constataate în ultimul timp în unele publicații de istorie, dintre care și revista „Studii”, pentru asigurarea unei juste orientări în viitor, la propunerea Subsecției de științe istorice, Prezidiul Academiei R.P.R. a numit un nou colegiu de redacție al revistei „Studii”. Noul colegiu de redacție este constituit astfel : acad. P. Constantinescu-Iași (directorul colegiului de redacție), Eugen Stănescu (redactor șef adjunct), acad. A. Oțetea, T. Bugnariu, membru corespondent al Academiei R.P.R., B. Bălteanu, L. Bányai, M. Berza, B. Cîmpina, V. Cherestea, V. Maciu, Gh. Matei.

În ziua de 13 septembrie a.c. a avut loc ședința de constituire a noului colegiu de redacție prezidată de acad. P. Constantinescu-Iași, director al Colegiului de Redacție, care în expunerea sa a precizat sarcinile de mare importanță ce stau în fața membrilor colegiului în vederea asigurării unei orientări juste revistei. D-șa a arătat că numai prin neconțință întărire a spiritului de răspundere de care trebuie să dea dovadă membrii colegiului, prin ajutorul concret și operativ pe care aceștia trebuie să-l acorde redacției revistei, prin conlucrare activă și grijă fără răgaz pentru nivelul științific și ideologic al revistei, se va ajunge ca revista „Studii” să răspundă cerințelor formulate de lucrătorii din domeniul istoriei, de toți iubitorii de istorie.

Pe baza acestei expuneri introductive de principii, redactorul șef adjunct Eugen Stănescu a expus un plan de măsuri necesare pentru îmbunătățirea revistei în viitor. Acest plan cuprinde măsurile de a căror rezolvare depinde buna înndeplinire a sarcinilor care stau în fața revistei „Studii”. Pentru aceasta va fi necesară simplificarea structurii revistei, care trebuie să ajungă o publicație închegată, sistematizată, cu rubrici permanente, clar delimitate. Asigurarea unui profil fiecărui număr în care un număr de articole să fie axate pe o anumită problemă este, de asemenea, o problemă importantă.

Problema structurii revistei și cea a profilului fiecărui număr — prin rezolvarea lor — vor avea menirea să întărească și să dezvolte caracterul ideologic combativ al materialelor care apar în revistă. Nu e însă destul ca revista să publice lucrări științifice (la rubrica „Studii” și „Note și Comunicări”) de înalt nivel ideologic, ci trebuie să publice cât mai multe materiale ideologice. În acest scop, revista va acorda un loc important problemelor de filozofie materialistă istorică (cu aplicare directă la țara noastră) reconsiderării critice a lucrărilor istorice române din trecut, analizelor ample și critice a diferențelor școli istorice burgheze, tratării

chestiunilor ideologice pe care le pun unele probleme cheie din istoria țării noastre, care trebuie să fie rezolvate în cadrul realizării Tratatului.

La discuții au luat parte acad. P. Constantinescu-Iași, acad. A. Oțetea, L. Bányai, T. Bugnariu, M. Berza, E. Stănescu care au adus o serie de propuneri noi privind orientarea revistei în viitor, organizarea muncii colegiului de redacție și a aparatului redațional, constituirea activului de colaboratori.

SESIUNEA COMUNĂ A ISTORICILOR ROMÂNI ȘI SOVIETICI

Între 9—12 iunie a.c. a avut loc la București Consfătuirea istoricilor români și sovietici specialiști în problemele privind trecutul popoarelor noastre și istoria legăturilor dintre poporul român și popoarele Uniunii Sovietice. Această consfătuire comună a fost organizată de Institutul de studii româno-sovietic al Academiei R.P.R. și face parte dintr-un plan mai mare a institutului, de largire a activității sale pe linia legăturilor de colaborare dintre oamenii de știință români și sovietici. Existența unei vechi tradiții de studii în domeniul istoriei relațiilor româno-ruse, interesul deosebit pe care istoricii români și cei sovietici îl manifestă istorieștilor și popoarelor noastre au făcut necesară organizarea acestei sesiuni.

La invitația institutului au răspuns din Moscova : L. V. Cerepnin, profesor la Universitatea „Lomonosov” și M. G. Sazina, candidat în studii istorice ; din Kiev : F. P. Șevcenko, redactor șef al revistei „Ukrainski istoricinski jurnal” ; din Chișinău : N. A. Mohov, director adjunct al Institutului de istorie al filialei moldovenești a Academiei de științe a U.R.S.S. și S.I. Afteniuk, șef de secție la același institut.

Din partea româñă, Institutul româno-sovietic a avut colaborarea Institutului de istorie al Academiei R.P.R., a Institutului de istorie a paștidului și a Universității „C. I. Parhon” din București.

Tematica, materialul, metodele folosite în comunicările prezentate și discuțiile purtate pe marginea lor au făcut ca această prima sesiune comună să fie deosebit de rodnică. S-a mai adăugat apoi contactul direct pe care istoricii sovietici l-au avut cu colegii români și în afara sesiunii, la Institutul de istorie al Academiei R.P.R., la Institutul de istorie a partidului, la Facultatea de istorie etc.

O serie de comunicări au avut un caracter general, de orientare sau de metodă ; altele, un caracter mai special. Ședința de deschidere a avut loc la 9 iunie în Aula Academiei R.P.R., sub președinția acad. Iorgu Iordan.

În comunicarea de deschidere a acad. P. Constantinescu-Iași, se schițează un scurt istoricul studierii relațiilor româno-ruse trechîndu-se în revistă momentele principale și operele celor mai de seamă istorici și filologi care s-au ocupat de trecutul comun și stăruindu-se îndeosebi asupra condițiilor și caracterului cu totul nou al acestor studii după 23 August 1944.

Mult interes a stîrnit comunicarea prof. L. V. Cerepnin : „Sobornee ulozenie” din 1649 și „Pravilele lui Vasile Lupu” ca izvoare pentru istoria aservirii făranilor în Rusia și Moldova ; folosind metoda comparată, a analizat două momente ale dreptului feudal-civil rus și altul moldovean — de la mijlocul secolului al XVII-lea. Studierea comparată a acestor două coduri de legi dovedește că existența unor condiții social-economice asemănătoare gene-rează fenomene asemănătoare în suprastructură. Amândouă aceste momente ale dreptului feudal oglindesc procesul de aservire a țărănimii.

Acad. Andrei Oțetea în comunicarea „Problema editării textelor vechi” s-a ocupat de probleme de metodologie în legătură cu editarea documentelor. Stabilirea unor norme identice în publicarea de documente prezintă astăzi un deosebit interes, deoarece istoricii sovietici și cei români sunt angajați în momentul de față într-o operă comună e vorba de strîngerea și publicarea documentelor relative la relațiile româno-ruse din timpurile cele mai vechi pînă în secolul al XVII-lea.

Ședința continuă după amiază în sala Institutului de istorie, sub președinția prof. L. V. Cerepnin. Prof. Manea Mănescu, membru corespondent al Academiei R.P.R., și-a dezvoltat comunicarea sa asupra relațiilor economice și culturale româno-sovietice de la eliberarea țării noastre și pînă astăzi, precum și perspective de dezvoltare ale acestor relații.

Prof. N. A. Mohov din Chișinău s-a ocupat, în comunicarea „Relațiile politice dintre Rusia și Moldova în al doilea părțar al veacului al XVII-lea”, de unele evenimente în general cunoscute istoricilor români, dar puse într-o lumină nouă prin folosirea unor documente inedite din arhiva actelor vechi din Moscova.

Tot în această ședință, Damian Bogdan a prezentat comunicarea: „Legături între onomastica actelor moldovenești și ucrainene pînă la jumătatea secolului al XV-lea”. Utilizând metoda comparată pe baza documentelor slavo-române și a celor ucrainene din colecția prof. Vladimir Rozov, autorul arată, pe baza unei analize lingvistice, legăturile între numele de persoane care apar în cele mai vechi acte moldovenești și ucrainene. Ședința se încheie după discuții la comunicările prezentate.

Marți 10 iunie d.a., în sala Institutului de istorie, sunt prezentate comunicările participanților români.

Conf. univ. Valeria Costăchel a vorbit despre „Contribuții la tălmăcirea termenului „prosčenniki” pe bază de documente slavo-române”. Folosind metoda comparată, autoarea încearcă să aducă o contribuție la lămurirea unui termen din documentele medievale ruse a cărui semnificație nu a putut fi încă lămurită pe baza numai a acestor izvoare și se adresează în acest scop documentelor slavo-române, ajungînd la concluzia că prin acest termen se înțeleg, atât în Rusia cât și în țările române, robii eliberați. ’

Relațiile comerciale româno-ruse pînă în secolul al XIX-lea sunt slab cunoscute, nu îndeajuns de studiate din cauza izvoarelor foarte sărace privind acest subiect. De aceea, a fost cu interes ascultată comunicarea lui Al. Vlădu, „Relațiile comerciale româno-ruse la sfîrșitul veacului al XVII-lea”. Autorul a folosit tabelele întocmite de consulatul Rusiei, intitulate „Tabele de mărfuri aduse în Țara Românească și Moldova și transportate în Turcia” și „Tabele de mărfuri importate din Moldova, Țara Românească și Turcia”. Aceste tabele au fost aflate de autor în arhivele din Moscova. Pe baza lor se pot stabili trăsăturile esențiale ale relațiilor comerciale, volumul schimbului de mărfuri, natura și prețul lor etc.

Profesorul N. Corivan, din Iași, în comunicarea „Relațiile franco-ruse din 1859 cu privire la unirea Principatelor”, pe baza unor documente în parte inedite, a analizat lupta diplomatică dusă în jurul anului 1859 între marile puteri în problema Unirii Principatelor, din care reiese atitudinea Rusiei, consecvent favorabilă Unirii.

Probleme ale istoriei contemporane au fost destul de bine reprezentate la această sesiune comună. Deosebit interes și multe fapte inedite a adus comunicarea lui F. P. Șevcenko „Despre participarea românilor la mișcarea de partizani din Ucraina în anii Marei Război pentru Apărarea Patriei” în care, pe baza documentelor de arhivă și a amintirilor participanților la lupta de partizani, sunt date exemple de trecere a soldaților și chiar a unor ofițeri români de partea partizanilor în Ucraina și Crimeea.

Ultima ședință de la 11 iunie a fost, în întregime, consacrată unor comunicări de istorie contemporană.

Titu Georgescu în comunicarea „Din activitatea unor organizații de masă legale pentru pace trainică și prietenie cu Uniunea Sovietică”, a arătat lupta desfășurată de P.C.R. pentru atragerea nașelor largi în vederea preîntîmpinării războiului. Autorul s-a oprit în special asupra activității a patru organizații din țara noastră: Comitetul antirăzboinic, Comitetul anti-fascist, Asociația Amică U.R.S.S. și Societatea pentru întreținerea legăturilor culturale dintre România și Uniunea Sovietică — amintind cu această ocazie pe cei mai de seamă fruntași ai vieții culturale și științifice din țara noastră care au participat la acțiunile organizate de aceste organizații.

B. Bălteanu în comunicarea „Relațiile româno-sovietice, 23 August 1944 — decembrie 1945” a dezvoltat o serie de probleme din primul an și jumătate al eliberării țării noastre și în special ajutorul economic și diplomatic acordat de U.R.S.S. țării noastre în lupta împotriva reacțiunii interne și internaționale.

Comunicarea cercetătoarei sovietice M. G. Sazina „Lupta delegației sovietice la conferința de pace de la Paris din 1946” pentru un tratat de pace democratic cu România, a analizat pe baza materialelor din arhivele din Uniunea Sovietică și România lupta dusă de delegația sovietică în cursul pregătirii tratatului de pace cu România împotriva încercărilor blocului anglo-american de a impune României un tratat de pace înrobitor din punct de vedere economic și politic. Poziția hotărâtă a Uniunii Sovietice atât în problemele propriu-zis politice privind restabilirea hotarelor din vest prin anularea dictatului de la Viena, problema internaționalizării Dunării, cît și a clauzelor economice privind cuantumul și modul de plată al reparațiilor, toate au avut o deosebită importanță în refacerea economică și în democratizarea României, și au creat condițiile de dezvoltare ulterioară a țării noastre.

Interesul pe care l-au prezentat cele 12 comunicări prezentate la această sesiune a fost oglindit și prin discuțiile vîlîi care s-au purtat pe marginea lor. La aceste discuții care au avut loc la sfîrșitul fiecărei serii de comunicări au participat peste 25 de persoane. Materialul prezentat și modul de abordare a temelor tratate a stîrnit o serie de întrebări în legătură cu subiecte care interesau pe istoricii români și sovietici. Astfel cu privire la primele comunicări, istoricii români au putut afla de noi ediții ale monumentelor dreptului rus care sunt în pregătire la Institutul de istorie al Academiei de științe a U.R.S.S., de unele cercetări sovietice privind pravila lui Vasile Lupu. Istoricii sovietici au aflat de pregătirea unei ediții critice a pravilei lui Vasile Lupu.

Noutatea materialului de arhivă prezentat de N. A. Mohov a stîrnit o serie de întrebări în legătură cu unele probleme ce interesau pe cercetătorii români, după cum tov. Mohov și Ŝevcenko au arătat un deosebit interes comunicării tov. Vianu. Cu această ocazie, istoricii români au aflat de o cercetare similară privind relațiile comerciale pe baza altor izvoare inedite, întreprinsă la Chișinău.

Foarte utile au fost precizările tov. L. V. Cerepnin, în legătură cu lucrările privind comunicarea sa, și a altor comunicări care au folosit metoda comparativă, insuficient folosită în cercetările românești de pînă acum.

Cunoașterea reciprocă a materialului documentar și a bibliografiei este indispensabilă, și din această cauză contactele dintre istoricii români și sovietici sunt foarte utile. Așa cum a arătat tov. Cerepnin, aplicarea metodei comparativ-istorice pe lîngă că este foarte rodnică, oferind posibilități de generalizări, ea poate încheia din punct de vedere organizatoric forțele istoricilor din diferite țări, canalizînd eforturile lor spre un singur scop: dezvăluirea legilor comune obiective și a condițiilor specifice ale vieții istorice a diferitelor popoare.

Interesante au fost și explicațiile date la discuții de tov. Cerepnin privind aplicarea și izvoarele celor două monumente ale dreptului feudal analizate în comunicarea sa.

Discuții ample au prilejuit și comunicările de istorie contemporană. Ele au încheiat această sesiune. S-au adus o serie de noi precizări și indicații, de izvoare noi care să întregească materialul prezentat. S-a subliniat în special importanța și a materialului din comunicarea tov. F. P. Șevcenko și M. G. Sazina.

Prețuind tradiția și însemnatatea vechilor legături russo-române, vorbitorii au scos în evidență caracterul cu totul nou și cu totul deosebit al noilor relații de tip socialist stabilite după 23 August 1944 între țara noastră și U.R.S.S. Unele din aspectele acestui tip de relații au fost scoase în relief de comunicările tov. Manea Mănescu, B. Bălceanu, M. G. Sazina.

Istoricii sovietici, în afara discuțiilor din timpul sesiunii comune, au mai luat contact cu istoricii și cercetătorii români în timpul vizitelor făcute la Institutul de Istorie al Academiei R.P.R., Institutul de istorie a Partidului, Universitatea „C. I. Parhon” (Facultatea de istorie), Arhivele Statului etc.

Această sesiune comună, comunicările și discuțiile purtate au arătat importanța contactelor directe între istoricii români și sovietici. Studierea istoriei țării noastre pe baza studierii istoriei legăturilor cu popoarele U.R.S.S. și pe baza bogatelor izvoare aflate în arhivele din U.R.S.S. este necesară și deosebit de folositoare. Sesiunea poate constitui un îndemn pentru continuarea unor forme asemănătoare de legături directe între istoricii români și sovietici.

Ioan Matei

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ A CADRELOR DIDACTICE DE LA FACULTATEA DE ISTORIE DIN BUCUREȘTI DIN APRILIE 1958

A intrat în tradiția Universității „C. I. Parhon” din București, ca în fiecare an să se organizeze cte o sesiune științifică a cadrelor didactice. Astfel, în cursul lunii aprilie a. c., s-a desfășurat cea de-a VI-a sesiune științifică.

Sesiunea s-a deschis printr-o ședință festivă pe întreaga Universitate în cadrul căreia după cuvântul de deschidere al rectorului Universității, acad. prof. Iorgu Iordan, a fost prezentat de către prof. dr. Eugen Angelescu, prorector al Universității, raportul privind activitatea științifică a Universității „C. I. Parhon” pe anul 1957.

În continuare, lucrările sesiunii au avut loc pe facultăți. În zilele de 23, 24 și 26 aprilie a.c. s-au desfășurat lucrările sesiunii științifice de la Facultatea de istorie.

Această sesiune a însemnat un nou prilej de apreciere a rezultatelor muncii științifice a unora dintre cadrele didactice de la Facultatea de istorie. Credem necesar de precizat încă de la început că sesiunea a fost folosită pentru lucrătorii din domeniul istoriei cu atât mai mult cu cît o parte dintre comunicările prezentate, prin tematica lor, au fost legate de sarcina trasată istoricilor de cel de-al II-lea Congres al P.M.R., aceea de a pregăti un tratat de istoria României.

O principală lipsă a sesiunii a constat în numărul mic al comunicărilor din domeniul istoriei moderne și contemporane a țării noastre, domeniu care așteaptă rezolvarea a numeroase probleme.

Dintre comunicările prezentate în ziua de 23 aprilie, menționăm următoarele :

Unele probleme referitoare la secolul V pe teritoriul R.P.R., de prof. I. Nestor. Problemele tratate în această comunicare s-au bazat pe un interesant material arheologic și au avut menirea să umple unele lacune ale istoriei patriei noastre din secolul V, despre care izvoarele scrise ne dă prea puține informații. Comunicarea are meritul de a aduce un aport în rezolvarea problemei formării poporului român.

Rezultatele acestei comunicări ar fi fost cu mult mai rodnice dacă problemele puse în discuție ar fi avut un caracter mai puțin tehnic și mai mult de generalizare teoretică și dacă specialiștii de istorie veche și arheologie ar fi contribuit prin discuțiile lor la aprecierea concluziilor la care a ajuns prof. I. Nestor.

O altă comunicare intitulată *N. Iorga istoric al ţărănimii române în evul mediu* a fost prezentată de conf. Valeria Costăchel. Această comunicare, prin încercarea de a reconsidera o parte din opera istoricului N. Iorga, a căutat să răspundă sarcinei importante care stă în fața istoricilor noștri : aceea de a trece la o reconsiderare adincă și critică a activității istoricilor din trecut. Așa cum au arătat participanții la discuții, autoarea a avut de întîmpinat unele dificultăți în tratarea acestor probleme, dat fiind numărul mare de lucrări scrise de N. Iorga, fie chiar numai în problema țărănească. Dar așa cum a fost prezentată, este departe de a corespunde principiilor unei juste reconsiderări.

În această comunicare o gravă greșeală constă în faptul că autoarea, depărtându-se de principiul marxist-leninist în problema reconsiderărilor, s-a ferit să infățișeze evoluția gândirii social-politice a lui N. Iorga și modul în care a influențat această gândire (strîns legată de evenimentele istorice din prima jumătate a secolului nostru) poziția lui N. Iorga în lucrările referitoare la istoria țărănimii române în trecut. În cadrul discuțiilor, conf. B. Cîmpina a arătat concret că autoarea n-a infătișat felul în care au evoluat ideile lui N. Iorga în problema țărănească. Astfel autoarea a trecut peste faptul că imaginea patriarhală pe care o are N. Iorga despre țărăneimea română din secolul al XIV-lea și prima jumătate a secolului al XV-lea în lucrarea *Geschichte des rumänischen Volkes* apare atenuată în lucrarea sa *Istoria armatei românești* pe care autoarea ar fi trebuit să-o analizeze mai în amănunt.

Dar autoarea n-a făcut acest lucru deoarece în întreaga sa comunicare n-are nici un fel de apreciere critică asupra imaginii greșite – depărtate de adevărul istoric – cu privire la țărăneimea medievală caracteristice pentru N. Iorga în multe din lucrările sale.

Dată fiind necesitatea dezbaterei problemelor privind periodizarea istoriei patriei noastre, comunicarea *Cu privire la periodizarea istoriografiei medievale din Moldova și Țara Românească* a conf. Eugen Stănescu este o contribuție la rezolvarea uneia din sarcinile care stau astăzi în fața istoricilor noștri în vederea pregătirii *Tratatului de istorie a României*.

Participarea la discuții a tov. acad. prof. A. Oțetea, conf. V. Maciu, prof. M. Berza, prof. I. Ionașcu, conf. B. Cîmpina a adus unele lămuriri și complectări.

În fixarea periodizării istoriografiei medievale, autorul a folosit metoda explicării gândirii istorice pornind de la situația economico-socială și politică a epocii. În cadrul discuțiilor Prof. M. Berza a arătat că în studierea acestei probleme este necesar ca metoda folosită de autor să fie completată și prin cercetarea altor factori ca : evoluția ideii de cauzalitate istorică, legătura cu istoriografia străină – largindu-se astfel posibilitățile de informare istorică. Tot prof. M. Berza a subliniat efortul autorului de a găsi o legătură organică între istoriografia Moldovei și cea a Țării Românești în evul mediu.

Autorul a făcut și unele referiri la istoriografia transilvană din secolul XVIII (Școala Ardeleană). În legătură cu această problemă conf. V. Maciu a arătat că școala ardeleană nu poate fi integrată în istoriografia medievală, deoarece ea constituie începutul istoriografiei

moderne. Tot pe marginea acestei lucrări, conf. B. Cîmpina socotește că nu trebuie pusă pe același plan cronica vremii lui Vlad Tepeș cu cronicile lui Ștefan cel Mare.

În a doua zi a sesiunii, potrivit programului, au fost prezentate următoarele comunicări :

Reforma monetară a lui Polycrate de acad. prof. E. Condurachi. Interesul acestei comunicări constă mai ales în aceea că se analizează rolul istoric al reformei monetare a lui Polycrate din Samos. Această temă este importantă cu atât mai mult cu cât pînă aici, toți cei care s-au ocupat de această problemă s-au limitat numai la studii cu caracter numismatic. Totodată trebuie subliniat faptul că comunicarea abordează o problemă cu caracter social din antichitate.

Politica fiscală a lui Ioan Vodă Caragea a fost titlul comunicării prof. I. Ionașcu. Bazîndu-și comunicarea pe studierea unor documente inedite, în bună parte culese din Arhivele de Stat din Moscova, autorul a încercat să înfățișeze într-o lumină nouă domnia lui Ioan Vodă Caragea. Așa cum a reieșit și din discuțiile purtate, lucrarea prezintă un mare interes pentru cercetătorii de istorie, prin bogăția informațiilor noi ce le oferă. Conf. S. Vianu a arătat însă că întrucât comunicarea bazîndu-se mai ales pe informații scoase din fondul Manuc, unele concluzii ale autorului sunt unilaterale. De aceea s-a considerat că ar fi trebuit să se facă apel și la alte materiale informative care ar fi dat posibilitatea să se constate rolul mai complex pe care l-a jucat Ioan Vodă Caragea în politica fiscală din acel timp, și în acest sens conf. S. Vianu sugerează autorului necesitatea confruntării fondului Filipescu și Samurcaș cu fondul Pini. Tot la discuții s-a mai arătat că o consecință a politiciei fiscale de jaf a lui Caragea a fost stînjenirea procesului de acumulare primitivă a capitalului — opinie pe care autorul a socrat-o întemeiată. Principala lipsă a acestei comunicări este generalizarea insuficientă a materialului faptic.

Prof. M. Berza a prezentat în continuare comunicarea intitulată *Trei manuscrise moldoveniști din veacul al XV-lea în muzeul istoric de la Moscova*. Ca și comunicarea prof. I. Ionașcu, și aceasta ne arată că de importante sunt explorările din Arhivele de Stat din U.R.S.S. pentru elucidarea unor importante probleme din istoria țării noastre. Comunicarea a avut meritul de a fi ilustrat o interesantă problemă de istoria artei — fiind de fapt mai mult o lucrare de istoria artei decît de istorie propriu-zisă.

Ultima comunicare din această zi a fost *Aspecte din activitatea Blocului muncitoresc-țărănesc în timpul campaniei electorale (1926—1932)* prezentată de conf. V. Hurmuz. În cadrul discuțiilor purtate s-a arătat că ea va ajuta pe cercetători la înțelegerea mai deplină a unuia din aspectele muncii legale a Partidului Comunist din România în perioada stabilizării vremelnic și parțiale a capitalismului și a crizei economice din țara noastră.

Sesiunea de la Facultatea de istorie și-a încheiat lucrările prin cea de-a treia ședință de lucru ținută în ziua de 26 aprilie. Cu acest prilej au fost susținute ultimele comunicări.

Prof. A. Sacerdoteanu a prezentat lucrarea *Condițiile istorice în care a fost obținută „Bula de aur” a sașilor la 1224*. Tema tratată prezintă interes pentru rezolvarea unora dintre problemele principale ale secolului al XIII-lea din istoria Transilvaniei.

În comunicarea amintită au fost folosiți în mod anacronic unii termeni ca : muncitori agricoli sau națiunea sașilor, termeni care nu există pentru perioada respectivă, și a căror folosire arată poziția străină a autorului față de periodizarea marxistă a istoriei.

Comunicarea susținută de conf. D. Berciu *Cu privire la protoneoliticul Europei sud-estice*, a stîrnit un viu interes printre participanții la sesiune, atât prin noutatea că și prin încercarea de utilizare a unor rezultate ale săpăturilor arheologice din țara noastră. Discuțiile au exprimat însă unele nedumeriri în legătură cu periodizarea prea complicată propusă de autor în ceea ce privește începaturile neoliticului : o perioadă a protoneoliticului fără ceramică și o perioadă a protoneoliticului cu ceramică.

Conf. Mauriciu Kandul a dezvoltat comunicarea *Fosta raia a Giurgiului între 1829—1832*, care a adus o serie de noi probleme ca de pildă: Giurgiul a fost o piață și pentru județele din afara raiaiei, fiind o adevărată poartă de ieșire pentru ținuturile învecinate. Cu o documentare mai completă, comunicarea ar putea aduce unele lămuriri în problema comerțului Țării Românești în primele decenii ale secolului al XIX-lea.

Sesiunea s-a încheiat prin comunicarea asistentei Florentina Cazan *Prețul maximal al produselor din Țara Românească la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea*. Trebuie relevat că Fl. Cazan a fost singurul reprezentant al cadrelor tinere. Ea a reușit să sustină o comunicare cu o temă dificilă și de mult interes. Comunicarea a confirmat existența unei piețe interne în perioada de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Prezentând primul capitol al unei lucrări mai mari și nu un rezumat al întregii lucrări, autoarea nu a reușit îndeajuns să arate rezultatele proprii sale cercetări. Unii termeni nu sunt suficient de bine folosiți ca de pildă acela de „fabrică”.

Comunicările prezentate au stîrnit interes prin datele noi și interpretarea lor și au dat naștere la discuții.

Trebuie însă arătat că și anul acesta problemele de istorie contemporană nu au fost în suficiență măsură în atenția cadrelor didactice de la Facultatea de istorie, cele mai multe din comunicări ocupându-se mai ales cu probleme de istorie a evului mediu. Se impune o mai mare atenție acestui deosebit de important sector din istoria României. Un aspect negativ stă în faptul că în cadrul acestei sesiuni, cadrele tinere nu s-au prezentat într-un număr satisfăcător, lucru ce se poate realiza cu atât mai mult cu cât în cadrul sesiunilor din anii trecuți numărul acestora a fost destul de mare. De asemenea o lipsă importantă a acestei sesiuni stă în faptul că unele comunicări care au formulat teze greșite sau care n-au generalizat materialul faptic analizat n-au fost îndestul criticate în cadrul discuțiilor.

R E C E N Z I I

VÁCLAW KRÁL, *A csehszlovák burzsoázia intervencios háboruja a Magyar Tanácsköztársaság ellen 1919-ben.* (Războiul de intervenție a burgheziei cehoslovace împotriva Republicii Sovietice Ungare în 1919) (trad. întocmită după ediția cehă din 1954). *Szépirodalmi könyvkiadó.*

Slovencké vydatelia Krasnoi Literatúry, 1956, 285 p.

Václaw Král, printr-o argumentare științifică bazată pe o vastă documentație, scoate la iveală adevărul istoric de nezduncinat despre agresiunea imperialistă organizată de Cehoslovacia burgheză împotriva revoluției socialiste din Ungaria.

V. Král insistă în special asupra faptului că fără mișcarea revoluționară a maselor, care a luat avânt sub influența Marii Revoluții din Octombrie, nu s-ar fi realizat revoluția națională și democratică și eliberarea naționalităților asuprile (p.28). Autorul accentuează rolul predominant al luptelor revoluționare a naționalităților în creația statelor rezultate prin dezmembrarea imperiului austro-ungar.

Cartea e împărțită în 12 capituloare. Autorul analizează sistematic condițiile și motivele pregătirii și desfășurării intervenției armate împotriva proletariatului din Ungaria.

Perioada noiembrie 1918 – februarie 1919 cind armata cehoslovacă ocupă Slovacia, fornează tema primului capitol care începe cu cuvintele „Occuparea Slovaciei de către armata Cehoslovacă între noiembrie 1918 și februarie 1919 nu înseamnă numai un eveniment care a premerg în timp războiul de intervenție împotriva Republicii Sovietice Ungare. El este, dimpotrivă, un eveniment care prin caracterul său a influențat întreaga desfășurare a războiului de intervenție din Slovacia și de aceea fornează o parte integrală a problematicei noastre” (p. 11).

Programul naționalist al burgheziei chece a fost susținut de social-democrația trădătoare a

intereselor maselor care a reușit să atragă sub influență șa masele mai puțin conșiente. Drept rezultat al acestei influențe nefaste, desăvârșirea revoluției burghezo-democratice și trecerea la revoluția socialistă n-a avut loc. „Oportunitismul social-democrației a făcut posibil ca burghezia cehă, pe dărâmăturile vechii monarhii să clădească Cehoslovacia ca stat imperialist” (p. 12). Iar scopul acestui nou stat imperialist a fost să acapareze hegemonia politică și economică în locul fostei Austro-Ungarie.

În noiembrie 1918 Beneš a și încercat să demonstreze puterilor Antantei importanța hotărâtoare a Cehoslovaciei care deschide drum aliaților spre întreaga Europă centrală și „pot exercita influență lor directă asupra Austriei, Ungariei, Galicii și Poloniei și prin aceasta și asupra României și Ucrainei” (p.24). În continuare V. Král scrie că „imperialiștii francezi au înțeles prea bine (avantajele așezării strategice a Cehoslovaciei) și din motivele de mai sus au considerat Cehoslovacia drept unul din principalele piloane ale sistemului lor de dominație din Europa centrală și răsăriteană.

În capitolul II intitulat „Dictatura proletariatului în Ungaria și atragerea Cehoslovaciei în planurile intervenționiste ale imperialiștilor apuseni,” după o scurtă schițare a fazelor revoluției și a situației interne din Ungaria, se trece la problema politicii externe. Aici precum și în paginile următoare găsim numeroase referiri asupra rolului jucat de România în pregătirea și desfășurarea intervenției armate.

Politica externă cehoslovacă a fost condusă de Masaryk și Beneš, care în tot timpul războiului au colaborat cu toți imperialiștii Antantei. Cu toate acestea din momentul conturării statului independent cehoslovac, Masaryk și-a schimbat orientarea, alăturindu-se Franței. Relațiile strinse cu Statele Unite susținute de către Masaryk s-au schimbat datorită politiciei de simpatie dusă de Wilson față de Germania. Noua politică cehoslovacă a necesitat relații amicale cu dușmanii Germaniei. Această orientare a convenit și Franței care din ultima perioadă a războiului începu să făurească planuri de hegemonie europeană.

Condusă de aceste interese Franța a sprijinit în tot cursul conferinței de pace toate pretențiile teritoriale ale statelor mici rezultate din dezmembrarea Austro-Ungariei. Iar Statele Unite pozau drept apărătorii națiunilor învinse (Germania, Austria și Ungaria).

Orientarea Cehoslovaciei către Franța este legată de persoana lui Beneš care la 16 decembrie 1918 a cerut în scris lui Clémenceau ca mareșalul Foch să preia comanda supremă a armatei cehoslovace și în cazul acceptării acestei dorințe „mareșalul Foch va dispune de forțe considerabile în Cehoslovacia și în caz de nevoie, le va putea folosi eventual pentru menținerea ordinei, sau pentru stăvilierea valului bolșevic din țările vecine” (p. 65).

Nu este o întâmplare că tocmai Foch a elaborat un „plan de atac împotriva Rusiei Sovietice, în care conta pe statele lîmitrofe la vest: Polonia, Finlanda, România, Cehoslovacia, Iugoslavia și eventual Grecia.

Cehoslovacia ar fi fost dispusă să sprijine organizarea unei armate formate din foști prizonieri ruși, pe propriul ei teritoriu. Spiritul revoluționar al proletariatului i-a impus însă precauție; prizonierii în cauză au respins unanim acest proiect.

Referitor la rolul României în planurile intervenționiste, V. Král scrie: „Pentru a înlesni participarea armatei boierimii române prin intervenție, maresalul Foch a realizat în Consiliul celor Zece ținut la 19 februarie 1919, ca România să primească noi teritorii în dauna Ungariei. România a pretins însă, ca arnata ungără să se retragă cu încă 50–70 km spre apus. Ocuparea acestui teritoriu i-a interzis formal: de fapt urma să fie inclus teritoriul statului român. Linia de demarcare urma să coincidă cu cea asigurată drept graniță română în tratatul secret al Antantei din 1916. Cu satisfacerea rapidă a pretențiilor teritoriale române au vrut să înlesnească eliberarea forțelor militare române de pe frontieră apuseană în vederea campaniei de intervenție în răsărit” (p. 74). Hotărârea luată de Consi-

liul celor Zece în absența lui Wilson a fost predată de Vykhovăt la 20 martie, Ungariei. Efectul acestei note a fost însă contrar dorințelor din care a izvorit: s-a mai format o a doua dictatură a proletariatului în plin centrul Europei. Plănuita intervenție anti-sovietică era de realizat abia după nimicirea Republicii Sovietice Ungare.

Pregătirile intervenționiste ale burgheriei cehoslovace împotriva Republicii Sovietice Ungare sunt tratate în capitolul III al cărții.

Profitând de pregătirile intervenționiste, imperialismul cehoslovac a năzuțit să anexeze noi teritorii ungurești, legind interesele Antantei cu interesele proprii. Beneš cere lui Clémenceau (25 martie 1919) sprijinul Franței pentru realizarea anexiunilor dorite, bazându-se pe accentuarea importanței Cehoslovaciei în înfruntarea bolșevismului ungar, care urma conform descrierii lui Beneš să aprindă văpaia revoluției în întreaga Europă centrală. Ocuparea Ucrainei Subcarpatice a făcut parte din manevra de izolare a Republicii Sovietice Ungare de Rusia Sovietică. În continuare, Beneš cere în mod deschis includerea Cehoslovaciei în planurile intervenționiste ale Antantei. Aceasta nu-l împiedică pe Beneš ca pentru ștergerea oricărei urme a pregătirii intervenției. să declare unor șefi ai social-democrației de dreapta, — care-l ajutau în dezorientarea maselor — că „toate acțiunile noastre comune cu vecinii (în primul rând România — nn.) nu aveau decât un caracter defensiv, adică dacă ne atacă Ungaria” (p. 87). Iar începând cu 7 aprilie, cînd Klofachi a dat ordin armatei cehoslovace pentru începerea ofensivei împotriva Ungariei Sovietice împreună cu trupele române și sirbe, presa cehoslovacă abundă de știri false despre „pregătirile de război ale Ungariei împotriva Cehoslovaciei” (p. 96).

V. Král aduce cîteva documente care arată că în spatele imperialismului cehoslovac se găseau cercurile monopolului financiar cehoslovac, care la sfîrșitul lunii aprilie cereau cu hotărâre guvernului să ia în posesie anumite regiuni industriale și miniere (p. 113).

Planurile intervenționiste cehoslovace n-au intrunit însă aprobarea unanimă a puterilor Antantei. Anglia și în special Statele Unite, adversarii planurilor de hegemonie europeană a Franței s-au manifestat împotriva intervenției militare sprijinite de Franță. Contradicțiile existente în sinul Antantei sunt tratate în capitolul IV al cărții. Deși V. Král își dă seama că opunerea Statelor Unite față de planurile intervenției armate a Cehoslovaciei României și Iugoslaviei este un rezultat al contradicțiilor imperialiste — părere pe care o și expune în mai multe locuri din cap. II și

IV — el este totuși dispus să repete drept valabile argumentele diplomației Statelor Unite. Toată claritatea cu care autorul tratează problema, nu-l împiedică să reproducă fără comentarii și fără să le combată unele teze susținute de imperialiștii anglo-americanii. De ex. Statele Unite se opun intervenției armate române și cehoslovace pe de o parte pentru că aceste state urmăreau scopuri anexioniste, pe de altă parte pentru că o astfel de acțiune armată ar fărmăta forțele militare care trebuiau concentrate împotriva Rusiei Sovietice. În realitate, anglo-americanii au vrut să împiedice ca Franța prin aliații ei subordonati să cștige teren în spațiul carpato-dunărean, ceea ce însemna un pas decisiv spre hegemonie.

V. Král descrie pe larg acțiunile dușmanoase ale diplomației americane îndreptate împotriva dictaturii proletare ungare. În acest scop americanii contau pe sprijinul fără rezerve al social-democrației de dreapta din Ungaria, care era gata să-și dea concursul la „Îndepărarea Ungariei de pe calea bolșevismului” și să restabilească regimul burghez prin înlăturarea comuniștilor de la putere.

Capitolul V este consacrat descrierii atacării Republicii Sovietice Ungare de către burghezia cehoslovacă, imediat după pornirea înaintării trupelor reacțiunii române. Documentele dovedesc fără echivoc că agresorul a fost Cehoslovacia, fără ca Ungaria să fi dat vreun prilej la aceasta. O dată săvîrșită agresiunea, Cehoslovacia se străduia să păstreze aspectul unor acțiuni de pură meninere a ordinii pe teritoriile „eliberate”. Minătă de această dorință, încearcă să profite și de succesele armatei române ca să evite eforturi proprii. De fapt nici starea armatei cehoslovace n-a fost bună, dar mai cu seamă frica de opinia publică a determinat această manevră.

Rezistența soldaților cehoslovaci față de războiul de intervenție a fost generală, ceea ce a contribuit în cea mai mare măsură la nereușita acestei acțiuni a imperialiștilor cehoslovaci. Dezertarea, împrăștirea soldaților a fost un fenomen de masă și în special soldații slovac au refuzat să lupte și au fost considerați de „neîncredere”, pentru că a treia parte a lor „inclina spre bolșevism” (p. 171—172). Nici cea mai cruntă teroare, introducerea pedepsei cu moartea în caz de acțiuni de nesupunere, n-a reușit să schinbe atitudinea spontană a maselor proletare și țărănești în fruntea căroră încă nu stătea un partid comunist. Comuniști cehoslovaci existau doar între prizonierii din Rusia, care au organizat în 1918 o secțiune a comuniștilor cehoslovaci, cit și în Ungaria, care și ei formau o secțiune aparte la Budapesta. Agitația desfășurată de aceștia s-a răspint în

cea mai mare parte asupra foștilor soldați ai armatei austro-ungare „aflători pe teritoriile respective și asupra soldaților cehi din Slovacia”. Foia săptăminală „Armáda proletaru”, ce se distribuia în rândurile soldaților din Slovacia (apărută încrengătă în mai 1919), cere în cuvinte convingătoare ca soldații armatelor române, sârbi și cehi să nu omoare pe frații lor care au luat puterea în mîinile lor, pentru că omorindu-i, omoară și ideile revoluționare din România, Serbia și Cehoslovacia; învingând pe soldații revoluției, înving pe muncitorii români, sârbi și cehi și sprijină restabilirea domniei burghizei și a magnătilor unguri (p. 219).

În analiza rolului social-democrației W. Král face unele generalizări greșite. Privitor la caracterul spontan al rezistenței maselor în războiul intervenționist, autorul scrie: „În legătură cu aceasta se pune în mod firesc întrebarea, dacă social-democrația, în calitatea ei de partid muncitorește a avut oare vreo parte și vreun merit în manifestarea solidarității muncitoroști față de Republica Sovietică Ungară. Răspunsul nostru nu poate fi decât negativ” (p. 182). În pasajul citat se pune în mod nefericit seinul de egalitate între social-democrație, și liderii de dreapta. Social-democrații de dreapta au luptat umăr la umăr cu burghezia pentru a ascunde caracterul de clasă proletar al Republicii Sovietice Ungare și au încercat să convingă muncitorimea că această republică sovietică este doar manevra vicleană a burgheziei naționaliste maghiare. Toate aceste manevre aveau menirea să atifice naționalismul și șovinismul în mase. Oare nu s-a găsit însă nimeni în rîndul social-democrației care să lupte împotriva acestei diversiuni? Oare de unde se recriau masele potrivnice intervenției despre care vorbește elogios autorul? Însuși autorul ne arată cu cîteva pagini mai încolo, că pe lîngă comuniști despre care am mai vorbit a mai existat o arîpă de stînga în sînul social-democrației, care a contribuit la această luptă. Arîpa marxistă de stînga s-a conturat ca poziție împotriva oportunismului abia în anul 1919. scrie Král, fără să precizeze cînd, în decursul aceluia an. În timp foarte scurt această fracțiune a cștigat masele muncitorilor „cu conștiință de clasă”.

Cu toate că arîpa de stînga marxistă a acceptat din punct de vedere ideologic programul Marii Revoluții din Octombrie, ea nu a avut o vizionă clară asupra statului cehoslovac. Ea n-a acceptat nici teza pentru care a militat mai tîrziu în cadrul partidului lui Clement Gottwald, susținând că Cehoslovacia este un stat pronunțat imperialist, în care domnește oligarhia financiară legată cu mii

dă fire de imperialismul apusean (p. 191). În continuare, se arată că stînga n-a văzut nici soluția revoluționară în sprijinirea sovietului ungăr, prin terminarea războiului de intervenție, prin trecerea la război revoluționar și răsturnarea regimului burghez. W. Král trage concluzia că, „din punct de vedere ideologic și organizatoric social-democrația precum și aria de stînga marxistă a rămas în urma mișcării spontane a maselor” (p. 201).

În luna mai au izbucnit o serie întreagă de răscoale muncitorești pe teritoriul Slovaciei iar la 16 iunie s-a proclamat la Preșov Republica Sovietică Slovacă, imediat după sosirea eliberatoarei armate roșii ungare. Această republică s-a menținut doar trei săptămâni. Cu toată durata scurtă, puterea sovietică a lăsat urme adînci în mișcarea muncitorească din Slovacia.

Concluziile acestui capitol (cap. IX) se bazează precum arată autorul, pe lucrarea lui M. Gosoryovskii despre mișcarea muncitorească din Slovacia.

In capitolul XI se arată că încercările neizbutite ale Statelor Unite pentru nimicirea sovietului ungăr pe calău diversiunii cu ajutorul trădătorilor social-democrați au determinat în a doua jumătate a lunii mai ca și delegațiile anglo-americane să se ocupe de pregătirea unei intervenții militare. Nu s-a trecut însă la realizarea acesteia, în primul rînd din cauza infringerii crunte suferită de intervenționisti cehoslovaci.

Înfringerea militară suferită l-a determinat pe Masaryk să nutrească speranță de a profita tocmai de acest eșec prin accentuarea situației de „victimă”. Însă bazele colaborării politice anglo-americane făurite în lupta împotriva hegemoniei franceze în Europa de răsărit nu s-au schiținbat nici în cazul Cehoslovaciei. Politicienii imperialiști englezi și americani au recunoscut foarte repede esența nouului plan răfanat al burgheziei cehoslovace. Argumentele cu care Cehoslovacia voia să susțină pretențiile ei teritoriale din valea Dunării, nu s-au putut răsturna decit în cazul găsirii „adevăratului agresor din Slovacia” (p. 256).

Necesitatea de interesele anglo-americane, desvăluirea adevăratei stări de fapt a fost făcută de generalul englez Wilson care a declarat că „ofensiva a fost începută de cehoslovaci, care au trecut granița”. „Pentru pornirea intervenției din proprie inițiativă și fără consimțămîntul Antantăi, Lloyd George a pus tragerea la răspundere și admonestarea României și a Cehoslovaciei, care i-a urmat exemplul. Reprezentanții României și Cehoslovaciei au fost invitați în acest scop în fața consiliului celor patru, nu din cauză că marile puteri ar fi fost potrivnice într-o rvenție, dar înineau să fie

respectați de țările mici care trebuiau să simtă starea lor de dependență și subordonare. Astfel au apărut Kramar și Beneš pe de o parte și Brătianu și Mișu pe de altă parte, ca să li se reproșeze că au atacat Ungaria tocmai în momentul când răsturnarea guvernului lui Bela Kun era posibilă prin „revoluția internă”. Agresiunea a provocat însă o întârrire a orientării revoluționare, Președintele Wilson a lăsat să se înțeleagă că planul intervenției împotriva bolșevismului va fi făcut de însăși Antanta, iar România și Cehoslovacia vor trebui să î se supună.

În stîngacea sa apărare, Brătianu a spus mai mult decât voia poate chiar el, arătind că ordinul de atac provine de la comandamentul trupelor franceze și nu din inițiativa proprie a României (p. 259). Astfel Brătianu și Beneš mărturiseau că alcătuiseră împreună cu Franța planul de atac împotriva R. S. Ungare corespunzător atât intereselor burgheziei franceze cît și celei române și ceho. Totuși agresorii n-au avut parte de nici o apărare din partea lui Clémenceau, care după încercarea nereușită nu s-a angajat pentru aceștia. Motivul trebuie căutat în afară de spinoasa problemă a hegemoniei la care se referă W. Král, și mai mult în manevrele pe care autorul le descrie în alt loc al cărții sale, anume că imperialismul francez făcea un dublu joc: la masa verde trata și discuta cu anglo-americani mai tari ca el, dar în același timp a procedat la acțiuni militare direct prin generalii statului major francez. Din acesta făcea parte și obiectul „disciplinării” delegaților români și cehoslovaci.

Armistițiul s-a ordonat la 10 iunie și s-a întărit la 15 iunie printr-o telegramă a lui Clémenceau care de fapt a fost o amenințare cu intervenția armată la adresa R. S. Ungare în caz de neacceptare a condițiilor ultimative privind retragerea trupelor la linia de demarcare stabilită. La 16 iunie a pornit ofensiva generală cehoslovacă, urmată de un eșec complet, pentru că la 24 iunie luptele să fie din nou opriate la Paris.

Hotărîrea de principiu asupra intervenției militare împotriva Ungariei Sovietice a fost edusă de Consiliul celor Zece în ședința din 9 iulie când s-a hotărît și invitarea delegaților români, cehi și iugoslavi pentru discutarea acestei probleme. În cîteva zile s-a căzut de acord în toate problemele; lipsea doar pretextul pentru înălcarea armistițiului și redeschiderea intervenției. O dată stabilit concursul anglo-american pentru declanșarea luptei pe viață și pe moarte față de avantpostul european al celor două sisteme ce stăteau față în față, diplomat și americană și-a pus din nou în mișcare aparatul

său de spionaj și trădătorii și spioni din Ungaria care s-au stocură în aparatul de stat și militar al republiei sovietice — au servit cu pretextul așteptat de Antantă: au început războiul împotriva României. Precum a reiesit mai târziu această ofensivă a fost pregătită în comun de ofițerii de stat major contrarevolutionari, de centre contrarevolutionare de emigranți și de lideri social-democrați de dreapta, pentru

a descompune republica sovietică și de a-i cauza sfîrșitul.

Meritul deosebit al lucrării lui W. Král, este demascarea consecventă și foarte documentată a caracterului imperialist al republiei burgheze cehoslovace chiar în momentul formării ei.

(M. Kertész).

A. F. MILLER, Мустафа Паша Байрактар,

Moscova-Leningrad, 1947, 507 p.

Opera cunoșcutului specialist în istoria Turciei, A. F. Miller, intitulată *Mustafa paşa Bairactar*, ne dă o adevărată frescă majoră a imperiului otoman la începutul secolului al XIX-lea. Autorul, însusit în folosirea amănuntului care ilustrează diversele laturi ale vieții otomane, descrie evenimentele epocii cu un remarcabil talent literar, dând impresia că el însuși ar fi trăit în păienjenișul acestora.

Lucrarea captivează de la prima și până la ultima pagină; ea este consacrată reformelor concepute de pașa Mustafa Bairactar (1807–1808). Autorul se ocupă și de activitatea lui Selim III (1789–1807). El stabilește cauzele care au provocat mișcarea reformatoare turcă de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea; descrie întreaga complexitate a situației interne și externe din acea vreme; analizează esența măsurilor luate, contradicțiile lor inerente, păturile sociale care au sprinjinit politica de înnoire și pe cele care s-au împotrivit acestei politici; arată deosebirile principale dintre reformele lui Selim III și cele ale pașei Mustafa Bairactar, iar la sfîrșit, cauzele nereușitei lor.

Lucrarea se bazează pe o analiză profundă și multilaterală a numeroase izvoare: Arhiva Ministerului Afacerilor Externe a U.R.S.S. — corespondența Ministerului de Externe, a ambasadei ruse de la Constantinopol, a consulatului general rus din țările române, a consulilor și ofițerilor ruși aflați în Imperiul Otoman etc.; cronică, memorii și documente turcești, îndeosebi *Istoria lui Dgevdet* și memorialul lui Abdulah Efendi privitor la organizarea statală sub Selim III.

În afară de izvoarele de primă mină ruse și turcești, autorul a studiat mai toată literatura principală asupra epocii (numai dintre lucrările turcești sunt citate peste 160 de titluri). După cum se vede din succinta

înșirare a izvoarelor și a literaturii, autorul a coroborat datele arhivelor ruse care sunt inedite, cu cele ale izvoarelor turcești și cu cele furnizate de vasta literatură asupra epocii. Aceasta i-a dat posibilitatea să dezvăluie noi aspecte, să corecteze multe erori faptice care intraseră în circuitul științific, să restabilească tabloul real al evenimentelor și, conducindu-se de metodologia marxist-leninistă, să îmbogățească știința istorică cu concluzii noi, valoroase.

Cartea cuprinde patru părți: „Imperiul Otoman în ajunul revoluției burgheze franceze din 1789”, „Noul sistem (reformele lui Selim III)”, „Sultanatul lui Mustafa IV” și „Prienții din Rusciuc la putere”. Prima parte în care se analizează criza sistemului feudal-militar otoman (ruinarea satelor și orașelor, descompunerea clasei stăpînitore, dezorganizarea armatei și decăderea culturii) constituie o introducere la studiul propriu-zis. A. F. Miller prezintă succint caracterul și căile de dezvoltare ale feudalismului turc și arată că decăderea imperiului otoman se datorează mai multor factori, printre care situează în primul rînd ruinarea agriculturii. Concluziile autorului se pot reduce la următoarele:

Jefuirea maselor țărănești de către feudali turci a subminat baza economică a imperiului otoman — gospodăria țărănească. Insuccesele militare ale turcilor (începînd cu înfringerea suferită la porțile Vienei în 1683 și îndeosebi în războaiele cu Rusia din sec. XVIII) care degurgeau din însăși decăderea internă a imperiului, au agravat la rîndul lor criza organizației feudal-militare otomane.

Descompunerea feudalismului turcesc nu-a fost însoțită de intensiva dezvoltare a relațiilor burghezo-capitaliste. Capitalul cămătăresc pătrunzînd în satul turec nu-a adus „nimic nou în afară de decădere economică

și corupție”¹¹. Economia Turciei a căpătat un caracter stagnant. La toate acestea se adaugă particularitatea deosebit de importantă pentru soarta Turciei, anume că procesul de desmembrare a imperiului otoman începușe mult înainte ca turcii însăși să devină o națiune. Din această cauză domniația turcă asupra altor popoare din cadrul imperiului, dintre care multe se dezvoltau incomparabil mai repede decât turcii, a devenit anacronică. Mișcarea națională de eliberare a populației creștine din Balcani, care a apărut la sfîrșitul sec. al XVIII-lea, a creat cea mai serioasă amenințare pentru dominația turcelor în Europa. Finalul logic al acestui proces de desmembrare a feudalismului turcesc ar fi putut fi numai formarea consecventă de state naționale inclusiv și a statului național turc. Amestecul puterilor europene și rivalitatea dintre ele pentru „moștenirea otomană” a dus la faptul că această cale s-a arătat deosebit de îndelungată, complexă și dureroasă. În sprijinul acestor concluzii, autorul aduce un imens material ilustrativ, selecționat cu scrupuloasă acurateță și profund cunoaștere a faptelor.

În a doua parte a cărții, autorul analizează amănunțit reformele lui Selim III, folosind printre altele ca materiale de bază memoria lui Tatardjin Abdull Molla efendi, kazaschir de Rumelia, înaintat în 1791 sultanului. În perioada revoluției franceze, după înfringerea în războiul cu Rusia și Austria din 1787–1791, Turcia se afla la un pas de catastrofă. Această situație a determinat partea mai luminată a clasei feudale turce să caute căi pentru renașterea puterii militare și centralizarea imperiului. Sultanul Selim III a decretat și în parte a și aplicat o serie de reforme cunoscute sub numele de „noul sistem”.

Reformele urmăreau să înlăture abuzurile, să reglementeze finanțele și administrația și îndeosebi să creeze o armată regulată după modelul european, subordonată guvernului central și independentă față de feudalii locali. Fără a se atinge de bazele orfndurii feudale, Selim III tindea să centralizeze imperiul și să creeze un stat puternic feudal-absolutist.

În istoriografia burgheză, reformele erau prezentate fie ca un produs al inițiativei particulare a sultanului, fie ca rezultatul influenței unor „iluministi” străini care se străduiau să orienteze Turcia pe calea progresului. După cum arată autorul, aceste păreri nu rezistă însă în fața faptelor istorice. Reformele au fost inițiate și aplicate de

un grup reprezentativ al aristocrației înaintate turce care a acționat în numele sultanului. Selim III a înțeles necesitatea și însemnatatea reformelor, ceea ce constituie meritul său indiscutabil. Ele au fost sprijinite de parte dintre slujbași și ofițeri—reprezentanți ai intelectualității turce — și de unii mari feudali, dar pasiv și inconsecvent, astfel că baza socială a acestor reforme era îngustă și nesigură.

Reaționarii au anulat, cu ajutorul ienicilor, „noul sistem”, l-au detronat pe Selim III (1807) și apoi l-au și ucis (1808). După A. F. Miller, cauzele principale ale eșecului reformelor sunt:

1. contradicția de neîmpăcat dintre tendințele progresiste, pentru acel timp, ale lui Selim III, de centralizare a statului, și creșterea mișcărilor naționale de eliberare și separatiste dintre care multe aveau de asemenea un caracter progresist;
2. slăbiciunea bazei sociale pe care s-a sprijinit Selim III;
3. împotrivarea elementelor reaționare la care s-a alăturat majoritatea clasei feudale și influența acestora asupra maselor populare;
4. complicațiile în politica externă, dependența crescândă a imperiului otoman de puterile europene și amestecul lor permanent în treburile interne ale Turciei și îndeosebi intrigiile diplomației franceze.

Autorul arată că și după detronarea lui Selim III, partizanii „noului sistem” n-au depus armele.

În partea a treia a cărții, A. F. Miller descrie atmosfera reaționară care a dominat în Turcia și îndeosebi în Constantinopol, după înăeturarea lui Selim III. Interesantă și tratată mai pe larg este complexitatea situației interne și externe a imperiului otoman din acea vreme. Excesele reaționii au slăbit aparatul statal și armata turcă, care ducea război împotriva Rusiei (război în care Turcia fusese împinsă de Napoleon, în dauna proprietelor ei interese). Elementele patriotice din cadrul armatei și-au dat seama de catastrofa care plana asupra Turciei; înțelegerea de la Tilsit și tratativele franco-ruse pentru împărțirea imperiului otoman au accentuat nemulțumirea feudalilor turci care sprijiniseră reformele lui Selim III. În acel moment critic pentru istoria Turciei (1807–1808) s-a făcut o nouă încercare de a se introduce o serie de reforme pentru a salva imperiul de la dezmembrare și prăbușire. Militanții progresiști au format în taină o organizație politică — cercul „prietenii din Rusciuc” în frunte cu pașa Mustafa Bairactar. Ei au reușit să pună mină pe conducerea arniatei, au îndreptat-o apoi spre Constantinopol unde au înăbușit

¹ K. Marx și F. Engels, *Opere*, ed. rusă, vol. 0, p. 371.

reacțiunea și au preluat puterea detronind pe Mustafa al IV-lea. Această lovitură de stat din iulie 1808 a fost pregătită pînă în cele mai mici amănunte și îndeplinită cu icsusință. În toiul luptei care a avut loc la Constantinopol, reacționarii l-au ucis pe Selim III. În locul său a fost urcat pe tron Mahîmud II, un tînăr molatec, lipsit de caracter și fără vreo influență asupra treburilor statului. Întreaga putere era în mîinile pașei Mustafa Bairactar și a „prietenilor din Rusciuc”.

În ultima parte a cărții sunt analizate reformele lui Mustafa Bairactar, cauzele insuccesului acestor reforme și urmările suferite de Imperiul Otoman.

Autorul redă portretul lui Mustafa Bairactar: un moșier analfabet, provincial dar plin de energie și bărbătic, patriot clarvăzător, om de bună credință și de nădejde care a încercat să-și salveze patria de la prăbușire.

Continuînd acțiunea lui Selim III, pașa Mustafa Bairactar și „prietenii din Rusciuc” s-au condus în activitatea lor reformatoare de principii noi, deosebite de cele ale lui Selim III.

Autorul arată că în timp ce Selim III urmărea centralizarea imperiului pe calea subordonării prin violență a feudalilor față de guvernul sultanului, Mustafa Bairactar, ținînd seama de slăbiciunea puterii centrale și tinzînd să împletească interesele generale ale statului cu interesele feudalilor din provincii, a încercat să învingă fărâmîarea feudală a imperiului prin crearea unei federații sui generis a feudalilor din Rumelia și Anatolia. În acest scop a luat o măsură neobișnuită pentru acel timp: a convocat la Constantinopol un congres al feudalilor în care s-a dezbatut planul de reforme și apoi s-a încheiat între guvern și feudalii un „pact de alianță”. Mustafa pașa a încercat totodată să cîștige simpatia burgheziei comerciale creștine acordîndu-i unele privilegii.

După părerea autorului, Mustafa Bairactar și prietenii săi tindeau să deschidă calea spre o dezvoltare burgheză a țării, deși ei însîni nu erau conștienți de aceasta. Marii feudali, datorită situației pe teatrul de război, s-au declarat de acord să sprijine reforma militară proiectată de Mustafa pașa, dar au

luat atitudine împotriva întăririi puterii centrale și a reformelor privitoare la impozite și la stăpînirea asupra pămîntului. Datorită acestor contradicții, blocul dintre puterea centrală și feudală s-a scindat, feudalii și-au retras trupele din capitală, armata s-a reînîtors pe front și Mustafa Bairactar, rămas fără suficiente forțe militare, a căzut jîrfă răzmeritei ienicerilor (noiembrie 1808).

Mustafa pașa și „prietenii din Rusciuc”, „n-au reușit să înfringă ingustimea intereselor acelei clase în slujba căreia s-au pus – clasa feudală” (p. 319). El n-au pricoput că „rădăcina răului se află nu în... aspectele exterioare de putrezicuie a organismului statal turc, ci în distrugerea bazei economice a țării – agricultura ei – și în contradicția de nerezolvat dintre structura teocratico-feudală a statului și mișcarea națională de eliberare, în creștere, a popoarelor neturce. Slaba încercare de a atenua această contradicție – pactul de alianță – s-a dovedit, în momentul critic, neoperant, iar față de popoarele neturce din imperiu, în gencre, fără sens” (p. 320). Măsile populare, cîrora reformele nu le aduceau o ușurare reală, n-au sprijinit pe reformatori. Mustafa pașa Bairactar și „prietenii din Rusciuc” au fost înfrinți ca și Selim III de către reacțiunea feudală.

Toate acestea nu micșorează meritul istoric al pașei Mustafa Bairactar și al „prietenilor din Rusciuc”. Reacționarii s-au dovedit mai puternici, dar Bairactar și „prietenii” au dat o serioasă lovitură reacțiunii. Însuși faptul că în noiembrie 1808 palatul a trecut la acțiune armată deschisă împotriva ienicerilor mărturise că forța politică și prestigiul ienicerilor erau subminate. După 18 ani, cînd Mahmud II a repetat aceeași acțiune, el a reușit să înfringă pe ieniceri.

Se cuvine să menționăm că lucrarea este prevăzută cu un aparat critic remarcabil (note, listă de izvoare și literatură, indicator de nume și geografic, glosar, hărți, ilustrații etc.).

Opera lui A. F. Miller – contribuție de seamă în știința istorică – aduce date valoroase și pentru unele probleme ale istoriei țării noastre la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea.

Al. Vianu

Иоасафовская Летопись

Academia de științe a U.R.S.S., Moscova, 1957, 200 p.

torilor ruși, cît și a celor străini. Încă de la sfîrșitul sec. al XVIII-lea (Scherer), dar mai ales, la începutul secolului trecut, Schlözer,

specializat în probleme de istorie universală, sublinia importanța istorică a Cronicil lui Nestor.¹ Aproape în același timp, Hans Müller dădea la lumină o lucrare asupra vechii istorii ruse, după aceeași cronică². Pe la 1860 Fr. Miklosić, care a atacat cu o mare competență numeroase și grele probleme din domeniul filologiei slave, a publicat și el o ediție „Nestor”³. Numai după patru ani în *Monumenta Poloniae*,⁴ ocupa un loc remarcabil și letopisețul lui Nestor, text rus și traducere poloneză. Dincolo, în Cehia, Karel Jaromír Erben, al cărui interes pentru istoria și producțiunile populare ale popoarelor slave era foarte pronunțat, traducea și el în limba cehă aceeași cronică⁵. Ceva mai înainte, în Franță, un interes asemănător manifesta și Louis Paris, care, între 1834–35, dădea la iveauă o ediție franceză în două volume⁶. Păstrând împărțirea capitolelor făcute de Miklosić, cunoscutul slavofil Louis Léger a publicat și el o ediție în limba franceză, la care a lucrat aproape douăzeci de ani⁷.

In ceea ce privește edițiile interne ale izvoarelor istorice, ele au format obiectul preocupărilor multor învățăți ruși care, pe lîngă numeroase studii de interpretare și analiză, au dat la iveauă ediții îngrijite și comentate, care fac cinste istoriografiei ruse. Încă din 1819, în tipografia sinodală de la Moscova⁸, începea să apară, pe o hîrtie de calitate ieftină însă trainică, o serie de izvoare narrative pentru lectura și uzul cadrelor didactice din acea vreme. Activitatea comisiei arheologice de la Petersburg care, în 1846, dădea la iveauă două tomuri mari de izvoare istorice⁹, a continuat, trecind de la o generație la alta, pînă în preajma primului război mondial. Ea a salvat de la pierdere și a pus la dispoziția istoricilor ruși o mare bogătie de materiale istorice, cînd în același timp și o puternică tradiție a publicării izvoarelor narrative.

Pe acest drum lung, croit de un interes deosebit față de cronicile rusești, se situează și istoriografia sovietică, care a publicat

o serie de texte vechi în ediții ireproșabile ca tehnică și metodă. Am putea aminti printre altele, cronica lui Nestor, publicată după ultimile reguli de tehnică editorială, în redacția lui V. P. Adrianovoi-Peretz¹⁰ sau alte două letopisețe, comentate de M. D. Priselkov¹¹, A. N. Nasonov¹², ca și monumentala „Pravda Russkaia”, apărută sub îngrijirea unui colectiv, în frunte cu B. D. Grekov¹³.

Letopisețul lui Ioasaf, denumit astfel după mitropolitul cu același nume (n. în 1555–1556), căruia i-a aparținut singura redacție existentă, se situează de acum pe linia tradițională a istoriografiei sovietice. Lîncarea și rezultatul muncii unui colectiv, din care fac parte A. A. Zinin, S. A. Levin și acad. M. N. Tihomirov.

Intrucît cercetările de pînă acum n-au lămurit pe deplin problema filiaților și înrudirii cu alte cronică contemporane, și nici aceea a locului și timpului aproximativ în care a fost scrisă această cronică, autorii caută să le rezolve în introducerea din fruntea volumului. După o analiză a cercetărilor anterioare (A. A. Šahmatov, C. F. Platonov, A. E. Presniakov s.a.), în care se urmărește configurația argumentelor de fond și de formă, autorii ajung la concluzia că cronica lui Ioasaf constituie unul din izvoarele de bază ale cunoscutului letopiseț al lui Nikon, — grandios monument al cronicilor rusești din sec. al XVI-lea.

In ceea ce privește data și locul alcătuirii acestei cronică, autorii susțin că ea a fost scrisă într-o cancelarie mitropolitană și anume imediat după înscăunarea lui Daniil ca mitropolit al Moscovei (1522–1539). Preferințele analistului față de o serie întreagă de întîmplări, legate de viața religioasă ca, de pildă, săfintiri de biserici, rugăciuni pentru ploaie, strămutări de icoane, amânunțe despre activitatea mitropolitilor s.a., pledează pentru această ipoteză.

Letopisețul lui Ioasaf cuprinde evenimentele din cuprinsul statului moscovit. Începînd de la dumineca luminată de după paști, din anul 6945 (1437), — deci cu douăzeci

¹ Aug. Ludwig Schröder. *Nestor. Russische Annalen in ihrer slawischen Grundsprache*, I – V. 1802–1809.

² H. Müller. *Alt-russische Geschichte nach Nestor*. Berlin, 1812.

³ Fr. Miklosić. *Chronica Nestoris. Textum russico-slavonicum*. Vindobona, 1860.

⁴ *Monumenta Poloniae historica*. Lvov, 1864, I, p. 522, 886.

⁵ *Nestoruv letopis rusky*, tr. de K. J. Eben, Praha, 1867.

⁶ L. Paris. *La Chronique de Nestor*. Paris, I. 1894, II. 1895.

⁷ *Chronique dite de Nestor*. Paris, 1884.

⁸ Începutul s-a făcut cu Летописецъ Новгородский, Moscova, 1819.

⁹ Полное собрание русских летописей, St. P. I-II, 1848.

¹⁰ Повесть временных лет, de D. S. Libacev și B. A. Roman. M.-L., I-II, 1950.

¹¹ M. D. Priselkov. Троицкая летопись. Moscova, 1055.

¹² A. N. Nasonov. Псковские летописи, Moscova, 1955.

¹³ Правда Русская, Moscova, I, 1940, II, 1947.

de ani înainte de suirea pe tron a lui Ștefan cel Mare — și pînă la 16 februarie 7028 (1520), pe cînd în țara Moldovei domnea Ștefaniță. O mare parte din întimplările povestite în această cronică coincid cu evoluția statului rus centralizat. Cronica descrie într-un chip cu totul viu rolul pe care l-a jucat Moscova în desfășurarea acestui proces. O mare atenție se dă și țărilor din jurul Moscovei. În această privință, letopisul povestește pe larg lupta Moscovei pentru încorporarea republiei feudale a Novgorodului (1456—1476). Se mai vorbește apoi de confiscarea pămînturilor de la feudalii laici și bisericești din Novgorod, pe care apoi au fost așezăți ostași. În felul acesta, se întărea stăpînirea feudală asupra pămîntului, adică baza relațiilor feudale.

În multe locuri din cuprinsul cronicii e vorba de lupta marilor cneazi ai Moscovei cu nobilii încărați de privilegi și de războaiele feudale din al doilea sfert al veacului al XV-lea. Există apoi în acest letopis știri bogate în legătură cu rolul jucat de Rusia în politica internațională, mai ales de la sfîrșitul sec. al XV-lea și începutul celui de-al XVI-lea. Aici e vorba și de luptele cu tătariei și cu marele cneazat al Lituaniei pentru eliberarea țărilor rusești, maloruse și bieloruse. Pe lîngă însemnarea fenomenelor cosmică, cutremure, eclipse de soare, de lună și alte „minuni” de felul acesta, letopisul menționează că pe un răboj toate solilele sosite din țările de apus și răsărit la curtea țărilor moscovîți.

Printre altele, analistul n-a uitat să însemne pentru posteritate și cîteva date referitoare la istoria Moldovei. Unele din aceste știri sunt publicate, altele inedite. Astfel, se vorbește despre luarea Cetății Albe, de către sultanul turcilor, de la Ștefan voievodul Moldovei, în anul 6990 (p. 123), iar în anul următor (6991) la 12 februarie, cneazul Ivan Ivanovici a luat de soție pe domnița „Olena”, fiica lui Ștefan cel Mare (p. 123—124). Peste 13 ani, adică în anul 7004, luna iunie, marele cneaz trimite la Ștefan al Moldovei pe Ivan Oscearin și pe Luka Voloșanin care, la întoarcere, au fost prădați de tătari. Cronica spune că solii ruși s-au întors la Ștefan, căruia i s-au plîns de această nelegiuire. Domnul Moldovei intervine pe lîngă hanul de la Crim să cerceteze și să dea înăpoi prada. Însă, nu s-a mai putut găsi nimic. La 5 august, solii s-au întors la Moscova și împreună cu trimisul lui Ștefan cel Mare, Ivan pitar. O dată cu ei, au mai sosit acolo, la marele cneaz, egumenul Paisie și trei stareți de la Sf. Munte, pentru mîostenie (p. 133).

O tiră cunoscută, însă relatată cu alte amănunte, se referă la campania regelui Albert în Moldova (1497). Cronicarul vorbește pe larg de această expediție la care trebuia să ia parte și marele cneaz Alexandru al Lituaniei, ginerele lui Ivan al III-lea. Deși solii marelui cneaz al Moscovei, Loban Zabolotki și diacon Volk Kurițin, îl conving pe Alexandru să nu ia parte la expediția pusă la cale de Albert, totuși el „a săvîrșit o viclenie: Alexandru s-a întors din drum, însă a trimis cu sila pe cnezii ruși în ajutorul fratelui său Albert” (p. 134). Cronica relatează înfringerea rușinoasă a craiului Albert care „a scăpat cu fuga la cnezii ruși, deoarece ei în această luptă n-au fost” (p. 134).

Înainte de această campanie, adică în ultimul deceniu al sec. al XV-lea, au mai avut loc schimburi de solii între Ștefan al Moldovei și marele cneaz al Moscovei. Știrile sunt cuprinse într-un fragment din letopisul lui Nikon, al cărui conținut completează textul omis din cronică lui Ioasaf și adăugat aici ca supliment. Se spune acolo că în iulie (lipsește anul, însă este foarte probabil 1491), marele cneaz a dat drumul lui Stețko solul lui Ștefan cel Mare, să se ducă la stăpînul său și odată cu el a trimis în Moldova pe Scurat Zinovievici (p. 182). Anul următor (1492), în februarie, Zinovievici se întoarce la Moscova, împreună cu Mușat, trimisul lui Ștefan (p. 183). Peste două luni, Mușat capătă învoiearea să se întoarcă acasă (p. 184). În septembrie 1493, marele cneaz trimite la Crim pe Costiantin Zabolotki, iar în Moldova pe Ivan Andreevici Pleșeev (p. 184), care se întoarce la Moscova în toamna anului următor (p. 187). După aceea, abia în primăvara anului 1500 se mai vorbește despre sosirea la Moscova a unui sol trimis de Ștefan cel Mare. E vorba de Feodor Isaia, „namestnicul Hotinului” (p. 139).

Textul letopisului este urmat de trei fragmente de cronică. Primul este un fragment din letopisul lui Nikon, de care am amintit mai sus: în al doilea, desprins din cronică lui Ioasaf, e vorba de expedițiile lui Vasile al III-lea asupra Smolenskului, și celalalt, un fragment din aşa-zisa cronică a lui Ermolin, din sec. al XV-lea, care a stat la baza letopisului lui Ioasaf. Editată în condiții tehnice optime și însoțită de indicații topografice și onomastice, precum și de unul pe materie, care înlesnesc orientarea cititorului, cronică lui Ioasaf constituie o editie model.

Tr. Ionescu-Nișcov

www.dacoromanica.ro

Studii și materiale de istorie medie,
vol. II, Editura Academiei R.P.R., 1957, 540 p.

Deși numai în al doilea an al apariției sale, culegerea „*Studii și materiale de istorie medie*”, prin conținutul ei bogat și variat, prin nivelul științific ridicat al cercetărilor pe care le cuprinde, atrage tot mai mult atenția opiniei publice.

Seria studiilor din volumul al II-lea este deschisă de cel al lui M. Berza, „*Haraciul Moldovei și Țării Românești în secolul XV-XIX*” (p. 7-48). Pentru prima dată în istoriografia românească se încearcă stabilirea evoluției cantitative a haraciului plătit de Tara Românească și Moldova pînă la 1822. Astfel, M. Berza prezintă creșterea haraciului etapă cu etapă și ajunge la concluzia că punctul maxim al curbei haraciului a fost atins, atît într-o țară, cît și în cealaltă la sfîrșitul secolului al XVI-lea. Tributul înregistrează după aceea o linie staționară sau descendentă din cauza devalorizării monedei de argint. Această teză despre ușurarea treptată a haraciului reprezintă un punct de vedere nou în istoriografia noastră. Totuși, atât vreme cît lipsește o istoric a prețurilor și a venitului național, teza respectivă nu poate fi demonstrată sub toate aspectele ei.

De asemenea, o preliminară definire a haraciului în complexul tuturor obligațiilor față de Poarta otomană ar fi ușurat înțelegerea justă a tezei autorului, căci dacă haraciul, putea să descrească, nu tot același lucru se putea întîmpla cu peșcheșurile și cu obligațiile în natură, care au continuat să crească în decursul vremurilor, devenind tot mai impovărtătoare pentru producătorii de bunuri materiale. Totodată s-ar fi exclus și problema dacă obligațiile în natură erau sotocite sau nu drept tribut, ca de ex. cele 15 000 oca de miere, sau 8000 oca de ceară impuse lui Matei

Basarab¹. Din unele informații documentare reiese că parte din contribuții era recunoscută de sultan drept haraci. Așa rezultă din firmanul din martie 1699². Boierii care prezintau împăratului Carol al VI-lea în august-octombrie 1718 doleanțele lor spun și ei că din suma totală a haraciului, se reduceau contribuțiiile în natură³.

Studierea circumstanțelor politice care au determinat creșterea sau descreșterea haraciului ar fi înlesnit de asemenea înțelegerea justă a tezei autorului; dar autorul nu și propune să studieze aici aceste circumstanțe politice care fac parte din ansamblul relațiilor țărilor noastre cu turci.

Dincolo de aceste observații, trebuie să remarcăm grijă autorului pentru analiza atență a izvoarelor, efortul de a elucida contradicțiile știrilor cuprinse în ele, străduința de a stabili în acest scop echivalențe monetare și de a lăunuri tema propusă pe baza coroborării știrilor din izvoare.

Un studiu *Despre modul de impunere și percepere a birului în Tara Românească pînă la 1632* (p. 49-116) publică D. Mioc. Autorul vorbește mai întîi despre recensămîntele fiscale ale populației dajnice și a pămînturilor cultivate. El arată că la început catagrafiile (recensămîntele) erau neregulate. Cu timpul, din cauza transformărilor continuu ale masei impozabile, ele devin periodice, de durată scurtă, făcîndu-se din trei în trei ani. Cu ocazia lor se alcătuiau registrele fiscale, numite

¹ Ricaut, *Histoire de l'Etat présent de l'empire ottoman*, I-II, Amsterdam, 1671, p. 158.

² Hurmuzaki, XIV, p. 319.

³ C. Giurescu, *Material pentru istoria Oteniei sub austriaci*, I, 1716-1725, Buc., 1913, p. 334.

în acte catastișe. Este meritul lui D. Mioc de a fi remarcat cel dintâi această practică. Menținerea situațiilor așa cum fuseseră ele înregistrate era atât de strictă, încât schimbările survenite nu erau decât extrem de rare în seamă la vîstieria țării. Neplata birului pe trei ani atragea după sine atribuirea ocinei neplatnicului celui care răspundeau pentru ea în față fiscului.

Abuzurile birarilor, organe care pînă la mijlocul veacului al XVI-lea impuneau și percepereau în același timp, au atras necesitatea de a-i diferenția în răbojari — organe de impunere și birari — organe de percepere a birului. Aceștia din urmă erau împărțiti, la rîndul lor, în birari de curte, birari de roșii, fumari. Lor li se adăugau alte organe ale puterii domnești cu atribuții generale, care în organizarea fiscală îndeplineau rolul de organe de constrințare (aprozi).

Pe măsură ce instituția domniei se întărește, acești slujbași pătrund și pe domeniile feudale.

Uneori domnul conceda unor boieri, ca o favoare, incasarea birurilor dintr-un județ, creîndu-se așa numitele județe de bir. Din banii adunați, boierii respectivi opeau 10%. Autorul stabilește că obiectul pasibil de impunere era ocina și vitele mari și în general întreaga avere. Numai cei săraci erau impuși pe cap. Repartizarea sumei la sate se facea de către pîrcălabii satului. Pentru asigurarea incasării regulate și totale a birului să se introduc răspunderea solidară la plata lui pe un întreg grup social și fiscal. Această obligativitate a plății birului, pe baza principiului răspunderii solidare, poartă numele de *năpastă*. Năpastă a fost în mîna clasei domnante un mijloc de cotropire a satelor libere.

Studiind mecanismul organizării fiscale a statului în evul mediu, D. Mioc deosebește diferite etape în evoluția acestel organizării, insistă asupra trăsăturilor caracteristice fiecărei etape, caută explicațiile științifice a schimbărilor care se produc în organizarea fiscală a statului, de la o etapă la alta. Totuși, el lasă nelămurită chestiunea birului direct și în legătură cu aceasta impunerea „la trei biruri” (p. 106). Încheierea studiului cu anul 1632 pare artificială, fiindcă această dată nu înseamnă totodată încheierea unei anumite etape în evoluția birului. Studiul său are meritul de a fi clarificat multe probleme din domeniul organizării fiscale a statului în evul mediu.

Studiul lui Radu Manolescu, *Schimbul de mărfuri dintre Tara Romînească și Brașov în prima jumătate a veacului al XVI-lea* (p. 117–204) prezintă un deosebit interes pentru dezvoltarea economică a Țării Romî-

nești în perioada amintită. Folosind datele pe care le cuprind registrele vamale ale Brașovului din prima jumătate a secolului al XVI-lea, Radu Manolescu caută să stabilească pe bază statistică volumul și valoarea schimbului de mărfuri între Tara Romînească și Brașov, urmărește activitatea negustorilor munteni în cadrul acestui schimb. Sistemizarea atenției a datelor documentare, aplicarea în cercetarea pe care o întreprinde a metodei statistice — puțin folosită de istorici — permite autorului să înfățișeze în chip sugestiv, prin cifre, evoluția schimbului de mărfuri între Tara Romînească și Brașov în prima jumătate a secolului al XVI-lea. Calculele întocmite în acest sens de Radu Manolescu, desigur destul de aproxiematice, vin să arate că în perioada mai sus menționată, exportul Țării Romînești la Brașov crește. Autorul consideră, pe bună dreptate, că această creștere a exportului nu se poate concepe fără o creștere corespunzătoare a producției muntene în general și mai ales a producției unor bunuri naturale, marfă, care se exportau la Brașov (pește, vite, pici, ceară, vin etc.) (p. 153). Se remarcă în mod just că această creștere a producției avea loc în Tara Romînească în condiții în care factorii interni și externi rînau de fapt mersul normal de dezvoltare economică a țării (p. 153). Interesante sunt observațiile autorului cu privire la rolul negustorilor munteni în schimbul de mărfuri între Tara Romînească și Brașov. Deosebit de importantă și plină de sugestii este observația că negustorii mici aveau rolul precumpărător în acest schimb, în timp ce marii negustori erau antrenați aproape exclusiv în comerțul de import sau de tranzit de produse orientale (p. 168). Ni se pare justă prezentarea cauzelor care au dus la scăderea valorii importului Țării Romînești din Brașov (p. 167–177). Vorbind de creșterea numărului de negustori reprezentanți ai intereselor turcești în Tara Romînească în secolul al XVI-lea, Radu Manolescu subliniază că aceștia constituiau o rînă în dezvoltarea economică a țării și a ridicării negustorimii locale (p. 170).

Observațiile critice principale care se pot face studiului recenzat sunt, credem, cele de natură metodologică. Radu Manolescu nu valorifică suficient și cum trebuie munca să migăloasă de sistematizare a datelor documentare. Concluziile sale nu depășesc de multe ori concluziile cercetătorilor dinaintea pe care îl aduce.

De asemenea, deși multe idei din studiul recenzat se întîlnesc și în lucrarea lui

Şt. Meteş, *Relaţiile comerciale ale ţării Româneşti cu Ardealul până în vîacul al XVIII-lea*, Sighişoara, 1920, se fac trimiteri la această lucrare numai atunci cind nu se împărăşeşte punctul de vedere al lui Șt. Meteş. Nu punem la îndoială justitia observaţiilor lui Radu Manolescu, că anumite calcule privind schimbul de mărfuri între Tara Românească și Brașov sunt greșite la Șt. Meteş (vezi R. Manolescu, *op. cit.*, p. 152, n. 8); ni se pare neloial, însă, să nu se remarcă faptul că, dacă în anumite probleme speciale, de care nu totdeauna se ocupă în mod deosebit Șt. Meteş, punctul de vedere al acestuia e greșit. Observaţiile sale privind în general evoluția și natura comerțului dintre Tara Românească și Ardeal, și pe care R. Manolescu le folosește, sunt în cea mai mare parte juste. Valorificarea critică a istoriografiei din trecut presupune un efort susținut de analiză atentă a operelor lor, de deosebire a ceea ce este pozitiv în această operă, de ceea ce este negativ, de recunoașterea meritelor acestora în cazurile în care le au.

Uneori, R. Manolescu folosește în studiul său, în mod necritic, rezultatul cercetărilor altor istorici. Vorbind de o negustorime inițiată provenită din mediul rural și atribuindu-i acesteia denumirea de „siromah”, autorul face trimiteri la lucrarea Valeriei Costăchel, *Desagregarea obștei sătești în țările române în evul mediu* (Studii și referate privind istoria României, partea I, 1954, p. 753–799) fără să-i da seama că autoarea a urmărit sensul termenului „siromah” în legătură cu o anume problemă specială, că s-a folosit în interpretarea sensului termenului „siromah” mai ales de documentele interne, că face uneori și observații cu privire la sensul acestui termen în documentele externe, care nu pot fi, neapărat, imprumutate mecanic. Dacă R. Manolescu s-ar fi străduit să urmărească sensul termenului „siromah” în documentele externe pe care el le folosește (p. 181) fără ideea preconcepță că aceștia sunt membrii săraci și ai obștei, el ar fi văzut, ceea ce de fapt nu este un lucru nou, că termenul respectiv are în documentele externe un dublu înțeles: a) înțelesul general de supus al domniei și b) de negustor (mare sau mic).

Radu Manolescu recunoaște de altfel că în cadrul denunțării de „sârăc” se cuprind uneori oameni care fac afaceri comerciale de mii de florini, iar uneori oameni care fac un negoț mărunț (p. 181). Dacă sunt oameni „sâraci” care fac comerț cu mii de florini, cum se poate admite că aceștia sunt membrii săraci ai obștei?

Comerțul cu pește ocupă în studiu un loc mult mai mare în raport cu alte probleme discutate. Ar fi fost bine dacă autorul ar fi

incercat să fixeze pe hartă orașele, târgurile, satele care făceau comerț, ceea ce i-ar fi permis să urmărească în ce parte a țării sunt ele concentrate.

Uneori se întâlnesc contradicții, precum și formulări improprii (p. 126, 133 și a.).

Cu toate aceste lipsuri, înțind seama de varietatea problemelor abordate, și cele mai multe dintre ele just rezolvate de autor, de faptul că el aduce în discuție un material documentar bogat, pe care îl înfățișează în mod sistematic, socotim studiul lui R. Manolescu ca o interesantă prezentare a raporturilor economice între Tara Românească și Brașov în prima jumătate a secolului al XVI-lea.

Sub titlul, *Ştiri privitoare la istoria țărilor române în cronicile ucrainene* (p. 205–288), Mihail Dan publică în traducere și comentează o serie de mărturii despre țările noastre, aflate în unele cronică ucrainene din sec. XVII–XVIII. În cea mai mare parte necunoscute în istoriografia noastră, știrile la care se referă Mihail Dan confirmă sau completează pe cele din izvoarele noastre interne, privind o serie întreagă de evenimente, mai ales de istorie politică din secolele XVI–XVII. Ele sunt deosebit de prețioase și pentru cunoașterea legăturilor de prietenie româno-ucraineană.

În prima parte a studiului său, Mihail Dan prezintă cronicile ucrainene și pe autorii lor, din care el a extras știrile privitoare la istoria țărilor noastre. Este vorba de *Летопись Самовидца* (*Cronica martorului ocular*), *Краткое описание Малороссии* (*Scurtă descriere a Rusiei mici*) și *Собрание историческое* (*Culegere istorică*), a lui Ștefan Vasilevici Lukomski. În a doua parte a studiului, autorul caută să încadreze știrile din aceste izvoare despre țările noastre în evenimentele de istorie politică rusă, ucraineană și polonă ale sec. XVI și XVII. Se subliniază, ca o concluzie a acestei părți, că prezentarea știrilor cronicilor ucrainene, în cadrul general de istorie politică est-europeană a epocii studiate, este străbătută ca de un fir roșu, pe de o parte, de lupta moldovenilor și cazaclilor pentru independență, iar pe de altă parte, de îndrepătarea consecventă și a unora și a altora către Rusia, spre a fi susținuți în lupta lor de eliberare.

Partea a treia a studiului, pe care o socotim ca cea mai importantă, cuprinde o verificare a autenticității știrilor furnizate de analele căzăcesti, prin confruntarea lor cu izvoarele documentare și narative românești.

Principala obiecție care o ridică studiul lui Mihail Dan este tratarea inegală a diferitelor sale părți. Ultima, care alături de știrile

noi documentare publicate *in extenso* constituie adevărata contribuție a lucrării, este mult prea restrânsă față de primele două părți, foarte bune ca lectie a unui curs universitar, dar care puteau fi mult reduse în cazul subiectului pe care îl tratează autorul.

Bujor Surdu reia într-un studiu special o problemă care a constituit obiect de cercetare și în trecut, dar care a fost prezentată în mod denaturat. Este vorba de *Răscoala populară antihabsburgică din Banat* (1737–1739), (p. 289–344). Luând atitudinea împotriva tezei susținute de unii istorici străini că la baza acestei răscoale ar fi stat instinctele de „flăhărie” ale poporului român, Bujor Surdu arată în mod elovent că lupta maselor populare, în special românești, din anii 1737–1739 împotriva stăpînirii habsburgice a fost determinată de situația grea în care ele se aflau. Tânării iobagi români trebuiau să suporte toate sarcinile publice și să întrețină un aparat de stat peste măsură de abuziv. Acestor sărăcini li s-au adăugat cele izvorite din războiul cu turci, provocând astfel izbucnirea imediată a răscoalei.

Deși înăbușită, răscoala Tânărilor din 1737–1739 a contribuit la înfringerea militară a austriecilor în războiul cu turci, la slabirea stăpînirii feudale habsburgice din Banat.

D. P. Bogdan, pe baza a 25 de documente inedite în limba rusă aflate la secția rusă a bibliotecii Academiei R.P.R. și a episoadelor din cronicile lui I. Neculce și pseudo Enache Kogălniceanu, discută *Legăturile serdarului Lupu Anastase cu rușii (1721–1751)* (p. 345–390). Autorul încadrează activitatea serdarului Lupu Anastase în evenimentele vremii pentru a-i desprinde semnificația. Văzând în statul rus un sprijin puternic pentru înlăturarea regimului otoman, serdarul Lupu Anastase își oferă serviciul țărilor. El ajunge astfel reprezentantul partidei rusofile. Acest fapt, ca de altfel și încercarea lui de a înlătura abuzurile turcilor din țară l-au adus de două ori în pericol de a-și pierde viață. Intervențiile domniei l-au salvat însă. În 1742, Const. Mavrocordat recurge la mărturia unor boieri mari, boieri mazili, clerci, neguțători, chiar neguțători evrei pentru a dovedi nevinovăția lui Lupu, dar probabil, tot cele 100 de pungi de bani plătite de acesta au fost mai grăitoare pentru salvarea lui. Autorul socotește această mărturie drept un jurămînt strîmb, un jurămînt strîmb al țării. Cronicarul I. Neculce care relatează faptul, nu spune că mărturia a fost depusă sub jurămînt. La ea nu participă reprezentanți recunoscuți ai țării: clerul final și divanul. Unii

dintre apărătorii lui Lupu nici nu cunoșteau probabil, legăturile lui cu rușii, care erau secrete.

Pentru citarea textului din cronica lui I. Neculce, autorul folosește ediția veche a lui M. Kogălniceanu sau manuscrisele 112, 274, 3456 de la Biblioteca Academiei, care nu sunt la înțelegere cu cititorilor. Ar fi fost mai simplu citarea după ediția acad. Iorgu Iordan (Buc. 1955), care reprezintă ultimul cuvînt în această materie.

În nota *Contribuții la problema locurilor de adeverire din Transilvania medievală (sec. XIII–XV)*, (p. 391–406), Fr. Pall caută să lămurească cîteva probleme în legătură cu instituția puțin cunoscută, a locurilor de adeverire (*loca credibilității, loca testimoniaria*). El arată mai întîi ce sunt locurile de adeverire. În al doilea rînd, cînd au apărut și de ce? Urmărește apoi competența lor teritorială. Trece în revistă locurile de adeverire care se aflau pe teritoriul Transilvaniei, subliniază importanța ca izvoare istorice a documentelor emise pe locurile de adeverire.

Pe baza unui document puțin inteligibil, publicat în *Documenta Valahorum*, M. Holban face, într-o notă, interesante observații cu privire la condițiile de viață ale satelor administrative de cneji, situate pe măriile domeniilor nobiliare din Banat. Nota de care este vorba, intitulată *Mărturii asupra rolului cnejilor de pe mariile domenii din Banat în a doua jumătate a secolului al XIV-lea* (p. 407–420), este un model de analiză măgoasă, pătrunzătoare a unui izvor istoric.

Iosif Pataki, în nota *Ceva despre relațiile Tânărului Românești cu Ungaria la sfîrșitul veacului al XIV-lea* (p. 421) caută să reconstituie, folosind unele știri puțin cunoscute, legăturile și, mai ales, lupta comună a poporului român și maghiar împotriva turcilor la sfîrșitul veacului al XIV-lea. Pe baza documentului din 23 ianuarie 1399, necunoscut pînă acum și care se află în Arhiva Statului din R.P. Ungară, se arată că Mircea cel Bătrîn avea în Ardeal, pe lîngă posesiunile îndeobște cunoscute în istoriografie, și parte din domeniul cetății Bologna în mijlocul Transilvaniei, nu departe de Cluj, numită și Sebeșwar sau Hunyadwar sau Kalathatęg. Autorul consideră că Mircea cel Bătrîn ar fi căpătat această cetate sub presiunea pericolului turcesc și ca urmare a legăturilor pe care el le avea prin soția sa, probabil Mara, cu familia Banffy de Losonc, care a stăpînit cîtva timp această cetate.

Dacă într-adevăr Mircea cel Bătrîn avea legături prin soția sa cu familia Bánffy de Losone – și toată discuția pe care o face I.

Pataki în jurul acestei chestiuni ni se pare convingătoare — înțelegem de ce în special banul Stefan de Losonc l-a sprijinit pe Mircea cel Bătrân în luptele din 1395 pentru recștigarea tronului.

M. Glück, G. Covacs și E. Dörner (Arad) în nota *Contribuții noi cu privire la răscoala poporului din 1514* (p. 431—448), pe baza unor documente inedite găsite în Arhiva din Arad, lămureșc unele aspecte ale răscoalei populare conduse de Gheorghe Doja, scot în relief atitudinea față de răscoală a diferitelor clase și categorii sociale din comitatele Arad și Zarand. Autorii analizează de asemenea cauzele care au dus la înfringerea răscoalei.

În cîteva pagini, C. Șerban prezintă *Un episod al campaniei de la Prut: cucerirea Brăilei, 1711* (p. 449—456), de către Corpul expediționar rus comandat de generalul Rönne. Vorbind de însemnatatea acestei acțiuni militare, autorul consideră că ea a contribuit la încheierea păcii de la Vadul Husilor, la ridicarea maselor populare din raiaua Brăila împotriva turcilor, la stabilirea unui contact mai strîns între domnul Țării Românești, Const. Brîncoveanu, și guvernul rus reprezentat de generalul Rönne.

În articoul *Despre poema patriotică anti-otomană „Trimbîfa Românească”*, (p. 457—474) Ariadna Cioran-Camariano, arătind că sunt nefințemate părerile expuse în trecut în legătură cu data apariției și cu autorul acestei poeme, considerat de unii a fi Enăchiță Văcărescu, de alții Naum Rîmnicianu, Paris

Momuleanu sau Iancu Văcărescu, socotește — pornind de la analiza poemei — că ea s-ar datora unui anonim și că este o adaptare românească a marșului lui Goray, *Trimbitare salvaloare a grecilor*, apărut în 1821.

O salidă în versuri din Moldova anului 1821 este titlul articolului semnat de Emil Virtosu și închinat cercetării poemei în versuri *Vedenie ce au văzut un schipnic Varlaam de la mănăstirea Secului din Moldova, la anii de la zidirea lumii 7329, iar de la intruparea măntuitorului nostru Iisus Hristos 1821...* Studierea atentă a cuprinsului poemiei, compararea lui cu cel din textele de versuri publicate pînă acum asupra evenimentelor de la 1821, în Moldova, îi permite lui Emil Virtosu să atribuie această *Vedenie* lui Vasile Pogor, tatăl. Vorbindu-se de valoarea, ca izvor istoric a poemei *Vedenie*, se arată că ea reprezintă un document contemporan deosebit de prețios pentru cunoașterea stării social-economice, dar mai ales a stării de spirit din Moldova anului 1821—1824.

Încheind trecerea în revistă a cercetărilor cuprinse în volumul II al colecției *Studii și materiale de istorie medie*, considerăm că prin problemele abordate, prin materialele documentare noi aduse în discuție, prin analiza științifică a izvoarelor, prin concluzii, ele contribuie la dezvoltarea marxistă a medievalisticii noastre.

St. Stefănescu și H. Chircă

Î N S E M N Ă R I B I B L I O G R A F I C E

ISTORIA ROMÂNIEI

I. IONAȘCU, *Lupta vrîncenilor pentru apărarea muntîilor de cotropirea habsburgică în secolul XVIII* (in *Analele Univ. „C. I. Parhon“* Bucureşti, 1957, nr 9, p. 61—120).

Pe baza unei serioase documentări, folosind material nou, din arhivele și muzeele transilvâne (în special cele din Sibiu și Sf. Gheorghe), autorul aduce lumină în problema granițelor dintre Moldova și Transilvania, scoțând în evidență momentele de luptă ale locuitorilor Vrancei pentru apărarea teritoriilor lor de cotropirea habsburgică din secolul al XVIII-lea.

În prima parte a lucrării se arată că litigiile de graniță între vrînceni și transilvâneni și t anterioare secolului al XVIII-lea, și că nu o dată în decursul secolului al XVII-lea, unii dintre domnii Moldovei au încercat reglementarea lor. Se rectifică astfel opinia unor cercetători din trecut care susțineau că numai din anul 1873 încep conflictele de graniță între moldoveni și ardeleni (p. 99). Către sfîrșitul secolului al XVII-lea și mai ales după ocuparea Transilvaniei de către habsburgi, conflictele se înmulțesc luând forma unor tulburări îngrijorătoare. Aceste lucruri se datorează faptului că habsburgii vor căuta să-și realizeze scopurile lor politice prin continua împingere a granițelor pe pămînt moldovenesc, nesocotind vechiul principiu al cumpenei apelor și vîrfurilor muntîilor. Eiузурpă drepturile teritoriale ale moldovenilor prin feudalii și satele secuiești, în ciu a documentelor scrise din secolul al XVIII-lea, care afirmă că posesiunile uzurate făceau parte din teritoriul Moldovei. Este meritul autorului că printr-o amplă documentare, folosind documente inedite, a dovedit că muntii uzurpați erau o veche proprietate moldovenească și că din secolul al XVII-lea au început să fie dați în folosință

păstorilor ardeleni în schimbul unei plăți obligatorii anuale.

În a doua parte a lucrării, autorul stăruie mai mult asupra momentelor de luptă ale vrîncenilor, răzeși săraci care au pornit să-și facă singuri dreptate, dând adevarate bătălii cu nemeli și vătafi unor magnați și latifundiari de măsura lui Bethlen și Teleki. Din conținutul documentelor utilizate de autor, reiese că lupta tenace a vrîncenilor a găsit un sprijin la domnii moldoveni mai ales la Const. Mavrocordat, Grigore Ghica, Const. Racoviță și Grigore Callimachi.

ST. O.

Răscoala țărănilor din 1907 în regiunea Ploiești, Acte inedite, Ploiești (1958), 154 p.

Este o broșură prezentată în frumoase condiții tehnice, închinată celei de-a 50-a aniversări a răscoalelor țărănești din 1907, care conține materiale documentare privind desfășurarea lor pe teritoriul regiunii Ploiești.

După o prefacă sumară semnată de Stan Gh. (p.3—5) urmează o expunere a răscoalelor din regiunea Ploiești de prof. N. I. Simache. În cap. I intitulat *De ce s-au răscutat țărani în 1907* sunt prezentate cauzele generale, situația economică, socială și politică a țărănimii în ajunul răscoalelor (p.7—16). Capitolul II este intitulat : *Situația economică, socială și politică a țărănimii din Regiunea Ploiești în preajma răscoalei* (p. 17—23); capitolul III: *Desfășurarea răscoalelor în Regiunea Ploiești. În fostul județ Rîmnicul Sărat* (p. 24—27); capitolul IV: *În fostul județ Buzău* (p. 28—37), pe baza materialelor culese de prof. Gh. Ceaușel; capitolul V: *În fostul județ Prahova* (p. 38—51); capitolul VI: *În fostul județ Dâmbovița* (p. 53—56), pe baza materialului cules de

prof. Mircea Georgescu din Tîrgoviște; capitolul VII: *Concluzii* (p. 57–62).

În anexă sunt publicate documente privitoare la râscoalele țărănești din 1907 din regiunea Ploiești (p. 63–194). O parte din aceste documente (17 piese) privesc frâmăntările și râscoalele țărănilor din perioada 1848–1907.

C. Ș.

GOLDENBERG S. și ing. KOVÁCS Șt., Contribuție la istoria elaborării și prelucrării oțelului în Transilvania în perioada evului mediu, în Metalurgia și construcția de mașini, 1957, nr. 11, p. 2–7 și nr. 12, p. 13–18.

Autorii își propun studierea unui aspect al culturii materiale din Transilvania și încearcă să stabilească cu mijloace științifice moderne care a fost – cu tot ritmul lent de dezvoltare a tehnicei – progresul realizat în metalurgia medievală din Transilvania între secolele X și XVII.

În vederea scopului urmărit, autorii au recurs la o serie de analize chimice, analize metalografice de micro- și macrostructură și la diverse probe mecanice al căror rezultat însumat poate oglindii gradul de pregătire și tehnica folosită de fierarii ardeleni în evul mediu.

Pieselete analizate aparțin Muzeului istoric din Cluj și provin din diferite părți ale Transilvaniei. După natura lor ele sunt foarte variate – obiecte de harnășament sau de uz casnic, arme și unele – și sunt studiate pe secole. Rezultatele analizelor aruncă o lumină și asupra tehnicii extragerii fierului din minereu, calitatea lui fiind apreciată după procentul de carbon și diverse impurități găsite în metal. Astfel, o scăriță de să găsită la Cluj și datată de arheologi ca provenind din secolul al X-lea este confectionată rudimentar dintr-un material de calitate inferioară. Spre deosebire de aceasta, un cuțită de la Morești datat din secolele XI–XII este fabricat

dintr-un material de o mai bună calitate (0,5 % carbon) și prelucrat de un fierar îscușit care a știut să călească astfel metalul încit tăișul să fie cît mai rezistent.

Amănunte de natură tehnică explică procedeul prin care se asigura unei săbiilor elasticitatea, cu toată inferioritatea calitativă a materialului din care a fost prelucrată. Același lucru iese în evidență și din descrierea unui lacăt cilindric confectionat la Cluj (sec. XIV–XVI) unde îndemnarea meșterului lăcătuș a învins calitatea mediocrei a oțelului. Uneltele agricole (un cosor din sec. XVI și un brăzdar de plug din același veac), care se presupune că au fost fabricate de fierari de la țară – autorii nu o precizează – denotă aceeași îscusință. Un topor de dulgher din ținutul Rodnei (sec. XV–XVI) este făcut dintr-un oțel de calitate mai bună.

Ar fi interesant de stabilit, dacă bineînțele metodele moderne de analiză permit aceasta, și locul de extractie a fierului folosit, știut fiind de exemplu, că există documente care vorbesc de exploatarea fierului la Hunedoara încă la sfârșitul veacului XV. Un început în această privință este făcut chiar de Kovacs și Goldenberg care analizează și structura unei halebarde de import, confectionată dintr-un metal de bună calitate.

În încheiere este explicitată tehnica elaborării fierului în stare plastică și fabricarea oțelului (fierul forjabil), în vremea cindă topirea fierului nu era cunoscută.

Din articol reiese însă îscusința meșterilor fierari din Transilvania care realizau un mare număr de piese trainice în ciuda materialului de calitate inferioară pe care-l aveau la îndemnă.

Contribuția celor doi autori este un început demn de toată lauda care deschide perspectiva pentru o colaborare viitoare între tehnicieni și istorici, în vederea cunoașterii elementelor de cultură materială din trecut, ca și pentru o mai precisă dateare a lor, cu ajutorul metodelor științifice moderne.

O. V.

ISTORIA U. R. S. S.

Борьба за победу социалистической революции в Молдавии (сборник статей), Chișinău, 1954.

Cea de a 40-a aniversare a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie a fost pentru istoricii sovietici un bun prilej de împrospătare și adâncire a cercetărilor cu privire la

lupta gigantică pe care au dus-o mascele populare de pe întreg cuprinsul Rusiei împotriva vechii orfânduri sociale.

Culegerea de articole intitulată „Lupta pentru victoria revoluției socialiste în Moldova”, apărută în 1957 la Chișinău, reprezintă rezultatul cercetărilor istoricilor din R.S.S. Moldovenească în problema anilor 1917–1918.

Comunicate inițial în cadrul sesiunii Institutului de istorie, limbă și literatură (sesiune care s-a desfășurat între 14–16 martie 1957) studiile axate pe tema mișcării naționale din Moldova sovietică și a instaurării puterii sovietice în această republică au provocat discuții insuflăte.

Culegerea este precedată de o prefată a Direcției Institutului și de cuvîntul de deschidere rostit la sesiune de prof. I. S. Grosul („Sarcinile de bază în legătură cu cercetarea istoriei Revoluției din Octombrie în Moldova”).

Dintre articole, remarcăm în primul rînd pe cel semnat de A. V. Simonov și intitulat „Oglindirea problemei luptei pentru instaurarea puterii sovietice în Moldova în literatura istorică”, unde autorul face o succintă trecere în revistă a principalelor lucrări care au tratat istoria constituirii și dezvoltării R.S.S. Moldovenești.

Celelalte articole tratează despre : „Problema creării organizației bolșevice în Basarabia” (I. Dovgopolis); „Problema restaurării puterii sovietice în Basarabia” (N. Bereznjakov); „Mișcarea națională de eliberare din Moldova în 1917–1918” (S. Afteniuk); „Din istoria sindicatelor Moldovei” (Z. Ivanova); s.a.

După cum se vede, toate articolele tratează probleme legate în special de istoria anilor 1917–1918, singura excepție reprezentând-o articolul „Din istoria sărbătorii lui Octombrie în Basarabia în anii 1929–1934” (I. M. Kopanski).

Culegerea, în ansamblu, reprezintă o contribuție de seamă la elucidarea unor probleme controversate din istoria anilor 1917–1918, iar prin faptul că multe dintre aceste probleme au o atingere directă cu preocupările istoricilor noștri privind participarea imperialistă a României în primul război mondial, ea merită să fie cunoscută mai îndeaproape.

N. C.

Борьба за власть Советов в Молдавии (Март 1917—Март 1918 гг.) Сборник документов и материалов.

Culegerea cuprinde materiale și documente care reflectă lupta muncitorilor din Basarabia pentru puterea sovietică, activitatea organizațiilor muncitorești, mișcarea de eliberare națională și entuziasmul revoluționar pe care l-a produs în rîndurile muncitorilor din România victoria Marii Revoluții din Octombrie. (Doc. nr. 301, 313 s.a.).

Accastă culegere reprezintă totodată o replică convingătoare dată istoricilor burgheli români care au înfățișat evenimentele din Moldova din anii 1917–1918 cu totul denaturat. Istoricii marxiști din țara noastră pot găsi în această culegere mai multe documente și materiale care, de pildă, infirmă categoric teza istoricilor burgheli potrivit căreia Mareea Revoluție Socialistă din Octombrie nu ar fi avut un ecou prea puternic în rîndurile soldaților români.

Printre numeroasele amintiri ale soldaților de pe frontul român se găsește una — a lui L. S. Degtiarev — care povestește despre acțiunile revoluționare ale marinilor români de la Ismail din ianuarie-februarie 1918, care au ridicat pe catargele vaselor lor steagul revoluției (p. 308–309).

Alte documente ilustrează politica imperialistă hrăpăreată și profund dușmanoasă a guvernului român față de Revoluția din Octombrie.

Întrucât în anul 1917, peste un milion de ruși se găseau pe teritoriul țării noastre, este necesar să fie cunoscut în adevărată lumină procesul de bolșevizare care a cuprins această uriașă armată. Din acest punct de vedere culegerea de documente și materiale editată anul trecut la Chișinău este tot atât de utilă pentru cercetătorul român ca și pentru cel sovietic.

N. C.

ISTORIE UNIVERSALĂ

GASTONE MANACORDA, *Il movimento operaio italiano attraverso i suoi congressi (1853–1892)*, Biblioteca del movimento operaio, nr. 5, Roma, Ed. Rinascita, 402 p.

Lucrarea înfățișează istoria mișcării muncitorești italiene dintre anii 1853–1892, studiată pe baza analizei congreselor care

au avut loc în perioada respectivă. Informațiile documentare ale autorului sunt extrase din actele oficiale ale congreselor, din presa socialistă a vremii, precum și din materiale de arhivă.

Relevând rolul politic al Piemontului, regiunea unde s-au încheiat primele nuclee revoluționare, autorul cercetează activitatea și însemnatatea desfășurată în cadrul societății.

tăților de ajutor mutual. Socotite ca forme tipice de organizație muncitorescă modernă, ele aveau drept scop să dezvolte spiritul de solidaritate, să exercite o influență morală, educativă și culturală asupra oamenilor muncii. Societățile de ajutor mutual, înființate înai ales în Piemont, derivă direct din corporațiile dizolvate în 1848–1849, dar se desebește de acestea mai întâi prin caracterul lor asociativ, în care se afirnă principiul că muncitorii pot să-și ridice condițiile materiale și morale bazuindu-se pe propriile lor forțe, și apoi, prin caracterul lor absolut laic. Încă de la începutul secolului al XIX-lea, ajutorul mutual era larg răspândit în diferite state italiene, dar mai ales în Lombardia și Toscana: după 1849 el se extinde în Piemont și Torino, unde, în 1850, se înființează Societatea generală a muncitorilor.

După ce arată condițiile care au determinat congresele, precum și necesitatea unei organizări politice interioare, stabilite prin *Regulamentul congreselor Societății muncitorești*, G. Manacorda analizează din complexitatea problemelor lumii muncitorești din acea perioadă, evoluția primelor congrese, proiectele, greutățile și realizările obținute, destul de puține de altfel. Apoi, prezintând evoluția ideologică a mișcării muncitorești, rolul presei muncitorești, raportul dintre intelectuali și muncitori, autorul subliniază acțiunea lui Mazzini și importanța acestuia în păstrarea legăturilor cu nișcarea muncitorescă mondială. Ulterior însă, Mazzini se îndepărtează de Internaționala I, evoluind pe poziții greșite. Poziția lui Mazzini față de Internaționala I, precum și venirea lui Bakunin în Italia în 1861, au contribuit la scizunea mișcării muncitorești italiene în internaționaliști și adepti ai lui Mazzini, la intensificarea fricțiunilor dintre cele două grupuri, aducind în cele din urmă victoria internaționaliștilor în sinul mișcării. Toate acestea au demonstrat necesitatea luptei politice și a constituirii unui partid socialist revoluționar. Aceasta s-a format pentru prima dată în Romagna, iar cu timpul, prin sprijinul lui Andrea Costa, va tinde să devină un partid al întregii Italiile.

Autorul urmărește dezvoltarea mișcării muncitorești în Lombardia, analizând diferențele teme discutate la congresele confederaționale, care aveau ca scop determinarea orientării mișcării muncitorești lombarde. Constituirea confederației declanșează formarea a două curente politice: cel radical – de dreapta – și cel muncitoresc – de stînga –, iar după nenumărate disensiuni între ele, se ajunge la formarea Partidului Muncitoresc Italian. Un spațiu larg este acordat acțiunii propagandistice a lui

Andrea Costa și Arturo Labriola, precum și încercările de unificare a partidului socialist revoluționar cu partidul muncitoresc, ceea ce marchează începutul unei noi perioade în istoria socialisului italian.

A. I.

DOCUMENTS DIPLOMATIQUES FRANÇAIS (1871–1914). 1re série (1871–1900). Tome XIV (4 janvier – 30 decembre 1898). Paris, Alfred Costes, 1957, LX–957 p. (Ministère des affaires Etrangères. Commission de publication des documents relatifs aux origines de la guerre de 1914).

Volumele de documente privitoare la originile primului război mondial publicate de Ministerul de Externe francez au fost organizate inițial în trei serii, cronologic. Prima serie se referă la perioada 1871–1900 (vol. I–XIV); a doua serie determină perioada 1901–1911 (vol. I–XIV); iar a treia organizează materialul pentru perioada 1911–1914 (vol. I–XI). Volumul XIV al seriei întâi, publicat recent, completează cu interesante date din arhiva ministerului, informațiile privind perioada 4 ianuarie – 30 decembrie 1898. Lucrarea, consacrată în întregime anului 1898, este rezervată mai ales problemelor extra-europene, probleme ce s-au impus relațiilor Franței cu marile puteri în perioada respectivă și care au format centrul determinant al politiciei externe. În acest sens, chestiunea autonomiei insulei Creta, rivalitatea dintre Franța și Anglia, precum și războiul american-spaniol, ocupă o bună parte din spațiul rezervat acestei perioade. Se evidențiează în același timp, pe baza documentelor publicate, interesul pe care marile puteri îl manifestau față de China. Fiecare putere în parte încerca să obțină concesii economice și politice căt mai înrobitoare, determinând adeverate zone de influență pe teritoriul Chinei.

În prima parte a lucrării, se prezintă în mod rezumativ principalele probleme cuprinse în documentele volumului, cu trimitările respective la numărul de ordine al documentelor. Aceste indicații rezumative se referă la: data, proveniența și destinația documentului, obiectul, natura lui (scrisoare notă, telegramă) și numărul de ordine. Problemele la rindul lor sunt grupate după natura subiectului. (Ex. Relațiile generale între marile puteri: a) Relațiile între Franța și Anglia; b) Relațiile între Franța și Rusia etc.). Volumul prezintă în ultimul capitol un indice

alfabetic de persoane, metodic întocmit, cu inserarea numerelor de documente la care se referă indicația respectivă.

P. S.

J. BLUM, *The Rise of Serfdom in Eastern Europe*, in *The American Historical Review*, vol. LXII₄, 1957, p. 807—836.

Problema servajului în Europa orientală a mai fost abordată în trecut de unii istorici ca : Rutkowski, Tymieniecki și alții. Utilizând un material bibliografic bogat, autorul caută să redea un tablou al situației țărănilor din Germania de la est de Elba, Polonia și Lituanie, Boemia, Ungaria și Rusia în sec. XVI—XVII.

Europa sud-estică este intenționat lăsată în afară, fără a se indica motivele. S-ar părea că aceasta se datorează unei evoluții aparte a situației țărănilor din țările române și țările balcanice și în genere a teritoriilor de sub dominația otomană.

Agravarea situației țărănilor din regiunile de la est de Elba, în cursul sec. al XVI-lea, cărora li se suprimă treptat libertatea de strămutare și de mișcare și li se mărește renta în muncă, este explicată de autor ca având patru cauze: 1. creșterea puterii politice a nobilimii și în special a nobilimii inferioare; 2. creșterea puterii jurisdicționale senoriale asupra țărănilor aflați pe domenii; 3. transformarea stăpînilor din primitorii de rente în producători pentru piață; 4. declinul orașelor și păturii mijlocii a orașenilor.

Teza referitoare la transformarea nobiliilor din militari în producători pentru piața internă și externă a mai fost susținută și de istorici polonezi (Malovist). Își J. Blum subliniază importanța fenomenului, dar spune

că ea nu trebuie exagerată. În ceea ce privește Polonia, fenomenul se verifică și autorul dă unele cifre pentru traficul de cereale prin Danzig între 1550—1600; se verifică însă mai puțin pentru Ungaria și Rusia, în aceeași perioadă de timp.

În secolul al XVI-lea prețurile pe cereale cresc continuu. Pentru a se putea face față cererii tot mai mari de grine, se continuă defrișările și se repopulează așezările. Astfel creșterea obligațiilor de muncă și fixarea țărănilor apare ca un corolar inevitabil al dezvoltării rezervei. Se dau detalii cu privire la situația țărănilor din Polonia, Mecklenburg, Brandenburg, Pomerania, Boemia, Silezia, Lituanie în cursul sec. al XVI-lea. Exploatarea creșcândă a populației duce la manifestări ale luptei de clasă ca : fuga și revolta, asupra cărora însă autorul nu insistă. Țărănilii își pierd tot mai mult libertatea și spre sfîrșitul sec. al XVII-lea puteau fi vinđuți de stăpini pe baze „legale”.

Pentru situația din Ungaria, J. Blum n-a utilizat sau nu se referă la importantul studiu al lui Szabo Istvan¹. Pentru Rusia citează, între altele, și volumul lui B.D. Grekov. O completare importantă a acestuia este articolul recent publicat de V. I. Korețki, care vine cu precizări asupra politiciei statului rus de aservire a țărănilor la sfîrșitul sec. al XVI-lea și începutul sec. al XVII-lea, de urmărire și readucere la stăpînilor. În agravarea situației țărănilor din Rusia, V. I. Korețki atribuie importanță și crizei economice și foamei de la sfîrșitul sec. al XVI-lea și începutul sec. al XVII-lea.

D. C.

Les grands domaines en Hongrie au début des temps modernes, în *Revue d'Histoire Comparée*, an XXV, (1947). t. V₂, p. 167—192.

BIZANTINOLOGIE

FRANZ DÖLGER și A. M. SCHNEIDER : *Byzanz*. Berna, A. Franck Verlag, 1952, 328 p. (Wissenschaftliche Forschungsberichte, B 5).

Lucrarea bizantinologilor F. Dölger și A. M. Schneider, acesta decedat la puțin timp după apariția cărții, este, în primul rînd, un prețios instrument de lucru pentru cercetătorii din domeniul bizantinologiei, cărora le furnizează nu numai o orientare precisă, dar și criterii utile în activitatea lor. Lucrarea

apare pe urmele unui indice bibliografic, publicat sub îngrijirea cunoscuței „Association internationale des Études byzantines” din Paris, anume : *Dix années d'études byzantines. Bibliographie internationale 1939—1948*, grupind aproape 2800 de titluri.

Cartea este, însă, mai mult decât o bibliografie. Împărțită în două mari secțiuni : *Cercetări în domeniul istoriei, literaturii și limbii*, redactată de prof. F. Dölger și *Cercetări privitoare la arta veche creștină și bizantină*, întocmită de A. M. Schneider, lucrarea

rezintă, în cadrul unei adevărate expuneri, starea actuală a cunoștințelor din aceste două domenii. În felul acesta *Byzanz* este o punere la punct a rezultatelor tuturor cercetărilor în bizantinologie.

În prefață, Dölger arată criteriile după care s-a condus în selecționarea materialului: numai perioada 1938—1950, numai studiile referitoare la răstimpul 325—1453, numai literatură străină tradusă din grecește și nu cea originală scrisă sub influență bizantină, ocolindu-se toate discuțiile care nu ar fi adus vreo contribuție la clarificarea unei probleme. În acest fel, autorul a fost silit să facă o selecție care, dacă i-a permis să aleagă esențialul, a dus la sacrificarea unor studii minore, dar importante în cadrul problematicei lor.

Prima secțiune conține trei mari capitulo: Izvoare, Cercetări istorice și Cercetări literare și lingvistice, subîmpărțite la rîndul lor astfel: capitolul II în studii generale, istorie politică, istorie internă (istoria culturii), viața privată zilnică a bizantinilor, istoria religiei și bisericii; capitolul III în literatură teologică, literatură profană, limbă, paleografie și manuscrise. După prezentarea generică a istoriografiei bizantine, este înfățișată istoria intelectuală a Bizanțului, de care sunt legate teoriile politice relațiile, dintre biserică și stat, sistemul administrativ, viața socială și comerțul. În felul acesta prima secțiune nu este numai o dare de seamă, ci și o prezentare critică, cu o valoare independentă.

Secția a doua, scrisă de A.M. Schneider, nu dispune decit de cca 60 pagini și este subîmpărțită în patru capitulo: studii generale, arhitectură, pictură și plastică. Proporțiile mărite ale primei părți se datorează bogăției de studii axate pe preocupări istorice și culturale.

În ceea ce privește contribuția românească în domeniul bizantinologiei cartea citează 18 nume și 37 titluri de lucrări în prima parte și nouă nume și 16 titluri în cea de-a două.

În această privință ni se pare justificată observația acad. G. Ostrogorsky, care solicită o notă suplimentară explicativă la *Byzanz* în care să fie menționate, fie și pe scurt, lucrările neanalizate în volum (vezi recenzie din *Historische Zeitschrift*, 178 (1954), p. 146—148).

Scrișă cu multă competență, de două autorități recunoscute în bizantinologie, volumul datorit prof. Dölger - Schneider, ridică problema continuării lui pe anii următori perioadei 1938—1950, analizate. În această privință, s-a sugerat ca lucrarea să fie insușită de U.N.E.S.C.O., care ar putea organiza o colaborare internațională.

Al. D.

H. DITTE, *Laonikos Chalkokondyles und die Sprache der Rumänen*, în *Aus der byzantinistischen Arbeit der Deutschen Demokratischen Republik*, vol. I, Berlin, Akademie Verlag, 1957, p. 93—105.

Înainte de a face prezentarea acestui articol, important pentru istoriografia noastră, este cazul să ne referim la colecția în care a fost publicat și care va continua să apară și în viitor.

În cuvântul introductiv al volumului, editorul seriei, Johannes Irmscher, arată cum s-a constituit colectivul de bizantinologi în cadrul Institutului de arheologie greco-română, al Academiei de Științe din Berlin, înființată în octombrie 1955. Volumul publică contribuțiile prezentate și citite în conferința de lucru, din mai 1955, a bizantinologilor, organizată de Comisia pentru istoria religiei antice tîrzii (Kommission für spätantike Religionsgeschichte). Conținutul primului volum este variat și cuprinde studii de limbă, literatură, istorie, teologie și istoria bisericii.

Semnalăm, între altele, următoarele: Joseph Schütz, *Kouμνηγός*, în *Serbokroatischen Namenschatz*; Peter Rankow, *Zur Geschichte der byzantinisch-bulgarișchen Beziehungen*; Eduard Winter, *Die Christianisierung der Russ in der Diplomatie des Papsttums und Byzanz*; Alexander Böhling, *Armenien und Byzanz* etc.

Se anunță și cuprinsul volumului al doilea, probabil în curs de tipărire, care este mai variat. Studiile sunt grupate pe următoarele cicluri: istoria artei, știință și tehnică, istoria bizantinisticei.

Se caută, astfel, a se valorifica întreg patrionul istoric al Bizanțului, care apare ca inepuizabil. Un studiu va trata despre esența artei iustiniane, altul despre conținutul religios al icoanei rusești, altul despre elementele bizantine în artă secolului al XVI-lea. Ne va interesa, în mod deosebit, studiul *Influența bizantină asupra monedelor Europei centrale* (Arthur Suhle).

În studiul său, H. Ditten pornește de la constatarea că L. Chalkokondylas nu folosește pentru români, termenul obișnuit la scrierii bizantini, Βλάχοι ci preferă, într-o măsură arhaizantă pe vechiul Δάκες. La fel contemporanul său, istoricul Kritobulos, pe Γέται depășind pe L. Ch. în arhaizare, deoarece acest termen apare deja la Herodot, pe cînd Δάκες datează din epoca romană.

Că români sunt un popor romanic o arată încă în secolul al XII-lea istoricul bizantin Johannes Kinnamos, dar abia în secolul al XV-lea, prin L. Ch., se dau indicații mai precise.

În expunerea sa, referitoare la campania sultanului Baiazid II contra lui Mircea, L. Ch. înserează un excurs etnografic, în genul modelului lui Herodot. Comparația limbii române cu cea italiană și se referă la extinderea primei în Ardeal, peste Dunăre și Bogdania (Moldova). Tara Românească este considerată de L. Ch. ca țara proprie a „dacilor”.

L. Ch. numește, în schimb, βλάχοι populația romanică din Peninsula Balcanică, de care amintește în două locuri în opera sa. Este interesantă — după remarcă autorului —

paralela pe care L. Ch. o face între români și slavi. Și aceeași din urmă sunt extinși pe o mare suprafață în Europa, pînă în Peloponez și vorbesc aceeași limbă tribală (srbi), misi (bulgari), iliri (bosnieci) și sarmați (croați, poloni și ruși). Este meritul lui L. Ch. de a fi arătat, primul dintre istoricii bizantini, romanitatea limbii și existența unei anumite asemănări cu italiana. Umaniștii italieni au făcut-o în același timp și asupra acestei probleme să insista mult în trecut.

D. C.

• BIBLIOTECONOMIE, MUZEOGRAFIE, ȘTIINȚE AUXILIARE ALE ISTORIEI

MARTA ANINEANU: Catalogul corespondenței lui Vasile Alecsandri, București, Ed. Academiei Republicii Populare Române, 1957.

Reluând firul editării unor îndrumătoare în tezaurul ei arhivistice, Biblioteca Academiei R.P.R. deschide „seria” unor repertori prin *Catalogul corespondenței lui Vasile Alecsandri*. Inițiativa este binevenită, principala deficiență a secției de manuscrise fiind tocmai raritatea acestui fel de mijloace ajutătoare ale muncii cercetătorilor. Nădăjduim că, totodată conducerea acestei însemnate instituții de cultură este preocupată de continuarea publicării catalogelor de manuscrise, întreruptă în 1931 la numărul 1061. Miile de manuscrise aflate în posesia Bibliotecii Academiei R.P.R. se cer cunoscute de către cercetătorii din întreaga țară.

Lucrarea întocmită de Marta Anineanu este mai mult dectat un catalog. Ea nu reprezintă o simplă inventariere a corespondenței lui Vasile Alecsandri, de la Biblioteca Academiei R.P.R., ci ea cuprinde, în același timp, o efectivă evidență bibliografică a acestei corespondențe, cuprinzînd anii 1831–1890. Pe de altă parte, în afara celor 1802 piese documentare aflate în depozitele Bibliotecii, autoarea mai prezintă în catalog un număr de 355 documente din fonduri arhivistice exterioare Academiei R.P.R. sau găsite pe calea detectării lor în publicații. Pentru fiecare scrisoare se dă un rezumat și în subsolul acestuia indicațiile bibliografice – în cazul editării respectivului document. Se oferă uneori cîteva indicații, în note, asupra destinatarului; acestea fiind destul de sumare, ar fi fost mai potrivit să figureze în indice. Materialul este grupat alfabetic, după destinatari. Înăuntrul fiecăruia grup de scrisori clasarea este cronologică. Trimiterile din indice, la pagini

și nu la numerele documentelor, îngreuează, într-o oarecare măsură, cercetarea. Aceasta mai este stînjeneță de lipsa unui inventar general cronologic al documentelor, care ar fi putut ușura cu mult utilizarea acestui prețios auxiliar în muncă al cercetătorilor.

D. B.

BIBLIOTECA BATTHYÁNEUM DIN ALBA IULIA, București, Editura de Stat Didactică și Pedagogică, 1957, 57 p. + 13 fig.

Această scurtă monografie, prezentînd unul din cele mai de seamă tezaure culturale ale patriei noastre, este editată de Biblioteca centrală de stat a R.P.R. Lucrarea este întocmită de un colectiv de bibliotecari de la Biblioteca Batthyáneum. După o introducere – în care se expun, sumar, istoricul orașului și biografia episcopului Ignat Batthyányi, creatorul bibliotecii, cel dintîi capitol este consacrat evoluției istorice a instituției și creșterii fondului de cărți. Întemeiată în cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, biblioteca număra, în 1824, 18 201 volume, pentru că în 1957 inventarul ei să depășească cifra de 56 000 volume. Instalată în fosta construcție a bisericii trinitare – datînd din 1719 – biblioteca Batthyáneum a fost amplificată în mai multe rînduri.

Cel de-al doilea capitol – și ultimul cuprinde prezentarea pe scurt – a colecțiilor bibliotecii. Dintre cele 1230 manuscrise se menționează, în primul rînd aşa-numitul *Codex aureus* (sec. IX). Se relevă, de asemenea, cele 530 incunabule, între care biblia din 1465. Se trece apoi la semnalarea celor mai prețioase cărți din secolele XVI–XVII din domeniile medicinii, chimiei, fizicii, matematicii, geografiei, astronomiei, științelor

naturii, arhitecturii, filozofiei etc. Biblioteca posedă, între altele, 600 biblii în numeroase limbi ale globului — una din cele mai bogate colecții de acest fel din lume.

Un subcapitol este consacrat cărților vechi româniști sau celor referitoare la istoria României. Dintre primele, se poate aminti *Patia de la Orăștie* din 1582, iar dintre celelalte, tipăritura *Curiöse Beschreibung von der Moldau und Wallachey* (1699). Ultimul subcapitol prezintă fondurile arhivistice ale bibliotecii dintre care trebuie amintite arhiva capitulului romano-catolic din Alba Iulia (circa 17 000 documente) și cea a convențului Cluj-Mănăstur semnatind apoi obiectele de muzeu. Lucrarea este dotată cu ilustrații, înfățișând cele mai importante piese ale bibliotecii și cu rezumate în limbile rusă și franceză. Ar fi de dorit ca această scurtă monografie — ca și numeroase alte lucrări editate de Ministerul Învățământului și Culturii, care nu sunt cunoscute de public și nici cel puțin de cercetători, nefiind răspândite prin centrul de difuzare a cărții — să fie puse la indemna celor interesați prin rețea de librării.

D. B.

BIBLIOTECA MUZEULUI BRUKENTHAL DIN SIBIU, Ed. de Stat Didactică și Pedagogică, 39 + 12 facsimile.

Muzeul Brukenthal, una dintre cele mai vechi instituții de cultură din Sibiu, poartă ca și Biblioteca, numele întemeietorului ei baronul Brukenthal, guvernator al Transilvaniei între anii 1777—1787. Biblioteca a fost deschisă în 1817 cu un fond de 15 972 cărți, cuprinzând operele cele mai cunoscute din secolul al XVIII-lea, în limba latină, germană, franceză, italiană. În decursul anilor a primit numeroase donații particulare. Astfel, în 1879 s-a mărit cu Biblioteca Căpenei înființată la începutul secolului al XIV-lea și cu Biblioteca capitulului evanghelic, alcătuită dintr-un mare număr de incunabule, manuscrise și cărți de teologie specifice veacului respectiv. Din anul 1948, când Biblioteca și Muzeul intră în proprietatea statului, preocuparea asigurării fondului de cărți revine Ministerului Invățământului și Culturii, iar fondul actual este de 170 000 de titluri.

Una dintre colecțiile mai importante ale bibliotecii este aceea a manuscriselor, care pot fi grupate după conținutul lor în: colecția de manuscrise rare și prețioase pentru bibliofilii și colecția de documente cu caracter

particular referitoare la personalitățile de seamă din Transilvania.

O altă categorie de manuscrise care merită să fie relevante este colecția de missale și psaltri care datează din secolele XIV—XV.

Se păstrează numeroase documente cu caractere cirilice provenite de la domnitorii munteni, care privesc legăturile lor politice și comerciale cu cetatea Sibiului. De pildă, documentul din anul 1223 referitor la donația făcută de comuna Cisnădioara către abația din Crișa.

Colecția de incunabule a Bibliotecii Muzeului Brukenthal (cca 360) conține cărți rare și prețioase de istorie, geografie, literatură, medicină, filozofie, matematică etc., tipărite în prima epocă a tiparului (1450—1500), dintre care: *Opus paeclarum quarti scripti*, de Thomas de Aquino, tipărită în 1469 la Mainz; *Catholiconul* de Johannes de Ianua, tipărită în 1470 la Strassburg; *Landrechbuch* sau *Schwabenspiegel*, care conține cca mai veche tradiție juridică, tipărită tot în 1470, este prima carte în limba germană cu litere romane de tipul numit „antiqua”; *Breviarum croaticum*, tipărită în 1493 în litere glagolitice, precursorale literelor chirilice.

O altă colecție importantă prin valoare și număr este aceea a cărților imprimate de tipografii — artiști ai secolelor XVI—XVIII. Amintim pe Aldus Manutius a cărei activitate a început înainte de 1500; tipografia familiei *Giunta* din Florența unde s-a tipărit *Decameronul* lui Boccacio în 1527; tipografia lui *Robert Estienne* (Robertus Stephanus) din care biblioteca reține printre altele o Biblie din 1546, un Xenofon și un Sophocles din 1581 etc. Tot în această colecție se află cca mai veche lucrare cartografică a lui Ioan Blaeu, *Atlas Magnus* din 1650.

Colecția cărților româniști vechi conține o parte din primele tipărituri realizate în țara noastră, printre care: *Cazania lui Varlaam* sau *Carte de Invățătură*, Iași 1643; *Noul Testament de la Bălgad*—Alba Iulia, 1648; *Biblia lui Serban*, București, 1688 etc. În privința cărților româniști din secolul al XVIII-lea numărul lor este mult mai mare și conținutul mai variat.

Biblioteca posedă o colecție de cărți cu caracter specific transilvănean. Astfel: *Augustinus Haeresean catalogus*, tipărită în 1539 de Johannes Honterus din Brașov, primul tipograf al Transilvaniei; *Rudimenta Cosmographica*, cu cca mai veche ilustrare cartografică a țărilor române din 1542.

Aceeași varietate și bogăție caracterizează și colecțiile de periodice, calendare, afișe de teatru și concert care prezintă un

deosebit interes atât pentru istoria presei, cât și pentru mișcarea culturală din Transilvania.

A. I.

BIBLIOTECA BETHLEN DIN AIUD.

Ed. de Stat. Didact. și Pedag., 48 p., + 13 facs.

Înființată pe lîngă Colegiul din Alba Iulia în 1622 de către principalele Transilvanie Gábor Bethlen, biblioteca a fost socotită în epoca respectivă, ceea mai bogată instituție de acest fel din Ardeal. În timpul celor 325 de ani de existență, datorită nenumăratelor războale, a suferit pierderi substanțiale care au fost totuși refăcute prin donațiile ulterioare. După luptele purtate cu trupele turco-tătare care au devastat și incendiat Alba Iulia (1658, 1661), colegiul și biblioteca au fost mutate la Aiud. Astăzi, are un fond de 64 300 volume, aproape 1 200 manuscrise și 20 incunabule.

Deosebit de prețioasă este colecția de cărți vechi din secolul al XVI-lea, provenită din tipografiile venețiene, franceze, olandeze și germane.

Colecțiile bibliotecii prezintă mai ales o importantă valoare documentară și de informare științifică pentru cercetătorii care studiază viața social-culturală a popoarelor din Transilvania și problemele Europei centrale. Majoritatea manuscriselor reflectă influența filozofiei lui Descartes; ele cuprind disputele studenților din Aiud din secolele XVII-XVIII, precum și cîteva antifonare aparținând secolelor XIII-XIV.

O apreciabilă sursă de informare constă și în bogata colecție de periodice.

A. I.

PROBLEME DE MUZEOGRAFIE, 1—4 (1955—1957), Cluj.

Muzeografi din Regiunea Cluj și-au concretizat o parte din activitatea lor în cele patru volume apărute pînă acum, ale publicației patronate de Secția de învățămînt și cultură a Sfatului Popular al Regiunii Cluj.

Primele două volume: *Din activitatea*

muzeelor noastre (1955) și *Activitatea muzeelor* (1956) cuprind probleme interesante și variate; primele articole tratează teme generale, privind rolul muzeelor în opera de culturalizare a maselor și în dezvoltarea științei istorice.

La rubrica Viața muzeelor, cele două volume însăși îsează o serie de aspecte ale muncii pe teren și se descriu unele din monumentele și instituțiile în cadrul căror se desfășoară activitatea muzeografilor din regiune.

Se face istoricul celor mai importante muzeu (Muzeul etnografic al Transilvaniei, Muzeul de artă din Cluj, Muzeul din Năsăud, Muzeul din Aiud și Muzeul memorial Avram Iancu); se vorbește despre casele memoriale „Emil Isac”, „George Coșbuc”, „Ion Pop Reteagulan”.

Rubrica Studii și cercetări pe teren cuprinde cîteva cercetări și descoperiri de materiale arheologice din epoca veche a patriei noastre.

VOLUMELE 3 și 4, apărute în 1957, marchează un progres evident față de primele două; publicația își reprofilează materialul din punct de vedere tematic și intră pe fâșașul specificului său propriu-zis.

Ultimele două volume cuprind articole în care se dezbat mai adîncit probleme teoretice mai însemnate ca: „Secția construirea socialismului” la muzeele din întreaga regiune, oglindirea principiilor științelor contemporane ale naturii în muzeele regiunii, oglindirea nouului prin materialele etnografice. Volumul 4 este consacrat monumentelor memoriale din regiune ale unor personalități ca: Liviu Rebreanu, George Coșbuc, Avram Iancu, Ion Pop Reteagulan, Emil Isac.

Autorii studiilor prezintă materiale și informații interesante, unele inedite, ilustrate cu fotografii ce reprezintă obiecte, interioare și facsimile.

Cele patru volume ale publicației fac cunoscută, pe această cale, bogăția tezaurului popular din regiunea Cluj și activitatea muzeelor — instrumente de educație politică și cultural-artistică a maselor — și în același timp — izvoare nemijlocite pentru studierea societății omenești de pe cuprinsul patriei noastre.

C. V.

M I H A I L R O L L E R

La 21 iunie 1958 a început din viață tovarușul Mihail Roller, vechi membru al Partidului Muncitoresc Român, luptător devotat pentru cauza clasei muncitoare și a poporului, directorul adjuncț al Institutului de Istorie a partidului de pe lingă C.C. al P.M.R., membru al Academiei Republicii Populare Române.

Mihail Roller s-a născut la 6 mai 1908 la Buhuși. El a intrat din fragedă întrereje în rândurile mișcării revoluționare din țara noastră. La vîrstă de 18 ani el a devenit membru al Partidului Comunist din România.

În anii grei de luptă ilegală a partidului, Mihail Roller a îndeplinit diferite sarcini de partid, la București și în alte regiuni ale țării, în presa ilegală a partidului și în organizațiile de masă create și conduse de partid. Încă de pe atunci el a inceput să studieze istoria mișcării muncitorescă din România, publicând lucrări din acest domeniu în țară și peste hotare.

Pentru activitatea sa revoluționară, el a fost în repetate rânduri arestat de organele represive ale regimului burghezo-moșieresc.

După eliberarea țării, tov. Mihail Roller a îndeplinit sarcini de răspundere în aparatul Comitetului Central al partidului. Din anul 1955 a lucrat ca prim adjuncț al directorului Institutului de Istorie a partidului de pe lingă C.C. al P.M.R.

Mihail Roller a dat o contribuție activă la dezvoltarea cercetărilor în domeniul științelor istorice, a publicat numeroase lucrări privind istoria patriei și mai ales a mișcării muncitorescă din țara noastră. Sub îngrijirea lui a fost publicată o bogată colecție de documente din istoria poporului român.

În 1949 Academia R.P. Române l-a ales membru titular activ.

Ca recunoaștere a activității sale pe tărîmul istoriei, Mihail Roller a fost distins cu titlul de laureat al Premiului de stat.

În repetate rânduri el a fost decorat cu ordine și medalii ale Republicii Populare Române.

Deși greu bolnav de mai multă vreme, Mihail Roller a muncit neobosit la postul său pînă în ultima elipă a vieții sale.

Amintirea tovarușului Mihail Roller va rămîne neștearsă în inimile noastre.

Un grup de tovaruși

СОДЕРЖАНИЕ

Стр.

ОЧЕРКИ

Б. БЭЛТЕЯНУ, Начало деятельности демократического правительства (6 марта 1945—9 мая 1945)	5
--	---

110-ЛЕТИЕ РЕВОЛЮЦИИ 1848 ГОДА

ДАН БЕРИНДЕЙ, Классовые противоречия в ходе революции 1848 года в Мунтении	27
Г. УНГУРЯНУ (Яссы), Социально-политические брожения перед революционным движением 1848 года в Молдове	51

ЗАМЕТКИ И СООБЩЕНИЯ

А. ОІЦЕТЬЯ, Документальное значение мемуаров И. П. Липранди	77
---	----

ИЗ ИСТОРИИ МОЛОДЕЖИ В НАШЕЙ СТРАНЕ

ИЛЯНА БОЗАК (Клуж), Эксплуатация детского труда в государственных шахтах в Трансильвании во второй половине XVIII века	93
СИЛЬВИАН КОСТИН, К вопросу об истории молодежных рабочих организаций в Румынии (1908—1912)	111

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

Учредительное заседание новой редакционной коллегии журнала <i>Studii</i> . Общая сессия румынских и советских историков. — Научная сессия преподавательских кадров Факультета истории в Бухаресте в апреле 1958 года	125
--	-----

S O M M A I R E

Page

ÉTUDES

B. BĂLTEANU, Les débuts de l'activité du gouvernement démocrate (6 mars 1945—9 mai 1945)	5
--	---

À 110 ANS DE LA RÉVOLUTION DE 1848

DAN. BERINDEI, Les contradictions de classe et la marche de la révolution de 1848 en Valachie	27
GH. UNGUREANU (Jassy), A propos de certains troubles sociaux et politiques, prédecesseurs du mouvement révolutionnaire de 1848 en Moldavie	51

NOTES ET COMMUNICATIONS

- A. OTETEA, Les mémoires de I. P. Liprandi et leur valeur en tant que documents 77

APERCUS DE L'HISTOIRE DE LA JEUNESSE DE NOTRE PAYS

- ILEANA BOZAC (Cluj), L'exploitation du travail des enfants dans les mines de l'Etat de Transylvanie, au cours de la seconde moitié du XVIIIe siècle 93
SILVIAN COSTIN, Contribution à l'histoire des organisations ouvrières de la jeunesse en Roumanie (1908—1912) 111

LA VIE SCIENTIFIQUE

- La séance de constitution du nouveau collège de rédaction de la revue *Studii*. — La session scientifique commune des historiens roumains et soviétiques. — La session scientifique des cadres enseignants de la Faculté d'Histoire de Bucarest — avril 1958 125

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICIILE POȘTALE
PRIN FACTORII IOSTALI ȘI DIFUZORII VOLUNTARI
DIN ÎNTreprinderi ȘI INSTITUȚII

ÎN TREPRINDEREA
POLIGRAFICĂ nr. 3
BUCURESTI
